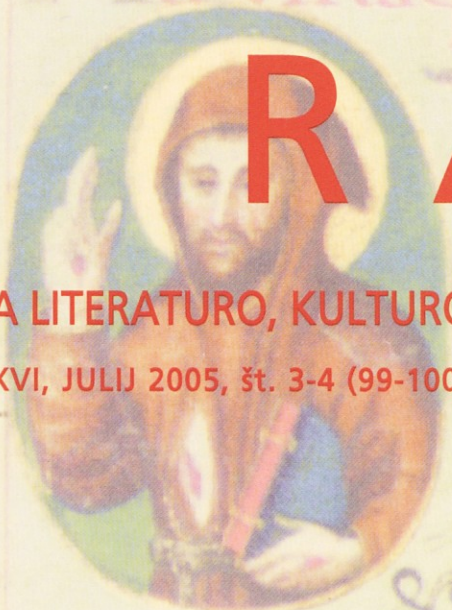

R A S T

REVILJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVI, JULIJ 2005, št. 3-4 (99-100) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

Participatiōe gaudere: Per D

SOLEMN

S. PATRIS NO

IS CON

: & LAUC

poten

Deus

antibu

ones

clemen
X implo
bea

VSEBINA

str. RAST št. 3-4 (99-100)

UVODNIK

Rast zrasla do stotega poganjka

285 Milan MARKELJ

LITERATURA**Poezija**

Aleluja

287 Tone PAVČEK

V noči med svečami v baziliki

291 Katja PLUT

Češem

Caaarsku, ej

292

Korenine pod asfaltom

293

Medvedi prižigajo morske zvezde

294

Potežkaj zemljo

Nepozabljenje

296 Jurij KOVIČ

Jutranja pesem

299 Vlado GARANTINI

Poletni pejsaž

Stric

300

Proza

Titovi vojščaki

301 Rasto BOŽIČ

Zaman

308 Jože SEVLJAK

V prazno

310

Prevod

Uboga Liza

312 Nikolaj KARAMZIN

Sierra Morena

322 Prevod: Drago BAJT

KULTURA

Postiljoni na Dolenjskem

326 Marjeta BREGAR

Zakaj je bil Arsa Jovanović poslan med slovenske partizane?

331 Marijan F. KRANJC

Janko Lavrin in Hluparjev mlin

343 Mirko KAMBIČ

Na svidenje, profesor

346 Aljoša VRBETIČ

NAŠ GOST

Življenje v frančiškanski kuti in s knjigami

(Pogovor s p. Felicijanom Jožetom Pevcem)

349 Milan MARKELJ

DRUŽBENA VPRAŠANJA

Novo mesto, sedež škofije?

360 Franci KONCILIJA

ODMEVI IN ODZIVI

Damjana Stopar: Slike

369 Katja CEGLAR

Govorica gline: Vladimira Štoviček

370 Alenka ČERNELIČ KROŠELJ

Ne le rožmarin za spomin

372 Alenka ČERNELIČ KROŠELJ

Kdo je oziroma ni frajer?

374 Rasto BOŽIČ

Grad Mirna in njegova obnova

378 Dušan ŠTEPEC DOBERNIK

Šolstvo in mesto Krško konec 19. in na začetku 20. stoletja

380 Tita PORENTA

Da dogajanja ne tonejo v pozabo

383 Jože ZUPAN

Nova podoba Franceta Žagarja

384 Jože ZUPAN

SKRITI ZAKLADI KULTURNE DEDIŠČINE

Samostanske knjižnice na Dolenjskem – Frančiškani in knjižnica frančiškanskega samostana v Novem mestu

387 Stanislav BAHOR

KRONIKA

Marec – maj 2005

410 Lidija MARKELJ

NASLOVNICA: Arpad Šalomon: EX LIBRIS (detajl), 2004, na podlagi rokopisni molitvenik Liber orationum

RAST ZRASLA DO STOTEGA POGANJKA

Če bi gledali skozi mero človeških razsežnosti in bi vsaki številki Rasti, ki je doslej izšla, prisodili eno človeško leto odraščanja in zorenja, potem se s to dvojno poletno številko edina revija na širšem Dolenjskem (se pravi v jugovzhodni Sloveniji, kot to območje birokratska pamet vztrajno imenuje) uvršča med stoletnike. In če ostanemo pri takem gledanju, smo seveda lahko nadvse veseli, da je Rast, ki ji je dih nekajkrat skoraj usodno zastal, ob razumevanju in skrbi vseh tistih, ki ji vsa leta stojijo ob strani, predvsem pa ob razumevanju njene skrbne krušne matere Mestne občine Novo mesto, zmogla "stati in obstati", kot bi dejal vrli Dolenjec iz Rašice doma.

Tu je, s svojim obstojem zavezana pričevanju naše nekdanje in sedanje kulturne podobe, zavezana potrjevanju domačih ustvarjalnih moči, postavljena kot razglediščna točka po širini naših duhovnih obzorij. Uredniški odbor in sodelavci, katerih skupno število je v dobrih petnajstih letih izhajanja revije seglo preko 500, se skupaj z njenimi zvestimi naročniki pomena revije zanesljivo zavedajo, kar od številke do številke potrjujejo s svojim delom in zvestobo. Prav tako je očitno, da je poslanstvo revije jasno vsem tistim, ki jo denarno podpirajo. Žalostno pa je, da še vedno ne najde dovolj odprtih rok v krogih, ki se sicer imajo za izobražene, a jim je očitno izobraženost zgolj s formalno izobrazbo pridobljeno potrdilo, ne pa stalna in nikoli potešena odprtost za širjenje znanja in v,denja, stalno izpopolnjevanje čvrstega stojišča za samostojen in svoboden premislek. Pravzaprav ne bi smel zapisati, da je žalostno, ampak da je skrb vzbujajoče. Res, težko je verjeti, a je tako, da so primeri, ko, denimo, ravnatelj šole odpove naročnino na Rast. Gre za zanemarljiv denarni znesek, a zelo vprašljivo dejanje, ki priča o vsem drugem, samo o intelektualni živosti vodstva in učiteljskega kolektiva ne ...

Pustimo to. Tako je pač stanje duha v deželi. Zato je še toliko bolj potrebno, da Rast "stoji inu obstane", da s kakovostjo in pomenljivostjo zapisanega ostane trden otok v poplavi besedičenja, trden košček tal med naraščajočimi vodami pomensko izpraznjenega blebetanja, ki nas vse bolj grozeče zaliva od vsepovsod in v vsakršnih oblikah.

Milan Markelj,
odgovorni urednik

DOM
82
RAS

D2004/1985

Zgoraj: Andreas Trost, EX LIBRIS, 1685
Spodaj: I. Maksim Gaspari, EX LIBRIS, 1947

Tone Pavček **ALELUJA**

*Sebi in svojemu mrtvemu
vojaku iz leta 1944*

1

*Štiri temne postave v hudem času
pod mirnim nebom, na ostru čistini.
Sto strel v roki, sto sulic v obrazu
in on, klavna žrtev, med njimi.*

*Stopa med njimi, v nikamor, v padež,
zbran in miren kot pri daritvi.
Molk v grlu, od nekod pasji lajež
in perut angela, ki vabi k molitvi.*

*Vmes ga prebadajo zadaj in spredaj
kriki resnice. Temen glas sodbo izreka.
Na opno zavesti bije beseda:
Tvoj čas se izteka.*

2

*Hodili so dolgo vsi skupaj k cilju,
davno predvidenem, v davnini začetem,
oni pokorni sili in on nasilju,
a zemlja je vsem dišala po svetem.*

*Njene prsi, zastrte s tančico trave,
dihajo v slasti samodajanja,
usteca rož množijo vonjave,
metulj gre za njimi, za plenom kanja.*

*Hodili so, se nahodili. Obstali.
Pred robom konca, za zadnjo čuječnost.
Tukaj končaš pod noži ali rafali,
stopiš v minulost, ali greš v večnost.*

3

*Obstali so in dejali samaritansko:
Zemlja je vsemu zadnje kraljestvo.
A on med njimi je rekel neznansko
miren: Čas je za zemljedeljstvo.*

*Dali so mu v roke lopato in rekli:
Koplji. Izkoplji si jamo resnice.
Kopal je, kopal in niso mu tekli
curki znoja ne smrtne srage čez lice,*

*kopal je z radostjo spešnega dela,
žlak za žlakom, globlje in globlje,
a zemlja ga je, predana in zrela,
vabila v veselje in ne v zagrobje.*

4

*Dišala je zemlja po žegnu in žitju,
po krvi, pradedih, po sreči spočetij,
po koreninju in njihovem zlitju
pogansko posvetnega s svetim.*

*Dišala je zemlja, prvinsko čista,
po kamnih, trhladi, po bilkah, drevesih,
po mravljah in žužkih, krtih in glistah
in zmeraj znova po človeških telesih.*

*Dišala je svetlo od temne svetlobe
svoje prabiti, v rešnjo milost zazrti,
in dišala je, brez kaplje grenkobe,
čisto na koncu tudi po smrti.*

5

*Stoji v jami, skopani do prsi,
pritisnjen ob zemljo kot na razpelo.
V bližini dišijo z opojnostjo trsi,
iz dalje zre jadro, skoroda belo.*

*Nič hudega se zgoditi ne more.
Svetloba mu v slapu lije v naročje,
nadenj se nizko sklanja obzorje,
da ga zajezi, tako po otročje.*

*Strmi iz jame na drugo poloblo,
v brezkončnost, brezčasnost, brezsnovje,
in čaka, da z zemeljsko kroglo
vsak čas odpluje v neznano svetovje.*

6

*Štiri temne postave stojijo ob jami.
Končati je treba nedokončano,
da bodo računi za vse poravnani.
In preletela je kanja poljano.*

*Sto nožev v roki, sto sulic v obrazu,
nekaj umre in postane trohnoba.
Zazija na široko razpoka v času.
Zmaguje sovraštvo. Surova doba.*

*Zgodba je stara. Kot žalost trajna.
Zemlje spomin jo pripoveduje
rodu za rodom že vse od Kajna.
In samo mrtvi jo čuje.*

7

*Mrtve oči, poklicane v zrenje,
gledajo novo carstvo, najvišje gorstvo,
roke, razširjene za letenje,
postajajo krila za let v predrojstvo,*

*smrtne sence se spreminjajo v seme,
za akt oplodnje, za nove zgodbe
in ustnice neme, a ne čisto neme,
po višjem nareku šepetajo prerokbe,*

*da so slutnje lepega nad sesutjem
kot je nad predzimsko goloto kri ruja,
da pridejo dobre duše na čutje
in bo nekdo – angel? – zapel: Aleluja!*

8

*Temne postave, ko je končano,
odidejo v grozo, v svojo temino,
a beli mrlič se vrne v jamo
in zbrati z zemljo kot s pradavnino.*

*Zniža se vanjo in z njo poveliča
kot trajnost v času, kot hipni sprimek,
dotakne se roba veselja in nič,
a hkrati zgubi ime in priimek.*

9

*Iz jame smrti rastejo koprive,
zelenih trav zadihana krdela,
zlatice vmes, vijolice vonljive,
lapuh in regrat in marjetka bela.*

*Ščene se sem zateče na potrebo,
metulj, ki na pestiču se zaniha,
kak potohodec, ki je sam pod nebom,
otrok, ki v regratovo lučko piha.*

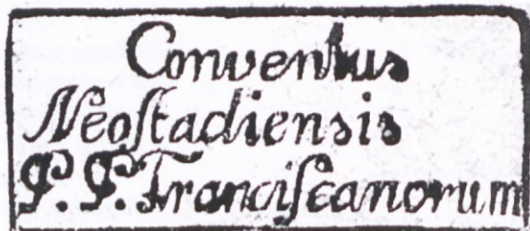
*In vse bo, kot da nič se ni zgodilo ...
Le neka polzasenčena svetloba
bo kot spomin ne kot opozorilo
odrešujoča vstajala iz groba.*

10

*Štiri bele žene stopajo čez polje,
v belih rokah nosijo cvetje,
kot izpolnitev poslednje volje
rajnkega, kot vpesemvzetje.*

*Stopajo in pojejo lepe pesmi,
take ne žalostne in ne vesele,
o tem, kako so iz čiste ljubezni
umrle, da bi lahko živele.*

*In odpirajo se na grobu cvetice,
zalivane iz nepresahnjenega studenca,
In bele žene postajajo rojenice,
ki s pesmijo slave novorojenca.*

Katja Plut *V NOČI MED SVEČAMI V BAZILIKI*

*V noči med svečami v baziliki
samo eno telo in 2000 obrazov
ali si kdaj treščil s čelom v razpelo
iščoč Boga
en las, dva lasa, trije lasje
mehko po glavi poglajeni
preko golih ramen
po hrbtu do riti, do tal
po prsih do tal ničesar
voda v dlaneh
belo zlato se razživlja v očeh
in prenaša dražljaje iz čutov v projekcijo zenice;
diagnoza: urbana preizčrpanost;
terapija: obsevanje z ultraenergetičnim pogledom
špilam šah z afriškim lesenim kipcem
špilam fuzbal z otroki na strehi
sveta
špilam vegetarijanskega morskega psa
špilam budo v tej noči
v tem jutru, ki pride, postanem
pomladni dež
raztreščen se iščeš v razpelo,
dokler ne odkleneš prsi
in spustiš zgodovine človeštva ven iz kletke svojih reber
in vsega veselja, da se sprši nazaj do tja, kjer je:
povsod. Ostajam v tebi. Ne bolim. Ker
vse je eno.*

ČEŠEM

*Češem svojo žensko
lepoto,
ki bo šla zdaj spat,
z obljenimi lesenimi palčkami iz mehkega lesa,
košatim lase po vsej kopalnici;
in hkrati češem tvojo in lepoto vseh žensk, cvetic in samičk
od začetnih bibličnih psalmov, ki so se v nas prinašali od ust do
ust,
iz roke v roko, s semeni od pestiča do plodu in plod smo nesli z
roko v usta;
in z lahnim uvojem jaguarjevega jeklenega hrbta.*

*Zelo sem ženska, ker imam drugi dan menstruacije in lepoto mame
Zemlje.*

*Zelo topla sem in plodna sedim na leteči preprogi pri tleh
in si pripravljam nočni zajtrk: ko primem jajce in ga predenem iz
hladilnika v vrelo vodo, sva oba zelo ovalna in napolnjena.*

Prej sem se na koncertu Kreslina in Eckmana naslanjala na

Katja Plut

*počesano (ubrano, v pramenih, lesketajoče se) petje gostov kluba,
in pomišljala, da Vladota poslušajo samo ljudje s posluhom
in da smo gostje nočnih klubov isti ljudje, ki se čez dan
stiroporastih kosti sterilno pomikamo med označbami in semaforji
in da smo družabni in plodni, a tega čez dan ne izkoriščamo. Čez
dan smo bolj posamezni piščanci pod žarnicami, se mi je zdelo, ko
sem stala v petju, kot bi bosa stala na terra rosi, in sta še Vlado in
Eckman pogledala izpod nasilja reflektorjev in ju je čisto zdrznilo,
da nismo občinstvo, temveč mi.
Plodni in odločni, stari kot nomadi, kot
vsi skupaj pred nami, kajti ne pozabljamo, kar so izrekli, in beremo
iz oči, česar niso omenili.*

*Gledamo, nabiramo modrost v stopala in nocoj pojemo brez
dirigenta, kličemo dež brez vrača
in gremo
po SVOJIH poteh.*

CAAARSKU, EJ

*Ležala sem v svoji sobi
z glavo na tapisonu,
in ko sem jo obrnila,
sem se z nosom zabila v vesolje, ki je ležalo
čisto ob meni*

*vesolje!, vse ponosno in
navihano, poljubljen šimpanz,
šnjofkast, je reklo: ponoskaj me
In sva ležala in se noskala
z vesoljem.*

*Jimmy Morrison je ležal čez moj kavč
in je bil ful dobre volje, sam tako len,
da se mu še smejat ni dalo.*

*na drugi strani je bil Curt Cobain,
glih tako len in njegova kitara
je bila še nedolžna.*

*“ni bilo lepo gledat,
kako si potem
pozabil, da
je smrt pod ključem, si jo zlil
k napol porabljenmu šamponu dan na dan za mastne lase in popil
in se izrisal na platnu
v skoraj beli krsti*

*24 kitar, zraven
vsake ta, ki jo igra
zate*

LITERATURA
Rast 3–4 / 2005

.Katja Plut vse te kitare bi moral ti roditi
in vse po vrsti si
splavil,
carsko izrezal z žlico
ali pustil
dohtarjem,
ki so bili vsi po vrsti
zaljubljeni vate;
geji v (belih) kratkih hlačah
so men čist kul,
dokler se ne skrivajo,
glih tko kot sem si jst čist kul,
dokler ne zardim,
če mi Kdo prleti not
in ne vid, da me moti med tem,
ko se noskam z vesoljem.”

Se opravičujem, da kar naprej motim, ampak nej samu povem, da *noskam z vesoljem pomeni natančno to* in ni metafora za samozadovoljevanje, kot se je zazdelo nekaterim poslušalcem do sedaj; pa ne motim zaradi pred-sodka, ampak zaradi občutka, ker je **pomemben**. Je pa ravno tako težko pojasniti, kaj delaš ležeč na tleh v sobi, če kdo uleti; sej se enim tud ne da gledat v zvezdno nebo dve do tri ure, ti pa razlagaj, kje je trik.

KORENINE POD ASFALTOM

Galu

Nase si navlekel debelo belo kožo,
široke ustnice, močne kocine brade-brkov,
črne čevlje, črne hlače, črn pulover
in črn plašč (čeprav je september še komaj načet
in sem npr. jaz shajala v vetrovki)

in
ker nisi več vedel, kaj bi še, si se
pokril še s črno bareto, med zobe si si zataknil cinizem,
a še vedno

nisi ugotovil,

kako bi se ubranil minevanja.
Življenja vseh so podirala jez tvoje nezaupljivosti.

Branil si se objema,
čeprav sva sedela na robu tvojega joka
in bingljala z nogami po njegovi steni,
najbrž zato, ker bi itak minil.

Pogovarjala sva se o drevesih nad nama,
ki so z gledala recimo dokaj skulirana glede
odpadanja listov, vsaj z najine klopčne perspektive.

Zvečer, ko sem se drenjala na
dveh jogijih še z dvema ljubkima mladičema, sestro
in njenim prijateljem, ki nista razmišljala o minevanju,
temveč sta me vrhunsko zabavala,
sem si zapomnila,
da ti moram najti Semoličevo pesem,

Katja Plut *ki sem jo prebirala en dan pred dvema letoma in od katere se spomnim samo dveh besed: Etoile in prijatelji, vem pa, da je notri spravljen O.K., ki sem ti ga hotela odeti z objemom, pa nisi pustil.*

Pesmi ne minejo.

In tega ti bo žal, ko boš prebral tole.

Petek, 13. 9. 2002

MEDVEDI PRIŽIGAJO MODRE ZVEZDE

*Medvedi prižigajo modre zvezde
in na balkonu moja seka
in še trije najini prijatelji
ovijajo sebe in drug drugega,
se režijo mačje samozadovoljno in predé.
Pojejo kot juha s cmoki slastno.*

Mimogrede

*si se dotaknil moje prsnice
in dotik sem spustila na mizo,
da bi ga kasneje pobrala, ko bo dovolj
časa, in to časa, da grem v posteljo,
da ga položim zraven povštra in si čez noč
dodobra pogledam v živobarvnih sanjah, kaj bi rad.
Pa ne me tako gledat, letos ne maram zapletov.
Odkar sem otvorila 17. leto, so se verižili skoraj
sami zapleti, en na drugega
in lansko poletje sem jih preprosto ukinla. Res,
kar se zapleta
ali kaže, da se bo, samo pustim na kraju dogodka in
odžvižgam.*

*Že žvižgam. Medvedi pa prižigajo modre zvezdice
z dolgimi baklami kratkih drobnih ognjev.*

*P. S: Jst sploh v resnici ne znam žvižgat in to je samo prisprodomba.
Ampak ko sem mela 3 leta, sem pa baje žvižgala na moč. Takrat
sem bila še pravi mimoidoči.*

18. 9. 2002

POTEŽKAJ ZEMLJO

Težko je živeti.

*Težek planet je, obtežen z generacijo za generacijo težkih ljudi,
ponatisnjenih osebnosti. Žigov.*

LITERATURA
Rast 3-4 / 2005

294

*Težko je živeti -
če priznam ali če ne, ne moremo se stuširati.*

Katja Plut

Težko življenje

*je – učimo se ... zgrda ... in zlepa, kadar se kamnit razgledni stolp
izviije iznad povijalk meglč*

*Po nožnih prstih tipljem pot za dalje in s prstki rok prepoznavam
jok in tišino o žalosti,
krik bolečini na ljubo,
sedeče veselje skupinskih zajtrkov in*

*kako švicarske nože odrúvati, iztisniti iz sebe in spustiti in
pospraviti nazaj tem, ki so mi jih bili dali v
spomin.*

Podtakniti ogenj v knjižnico in na tem mestu zgraditi stajo kozam

v čast.

Naučite me živeti!

Nosila bom luč, podajte mi roke,

pomagajte mi,

naučite me

prižigati,

sama jo bom prenašala naprej,

naprej po sledeh, ki jih spuščajo bliski stikov dveh dolgih kazalcev.

Spustila bom nože, prijela bom roke, našla bom luč,

še jaz bom eno nesla.

LITERATURA

Rast 3-4 / 2005

MIRNODUŠNOST

*Če ne bi некоč jemal
vsega tako zares,
morda ne bi tako hitro spoznal,
da je tu vse iluzorno.*

*In še potem, ko sem to že vedel,
sem še vedno vztrajal v igrah,
ki mi niso bile več zabavne.*

*Mislil sem, da je velika izguba,
če nisi ves čas med ljudmi.*

Zdaj sem srečen, da imam mir.

*Ne iščem več zunaj,
kjer ni ničesar,
svet vidim
kot milni mehurček,
ki me ne vsebuje.*

ULIČNI MODRECI

*Dvajsetletni smo modrovali na ulici
stoje pod brezo o vesolju.*

Eden je rekel: »Vse je.«

Drugi je rekel: »Ničesar ni.«

Tretji je rekel: »Smo le sanje boga Šive.«

Trepotali smo od skrivnosti bitja.

*Govoril sem, da nihče ni ločen od ničesar,
da dihamo isti zrak, pijemo isto vodo,
poslušamo ista poročila, gledamo iste filme,
živimo podobna življenja, poljubljamo iste punce.*

*Samemu sebi sem se zdel čuden,
ker sem prodril pod slepilo jezika in imen
in videl enost vsega;
ta izkušnja je vedno z mano,
pa če govorim ali molčim.*

ZBIRALEC TRENUTKOV

*Zbiral je trenutke kot metulje
in jih nabadal na bleščeče igle
zvenečih mavričnih verzov.*

*Ni opazil, da je s čaščenjem
nesmrtno lepote
kot že mnogi pred njim
samega sebe živega zazidal
v kristalno palačo hrepenenja.*

*Iz nje so vse tiše doneli
njegovi obupani spevi.*

*Zaželel si je najti pot
iz svoje samote
in je kot brodolomec
vrgel steklenico v morje.*

Morda, morda jo najde morska deklica.

IZLET V GRAZ

*Že dolgo nisva,
bova sploh še kdaj
okušala sladka srca
iz marcipana?*

*Večer je temnel
okrog naju,
listi ginka
so padali
na najino srečo.*

*Ob odhodu iz hotela
ti je rekel vratar:
»Vaš muž vas čeka.«*

*Nasmehnila si se
in mu nisi verjela.*

Od takrat delava čudeže.

NEPOZABLJENJE

*Kot takrat,
ko sva čudežno preživela
prometno nesrečo čisto brez praske
v povsem zmečkanem avtomobilu,
prevrnjenem na streho,*

*ti noseča,
jaz presrečen,
da je avto uničen
in midva živa,*

*naj se zavedam vsak trenutek,
kar sem izrekel tedaj,
ganjen kot Pascal,*

*skeptik prej,
ateist:*

»Bog je.«

PREBUJENJE IZ SANJ

*Čas in prostor,
sonce, zemlja in zvezde,
telo in spomin nanj,
vse je izginilo
kot privid.*

Ostala je le svetloba.

*čista,
večna,
popolna radost,*

*zavedanje ljubezni
onstran besed
in dotikov.*

*Ob vrnitvi v ta svet
si neutolažljivo jokala.*

Vlado Garantini **JUTRANJA PESEM**

*Odgrneš prosojne zavese:
v galeriji tvojega mesta
zamenjujejo mračne pastelev noči
s srebrnikastimi akvareli jutra.
Življenje se postavlja na noge,
prehaja v napad,
v divji motorizirani juriš.
Od daleč mu slediš
skoraj prestrašen
in nemočen.
Ob tebi
jutranjo budnico
prede tigrasti muc.*

POLETNI PEJSAŽ

*Pred zelenimi oboki host
poležavajo cekinasti parobki
naših košenin.
V mehkobnem naročju
ziba vetrček
visoke trave,
sanjave rože,
metulje frfotave.
Brezdomec si
na poti skozi mobilni čas.
Poletni dan te vodi
v mladost.
Dotika se te zemlja,
povsod,
s tisočerimi prstenimi dotiki
pušča v tebi,
za vedno,
svoje veliko, toplo,
prsteno srce.*

STRIC

*Splete kakšen košek,
 lično košaro,
 za mestne vnuke,
 saj ti, domači,
 kakor najbrž oni iz mesta,
 nič ne dajo
 na takšno starinsko šaro
 (so avtočki v modi).
 Popravi kak štil,
 orihta, čeprav težko,
 živino v štali.
 Potem je ves ljubi dan
 sam.
 Pogovor s psom,
 z Angelo v nebesih,
 le radio odgovarja.
 Okrog hiše krevsa,
 naveličan vsega,
 vsega sit,
 ničkolikokrat prosi Boga,
 da ga odreši,
 sicer bo vzel štrik.
 Mu rečejo domači,
 ko se vrnejo s šihta,
 naj ga ne biksa,
 ker se mu godi
 kot tičku u fuglušu,
 ga noben, kakor njih,
 vsak dan ne zajebava,
 ne pribija na križ
 in ne serje po glavi.*

(Odlomek iz še neobjavljenega dela po avtobiografskih motivih
Ime te označuje – Nomen est omen)

Z vojsko sem se prvič resneje soočil med obiskovanjem tretje gimnazije. S pozivom v roki sem se znašel v dolgem zanemarjenem hodniku gasilskega doma in med številnimi s puhom po mozoljavi bradi obraščenimi mladeniči čakal, da me pokličejo na vojaški nabor. Uvod v državljansko vojaško življenje in svojevrstna posvetitev, za vojsko precej rutinska zadeva, je bil urejen na način, ki ti je takoj dal vedeti, da si del brezpravne množice, armada je zakon, ti si le njej podrejena ničla brez osebnosti.

Pred vrati je stal oficir, neki vodnik, v lastni mentalni majhnosti je skušal dajati kar najpomembnejši videz in nam velel, kar tam na hodniku, *svuči sve do gača i potkošulje*, nakar smo stali tam »gatarji«, kot je že leta pred mano ugotovil *Haškov* dobri vojak *Švejk*.

Na poziv smo po trije vstopili in takoj je okrog ušes priletel ukaz: *Mirno!*

»Ja, pa kaj se grejo ti bebci, saj še nismo v vojski?« me je spreletelo. Nekako smo se zvravnano postavili, saj smo imeli nekaj izkušenj od šolske telesne vzgoje, ki je bila precej militaristično nastrojena z onimi ukazi, *Mirno!*, *Na parove razbrojs'!*, *Voljno!* in kronskim *Na levo krug!*

Za šolsko klopjo pred nami so, kot bogovi usode zaviti v gost dim kadila, sedeli trije razoglavi oficirji, vsi kadili, eden je imel čez uniformo oblečeno belo haljo, doktor - strokovnjak! Za trojico modrih je visela na slabo oguljenem leskovem kolu obešena obledela državna tribarvnica z veliko, rumeno obrobljeno rdečo zvezdo na sredi, kot zajetno hobotnico, ki nas skuša z lovskami vse poloviti, in temu srečanju dati uraden videz ter domoljuben pečat. S stene ob zastavi je na nas dobrohotno ter pokroviteljsko zrl lik našega ljubljene maršala Tita in se nam nasmihal, češ, »Fantje, saj gre za vaše dobro.« Za nami gatarji je ob vratih na stolu brez naslonjala sedel mozoljast vojaček in na ukaz odpiral ter zapiral vrata, kar je opravljal zelo vešč in vestno, prav gotovo je bil med kandidati za stopnjo desetnika.

Bela halja srepega preiskujočega pogleda pod gostimi sivočrnimi obrvmi nad sokoljim kljunom je s tlečim v leseni ustnik zataknjenim cigaretom, zdravnik in pol, vstala ter zaplesala okoli nas. Pogledovala je iznad naočnikov in si zadovoljno godla v brado. Na lepem pa: »*Šta ti je ovo?*« in je pokazal na moj noht na nožnem palcu, rasel je postrani in se zarival v tkivo, pa sem ga le pustil rasti v tej smeri in upal, da me bo mogoče hiba odrešila vojaške mučilnice.

»*Ima to do vojske da središ, razumeš!*« me je zaničljivo nadrl in se mi šele sedaj prvič zazrl v obraz ter opazil moje dolge na ramena padajoče kodre. »*Ima i to da skineš!*« Čakal je na odziv, ... »*Vidićeš ti, hipiju jedan, sredićemo te mi!*«

Nato smo mu morali pokazati še naše orodje za razmnoževanje in zabavo, povedati, ali imamo vsi pravilno po dvoje mod, jajc po domače, nakar so nas vse tri složno spoznali za sposobne in nas v gatah skoraj nagnali ven, oni kandidat za desetarja je vstal in nam uslužno pridržal vrata.

Vse do prvega letnika faksa sem imel nato z vojsko opraviti le enkrat letno. V nadaljevanju šolanja sem moral na začetku vsakega

šolskega leta na vojaški urad dostaviti potrdilo o šolanju, ki sem ga vedno izročal neki obilni ženski konjskih zob, svetlo pobarvanih las in zastarele visoke cilindrične frizure B-52, z lasnim vložkom, ki je z druge strani visokega ultrapasnega zelenega pulta strogo pogledoval navzdol proti meni. Tako za maščevanje ter v lastno veselje sem jo intimno poimenoval za vojaško hotnico in oficirsko priležnico.

Naslednje neposredno srečanje z vojsko sodi že v moj študentski čas. Modro vodstvo naše socialistične države je v zgodnjih osemdesetih letih ugotavljalo, da jim oblast in avtoriteta čisto počasi polzita iz rok, v deželo je z zahodne strani meje vdiral sovražni liberalni duh, število vojaških oporečnikov se sicer še ni opazno večalo, vendar je bilo med študenti čutiti vse večje negodovanje in nemir. Hitro so našli rešitev. Oprali jim bomo možgane in pokazali lastno moč, so umno presodili, pa bo že videla banda smrkava, nezadovoljna in nehvaležna.

Po končanem prvem letniku smo morali tako za točno petnajst dni sleči civilna oblačila, navleči one odurne grobe vojaške cape in se dati vojski na razpolago. Osnovni namen tega vojaškega onegavljenja z vsem skupaj so zamaskirali v nekakšno terensko izvajanje predmeta temelji SLO in DSZ, priljubljenega le med študenti obramboslovja in zagretimi predavatelji. Kot da nas niso dovolj udarili že z onim pritlikavim, ne merim na postavo, sedaj demokratično metuljkastim predavateljem.

Posadili so nas torej v vojaške uniforme, nam izročili skoraj trofejno orožje in nas razporedili v neke razpadajoče kasarne na Velikih Blokah, povsem v navadi jugoslovanske armade, s slabo vodovodno napeljavo, obupnimi sanitarijami in še slabšo hrano. Dodelili so nas vojaškemu desetarjem in častnikom ter za nami zaprli vrata, spustili vhodno zapornico. Bili smo podvrženi povsem pravemu vojaškemu drilu, z ideološko vzgojo vred. Ves čas so na nas kot bodoče intelektualce apelirali in nas opozarjali na svetla izročila revolucije ter tovariša Tita, na lojalnost sistemu, ki nam je toliko dal, nas vse doživljenjsko zadolžil ter omogočil vse te velike dosežke okoli nas. »Ja, ja, saj se vidi, res prepričljivo ganljiva zadeva,« so se ob teh navedbah odzvali možgani.

Naslednji dan so nas pod močnim avgustovskim soncem težko otovorjene nagnali v okoliške hribe, kjer smo se potem igrali »fašiste in partizane« in se zgodaj popoldan vrnili napol živi. Z menoj v četi, vodu ali kaj vem kateri bojni sestavi, spali smo v isti sobi, sta bila še dva novomeška znanca. Nekdanji sosed Aleš, s katerim sva kot otroka barvala klopico in po hišah za pusta skupno nabirala denar, ter Vito. »Nekaj bo treba storiti, tako ne gre dalje,« smo zarotniško ugotovili. Najprej sva se zadeve lotila le z Alešem. Ta je še isti večer pri odbojki nekam čudno telebnil, pa je mislil, da bo iz tega lahko kaj iztržil. Sam sem stavil na oni moj znani zaviti nožni noht, omenjen že v moji vojaški zdravniški knjižici. Za vsak slučaj me je Aleš še močno pohodil, kri je primezela in midva sva bila naslednji dan povsem nared za obisk zdravnika.

Najprej so v ambulanto poklicali Aleša. Kmalu se je veselega obraza vrnil s potrdilom, ki mu je zagotavljalo vsaj teden dni »pošteda«, opravičila vseh fizičnih dejavnosti. Na moje začudenje, kako se je tako dobro izmazal, mi je samo namignil, boš že sam videl.

Vstopil sem. Za pisalno mizo ambulante je s hrbotom proti meni sedel vojaški zdravnik, se počasi obračal in koga sem zagledal. Bil je

nekaj let od naju starejši rojak Mare, na videz sem ga poznal še iz gimnazije in košarkarskih igrišč, takoj me je spoznal in veselo pozdravil. Doštudiral je medicino in je sedaj v vojski, kjer so ga uporabili za zdravnika, kar je bila takrat splošna armadna praksa.

Pregledal me je, se z menoj muzajoče strinjal, poškodba je res huda, in me odslovil z enakim potrdilom, kot ga je pred tem dobil Aleš, in še dodal, če ob tednu ne bo bolje, se naj še enkrat oglasiva in bomo zadevo podaljšali za teden dni.

Z Alešem sva njegove napotke spoštovala, ga ob tednu osorej obiskala in praktično pri vojaških vajah sodelovala le en sam dan. Vito naju je opogumljen ter oborožen z najinimi izkušnjami naslednji dan posnemal, se pod težkim mitraljezom, ki ga je na lastno željo sam ponosno nosil kot kakšen prvoborec, zgrudil, obiskal zdravnika in se nama v »kripl bataljonu« pridružil. Povem vam, toliko taroka v tri nisem odigral vse življenje. Pojedel toliko ogabnih sadnih napolitank, v vojaški kantini smo jih zalivali s toplim pivom, medtem ko so naši študentski kolegi sopli po okoliških hribih, *zalegali, puzali, nišanili* in počeli vse druge vojaške nesmisle. Posebno poglavje je bil desetar, h kateremu so nas dodelili. Ta ni imel niti toliko malo razuma, da bi si zapomnil naša imena. Recimo naju z Alešem, povrh vsega ima še nemški priimek, je klical kar s skupnim imenom Robas, na katerega sva se kmalu kar oba odzivala. Sicer sva tako te prve vojaške dni preživela skupaj in še takrat, ko je imel nek tečni oficir vsega dosti, ter naju je šepajoča nagnal na pohod, sva na pot vzela le eno puško in po svoje krevsala po vasi ter zatem v zavetju prvih smrek, ki so jih oficirji vsi po vrsti imeli za bore, mirno zadremala. Stari vojak Švejk bi bil na naju ponosen.

In sedaj sem tukaj, poti nazaj ni.

Zunaj je gost mrak, s cmokom v grlu sem se poslovil od prijatelja, ki me je z avtom pripeljal in pustil samega v tej od vseh starih in sodobnih božanstev pozabljeni Slovenski Bistrici. Okoli vratu se mi zateguje zanka, stojim v hladnem vlažnem zgodnje zimskem večeru, le bleđa zelenkastomlečna luč ob vhodu. Vojska v kasarni se odpravlja spat, sliši se škripajoč zvok na gramofonsko ploščo posnete trobente. Aleluja!

Misli so se mi vrtele okoli znancev, ki so se uspeli izvleči iz te moraste *kovačnice bratstva in enotnosti*. Nekateri so jo odnesli zgolj zaradi ploskih podplatov, nekemu drugemu so se kronično pojavljali žulji na stopalih, nekaj znancev se je vojske rešilo zaradi bolezni, ki jim je tako le enkrat prišla prav, spet tretji so se zadeve lotili premeteno in uspeli prelisičiti vojaške psihiatre.

No, prav ti zadnji so največ tvegali, saj bi namesto na svobodi lahko kot simulanti zlahka za več let pristali v vojaškem zaporu in bili po odsluženih kazni še drugič napoteni na ta križev pot. Poleg tega so vse, ki so jih zalotili pri takem početju, obravnavali tudi kot neke vrste državne izdajalce in sovražnike socializma. Fantje, ki jim je uspel tovrsten podvig, so si zaslužili neomajno spoštovanje. Znanih je bilo kar nekaj zgodbic, kako jim je to uspelo, od najbolj neverjetnih, ki jim je vsak pripovedovalec pridal še ščepec lastne domišljije, do včasih prav tragičnih.

Prvak v izogibanju služenja vojske je bil prav gotovo znanec in mogoče celo včasih prijatelj Igor. Stanje je bilo pri njem še posebej pereče, bil je sin ponosnega častnika jugoslovanske armade.

Igor se je lotil zelo izvirnega pristopa, ne vem vse, kaj je počel, vendar so se po mestu širile govorice, da se je menda zjutraj v zboru pogosto prikazal kar gol, še posebej se mi je v spomin vtisnila njegova prigoda s pozdravljanjem nadrejenih častnikov.

Na tem, kako je brezpraven vojak pozdravil ljubljene mu oficirja, ki je povsem odločal o njegovi usodi, je temeljil celotni notranji ustroj vojaške organizacije. Vse je bilo do pikice predpisano. Kako to narediti med hojo, na paradi, v zboru, sede, stoje, v mestu, med spanjem. Ne vem, ali je bil kje tudi posebej obdelan primer, ko oficir med prhanjem vstopi med gole namiljene vojake, kaj se mora tam postaviti pokonci? V *Pravilih službe* ali prosto po vojaško »Pe esu«, je pisalo še, kje mora biti leva roka, kje desna, kdo prvi pozdravi in kako je treba odzdraviti, prava znanost vam povem.

In kaj je storil naš Igor? Največji možni greh, ni pozdravljal nadrejenih!

Poklicali so ga na *raport*, kot se je imenoval zagovor, nek naduti oficir je od njega terjal razlago. »Zakaj, ga niso podučili, ali ni normalen, kako??«

Igor ga je pogledal tako nedolžno, kot bi šele včeraj padel nekje od zgoraj z neba in dejal: »Kako naj jih pozdravljam, ko jih vendar ne poznam?« Čez dober mesec je bil doma, gre mu vsa čast.

Vse to in podobno se mi je motalo po glavi, tam rahlo drgetajočemu, zavitemu v meglo in mistično svetlobo ulične svetilke, pred veliko pločevinasto rdečo zvezdo na vratih kasarniške zapornice. Zajel sem sapo, podal sem se v neznanu.

Naslednji dan so me preoblekli, prav po živinsko ostrigli, nas nage kot pravkar do golega ostrižene ovce nagnali pod skupinski tuš, kjer smo se na ukaz zmočili, namilili in zatem zopet na ukaz sprali, ter nas zatem opremili, oborožili in razporedili po enotah. Ves postopek je bil močno podoben nekakšnemu obredu posvetitve, ko te simbolno odrešijo vseh vezi civilizacije, si te podredijo in začnejo razpolagati s tvojim življenjem in usodo.

V Slovenski Bistrici sem ostal le nekaj dni, nakar so me prepoznali kot intelektualca in me premestili v mariborsko kasarno v centru mesta, kjer sem naslednjega slabega pol leta obiskoval, ob prirejeni vojaški vadbi, še tečaj za radiotelegrafista. Prezebal, stradal, opazno shujšal, nakar so me vrnili v bistriško vojaško postojanko. Komaj sem se v Bistrici za silo ustalil, že so me premeščali v Maribor. »Kaj me še čaka?«

Sivooljčni tovornjak je ustavil na betonskem dvorišču, obkroženem s treh strani z dvema visokima in pritlično stavbo ter na prosti strani zroč proti blokovskemu naselju, ki ga je od vojaškega območja ločila le razpadajoča betonska ograja poleg visokih divjih kostanjev debelih debel in v nebo štrlečih golih vej.

Kasarna se je imenovala *Vojvode Mišiča*, to je bil menda srbski junak iz balkanskih vojn. Kasneje so mi po stažu starejši vojaki razložili, da so kasarne kot po nekem nepisanem pravilu razvrščene glede na nazive in pomen osebe, po kateri se imenujejo. Na primer najbolj urejene z najstrožjim redom se imenujejo po maršalu Titu, nato gre navzdol glede na zasluge in ugled raznih narodnih herojev. Ta naš vojvoda je bil bojda le nek malo boljši balkanski vojaški razbojnik, ki mu je leta 1914 uspelo enkrat nakresati Avstrije, torej s statusom zgolj kakšnega polboga, ali če se tukaj obrnemo na katoliško terminologijo, ni bil svetnik, ampak šele blaženi brez možnosti napredovanja.

V popolnem sozvočju s tem je bilo stanje v mariborski kasarni, kjer se je nahajalo vojaško poveljstvo, vse potrebne službe, vojaška policija in vojaška šola oziroma tečaj za *veziste*; telefoniste, radiotelegrafiste, upravljavce teleksa in podobno. Tako zanemarjenih prostorov nisem videl še nikoli.

Že tako o vojski nisem imel najboljšega mnenja in bistriška kasarna se je ob teh podrtijah zdela kot zavetje sreče. Ob pogledu na stavbe, njihovo stanje, notranjost ter opremljenost me je srhljivo spreletelo: »Če je prejšnja stara jugo vojska zdržala tistih borih nekaj dni, bo ta v primeru vojne še manj, vse je v razsulu.« Naj vas na tem mestu opozorim na pravkar zapisane besede, uvrstite jih lahko med preroške napovedi!

Naj z opisom nadaljujem. Nastanili so me v veliko sobo, zatrpano z dvonadstropnimi železnimi posteljami in malim litoželeznim gašperčkom, ki je ob ledeno hladnih večerih prostor bolj zasmradil z dimom neustrezne kurjave kot s toploto. V tej spalnici je bivalo kar 38 mladih junakov, okna so bila še stare vrste z dvojnimi stekli. Ponekod je kakšno steklo manjkalo, bilo razbito, počeno. Skozi del okenskega okvira brez stekla je v sobo nemoteno vdiral zunanji zrak in predstavljajte si naše spanje pozimi, praktično brez kurjave. Spali smo napol oblečeni, se dodatno pokrivali z debelimi vojaškimi plašči, moj je mimogrede nevzdržno zaudarjal po mačji scalnici in bil ves pomaščen. Na srečo je bil nekaj številke prevelik in me je vsaj dodatno grel. Gumbe mu je nek moj iznajdljivi predhodnik zvezal kar z bakreno žico in mi tako prihranil težave s šivanjem.

Izgubljeni gumb je znal v vojski pomeniti veliko težavo. Najprej so te nadrejeni obsodili neurejenosti, kajti socialistični vojak je vedno urejen. Nikjer nisi mogel dobiti nadomestnega, razen, če si ga komu ukradel. Okradenec se je zopet sam znašel in ga sunil naslednjemu soborcu in tako naprej. Priljubljena pripomba nadrejenih se je glasila: *Snadi se!*, kar je po naše pomenilo znajdi se ali, še bolj natančno, ukradi ga! In tako smo kradli, drug drugemu, nekateri bolj, drugi manj. Prihod novih mlajših vojakov je bil za starejšo vojsko kot *poseben dan ugodnih nakupov*, nekaj podobnega, kot se gredo sodobni veliki trgovski centri. Vojake, ki se pogosto v novih razmerah še niso znašli, so hitro obrnili in jih okradli. Včasih skoraj do golega, saj so morali stari vojaki pred odhodom vrniti vso zaupano jim robo. Ubogi vojački so bili sedaj odvisni zopet le od kraje. Krog popolnega sistema je bil sklenjen.

Sicer z gumbi še nismo opravili. Vojaški pravilnik je predpisoval za vsakega vojaka tudi posebno dodatno opremo, s katero mora nemudoma na mestu samem poskrbeti za odpadli gumb. Pod zunanjim robom vojaške kape titovke, ki je bila v resnici malo bolj elegantno krojena srbska šajkača, je moral imeti vsak vojak zataknjeno iglo in okoli nje navit za slab meter sukanca ustrezne sivooljčne barve. To je bil zelo pomemben del opreme, po katerem so nas tovariši oficirji pogostokrat spraševali in preverjali našo opremljenost. Naj na tem mestu omenim še obvezno ogledalce, ki je s prav tako predpisanim glavnikom sodilo v levi zgornji žep vojaške kamižole in na katerega zunanjo stran si lahko zataknil sliko kakšne pomanjkljivo oblečene prsate tovarišice ali doma zapuščenega dekleta. Manjkati ni smel še robec, prav tako ustrezne barve. Za tega sicer ni bilo navedeno v katerem žepu se mora nahajati, vrl vojak si je z njim smel brisati nahodni nos ali udarniški znoj. V primeru boja si je z njim obvezal zadano

rano in se mogoče tako rešil še hujših posledic. Skratka vojaški robec je bil pomemben vojaški pripomoček, nekaj vsestranskega, univerzalnega, skoraj tako vseuporaben kot ono pregrešno drago luksuzno nadzvočno letalo Falcon, ki si ga je omislil naš nekdanji skromni in zaslužni osamosvojeni prvi minister. Letalo, ki naj bi poleg prevažanja političnih riti v primeru vojne ali naravnih katastrof prevažalo tudi ranjence. Ta naš Drnovšek je bil res poštenjak in pol, na vse je mislil!

Vrnimo se h kurjavi in ogrevanju velike vojaške spalnice. Naša stara kasarna, jugo vojska jo je podedovala od starojugoslovanske vojske in pred tem ta še od avstrijske, je bila seveda temu in letom primerno opremljena. Naj za boljši opis povem, da je v teh stavbah služil vojsko že mamin stric Franc, torej sem nadaljeval družinsko tradicijo. Okna sem že opisal, podobno stanje je bilo na hodniku, ki smo ga morali čistiti brez vsakih pripomočkov in čistilnih sredstev, imeli nismo niti poštene metle. V poslopju je bila na voljo zgolj hladna voda, tople ni bilo niti za umivanje, kar so oficirji razlagali s tem, da ob umivanju v mrzli zimi zgodaj zjutraj v neogrevanem prostoru do pasu golo moštvo ojekleni.

Prostori, razen častniških, zanje smo morali skrbeti vojaki, so bili razen onih gašperčkov v spalnica neogrevani. Pri čiščenju hodnika, ki smo ga vsak dan močili zgolj z vodo, se plazili po kolenih in tla brisali s starimi odpadnimi cotami, smo morali s tal sproti strgati in odstranjevati led, tak mrz je vladal. Med nočnim dežurstvom smo nase navlekli vse, kar smo imeli, pa nas je še vedno mrazilo, da vojaških visokih čevljev iz tankega usnja sploh ne omenjam, ti so bili dobri edino za žulje. Tako kot me je zeblo ono nepozabno zimo, me ni nikoli več v življenju.

Edine možne toplote naj bi bili zvečer deležni iz majhnih železnih peči v spalnici, ki pa so bile zaradi nepravilne uporabe in nerednega čiščenja skoraj neuporabne in življenjsko nevarne. Nisem mogel verjeti, večina vojakov z rodnega jim milega Balkana, kljub temu da so vsi kadili kot Turki, sploh ni znala zakuriti peči in se je izgovarjala, kako imajo vsi doma le centralno kurjavo. »Samo takneš dugme i evo plamen,« je dejal eden izmed njih.

Pravega kuriva tudi ni bilo. V zanemarjeni neosvetljeni kleti smo našli le preperete ostanke, bolj prah, nekega davno nabavljenega premoga, razbite stare stole in iverične omare ter mogoče še kakšen kos svežega lesa, ki je imel poreklo na vrtu okoli kasarne, če je na srečo sneg odlomil kakšno vejo. Vse to se je valjalo med nesnago ter posušeni trupli podgan in bilo dobesedno posejano z mačjimi in vojaškimi iztrebki ter prescano od taistih prikupnih kosmatih živalic in številnih generacij Titovih vojščakov. Večkrat smo kurili zgolj s časopisnim papirjem, bolj raziskovalni fantje z juga so včasih v peč metali pasto za čiščenje čevljev, kar nas je skoraj zadušilo.

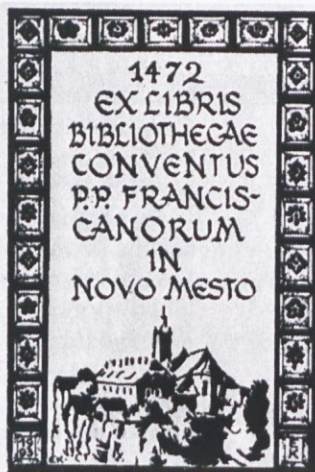
Ta zima bo ostala res nepozabna. Snega ne pomnim toliko. Cele dneve smo ga odmetavali, porivali po dvorišču. Poveljnik je zaradi novih snežnih padavin znotraj kasarne uvedel celo izredno stanje in pripravljenost. Jasno, opreme za odmetavanje snega ni bilo. Kakšnih sto vojakov si je pomagalo le z dvema lopatama, ki pa sta svoje že davno odslužili in se je menda za njiju zanimal že muzej stare vojaške opreme. Pomagali smo si na razne načine in sneg rinili s starimi šolskimi klopmi, ki smo jih našli v kleti. Naš košato brkati vodnik prve stopnje, katerega srbsko vlaški priimek bi lahko prevedel v Cvetko, je naju, edina Slovenca iz lastnega voda, nekega izredno

snežnega dne, poklical predse. Moj precej mlajši soborec je prihajal izpod Porezna na Gorenjskem, ime mu je bilo Božo. Moj priimek poznate, pišem se Božič, in sedaj glejte zmedo. Božo je bil majhen, jaz sam normalne rasti, tako so naju, Slovence, zaradi boljše ločljivosti povsem po svoje preimenovali. Božu so vojaški sodrugi zaradi majhne rasti k imenu pritaknili pomanjševalnico in ga klicali Božič, sam sem bil večji, torej so temu ustrezno spremenili še moje ime in me prekrstili tako po možakarsko Božo. Nekaj časa tega nisem zapopadel in sem menil, kako se motijo in najini imeni zamenjujejo, kasneje sem preoblikovanje najinih imen pripisal vplivu izvirnega srbskega ljudskega pesniškega izročila.

Cvetko se je pomenljivo ustopil pred naju. »*Ovako. Božo, Božiču, situacija je složena, ima puno snega,*« in tako naprej. Midva naj bi vso zadrego z orodjem za odmetavanje snega rešila, kakor sva vedela in znala. Sneg naj bi nam bil Slovincem, smučarjem že tako v krvi. »*Snadite se,*« je še dodal ter omenil, da je Božič, ne jaz, po poklicu mizar, jaz Božo pa sem »*intelektualac sa filozofskog fakulteta,*« star sem skoraj 27 let in bom znal temu mlajšemu fantu tudi z bogatimi izkušnjami pomagati.

Povsem brezupno sva se napotila v klet, četni pisar naju je pred tem opremil z železno sekirico in pestjo žeblicev. Lotila sva se ostankov pohištva in našla nekaj okornih lesenih drogov kvadratnega preseka, grobih smrekovih »remlnov« po domače, nakar se je meni, *iskusnome intelektualcu*, prižgala žarnica v glavi. Posvetovala sva se ter začela s starih stolov trgati sedežne ovalno oblikovane deske, jih nato z žeblici pribila na drogove in na ta način izdelala serijo snežnih lopat.

Poklicala sva vodnika Cvetka, sedaj sem se spomnil, lahko bi ga imenoval tudi Florijan, ki je bil nad najino iznajdbo izredno navdušen in je takoj ves sijoč tekel poročat poveljniku, kako *briliantno se je setio* ter sijajno rešil težavo. Skoraj gotovo sva mu zagotovila napredovanje in tudi on se je nama, moram mu priznati, oddolžil. Za prvi maj naju je kar za dvanajst dni poslal domov ravno v času, ko je v daljni Sovjetski zvezi razgnalo zloglasno nuklearno elektrarno v Černobilu.

Na štiri kvadre položeni tramiči služijo za ogrodje. Nanj so pritrjeni gradbeni plohi, malta se jih še drži, čeznje je razprostrt plesniv jogi, na mnogih mestih že načet.

Nekaj kovinskih škatel, razmajan stol in par gumijastih škornjev dopolnjuje prostor.

Na pogradu sedi ves zvit in gleda ven. Skozi zamazana, pajčevinasta okna v ozko špranjo cipres, kjer se kaže košček neba. Vsakokrat, ko zapiha veter in se ciprese nagnejo, se nudi drugačen pogled.

Iz žepa potegne cigaretno škatlico, na enem koncu jo pazljivo odpre, izvleče cigareto, jo oslini in prižge. Globoko potegne dim, da počí v kotičkih ustnic, in spuščá iz pljuč velike sive kolobarje.

Zunaj zapojejo pevci, nekdo začne z molitvijo, drugi poprimejo. Iz cerkvenih lin se potočijo zvonovi, sprevod se premakne po beli potki.

Pred zgradbo zacvilijo kolesa samokolnic, orodje leti na kup, nekdo se upre v vrata, da skoraj pade v prostor.

-Madona, Evgen, kaj pa ti tukaj?

Evgen molči. Z rokami objame kolena in se ziblje naprej in nazaj.

-Bemti, Evgen, kompletno nor si. V samskem domu te čaka prava postelja, ti pa gniješ v tej totenkamri. Fantje, ej, kliče tiste tam zunaj, pridite, boste nekaj videli!

Drenjajo se na vratih, vihajo nosove in si tiho žvižgajo.

-Evgen, potpuno si lud, pravi Aso.

-Jebi se, lučka! zarenči Evgen in jih niti ne pogleda. Gonite se vsi!

-Pustite ga, jih zadrži delovodja. Javili bomo direktorju, pa naj se odloči. Zaradi mene lahko tu požene korenine!

Evgen ne reče nobene. Še vedno se ziblje, še vedno boljšči v okna, v tisto ozko špranjo, v modro nebo, ki se odstira. Vidi ozko brv, vidi deročo vodo, peščeni prod, račke za vodnim kolesom, lestev, prislonjeno na drevo.

*

Leži na hrbtu in ne pride do sape, čeprav ima široko odprta usta. Vleče vase zrak, pa iz sebe iztisne samo piskajoč zvok, kot bi v trebuh brcnil mucka. Tožeč, pridušen v bolečini.

-Ga boš dvignila že enkrat, trapa! se dere z ganka babica.

-Se bo že pobral. Ni prvič na tleh in ne zadnjič!

Široko kito vrže čez rame, ko mu obrača hrbet in se namerja v hišo.

-Smrklja, preje bi mislila, v kaj se podajaš. Zdaj ga imaš, zdaj je tvoj!

-Moj, ja, moj. Njegov pa tudi. A se, baraba, kaj zmeni zanj?

Po bregu pridrsa, trdo nogo vleče za seboj, v prsih mu hrope, ko se sklanja nad njim, ga pobira s tal.

-En drek se menijo zate, ubogo živalco, en drek! Na svet so te pa lahko spravili! To zadnje brunda že bolj zase.

V čebelnjak ga nese, rane obliva z arniko in z robcem pritiska nanje:

-Preklet svet, hudičev!

Za nizkimi griči zahaja sonce, v pramenu svetlobe migota prah, on pa išče leseno žlico, iz kozarcev strga med in mu ga potiska v usta.

Solze se mu sušijo, usta se še vijejo v bolečini, a se mu počasi že ravnajo, ko se mu obeša za vrat.

-Deda moj!

Posmrka, briše si mustače, z motnimi očmi gleda čez njegove rame, si ga pritiska na srce.

-Uboga, uboga živalca!

*

Veter potegne močnejše, ciprese zagrnejo nebo, da se skrije žareča krogla, da sence hušknejo v prostor, da obliznejo vse kote in se obesijo na njegov obraz.

Dogorevajočo cigareto frčne s prsti, da v loku poleti proti vratom.

Nekje na obrobju se s treskom zapirajo avtomobilska vrata, popadljivo hrumijo motorji, besno grabijo kolesa. Tudi reka korakov postaja vse bolj plitva. Takrat potrka.

-Evgen, da te nočoj vidim v samskem. Saj nisi žival, madona! Glas je oster in jasen. Ne dopušča ugovorov.

-Uboga, uboga živalca, ponavlja in se ziblje v ritmu besed. Naprej in nazaj, naprej in nazaj.

Še malo in zvečerilo se bo.

*

-Naj gre, bo vsaj kaj zaslužil, pravi ona in ga potiska proti vratom.

-Bog, kaj bi rekel ata, če bi še živel, hlipa babica. Kaj sem doživela, kaj sem doživela? ponavlja in zmajuje z glavo.

-Vi, ja, vi, kaj pa jaz, ki sem z njim zapravila mladost in vse priložnosti, a?

Brada se ji zatrese, trmasto gleda proti njej in čaka na odgovor.

Njega pa že stiska tuja dlan. Hladna in brezobzirna. Vleče ga ven, na ozko poljsko pot, na blaten kolovoz, navzgor mimo hiš in skednjev, pod skalnat previs, v pastirsko kočo.

*

To noč Evgen ne more spati. Postelja se preveč ugreza, zavese visijo kot mrtve roke, zrak je nizko pri tleh. Kar naprej vstaja, hodi do oken, jih odpira. Stanovalci se jezijo, prepirajo se z njim, pa nič ne pomaga.

Zjutraj Aso prosi v pisarni:

-Jebo ga bog, sasvim je lud. Dajte, da spavam u drugoj sobi, ne mogu izdržat više!

Direktor ga pogleda izpod čela in vrže belo pismo na mizo.

-Na operacijo mora. Rak v grlu, zadnji stadij! Nikogar svojih nima, zato me prosijo, naj mu povem jaz!

Moreča tišina leže na obraze.

*

Na južni strani stavbe plivka reka, malo višje, na šolskem igrišču, se otroci žogajo. Čez dvorišče delavci kopljejo jašek za nov telefonski vod.

Nenadoma se skozi okno samskega doma sproži telo, malo zatrza in se umiri na okenski kljuki.

Delavci začudeni pogledajo gor in od groze zavpijejo.

Visoki, obokani hodniki se sklanjajo nad bele klopice. Vsak dan poseda na njih. Samo haljo obleče in copate natakne, pa že steče iz sobe.

Še dobro, da ima volnene nogavice, zeblo bi jo drugače, hodniki so zjutraj še mrzli in nepriljudni.

Visoke petke topotajo gor in dol, za njimi podrsavajo bolniške copate. Kakor reka se zlivajo na vezni hodnik, od koder odtekajo na vse strani.

Skozi okna blesti svetloba, od zunaj se tihotapijo glasovi, s pločnikov odmetavajo novozapadli sneg.

-Gospa, pojdite v sobo, pritisk bomo izmerili. Sestra, ki prinaša aparaturu, ima obraz mumije.

-Že spet, zamrmra, ko se dviga. Vsakokrat, ko ji ga izmerijo, je višji. Samo da vidi aparat, že ji vsa kri bušne v glavo.

-Uf, se čudi sestra, danes je pa še prav posebej visok. Odvija platno in zmajuje z glavo.

-Koliko pa je?

-Dvesto trideset skozi sto petintrideset. Ob desetih, ko bo vizita, bo primarij odločil, kaj je storiti. Zdaj pa ležite in se sprostite.

Leže in gleda v strop. Misli ji mrzlično preskakujejo. Kako je že rekel njen zdravnik na pregledu?

-Gospa, z vašo nosečnostjo je vse v redu, samo pritisk je malo povišan. Poslal vas bom na opazovanje. V bolnišnici bodo že vedeli, kako in kaj. Čez nekaj dni boste že doma!

Zdaj je tu že teden dni. France prihaja na obiske, kolikor mu dopuščata služba in skrb za malo Polonco.

O, kako sta pela tisti ponedeljek, ko sta se peljala sem!

Sneg na prisojni strani je že skoraj pobralo, izpod snežnih zaplat so kukali prvi telohi. V avtu je bilo prijetno toplo, mimo so bežala drevesa in hiše, onadva pa sta pela: Še kikelco prodala bom ... France je z rokama udarjal po volanu, kot bi tolkel po bobnih, ona pa se je smejala, da so se ji delale jamice v ličkih.

Ko sta se umirila, pa mu je že naročala.

-Le glej, da boš pazil na Polonco, da ji boš dajal dovolj jesti, da ne bo lačna, reva. Pa pri nalogah ji pomagaj, saj veš, kako je hitra, kar na hitro spravi skupaj.

-Brez skrbi, jo je pomirjal France in mežikal v prve sončne žarke. Iz megle se je izvijala modrina neba z nakodranimi oblaki.

-Saj veš, da bo pomagala tudi mama, a ne? Le nič ne skrbi!

Zaljubljeno jo je pogledal in se prešerno zasmejal.

-Da ji ne boš vsega prepustil! Pazi se! Vrnila mu je topel pogled in položila roko na njegovo.

Spomini se za trenutek umaknejo, ko pride v sobo sestra in odpre okna. Ženske v posteljah vlečejo odeje nase, okrog njih se zbirajo ljudje v belem.

Primarij je dobrodušen mož. Beli lasje se mu vsipajo z glave, da se mu po sredini dela preča. V naočnikih se mu zrcalijo okna, ko se obrača k njej.

-Kako je, gospa? V roke jemlje bolniški list, si ga ogleduje. Sobna zdravnica mu poroča, kot bi bila pri spovedi.

Primarij kima, sede k njej na posteljo, preverja ji utrip, naroči sestri,

da ji še enkrat izmeri pritisk, gleda v živosrebrni stolpec, ki raste raste. Na obrazu mu komaj opazno trzne mišica.

Obrne se k zdravnici, nekaj piše na bolniški list in ji naroča:

-Intravenozno, da!

Stisne jo pri srcu, slina v grlu se ji posuši, da zastoka.

-Kaj pa otrok?

-Gospa, zdaj moramo reševati vas.

Solze ji navrejo v oči, se vlijejo kakor potoček.

-Vse bo še dobro, jo potreplja po roki in se dvigne. V naslednjem trenutku se bela karavana že premakne.

-Ne, ne! zaječi in zakoplje obraz v dlani.

Bolnice v sobi jo gledajo s sočutjem.

-Gospa, greva, jo sestra prime pod roko, pomigne še kolegici, da jo odpeljeta v ambulanto. Vsa se stresa v krču, z drsajočimi koraki se komaj premika, potem se velika bolniška vrata škripaje zapro za njo.

*

Zelene zavese visijo brezčutno.

Čaka na posebni mizi, popadki prihajajo iznenada, pa se tudi hitro umirijo, kot se umiri vodni val, ki ga morje potisne na pečine in nato znova posrka nazaj.

Misli na Franceta. Še popoldne je bil pri njej. Sedela sta v ozkem hodniku, bolniške sobe ni več prenesla.

-Ne čutim ga več! je zaihtela. Od tiste injekcije se mi delajo samo kepe v trebuhu. Mil glasek se ji je izvil iz prsi. Kot bi zajokal zajček, ki se je znašel pod koso.

-Vse bo še dobro! jo je tolažil, jo božal po laseh in požiral solze.

-Tega ne bom prenesla, se je naslonila na njegove prsi.

-Polonca te pozdravlja, je začel, da bi preusmeril pozornost drugam. Glas se mu je tresel, grozil, da se mu bo zlomil.

-Rekla mi je, da jo komaj čaka, sestrico. Da sva ji jo obljubila!

Stavka ni mogel dokončati.

Bolečina v njej postane neznosna. Grozi, da jo bo raztrgala. Nena doma se vzpne, zakriči. V sosednji sobi se instrumentarke smejejo, da odmeva od vsepovsod.

-Pomagajte! zakriči. Prihaja ...

Modre, otrple nožice zabingljajo v prazno, v sobo pritečejo zdravniki z maskami na ustih.

Spodaj pri vratarju nekdo z glavo udari ob steno.

Nikolaj Mihajlovič Karamzin

Nikolaj Karamzin (1766, blizu Simbirska – 1826, v Carskem selu) je vodilni ruski predstavnik sentimentalizma in predromantike. Po kratki vojaški službi (postal je poročnik) je izstopil iz vojske in se posvetil literaturi. Najprej je delal s tiskarjem in založnikom Ivanom Novikovom, uredjal revijo *Otroško berilo* in prevajal evropsko literaturo. Maja 1789 se je odpravil na potovanje po Evropi, obiskal Prusijo, Saško, Švico, Francijo (med revolucijo) in Anglijo ter se septembra 1790 vrnil v Rusijo; rezultat potovanja so bila *Pisma ruskega potopnika*, ki so v knjižni obliki izšla šele 1801. V 90. letih 18. stoletja je izdajal vrsto revij in literarnih almanahov (Moskovska revija, *Aonide*) in objavil več knjig prevodov; v revije je večinoma tudi sam pisal, sprva poezijo in prozo, nato popotne vtise in številne kulturne refleksije, v katerih je širil ideje evropskega razsvetljenstva. Pod vplivom sočasne zahodnoevropske literature in filozofije je razvijal estetiko in poetiko ruskega sentimentalizma in predromantike; v kratkih novelah in povestih, ki jih je za življenje izdal večkrat (1792, 1796 in 1797), je opisoval nravno življenje, čustva in notranje disonance razumnega posameznika. Od leta 1802 je izdajal revijo *Vestnik Evrope*, po 1804 pa se je popolnoma posvetil zbiranju gradiva in pisanju *Zgodovine ruske države*.

Karamzin velja za začetnika sodobne ruske proze in prvega ruskega pisatelja, ki je zaslovel v tujini. Reformiral je literarni jezik v smeri živega govornega izražanja, ga osvobodil slovničnih in leksičnih vplivov latinščine in cerkvenoslovanščine, uvajal novosti pod vplivom francoščine. Njegovo osrednje literarno delo je kratka povest *Uboga Liza* (1792), ki je bila v prvi četrtini 19. stoletja najbolj brano literarno delo v Rusiji, do 1803 pa tudi že prevedeno v nemščino, francoščino, danščino in angleščino. *Z Ubogo Lizo* je Karamzin ustvaril stilni vzorec romantične ruske proze, osvobodjene pollatinskih in polslovenskih prvin. Podobno lahko rečemo tudi za drugo Karamzinovo prozo (*Otok Bornholm*,

Morda noben prebivalec Moskve ne pozna tako dobro okolice tega mesta kakor jaz, zakaj nihče razen mene ni toliko na prostem, nihče razen mene se ne klati toliko peš, brez načrta, brez cilja – kamor vidi oko – po lokah in gajih, po gričih in ravninah. Vsako leto znova najdem kak nov prijeten kraj ali pa novo lepoto v starih.

Med vsemi mi je najljubši kraj, kjer se dvigajo mračni gotski stolpovi Simonovega samostana. Kadar človek stoji na tej vzpetini, vidi na desni skoraj vso Moskvo, ta grozen kup hiš in cerkva, ki se razteza pred očmi kot veličasten amfiteater: čudovita slika, posebej kadar jo obsije sonce, kadar večerni žarki gorijo na mnogoštevilnih zlatih kupolah, na neštevilnih zlatih križih, ki se vzpenjajo v nebo! Spodaj se razgrinjajo bogati, temnozeleni, cveteči travniki; za njimi, čez rumene peščine, teče svetla reka, ki valovi pod lahnimi vesli ribiških čolnov ali šumi pod krmilom težkih bark, ki plujejo iz rodovitnih dežel ruskega carstva in zalagajo lakomno Moskvo z žitom. Na drugem bregu reke je videti hrastov gozdič, ob katerem se pasejo mnogoštevilne črede; tam pod senco dreves mladi pastirji prepevajo preproste, otožne pesmi in si tako krajšajo poletne dneve, ki so zanje tako zelo enolični. Še malo dlje, v gosti zelenini starih brestov, se lesketa zlatoglavi Danilov samostan; še dlje, skoraj na robu obzorja, pa se modrijo Vrabčje gore. Na levi strani je videti širna, z žitom zasejana polja, gozdičke, tri ali štiri vasice, v daljavi pa vas Kolomensko z njenim visokim dvorcem.

Pogosto prihajam na ta kraj in malone zmeraj tam pričakam pomlad; sem prihajam tudi v mrkih jesenskih dnevih, da bi žaloval skupaj z Naravo. Strašno zavijajo vetrovi med zidovi opuščene samostana, med nagrobniki, zaraslimi z visoko travo, v temnih prehodih med celicami. Tam, naslanjajoč se na ruševine strašnih kamnov, prisluškujem votlemu stokanju časov, ki jih je pogoltnilo brezno davnine – stokanju, ob katerem mi vzdrgetava in trepeta srce. Včasih stopim v celice in si zamišljam tiste, ki so nekdaj živeli tod – nadvse žalostni prizori! Vidim sivega starca, ki kleči pred razpelom in moli za skorajšnjo rešitev iz zemeljskih spon: zakaj v življenju zanj ni nobene radosti več, zapustili so ga vsi občutki, razen občutenja boleznin in šibkosti. Tam mlad menih – bledega obraza in koprnečega pogleda – strmi skoz okenske križe na polje, gleda vesele ptičke, ki prosto jadrajo po morju zraka – gleda jih in lije grenke solze iz oči. Koprni, vene, hira – in medli dondon zvona mi razglaša njegovo prezgodnjo smrt. Včasih si na cerkvenih dverih ogledujem podobo čudežev, ki so se pripetili v tem samostanu – ribe padajo z neba, da bi nahranile prebivalce samostana, ki ga oblegajo neštevilni sovražniki; podoba Matere Božje požene sovraga v beg. Vse to mi priklicuje v spomin zgodovino očetnjave – žalostno zgodovino časov, ko so kruti Tataři in Litovci z ognjem in mečem opustošili okolico ruske prestolnice in ko je nesrečna Moskva, kakor vdova brez varstva, za vse hude nadloge pričakovala pomoč od samega Boga.

A najpogosteje me med zidove Simonovega samostana zvabi spomin na neusmiljeno usodo Lize, uboge Lize. Ah, kako ljubim stvari, ki ganejo srce in me silijo, da prelivam solze mile bridkosti!

Kakih sedemdeset sežnjev od samostanskega zidu, tik ob brezovem gaju, sredi zelene trate, stoji prazna kočica brez vrat, brez lin, brez poda;

Sierra Morena). Noveleta *Sierra Morena* je bila napisana leta 1793, objavljena pa 1795 v almanahu Aglaja. Prav tako je zasnovana v značilnem sentimentalističnem slogu.

Nikolaj Karamzin je Slovencem vse do danes ostal tako rekoč neznan avtor. Doslej je bil (vse od leta 1848, ko je bilo v časniku Slovenija prvič omenjeno njegovo ime) le zapisan v časopisnih pregledih ruske književnosti, označevan in analiziran pa na kratko samo v člankih o Krilovu, Puškinu ali Balmontu. F. Bezljaj je leta 1946, ob obletnici njegove smrti, objavil prvi članek o njem, B. Kreft pa ga je leta 1958 označil v svojih *Fragmentih o slovensko-ruskih stikih*. Edini prevod iz Karamzina je bil priredba Podgorskega za otroke v *Vedežu* leta 1850. *Uboga Liza* in *Sierra Morena* tako Slovencem prvič predstavljata Karamzina kot vrhunskega pisatelja sentimentalistične proze.

Drago Bajt

streha je zdavnaj strohnela in se sesula. V tej koči je pred tridesetimi leti živela prelepa, ljuba Liza s svojo staro materjo.

Lizin oče je bil kar premožen kmet, kajti rad je delal, znal je orati zemljo in je zmeraj živel trezno. A kmalu po njegovi smrti sta njegova žena in hči obubožali. Lena roka najemnika je slabo obdelovala njive, žito ni več obilno rodilo. Bili sta prisiljeni dati svojo zemljo v najem, in to za silno majhen denar. Poleg tega je uboga vdova, ki je malodane venomer prelivala solze spričo moževe smrti – kajti tudi na deželi znajo ljubiti! – iz dneva v dan vse bolj hirala in skorajda ni več mogla poprijeti za delo. Le Liza – ki je bila ob očetovi smrti stara petnajst let – ni prizanašala svoji nežni mladosti, ni prizanašala svoji izredni lepoti, garala je dan in noč – tkala je platno, pletla nogavice, spomladi je trgala rože, poleti pa nabirala jagode in jih prodajala v Moskvi. Občutljiva, dobra starka, ki je videla hčerino neutrudnost, jo je nemalokrat stiskala na šibko utripajoče srce, ji pravila milost Božja, dobrotnica, radost starih let ter prosila Boga, da bi jo obdaroval za vse, kar je storila za mater.

»Gospod mi je dal roke, da bi delala,« je govorila Liza. »Ti si me redila na svojih prsih in me varovala, ko sem bila otrok, zdaj pa sem jaz na vrsti, da skrbim zate. Nehaj se žalostiti, nehaj vendar jokati. Najine solze ne bojo oživile očka.«

A krhka Liza tudi sama ni mogla zmeraj zadrževati solz. Ah, vedela je, da je imela očeta in da ga zdaj ni več; da bi potolažila mater, pa je skušala skriti gorje svojega srca in biti na pogled mirna in vesela.

»Mila Liza, na onem svetu,« je odgovarjala žalostna starka, »na onem svetu bom nehala jokati. Tam, pravijo, so vsi veseli; tudi jaz bom vesela, ko bom spet videla tvojega očeta. Vendar še nočem umreti – kaj bo s tabo brez mene? Zakaj bi te zapustila? Ne, daj Bog, da poprej najdem službo zate! Morda se bo kmalu našel dober človek. Tedaj vaju bom blagoslovila, ljuba otroka, se prekrizala in spokojno legla v vlažno zemljico.«

Minili sta dve leti od smrti Lizinega očeta. Travniki so se pokrili s cveticami in Liza je prinesla v Moskvo šmarnice. Na ulici jo je srečal mlad, lepo oblečen človek prijetnega videza. Pokazala mu je cvetice – in zardela.

»Jih prodajaš, deklica?« je vprašal nasmehljano.

»Ja,« je odvrnila.

»Za koliko pa?«

»Za pet kopejk.«

»To je pa res poceni. Ná rubelj.«

Liza se je začudila in si drznila pogledati mladega človeka – a je še huje zardela, uprla pogled v tla in mu rekla, da rublja ne vzame.

»Zakaj pa ne?«

»Ne potrebujem toliko.«

»Mislil sem, da so čudovite šmarnice, ki jih je utrgalo čudovito dekle, vredne rubelj. Če pa ga nočeš, vzemi pet kopejk. Odslej bi rad vselej kupoval cvetje pri tebi; rad bi, da bi ga trgala samo zame.«

Liza mu je dala cvetice, vzela pet kopejk, se priklonila in hotela oditi; a neznanec jo je prijel za roko:

»Kam greš, deklica?«

»Domov.«

»In kje si doma?«

Liza je povedala, kje živi; povedala in odšla. Mladenič je ni maral več zadrževati, mogoče zato ne, ker so se mimoidoči začeli ustavljeni,

ju ogledovati in se potuhnjeno nasmihati.

Ko je Liza prišla domov, je povedala materi, kaj se ji pripetilo.

»Prav si naredila, da nisi vzela rublja. Morda je bil kak hudoben človek ...«

»Ah ne, mamica! Jaz ne mislim tako. Imel je lep obraz, glas pa ...«

»Kaj zato, Liza, najbolje je živeti od svojega dela in ne vzeti ničesar zastonj. Ti še ne veš, ljubica, kako lahko hudobni ljudje opeharijo ubogo dekle! Zmeraj, ko greš v mesto, me boli srce; zmeraj prižgem svečo pred ikono in molim h Gospodu Bogu, da bi te obvaroval pred nesrečo in skušnjava.«

Lizi so navrele solze v oči; poljubila je mater.

Drugi dan je natrgala najlepših šmarnic in spet odšla z njimi v mesto. Njene oči so ves čas nekoga iskale. Veliko jih je hotelo kupiti njene cvetice, pa jim je odgovarjala, da niso na prodaj, in se ozirala zdaj v to, zdaj v ono stran. Prišel je večer, morala se je odpraviti domov, cvetice pa je vrgla v reko Moskvo.

»Danes naj ne bojo od nikogar!« je rekla; v srcu je čutila nekakšno otožnost.

Drugi dan pod večer je sedela pri oknu, predla in tiho pela žalostne pesmi – na lepem pa je skočila pokonci in klicnila: »Ah! ...« Pod njenim oknom je stal mladi neznanec.

»Kaj se ti je zgodilo?« je vprašala prestrašena mati, ki je sedela zraven nje.

»Nič, mamica,« je odvrnila preplašeno Liza. »Samo njega sem zagledala.«

»Koga?«

»Tistega gospoda, ki je kupil moje šmarnice.«

Starka je pogledala skoz okno. Mladenič se ji je poklonil tako spoštljivo, s takim prijaznim obrazom, da si ni mogla o njem misliti nič drugega kot vse najboljše.

»Pozdravljena, dobra babica!« je dejal. »Zelo sem utrujen; ali imaš morda kaj svežega mleka?«

Postrežljiva Liza ni čakala materinega odgovora – morda zato ne, ker ga je že vnaprej poznala – stekla je v klet, prinesla je čist lonec, pokrit s čistim lesenim krožnikom, vzela vrček, ga pomila, obrisala z belim prtičem, nalila vanj mleko in ga ponudila skoz okno, pri tem pa ves čas gledala v tla. Neznanec je spil, nektar iz Hebinih rok bi se mu ne mogel zdeti boljši. Vsakdo ve, da se je po vsem tem zahvalil Lizi, pa ne toliko z besedami, kolikor s pogledi. Medtem se je dobrosrčni starki posrečilo, da mu je zaupala svoje gorje in radost; povedala mu je vse o moževi smrti in vrlinah svoje hčere, o njeni delavnosti, nežnosti idr. idr. Poslušal jo je s pozornostjo, a njegove oči so bile – naj res povemo, kje? Tudi Liza, plaha Liza, je tu in tam poškilila na mladeniča – a blisk se hitreje zasveti in izgine v oblakih, kot so se njene modre oči zastrmele v tla, ko so se srečale z njegovim pogledom.

»Rad bi,« je dejal materi, »da bi tvoja hči prodajala svoje izdelke samo meni, nikomur drugemu. Tako ji ne bi bilo treba pogosto hoditi v mesto, ti pa ne bi bila ločena od nje. Sam lahko kdaj pa kdaj pridem k vama.«

V Lizinih očeh se je zaiskrilo veselje, ki ga je hotela brez haska prikriti; lica so ji žarela kakor zarja v jasnem poletnem večeru; zrla je v svoj levi rokav in ga cukala z desno roko. Starka je rade volje sprejela to ponudbo, ne da bi slutila v njej kakšno zlo namero, prepričevala je neznanca, da so platno, ki ga tke Liza, in nogavice, ki jih plete, izvrstni

in se nosijo dlje od vsega drugega. Stemnilo se je, mladenič je že mislil oditi.

»Kako naj te kličem, ti dobri in prijazni gospod?« je vprašala starka.

»Ime mi je Erast,« je odvrnil ta.

»Erast,« je tiho rekla Liza. »Erast!« Kakih petkrat je ponovila to ime, kot bi si ga hotela zapomniti.

Erast se je poslovil od obeh in odšel. Liza ga je pospremila s pogledom, mati pa je sedela zamišljena, nato je prišla hčer za roko in ji rekla:

»Ah, Liza, kako je lep in dober! Če bi bil le tvoj ženin tak!«

Lizino srce je vztrepetalo:

»Mamica! Mamica! To ni mogoče! On je gospod; na kmetih pa ...«

Ni dokončala stavka.

Na tem mestu bi moral bralec zvedeti, da je bil mladi človek, ta Erast, precej bogat plemič, izredno pameten in dobrega srca, dober po naravi, vendar pa šibek in vetrnjaški. Živel je razuzdano življenje, mislil je le na svoja zadovoljstva, iskal jih je v posvetnih zabavah, a jih ni našel: dolgočasil se je in se pritoževal nad usodo. Lizina lepota se mu je ob prvem srečanju vtisnila v srce. Prebiral je romane, idile, vsako reč si je živo zamišljal, pogosto se je v mislih preselil v čase (nekdanje ali pa sedanje), ko so se ljudje, če lahko verjamemo pesnikom, brezskrbno sprehajali po tratih, se kopali v čistih studencih, se poljubljali kakor grlice, počivali pod vrtnicami in mirtami ter vse ljube dni preživljali v srečnem brezdelju. Zdelo se mu je, da je v Lizi odkril tisto, kar je njegovo srce že dolgo iskalo. 'Narava me kliče v svoje naročje, k čisti radosti,' si je mislil – in se odločil, vsekakor pravočasno, da se poslovi od velikega sveta.

Vrnimo se k Lizi. Prišla je noč – mati je blagoslovila hčer in ji voščila dobro spanje. A tokrat se njena želja ni uresničila: Liza je spala zelo slabo. Nova obiskovalka njene duše, podoba Erasta, se ji je prikazovala tako živo, da se je skorajda vsako minuto prebudila, prebudila in zavzdihnila. Še pred sončnim vzhodom je vstala, odšla na breg reke Moskve, sedla v travo in vsa v bridkosti zrla v belo meglo, ki je valovila v zraku, se dvigovala in puščala bleščeče kaplje na zeleni odeji Narave. Vsepovsod je vladala tišina. A kmalu je vzhajajoče dnevno svetilo prebudilo stvarstvo: gaji in grmi so oživelili; ptice so zaprhutale in zapele; rože so dvignile glavice, da bi se naužile živih žarkov svetlobe. A Liza je še zmeraj sedela v bridkosti. Ah, Liza, Liza! Kaj se dogaja s teboj? Doslej si se zbujala skupaj s ptički, z njimi si se veselila jutra, čista, radostna dušica je sijala v tvojih očeh, kakor sonce odseva v kapljah nebeške rose; zdaj pa si zamišljena, vesplošna radost Narave je tuja tvojemu srcu. Medtem je mlad pastir prignal čredo po rečnem bregu, piskajoč na piščal. Liza je uprla vanj svoj pogled in razmišljala:

»Če bi bil ta, ki ga imam zdajle v mislih, rojen kot preprost kmet, pastir, če bi ta zdajle gnal mimo svojo čredo – ah, naklonila bi mu nasmeh in ga prijazno pozdravila: Pozdravljen, ljubi pastirček! Kam ženeš svojo čredo? Tudi tukaj raste zelena trava za tvoje ovce; tudi tukaj poganjajo cvetice, iz katerih lahko spletem venec za tvoj klobuk. Pogledal bi me ljubeznivo, morda bi vzel mojo roko v svojo ... Sanjarije!«

Pastir, piskajoč na piščal, je odšel mimo in s svojo pisano čredo izginil za sosednjim hribom.

Na lepem je Liza zaslišala pljusak vesel – ozrla se je po reki in zagledala čoln, v čolnu pa Erasta.

Vse žilice v njenem telesu so utripnile – pa ne od strahu. Vstala je, hotela stopiti, pa ni šlo. Erast je skočil na breg, prišel do Lize – in njene sanje so se deloma izpolnile; zakaj *pogledal jo je ljubeznivo in jo prijel za roko* ... Liza, Liza pa je stala s pogledom, uprtim v tla, z žarečimi lici, s trepetajočim srcem – ni mu mogla odtegniti roke, ni se mogla obrniti proč, ko se ji je približal s svojimi rožnatimi ustnicami ... ah! Poljubil jo je, poljubil vroče, da se ji je vse veselje zazdelo v plamenih!

»Ljuba Liza!« je dejal Erast. »Ljuba Liza, ljubim te!«

In te besede so zazveneale globoko v njeni duši kakor očarljiva nebeška glasba; komajda je lahko verjela lastnim ušesom ... Tu naj odložim čopič. Povem naj le, da je v tistem trenutku očaranja Lizina plahost izginila – Erast je zvedel, da ga ljubi, strastno ljubi novo, čisto, iskreno srce.

Sedela sta v travi, med njima je bilo čisto malo prostora – in sta zrla drug drugemu v oči, govorila drug drugemu: Ljubi me! Dve uri sta minili ko hipec. Nazadnje se je Liza spomnila, da je mati morda že v skrbeh zaradi nje. Morala sta se posloviti.

»Ah, Erast!« je dejala ona. »Me boš večno ljubil?«

»Večno, ljuba Liza, večno!« je odvrnil on.

»Mi lahko prisežeš?«

»Lahko, mila Liza, lahko!«

»Ne, ni mi treba tvoje prisege. Verjamem ti, Erast, verjamem. Saj ne boš prevaral uboge Lize? To vendar ni mogoče?«

»Ne, ni mogoče, ljuba Liza!«

»Kako sem srečna! In kako vesela bo mamica, ko bo zvedela, da me ljubiš!«

»Ah, Liza, ne! Njej ne smeš nič povedati.«

»Zakaj pa ne?«

»Stari ljudje radi sumničijo. Pomislila bo na kaj hudega.«

»Ona že ne.«

»Pa vendar te prosim, da ji o tem ne rečeš niti besedice.«

»Prav. Ubogala te bom, čeprav ne maram nič skrivati pred njo.«

Poslovala sta se, se še zadnjič poljubila in si obljubila, da se vsak dan pod večer vidita bodi na rečnem bregu, bodi v brezovem gaju, bodi kje blizu Lizine kočice – zvesto, zagotovo vidita. Liza je odšla, vendar so se njene oči stokrat zasukale proti Erastu, ki je še zmeraj stal na bregu in gledal za njo.

Liza se je vrnila v kočico povsem drugače razpoložena, kakor je odšla. Z njenega obraza in iz kretenj je sijalo prisrčno veselje. *Ljubi me!* je mislila in bila očarana s to mislijo.

»Oh, mamica!« je rekla materi, ki se je komajda prebudila. »Oh, mamica, kakšno čudovito jutro! Kako veselo je zunaj! Škrjančki še niso nikoli tako peli; sonce še ni nikoli tako sijalo; rože še niso nikoli tako prijetno dišale!«

Starka, opirajoč se na palico, je šla ven na trato, da bi uživala jutro, ki ga je Liza opisala s tako čudovitimi barvami. Jutro se ji je zares zdelo nadvse prijetno; ljubezniva hči je s svojo veselostjo razveselila tudi Naravo.

»Ah, Liza,« je dejala, »kako lepo je vse, kar pripada Gospodu! Izteka se mi šesto desetletje, pa se še zmeraj ne morem nagledati stvarstva Božjega; ne morem se nagledati jasnega neba, ki je kakor

visok šotor, zemlje, ki se vsako lepo pokrije z novo travo in novimi rožami. Kralj nebeški mora res ljubiti človeka, da tako lepo skrbi za njegov tukajšnji svet. Ah, Liza, le kdo bi hotel umreti, če kdaj pa kdaj ne bi doživel tudi gorja? ... Očitno tako mora biti. Morda bi pozabili na dušo, če bi iz naših oči nikdar ne pritekale solze.«

Liza pa je mislila: »Ah, prej bom pozabila svojo dušo kot mojega ljubega prijatelja!«

Po tem srečanju sta se Erast in Liza, v strahu, da bi prelomila besedo, vsak večer srečevala (potem ko je Lizina mati odšla spat) bodi na rečnem bregu bodi v brezovem gaju, največkrat pa v senci stoletnih hrastov (kakih osemdeset sežnjev od koč) – hrastov, ki so senčili globok, čist ribnik, izkopan v davnih časih. Tam je tihi mesec s svojimi žarki skozi zeleno vejevje nemalokrat posrebril svetle Lizine lase, s katerimi so se poigravale sapice in roka ljubega prijatelja; ti žarki so nemalokrat obsijali bleščečo solzo ljubezni v očeh nežne Lize, ki jo je Erast vsakič posušil s poljubom. Objemala sta se – in deviška, sramežljiva Cintija se ni skrivala pred njima za oblake; njuni objemi so bili deviški in brez greha.

»Kadar,« je pravila Liza Erastu, »kadar mi rečeš *Ljubim te, ljubljena!*, kadar me stisneš na svoje srce in me pogledaš z milimi očmi – ah, tedaj mi je tako lepo, tako lepo, da kar pozabim nase, pozabim na vse, razen na Erasta. Čudno, čudno, ljubi moj, da sem lahko živela mirno in veselo, čeprav te nisem poznala! Zdaj tega ne morem razumeti; zdaj le premišlujem, da življenje brez tebe ni življenje, ampak žalost in dolgčas. Brez tvojih oči je svetli mesec teman; brez tvojega glasu je slavec dolgočasen; brez tvojega diha je vetrc zoprn.«

Erast je bil očaran s svojo pastiričko – tako je pravil Lizi –, in ko je videl, kako ga ljubi, se je samemu sebi videl še bolj očarljiv. Vse sijajne zabave tega sveta so se mu zdele ničevne v primeri z zadovoljstvom, ki ga je njegovemu srcu ponujalo strastno druženje z nedolžno dušico. Z gnusom je premišljal o zaničljivi nasladi, s katero so se poprej tolažili njegovi čuti. 'Živel bom z Lizo kakor brat s sestro' (je mislil). 'Ne bom zlorabil njene ljubezni in bom na vekomaj srečen!' Nerazsodni mladenič, ali poznaš svoje srce? Lahko odgovarjaš za vsa svoja dejanja? Ali tvoja čustva vedno obvladuje razsodnost?

Liza je hotela, da bi Erast večkrat obiskal njeno mater.

»Rada jo imam,« je govorila, »dobro ji hočem; zdi se mi, da je velika sreča za vsakogar, ko vidi tebe.«

Starka se je zares zmerom razveselila, ko ga je videla. Rada se je pogovarjala z njim o pokojnem možu, pripovedovala mu je o svoji mladosti: kako je prvič srečala svojega dragega Ivana, kako se je zaljubil vanjo in kako ljubeče, kako zadovoljno je živel z njo.

»Ah, nikdar se nisva mogla nagledati drug drugega – vse do trenutka, ko je kruta smrt spodnesla njegove noge! Umrli je na mojih rokah!«

Erast jo je poslušal z neponarejenim zadovoljstvom. Pri njej je kupoval Lizine izdelke in hotel vedno plačati desetkrat več od prave cene; a starka ni nikoli hotela vzeti več.

Tako je minilo nekaj tednov. Nekoč pod večer je Erast dolgo čakal svojo Lizo. Nazadnje je prišla, vendar tako slabe volje, da se je ustrašil; njene oči so bile od solz čisto rdeče.

»Liza, Liza! Kaj se ti je zgodilo?«

»A, Erast, jokala sem!«

»Zakaj? Kaj je bilo?«

»Vse ti moram povedati. Snubi me ženin, sin bogatega kmeta iz sosednje vasi; mamica želi, da bi ga vzela.«

»Si se strinjala?«

»Okrutnež! Me lahko vprašaš kaj takega? Žal mi je mamice; joče se in govori, da ji ne privoščim miru; da se bo do smrti mučila, če me ne bo prej omožila. Ah, mamica ne ve, da že imam ljubega prijatelja!« Erast je poljubil Lizo; dejal ji je, da je njena sreča vredna največ na svetu; da jo bo po materini smrti vzela k sebi in bo živel z njo na vekov veke, na vasi in v dremavih gozdovih, kakor v raji.

»Pa vendar ne boš mogel biti moj mož!« je s tihim vzdihom rekla Liza.

»Zakaj ne?«

»S kmetov sem.«

»Žališ me. Za tvojega prijatelja je najpomembnejša duša, občutljiva, nedolžna duša – in Liza bo v mojem srcu zmeraj najljubša.«

Vrgla se je v njegov objem – tisti trenutek je bil usoden za njeno brezgrešnost! Erast je čutil nenavaden nemir v svoji krvi – še nikdar se mu Liza ni zdela tako čudovita, še nikdar ga njeno božanje ni tako vnemalo, še nikdar njeni poljubi niso bili tako goreči; nič ni vedela, nič ni sumila, ničesar se ni bala – večerna tema je spodbujala želje, niti ena zvezdica ni sijala ne nebu, noben žarek ni mogel razsvetliti zablode. Erast je čutil v sebi drgetanje – tudi Liza ga je čutila, ne da bi vedela, zakaj, ne da bi vedela, kaj se dogaja z njo ... Ah, Liza, Liza! Kje je tvoj angel varuh? Kje je tvoja nedolžnost?

Zabloda je minila, kot bi mignil. Liza ni vedela, kaj se godi z nje-nimi čuti, čudila se je in se spraševala. Erast je molčal – iskal je besed in jih ni našel.

»Ah, bojim se,« je dejala Liza, »bojim se tega, kar se je zgodilo med nama! Zdelo se mi je, da umiram; da se moja duša ... Ne, ne znam povedati! ... Zakaj molčiš, Erast? Vzdihuješ? ... Moj Bog, kaj je to?«

Tedaj je zasijal blisk in zagrmel grom. Liza je vsa vzdrgetala.

»Erast, Erast!« je rekla. »Grozno mi je! Bojim se, da bi me strela ubila kot prešuštnico!«

Strašno je hrumul vihar; dež je lil iz črnih oblakov – bilo je videti, kot da je Narava žalovala za izgubljeno Lizino nedolžnostjo. Erast je skušal pomiriti Lizo in jo je pospremil do kočice. Solze so tekle iz njenih oči, ko se je poslavljala od njega.

»Ah, Erast! Reci, da bova srečna ko prej!«

»Srečna bova, Liza, srečna!« je odvrnil Erast.

»Bogdaj! Moram verjeti tvojim besedam, ker te ljubim! A v mojem srcu ... Dovolj! Zbogom! Jutri, jutri se vidiva.«

Njuna snidenja so se nadaljevala; a vse se je spremenilo! Erast ni bil več zadovoljen le z nedolžnim ljubkovanjem svoje Lize, le s pogledi, polnimi ljubezni, le z dotiki rok, le s poljubi, le z golimi objemi. Želel si je več, več, navsezadnje ni mogel drugače – a kdor pozna svoje srce, kdor je razmišljal o svojih najnežnejših nasladah, ta se bo seveda strinjal z menoj, da je izpolnitev *vseh* želja najnevarnejša preskušnja ljubezni. Liza zanj ni bila več brezgrešni angel, ki je poprej netil njegovo domišljijo in navduševal dušo. Platonična ljubezen je prepustila mesto čustvom, na katera ni mogel biti *ponosen*, ki pa zanj niso bila nova. Kar se tiče Lize, se mu je popolnoma predala, živela in dihala je samo z njim, v vsem se je, kakor jagnje, podrejala njegovi

volji, v njegovem zadovoljstvu je videla svojo lastno srečo. Opazila je spremembo in mu je pogosto rekla:

»Prej si bil bolj vesel, oba sva bila mirnejša in bolj srečna; prej se nisem bala, da bom ostala brez tvoje ljubezni!«

Včasih, ko se je poslavljala od nje, ji je rekel:

»Liza, jutri se ne bova mogla videti; imam važen popravek.«

In Liza je ob takih besedah zmeraj znova zavzdihnila.

Nazadnje ni videla Erasta pet dni zapored in je postala strašno vznemirjena; šesti dan je prišel z žalostnim obrazom in ji rekel:

»Ljuba Liza! Za nekaj časa se moram posloviti od tebe. Saj veš, da je pri nas vojna; v službi sem; moj polk gre na pohod.«

Liza je postala čisto bleda in je skorajda padla v omotico.

Erast jo je ljubkoval; govoril ji je, da bo za vekomaj ljubil drago Lizo; trdno upa, da se po vrnitvi ne bo nikdar več ločil od nje. Dolgo je molčala; potem so se ji udrle grenke solze, prijela ga je za roko, ga pogledala z vso svojo nežno ljubeznijo in vprašala:

»Pa res ne moreš ostati?«

»Lahko,« je odvrnil, »a samo z velikansko sramoto, z velikanskim madežem na svoji časti. Vsi me bojo prezirali; vsem se bom gnusil kot strahopetec, kot ničvreden sin domovine.«

»Ah, če je tako,« je dejala Liza, »potem pa pojdi, pojdi, kamor ukazuje Gospod! A lahko te ubijejo!«

»Umreti za domovino ni strašno, ljuba Liza.«

»Ko te ne bo več na svetu, bom umrla.«

»Zakaj bi mislila na to? Upam, da bom ostal živ, upam, da se bom vrnil k tebi, ljubljena moja.«

»Daj Bog, daj Bog! Vsak dan, vsak dan bom molila za to. Ah, zakaj ne znam ne brati in ne pisati! Lahko bi mi sporočal vse, kar se ti dogaja, jaz pa bi ti pisala – kako se jokam!«

»Ne, Liza, pazi nase, pazi se za svojega prijatelja. Nočem, da bi jokala brez mene.«

»Okrutnež! Rad bi, da bi ostala še brez te tolažbe! Ne! Mar bom nehala jokati potem, ko se mi bo srce posušilo zaradi ločitve od tebe?«

»Misli na veseli trenutek, ko se spet vidiva.«

»Bom, bom, mislila bom nanj! Ah, ko bi le napočil čimprej! Mili, ljubi Erast! Pomni, pomni svojo ubogo Lizo, ki te ljubi bolj kot samo sebe!«

Ne morem popisati vsega, kar sta tedaj govorila. Drugi dan se je obetalo poslednje snidenje.

Erast se je hotel posloviti od Lizine matere, ki ni mogla zadrževati solz, ko je slišala, da *ljubeznivi in zali gospod* mora oditi v vojsko. Prisilil jo je, da je vzela od njega nekaj denarja, in rekel:

»Ne maram, da bi Liza med mojo odsotnostjo prodajala svoje izdelke, ki po dogovoru pripadajo meni.«

Starka ga je zasula z blagoslovi.

»Daj, Gospod,« je rekla, »da bi se srečno vrnil k nam in da bi te v tem življenju še enkrat videla! Morebiti tudi moja Liza medtem najde ženina, ki ji bo všeč. Hvaležna bi bila Bogu, če bi ti prišel na njeno svatbo! Ko bo imela otroke, vedi, gospod, da boš njihov boter! Ah, kako rada bi to doživela!«

Liza je stala zraven matere in ni smela niti pogledati Erasta. Bralec si prav lahko predstavlja, kaj je čutila v tistem trenutku.

In kaj je čutila tedaj, ko jo je Erast poslednjič objel, jo poslednjič pritisnil na svoje srce in rekel: *Zbogom, Liza!* ... Kakšen ganljiv

prizor! Jutranja zarja, podobna škrlatnemu morju, se je razlivala po nebu na vzhodu. Erast je stal pod vejami visokega hrasta in objemal svojo bledo, izmučeno, bridko tožečo prijateljico, ki se je poslavljala iz vse duše. Narava je globoko molčala.

Liza je ihtela, Erast je jokal; ko jo je izpustil, je padla, se nato spravila na kolena, stegnila roke k nebu in zrla za Erastom, ki se je oddaljeval – vse dlje, vse dlje – in nazadnje izginil. Sonce je vzšlo, Liza pa je, sama in uboga, zgubila zavest.

Ovedela se je – in svet se ji je zazdel medel in žalosten. Vse privlačnosti Narave so izginile skupaj z njenim ljubljnim. 'Ah!' je mislila, 'čemu sem ostala v tej puščavi? Kaj me zadržuje, da ne poletim za ljubim Erastom? Vojna ni nič strašnega; strašno je tam, kjer ni mojega ljubega. Z njim bi rada živela, z njim bi rada umrla ali pa z lastno smrtjo rešila njegovo dragoceno življenje. Postoj, postoj, ljubi! K tebi letim!' Že je hotela steči za Erastom; toda misel: *Mater imam!* jo je ustavila. Liza je zavzdihnila, sklonila glavo in se s počasnimi koraki odpravila proti svoji koči. Odtlej so bili njeni dnevi dnevi hrepenenja in bridkosti, ki jo je morala skrivati pred slabotno materjo: toliko bolj je trpelo njeno srce! Odleglo ji je le tedaj, ko je lahko na samem v gostem gozdu brez zadržkov prelivala solze in tarnala spričo ločitve od ljubega. Nemalokrat je otožna grlica združila zategli glas z njenim tarnanjem. A včasih – čeprav zelo poredko – je zlati žarek upanja, žarek tolažbe razsvetlil temo njenega gorja. *Ko se bo vrnil k meni, bom tako srečna! Vse se bo spremenilo!* Ob tej misli se je zjasnil njen pogled, rdečina na njenih licih je zacvetela, Liza se je smehljala kakor majsko jutro po burni noči. Tako sta minila skoraj dva meseca.

Nekega dne je morala Liza iti v Moskvo, da bi kupila rožnato vodico, s katero si je njena mati zdravila oči. Na veliki ulici je srečala čudovito kočijo, v kočiji pa zagledala – Erasta. *Ah!* je kriknila in se pognala proti njemu; a kočija je odpeljala mimo in zavila na dvorišče. Erast je izstopil in se že hotel povzpeti na verando velike hiše, ko se je na lepem znašel v Lizinih objemih. Prebledel je – in ne da bi se le z besedico zmenil za njeno pozdravljanje, jo je prijel za roko, jo popeljal v svoj kabinet, zaprl vrata in ji rekel:

»Liza, reči so se spremenile; zaročil sem se; moraš me pustiti pri miru in me pozabiti, da boš tudi sama imela mir. Ljubil sem te in te še vedno ljubim, se pravi, želim ti vse najboljše. Tu imaš sto rubljev, vzemi jih« (vtaknil ji je denar v žep) »in dovoli, da te zadnjič poljubim – potem pa pojdi domov.«

Preden se je Liza zavedela, jo je odpeljal iz kabineta in rekel služabniku:

»Odpelji to dekle z dvorišča.«

Srce mi ta hip zaliva kri. Pozabljam človeka v Erastu, pripravljen sem ga prekleti – a jezik me ne uboga, zrem v nebo – solza mi polzi po obrazu. Ah, zakaj ne pišem romanov, ampak prežalostno resnico?

Je torej Erast prevaral Lizo, ko ji je rekel, da odhaja na vojno? Ne, res je bil v vojski; a namesto da bi se bojeval s sovražnikom, je kartal in zaigral skorajda celo posestvo. Kmalu je bil sklenjen mir, Erast se je vrnil v Moskvo, obtežen z dolgovi. Preostajal mu je en sam način, kako naj si popravi položaj – oženiti se mora s postarno, bogato vdovo, ki je bila že dolgo zaljubljena vanj. Odločil se je za to in se preselil v njeno hišo, kjer je namenil odkritosrčen vzdih svoji Lizi. Ga lahko vse to opraviči?

Liza se je znašla na ulici, bila je v položaju, ki ga ne more popisati

nobeno pero. *On, on me je napodil? On ljubi drugo? Konec je z mano!* To je mislila, to je čutila! Za hipec je vse pretrgala globoka nezavest. Neka dobra ženska, ki je šla po cesti, se je ustavila ob Lizi, ležeči na tleh, in jo poskušala spraviti pokonci. Nesrečnica je odprla oči, vstala s pomočjo dobre ženske, se ji zahvalila in odšla nevede kam. 'Ne morem več živeti!' (je mislila Liza) 'Ne morem! ... O, ko bi se nebo zrušilo name! Ko bi me pogoltnila zemlja, nesrečnico! ... Ne! Nebo se ne bo zrušilo; zemlja se ne bo odprla! Gorje mi!' Prišla je iz mesta in se na lepem znašla na obrežju globokega ribnika, v senci starih hrastov, ki so bili nekaj tednov poprej neme priče njene blaženosti. Ta spomin ji je pretresel dušo; najhujša srčna muka se je pokazala na njenem obrazu. A že čez nekaj hipov se je pogreznila v zamišljenost – nato se je razgledala naokoli, zagledala hčer svojega soseda (petnajstletno dekletce), ki je prihajala po poti, jo poklicala, vzela iz žepa deset zlatnikov, jih dala deklici in rekla:

»Draga Anjuta, draga prijateljica! Nesi ta denar moji mamici, ni ukraden; povej ji, da je Liza kriva pred njo; da sem ji skrivala ljubezen do nekega okrutnega človeka, do E... Saj ti ni treba vedeti imena! Reci ji, da me je prevaral, prosi jo, naj mi odpusti – Gospod Bog ji bo priprošnjik – poljubi ji roko, kakor zdajle jaz poljubljam tvojo, reci, da ti je uboga Liza to ukazala, reci, da ...«

In se je vrgla v vodo. Anjuta je zakričala, zajokala, vendar je ni mogla rešiti; stekla je v vas – ljudje so se zbrali in potegnili Lizo iz vode; a bila je že mrtva.

Tako se je končalo življenje čudovite duše in telesa. Ko se bova *tam*, v novem življenju, srečala, te bom prepoznal, mila Liza!

Pokopali so jo blizu ribnika, pod temnim hrastom, na grob so ji postavili lesen križ. Tam pogosto sedim ves zamišljen, opirajoč se na shrambo Lizinega prahu; v očeh se mi pretaka ribnik; nad glavo mi šumijo krošnje.

Ko je Lizina mati zvedela za strašno smrt hčere, ji je kri zledenela od groze – za vekomaj je zaprla oči. Koča je opustela. V njej tuli veter, vraževerni vaščani, ki ponoči poslušajo to tuljenje, pravijo: *Tam stoka mrtvec; tam stoka uboga Liza!*

Erast je bil do konca življenja nesrečen. Ko je zvedel za Lizino usodo, se ni več mogel utolažiti in se je imel za morilca. Spoznal sem ga leto pred njegovo smrtjo. Sam mi je povedal to zgodbo in me popeljal na Lizin grob. Zdaj sta se morda že spravila!

V cveteči Andaluziji, tam, kjer šumijo ponosne palme, kjer dišijo mirtine gošče, kjer veličastni Guadalquivir počasi vali svoje vode, kjer se vzpenja z rožmarinom ovenčana Sierra Morena – tam sem našel krasotico, ko je potrta in žalostna stala pred Alonsovim nagrobnikom in se opirala nanj s svojo modrikasto roko; žarek jutranjega sonca je zlatil belo žaro in krepil ganljive prelesti nežne Elvire; njeni rdeči lasje so se razsipali po ramenih in padali na črni marmor.

Elvira je ljubila mladega Alonsa, Alonso je ljubil Elviro in je v kratkem pričakoval, da bo postal njen soprog; a ladja, s katero je plul iz Majorke (kjer je živel njegov oče), je potonila v morskih valovih. Ta strašna vest je prizadela Elviro. Njeno življenje je bilo ogroženo ... Nazadnje sta obup zamenjala tiha bridkost in izmučenost. Ljubljenemu svojega srca je postavila marmorni nagrobnik in ga dan za dnevno kropila s svojimi vročimi solzami.

Pomešal sem svoje solze z njenimi. V mojih očeh je zagledala podobo svoje bridkosti, v občutkih mojega srca je prepoznala svoja lastna čustva in me je sprejela za prijatelja. Prijatelj! ... Kako sladka je bila ta beseda v ustih ljubeznive! ... Tedaj sem prvič poljubil njeno roko.

Elvira mi je pripovedovala o svojem nepozabnem Alonsu, popisovala je lepoto njegove duše, svoje navdušenje, svojo blaženost, nato pa obup, žalost, gorje in nazadnje še tolažbo, uteho, ki jo je našlo njeno srce v dragem prijateljstvu. Takrat je Elvirin pogled zasijal še svetleje, vrtnice na njenem obrazu so oživele in žarele, njena roka je vroče stiskala mojo.

Joj! V mojih prsih je divjal ogenj ljubezni: srce mi je plamenelo v čustvih, kri je vrela – moral sem skrivati svojo strast!

Skrival sem jo, dolgo skrival. Jezik si ni drznil izreči tistega, kar je hranila v sebi moja duša: zakaj Elvira je prisegla, da ne bo ljubila drugega, razen svojega Alonsa, prisegla je, da ne bo ljubila nikdar več. Strašna prisega! Zaprla mi je usta.

Bila sva neločljiva, skupaj sva se sprehajala po travnatih nabrežjih veličastnega Guadalquivirja, posedala ob njegovih žuborečih vodah, zraven žalostnega Alonsovega nagrobnika, v tihoti in molčečnosti; le najini srca sta se pomenkovali. Elvirin pogled, ki se je srečeval z mojim, se je obračal k tlom ali usmerjal v nebo. Dva vzdihla sta se odlepila, se združila in izginila v zračnih širjavah, pomešana z zefirjem. Toplina mojih prijateljskih objemov je tu pa tam prebudila drget nežnih Elvirinih prsi – nagel žar se je razlival po obrazu krasotice – čutil sem pospešeno utripanje v njenih žilah – čutil sem, kako bi se rada pomirila, ukrotila bitje svoje krvi, spregovorila ... A besede so zamirale na ustnicah. – Trpel sem in se naslajal.

Pogosto naju je temna noč dohitela v oddaljeni samoti. Glasni odmev je ponavljal šum slapov, ki se je razlegal v visokih soteskah Sierra Morene, v njenih globokih počeh in dolinah. Silni vetrovi so vzgibavali in vrtinčili zrak, škrlatni bliski so se lomili na črnem nebu, bleda luna je vzhajala iz sivih oblakov. – Elvira je ljubila strahote narave: poveličevale, navduševale, hranile so njeno dušo.

Bil sem z njo! ... Radostil sem se ob zgoščanju nočne teme. Tema je zblíževala najini srca, skrivala je Elviro pred naravo – in zato sem

se toliko bolj živo, toliko bolj *neločljivo* radoval njene navzočnosti.

Ah! Lahko bi se srci bojevali dolgo in srdito – a kdo bi zmagal? – Brbotavi beg razburkanih vod podira vse branike, skalne gore se koljejo v silah ognjenih gmot, ujetih v kamnatih nedrih.

Moč mojih čustev je premagala vse, dolgo prikrivana strast se je izlila v nežnem priznanju!

Klečal sem, solze so mi lile v potokih. Elvira je bila vsa bleda – bila je spet kakor vrtnica. Znamenja strahu, dvomov, gorja, nežnega trpljenja so se izmenjavala na njenem obrazu! ...

Ponudila mi je roko z milim pogledom. »Okrutnež!« je rekla – a njen sladki glas je zmeščal vso trdosrčnost te graje. »Okrutnež! Nisi zadovoljen z bežnimi čustvi prijateljstva, siliš me, da prelomim sveto in ponosno obljubo! ... Naj strele z neba zadenejo tisto, ki prelomi obljubo! ... Ljubim te! ...« – Moji ognjeviti poljubi so ji zapečatili usta.

Moj Bog! ... Tisti trenutek je bil najsrečnejši v mojem življenju!

Elvira je stopila k Alonsovemu nagrobniku, pokleknila predenj, objela belo žaro in z ganljivim glasom dejala: »Senca ljubega Alonsa! Ali odpustiš svoji Elviri? ... Prisegla sem, da te bom večno ljubila in te ne bom nikdar nehala ljubiti, tvoja podoba bo ostala v mojem srcu, iz dneva v dan bom z rožami krasila tvoj nagrobnik, moje solze se bojo vekomaj mešale z jutranjo in večerno roso na tem mrzlem marmorju! – Prisegla sem, da ne bom ljubila nikogar drugega, razen tebe ... samo tebe ljubim! ... Ojoj! Zaupala sem svojemu srcu in prepozno opazila nevarnost. Srce se je žalostilo – bilo je samo v tem širnem svetu – iskalo je tolažbe, prijateljstvo se mu je prikazovalo z venčkom nedolžnosti in kreposti ... Ah! ... Ljubezniva senca – ali odpustiš svoji Elviri?«

Moja ljubezen je bila zgovorna; miril sem ljubljeno – in oblaki so zgинili v njenih angelskih očeh.

Elvira je napovedala dan najinega večnega snidenja in se predala nežnemu čustvovanju, jaz pa sem nebeško užival! – A nad nama se je zbiral grom ... Kar roka se mi trese!

Vsi v Elvirinem gradu so se veselili, vsi so se pripravljali na poročno slavje. Njeni sorodniki so me imeli radi – Andaluzija si je obetala postati moja druga domovina!

Že so dehtele vrtnice in lilije na oltarju, skupaj s prelestno Elviro sem se bližal cilju, duša je bila navdihnjena, srce je sladko trepetalo, duhovnik se je že pripravljaj, da blagoslovi najino zvezo – tedaj pa se je na lepem prikazal neznanec, v črnem oblačilu, z bledim obrazom, mračnega videza: bodalo se je lesketalo v njegovi roki. »Nezvestnica!« je rekel Elviri. »Prisegla si, da boš večno moja – in si pozabila svojo prisego! Prisegel sem, da te bom ljubil do smrti: zdaj umiram ... ker te ljubim! ...« In že je brizgala kri iz njegovega srca – zasadil si je bil bodalo v prsi in se zgrudil mrtev na cerkvena tla.

Elvira, kot bi jo zadela strela, je divje, v grozi zakričala: »Alonso! Alonso! ...« – in se nezavestna zgrudila. – Vsi so nepremično stali. Nepričakovanost strašne prikazni je osupila vse navzoče.

Ta blede neznanec, ta strašni samomorilec je bil Alonso ... Ladja, s katero je plul iz Majorke, je potonila, Alžirci pa so mladeniča potegnili iz vode, da bi ga vkovali v verige strašnega suženjstva. Leto zatem so ga osvobodili – in mladenič se je vrnil k svoji ljubljeni; tedaj je slišal, da se Elvira moži, in je sklenil, da jo kaznuje – z lastno smrtjo.

Odnesel sem Elviro iz cerkve. Ovedla se je – a plamen ljubezni je za večno ugasnil v njenih očeh in srcu. »Nebo je strašno kaznovalo krivoprisežnico,« mi je dejala Elvira. »Jaz sem Alonsova morilka! Njegova kri me žge. Pojdi proč od nesrečnice! Zemlja se je razklala med nama, zaman boš stegoval roke proti meni! Prepad naju loči za večno. Le s pogledi lahko zastrupljaš neozdravljivo rano mojega srca. Pojdi stran od nesrečnice!«

Moja bridkost in moj obup je nista zmogla ganiti – pokopala je nesrečnega Alonsa na kraju, koder je nekoč objokovala njegovo navidezno smrt, in se zaprla v najstrožji ženski samostan. Ojoj! Niti posloviti se ni marala od mene! ... Ni hotela, da bi jo poslednjič objel z vso plamenečo ljubeznijo in zagledal v njenih očeh vsaj drobec sočutja do moje usode!

Bil sem ves iz sebe – želel sem si sočustvujočega srca, toda srce je kakor kamen ležalo v prsih; želel sem si solz, in jih nisem našel – obdajala me je mrtva, strašna samota.

Dan in noč sta se mi pred očmi zlila v večni mrak. Dolgo nisem poznal ne spanja in ne počitka, blodil sem po krajih, kjer sva bila skupaj z nesrečnico in okrutnico; hotel sem poiskati sledove, ostanke, delce *moje* Elvire, odtise njene duše ... A povsod sem naletel na hlad in temo!

Včasih sem se približal samotnim zidovom samostana, kamor se je zaprla neizprosna Elvira: tam so se dvigali strašni stolpovi, železni zapahi na vratih so rjaveli, vladala je večna tihota, neki obupan glas mi je sporočal: »Zate Elvire ni več!«

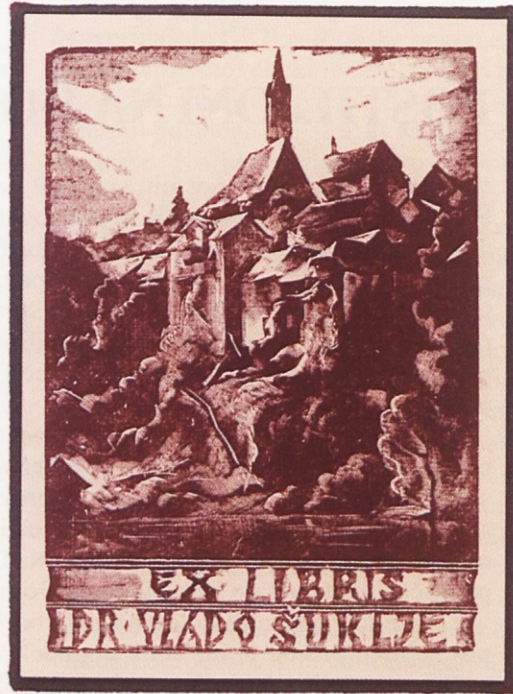
Nazadnje sem odpotoval iz Sierrae Morene – zapustil sem Andaluzijo, Španijo, Evropo – spoznal sem žalostne ostanke starodavne Palmire, nekdanj slavne in čudovite – in tam, posedajoč na razvalinah, sem vpil globoko, zgovorno tišino, ki je vladala v tej pustoti in jo je motilo le grmenje. Tam, v objemu melanholije, se je omehčalo moje srce – tam je solza spet orosila golo životarjenje – tam, premišljujoč o življenju in smrti ljudstev, sem živo začutil mrgolenje zemeljskega prahu in si rekel: »Kaj je človeško življenje? Kaj je naše prebivanje? Le hip, in vse izgine! Smehljaj sreče in solze nesreče pokrijejo vse s prgiščem črne prsti!« – Te misli so čudežno pomirile mojo dušo.

Vrnil sem se v Evropo in bil nekaj časa igrača hudobije ljudi, ki sem jih včasih celo imel rad; hotel sem si še enkrat ogledati Andaluzijo in Sierrae Moreno in zvedel, da se je Elvira že preselila v nebeške sobane; pokropil sem solze na njenem grobu in jih obrisal za vekomaj.

Hladni svet! Zapustil sem te! – Brezumna bitja, ki se imenujejo človek! Zapustil sem vas! Divjajte v svojih grozovitih pohodih, trpinčite, ubijajte drug drugega! Moje srce je za vas mrtvo, vaša usoda ga ne gane.

Zdaj živim v deželi na otožnem severu, kjer je moje oči prvokrat v življenju obsijal sončni žarek, kjer me je veličastna narava iztrgala iz naročja brezčutnosti, me sprejela v svoj objem in vključila v krog *minljivega bivanja*. Zdaj živim v samotni in poslušam viharje.

Tiha noč – večni mir – sveta tišina! K vam, k vam stegujem svoje roke!

Marjeta Bregar

POSTILJONI NA DOLENJSKEM

Stoletja so prenos poštne sporočil potekali na različne načine. Največ prenosov se je opravilo in se še opravi po kopnem. Pošta potuje tudi po morju in zraku (npr. redna letalska, balonska, raketna, vesoljska pošta, prenos pošte z jadralnimi letali pa tudi golobja pošta). Seveda je v največ primerih nosilec človek. Sprva so pošto prenašali peš, nato s sli tekači in jezdec na konju. Proti koncu 18. stoletja pa so prenašali oz. prevažali pošto v največji meri postiljoni - vozniki poštne kočije.

V začetku 18. stoletja, ko je bila pošta podržavljena, je pričela poštna organizacija pospešeno in sistematično uvajati red z raznovrstnimi predpisi. Tudi za prenos oz. prevoz poštne pošiljke in s tem seveda tudi za postiljone. Zlata doba postiljonov, če temu lahko tako rečemo, je trajala do uvedbe železnice. Na Dolenjskem so take razmere praktično obstajale do prve svetovne vojne.

Ljudje so v prejšnjih stoletjih veliko bolj spremljali prihod in odhod pošte. Njen prihod je bil velik dogodek za posamezen kraj. Redno pošto so postiljoni vozili s poštne kočije po točno določenih cestah. To so bile glavne, državne, imenovane tudi poštne ceste. Skozi kraje, mimo hiš so kočije in vozovi vozili ob točno določenih urah dneva. Tako so med ljudmi nastale tudi krajše pesmice, kot npr. naslednja:

*Bla je ura preč devet,
en mejhen več,
slišal sma ana štima,
kakor jo poštni voz ima.¹*

¹ Ustni vir, informator: Zofka Kobe, Novo mesto.

Postiljon trobi na poštni rog, druga polovica 19. stoletja. (Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto)

Ti verzi govorijo o poštni kočiji, ki je dnevno vozila konec 19. stoletja mimo hiš v Žabji vasi iz Šentjerneja proti Novemu mestu malo po deveti uri dopoldne.

Za prevoz poštne pošiljke med poštne postajami oz. uradi, ki so bili na Dolenjskem v drugi polovici 19. stoletja v glavnem vsi nedržavni, zakupni, so morali poskrbeti sami poštne mojstri oz. odpravniki. Običajno so bili ti, podobno kot v drugih predelih Slovenije, znani in ugledni ljudje v kraju – npr. trgovci, gostilničarji, posestniki. S strani državne uprave oz. poštne direkcije so prejeli za svoje delo določeno odškodnino, povprečnino, za vzdrževanje poštne lokala, opremo, osebje in prenos pošiljke. Le-te so bile pogosto nižje od dejanskih stroškov. Tako so zakupniki varčevali tudi pri osebju. Pošiljke so nemalokrat prenašali njihovi družinski člani. V samem kraju poštne urada pa so ponekod pisma prenašali celo otroci. Seveda pa so morali zakupniki pošt zaposliti tudi postiljone.

Postiljon je pošto vozil iz ene na drugo poštne postajo. Pri sebi je moral vedno imeti ježno knjižico (Rittbüchel), kamor je vpisoval

2 V prispevku povzemam podatke iz Postiljonskih bukvic iz leta 1862, katerih lastnik je bil Jakob Mešik, postiljon na poštni postaji v Podkorenu na Gorenjskem (original hrani Gorenjski muzej Kranj). Bukvice so napisane v slovenskem jeziku(!), na 66 straneh, od teh jih je kar 12 namenjenih podatkom, kje vse je postiljon služboval, na ostalih 54 straneh pa so zapisana pravila, obveznosti, dolžnosti in znamenja oz. note za poštni rog. Iz istih bukvic povzema opise službene obleke in predpise znamenj s poštnim rogom tudi dr. Ljudmila Bezljaj Krevcl v: Poštni razgledi, september 2004, str. 48 in oktober 2004, str. 32 in 33.

Poštni rog iz 19. stoletja. (Dolenjski muzej Novo mesto)

Službene znamenja
za avstrijske postiljone.

Vsaka službena pošta.

Posebna volja.

Ekstra-pošta.

Predpisani poštni signali, druga polovica 19. stoletja. (Gorenjski muzej Kranj)

prihod in odhod, karte za pakete z naslovi prejemnikov.

Predpisi, kakšni morajo biti postiljoni, njihove pravice in dolžnosti nam prinašajo t. i. Postiljonske bukvice.² V drugi polovici 19. stoletja je moral biti človek, ki je želel postati postiljon, star vsaj 18 let, znati jezdit, biti marljiv in pazljiv, natančen in se znati lepo vesti. Spoštovati je moral poštnega mojstra, ki ga je zaposlil, kot tudi vse druge poštno uradnike. Ko je izgubil službo, je moral bukvice vrniti. Zelo pomembno je bilo, da je znal trobiti na poštni rog (imenovali so ga tudi troblja, trobenta, poštna diplja) in ga uporabljati ob pravem času. Postiljona je naučil trobiti na rog običajno kakšen drug postiljon. Voznik poštna kočija pa ni dajal znamenja le z rogom, ampak tudi z bičem. Paziti je le moral, kje je to izvajal – v večjih krajih in mestih je bilo to prepovedano. Pa tudi trobljenje ni smelo biti preglasno, zlasti so morali na to paziti v nočnem času. Poštni rog je bilo slišati ob odhodu in prihodu pošte na poštno postaje. Signali so bili različni za prevoz z redno pošto, za posebne vožnje, za »ekstra pošto« (posebej naročen prevoz potnika), za vožnjo s kurirjem in za štafeto. Celo število vpreženih konj ali voz je postiljon lahko naznanil ljudem z zvokom roga. Zelo pomembno pa je bilo, da je postiljon v vsakem primeru poznal postiljonski klic. Ta zvok je oddal, če se je znašel v kakršnikoli stiski oz. nevarnosti.

Lepo in primerno obnašanje je pomenilo, da je bil postiljon trezen, vljuden do potnikov pa tudi tobaka ni smel kaditi, kadar je hotel. V primeru nevljudnega obnašanja pa je bil lahko kaznovan tudi denarno ali z zaporom. Če pa je s slabim obnašanjem nadaljeval, je seveda izgubil službo. Oglasi v Dolenjskih novicah nam konec 19. stoletja prinašajo podatke, da so bile težave prisotne, predvsem je bila vedno zapisana zahteva po treznosti in pismenosti. Ti dve obvezi so osebe, ki so izvajale tako službo na Dolenjskem, najmanj izpolnjevale.

Postiljon je bil v službi vedno dolžan nositi poštno obleko – uniformo, vsakdanjo ali slavnostno, če mu je bilo dovoljeno ob posebnih priložnostih.

Uniforme poštnega osebja so se izoblikovale podobno kot druge civilne uniforme na slovenskem ozemlju v okviru takratne avstrijske države v drugi polovici 18. stoletja. Strogi predpisi so določali oblačila poštnih mojstrov, postiljonov, uradnikov in drugega osebja, povezanega s pošto. Do leta 1918 so se kar pogosto spreminjale. Od slikovitih uniform v začetku 19. stoletja so v stotih letih postale po videzu veliko bolj skromne.

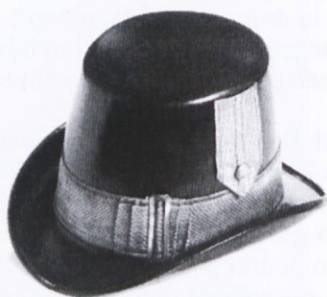
Zgodnji predpisi segajo v čas francoskih Ilirskih provinc. Francozi so postiljonom namenili temno zelene suknjiče z rdečimi ovratniki in reverji na sponke, kovinske gumbе, na levem nadlaktu pa so imeli pritrjeno kovinsko ploščico s francoskim grbom in napisom poštna postaja. Po letu 1815 so bili predpisi za to področje spet avstrijski.

Slavnostna postiljonska uniforma (oz. posamezni deli slavnostne postiljonske uniforme), ki jo hrani Dolenjski muzej Novo mesto, je veljala po letu 1838 (sicer predpisana že z najvišjim državnim sklepom 19. decembra 1837, razglašena pa s sklepom dvorne komore 6. januarja 1838) in jo sestavljajo naslednji deli: volnen suknjič v rdeči barvi s črnimi reverji in našitki, izdelan v kroju fraka. Na levem rokavu ima narokavno ploščico v obliki ščita. Na njegovi notranji strani je napisana črka R, kar predstavlja ime urada – Rudolfswerth (Novo mesto). Ozke rumene hlače so narejene iz jelenovega usnja (irharce) s koščeniimi gumbi. Pokrivalo (dvorogeljnik) pa je iz volne, kovin-

Postiljon na razstavi Pošta na Dolenjskem do leta 1918.

3 Sergej Vrišer, *Uniforme v zgodovini II, Civilne uniforme na Slovenskem*, Ljubljana 1991, str. 14 - 17.

Vsakdanje pokrivalo postiljona iz 19. stoletja. (Dolenjski muzej Novo mesto)

skega traku in usnja. Zraven lahko prištejemo še poštni rog, ki so ga postiljoni nosili na volneni črnorumeni pleteni vrvcici s cofoma. Glede na predpis so uniformo sestavljali še visoki, črni usnjeni škornji z ostrogami, perjanica pri pokrivalu ter bič.

Vsakdanjo oz. navadno uniformo pa je predstavljal kratek suknjič iz sivega sukna s ščitkom s poštnim znakom in grbom na levem rokavu. Hlače so bile iz enakega materiala z rdečimi našitki in obrobo, postiljoni pa so lahko nosili tudi irharce v rumeni barvi, poleti pa so bile dovoljene celo belosive platnene hlače. Za pokrivalo so imeli črn lakiran klobuk - cilinder z rozeto in perjanico ob strani. Škornji in poštni rog sta bila enaka kot pri slavnostni uniformi.³ Postiljoni, ki so svojo službo opravljali še posebno dobro, se v njej izkazali in bili v njej že dolgo časa, so prejeli posebne premije, doplačila in lahko so nosili častno obleko, uniformo. Poleg tega pa so dodatno prejeli še dva goldinarja.

Pravila o nošenju postiljonske uniforme so bila zelo stroga. Poštni mojster je preverjal postiljonovo obleko, ki je morala biti čista in postiljon pa vedno urejen.

Poudariti je potrebno, da so vsi predmeti, povezani s slavnostno in vsakdanjo postiljonsko uniformo, ki jih hrani Dolenjski muzej Novo mesto, izredno redki v slovenskem prostoru in zato tudi izjemno dragoceni.

Postiljonova dolžnost je bila tudi skrb za konje in opremo. Vse je moralo biti pravilno in pravočasno pripravljeno za pot. Ker je bil točno določen čas vožnje od ene do druge poštne postaje, tudi ni smel zamujati. Če je do tega prišlo zavoljo postiljona, je bil seveda denarno kaznovan.

Prevoz pošte je imel na cestah vedno prednost. Druge vozove je postiljon na umik opozoril s pomočjo roga. Če pa se drugi vozniki in privatne osebe niso umaknili in ne spoštovali prednosti poštnih kočij, se voznik poštne kočije z njimi ni smel pripraviti, ampak jih je moral prijaviti na naslednji poštni postaji oz. žandarjem. Malo drugače pa je ravnal, če je srečal na svoji poti vojake v maršu, transporte vojaških konj in opreme. Običajno je moral mirno počakati, da so prečkali

cesto ali pa je počasi vozil za njimi. Počakati je moral tudi ob srečanju s cerkvenimi procesijami ali pogrebi. Poleg same vožnje pa je moral biti tudi dober opazovalec stanja cest, telegrafskih drogov in okolice ter o vsaki nepravilnosti oz. nevarnosti poročati na poštni postaji.

Od zadnjih dveh desetletij 18. stoletja naprej je pridobila pošta prioriteto nad prevozom potnikov. Pred tem so vozili potnike v glavnem privatniki, nekako po letu 1782 pa so potniki prisedali na poštno kočije. Prav zaradi tega so izboljševali same kočije - postajale so lažje, bolj okretne in hitrejše (t. i. diližansa in kasneje Mallewagen). Prevoz s pošto je doživel razmah v prvi polovici 19. stoletja. Sredi 19. stoletja pa je prevzela prevoz blagovnih pošiljk in potnikov železnica. Na Dolenjskem so jo zgradili šele ob koncu 19. stoletja. Tako so se Dolenjci skoraj pol stoletja dlje vozili s pošto kot v večini drugih predelov Slovenije.

Seveda so postiljoni radi zaslužili tudi kaj »postrani«. Tako so sprejemali »slepe potnike – blindepasažirje«, ki niso imeli voznega listka - vozovnice. Iz kočije so jih spustili malo pred končno postajo, da jih poštarji ne bi odkrili.

Ponekod, tudi na Dolenjskem, vozniki poštnih kočij niso le prevažali poštnih pošiljk, ampak so skrbeli tudi za konje, kar je sicer bila običajna naloga poštnih hlapcev. Ko so zakupniki dolenjskih pošt izbirali postiljone, so imeli prednost pri zaposlitvi (kar je razvidno iz časopisnih oglasov) pismeni in mlajši, stari do 30 let ter seveda trezni.⁴ Običajno je postiljon na določeni poštni postaji tudi stanoval in dobival hrano. Kot je zapisala Josipina Cirk iz rodu žužemberških poštarjev, je trebanjska graščakinja slabo skrbela za njih in so jim pravili »močnikarji«.⁵ Voziti pošto je pomenilo nekaj imenitnega in pomembnega, zato mož in fantov za tako delo ni manjkalo. Morali pa so biti zelo vzdržljivi. Delo so opravljali v vseh letnih časih, vremenskih razmerah, podnevi kot tudi v nočnem času. Pogosto je bilo to slabo plačano delo, zaslužek majhen. Delali so zgolj za preživetje, za hrano, zato ne čudi, da so ljudje odmev, zvok signalov iz roga lahko slišali namesto vsem znanega: »Trara, trara, pošto peljam.« kot »Stradam, stradam, pošto peljam.«⁶

Med ljudmi so bili poznani kot veseljaki. Težke, naporne poti so jih utrudile in pogosto so se krepčali v gostilnah ob poštnih cestah. Med Novim mestom in Metliko so poznali vsaj šest tovrstnih postojank (v Gotni vasi pri Tonetu Avscu ali Jožetu Matku, pri Žanu Pencu nad Črmošnjicami ali pri Zajcu pod Gorjanci, pri Francetu Štublarju nad Lužo, pri Predovičevi Mari na Hrastu, v Bohoričevi krčmi ali pri Jožetu Jeleniču na Suhorju ter Dragovanu na Lokvici). Zgodilo se je, da so se v gostilnah zadržali predolgo, preveč gledali v kozarec, zunanaj pri poštni kočiji pa so svoje delo opravljali nepridipravi. Tako se je zgodilo tudi leta 1911, ko so tatovi okradli poštno kočijo na vrhu Gorjancev, medtem ko je postiljon počival v gostilni in se krepčal.⁷

Delo postiljonov se je zaključilo, ko je prevoze poštnih pošiljk in ljudi prevzela železnica. Ker je na Dolenjsko in v Belo krajino prišla zelo pozno, se je služba postiljonov zaključila konec 19. oz. v začetku 20. stoletja. Za nekatere, ki so tako delo opravljali vse življenje, je to pomenilo kar hud udarec. Med drugimi tudi za Jureta, zadnjega črnomaljskega postiljona, ki ga v svoji črtici slikovito opiše dr. Franjo Ogrin. Poleg postiljonov so posel izgubile številne občestne krčme in gostilne. Železni hlapec je prisopihal v Metliko leta 1914 in:

4 Dolenjske novice, 1. november 1890, št. 21, str. 168.

5 Spomini Josipine Cirk, v: Iz PTT preteklosti, Poštni zbornik, VI. Letnik, 1952, št. 3-4, str. 28, 29.

6 Ustni vir, informator: Ana Hrovatič, ZDA.

7 Jože Dular, Ko je čez Gorjance še vozil in trobil postiljon, v: Dolenjski list, 31. december 1954, št. 52, str. 6.

8 Dr. Franjo Ogrin, *Slike iz Belokrajine*, Ljubljana 1922, str. 53-55.

*Glej, tam ob cesti tolče Jure gramoz, mimo pa brzi - vlak; milo se mu stri in
dni preišlja, ki so bili,
ter na tihem solze briše.⁸*

Če sodimo po naslednjih verzih iz začetka 20. stoletja, ko je že sopihala lokomotiva, poklic postiljon niti ni bil več tako časten in pomemben.

*Včasih sem si mislil, da bom oficir,
dolgo sukno nosil, hodil na špencir.
Zdaj sem pa kovač, strgan kot rogač,
včasih nimam svojih hlač.*

*Včasih sem si mislil, da bom veliki gospod,
dolgo sukno nosil, hodil na sprehod.
Zdaj pa sem postiljon, pjan sem kot kanon,
stare babe vozim na štacjon.⁹*

9 Ustni vir, informator: Jože Repovž, Šentjanž. Pesmico mu je povedala teta, ki je bila poštarica med obema vojnama v Šentjanžu.

Poklic postiljona je, kot je že bilo omenjeno, padel v pozabo s prihodom železnice in nasploh novih prometnih sredstev (kolesa, avtomobila, motorja, avtobusa ...). Njihovo delo so prevzeli poštni delavci na vlakih, prevozniki z avtomobili ... Z nostalgijo pa še danes radi slišimo zvok roga, najbolj prepoznavnega predmeta postiljonov.

Postiljoni so zadnjič peljali pošto iz Metlike v Novo mesto 27. maja leta 1914. (Belokranjski muzej Metlika)

ZAKAJ JE BIL ARSA JOVANOVIĆ POSLAN MED SLOVENSKE PARTIZANE?

Neznano poročilo Titu o akcijah dolenjskih partizanov decembra 1942 – Ogorčenost pokojnega generalmajorja Bojana Polaka - Stjenke nad Kardeljevimi ocenami slovenskih partizanov in njihovih poveljnikov – Ali je Arsa Jovanović iniciral sprejem Dolomitske izjave?

1 Kranjc F. Marijan, generalmajor v pokoju, *Balkanski vojaški poligon, Varnostno-vojaški zapisi*, Borec, 1998, Ljubljana

O generalpolkovniku Arsi Jovanoviću, bivšem načelniku Vrhovnega štaba Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov (VŠ NOV in PO) Jugoslavije, je malo znanega. Ker se je leta 1948 opredelil za resolucijo Informbiroja in bil menda ubit (verjetno prej likvidiran) na romunski meji pri begu iz Jugoslavije, so iz vojnega zgodovino-pisja, publicističnih del in enciklopedij izginili vsi zapisi o njem in njegovem deležu v NOB kot načelniku VŠ NOV in PO Jugoslavije, ki pa vendarle ni bil zanemarljiv. Izbrisali so ga tudi s fotografije s Titom in Rankovičem, ki je bila znana do leta 1948!

V svoji knjigi *Balkanski vojaški poligon*¹ sem na str. 72 v 2. poglavju *Geneza slovenskih "napadov" na JLA* in pod podnaslovi *Vse slovenske zdrahe proti NOV – JA (JLA) od 1941 do 1980 – Prihod srbskih in črnogorskih častnikov v enote NOV Slovenije* napisal tudi tole: "Na prošnjo slovenskega vodstva je Tito leta 1942 poslal v enote NOV Slovenije 12 izkušenih partizanskih poveljnikov iz Srbije in Črne gore. Med njimi je bil tudi načelnik Vrhovnega štaba NOV Jugoslavije Arsa Jovanović, ki je nastopal precej bahavo in je hotel celo reorganizirati NOV Slovenije. Ni razumel politične vloge OF, temveč je priznaval samo vlogo KPJ, pa čeprav je šlo za oficirja bivše jugoslovanske vojske. Najprej je prišlo do obrobnih konfliktov na ravni poveljevanja in taktike, pozneje pa so nastali tudi resnejši konflikti z Izvršnim odborom OF in Glavnim štabom NOV Slovenije. Kardelj je zato zahteval od Tita, da Arsa Jovanovića odpokliče, kar se je tudi zgodilo. Seveda se je Arsa Jovanović za ta odpoklic kasneje dobro maščeval ... Ostali srbski in črnogorski poveljniki so bili zaradi svojega osebnega poguma in poveljniške sposobnosti zelo priljubljeni med borci in tudi pri slovenskih častnikih. Nekateri so tudi padli za svobodo slovenskega naroda (Mirko Bračić in drugi)."

Podobno so pisali tudi drugi zgodovinarji in publicisti, pa so tako ohranjeni le napisi, naperjeni proti Arsi Jovanoviću. To še posebej velja za pisce iz Slovenije (Kardelj, Maček in drugi), ki so iz različnih razlogov ocenjevali njegovo bivanje v GŠ NOV in PO Slovenije od 17. novembra 1942 do 28. marca 1943. Nazadnje sta se v "znameniti" 57. številki Nove revije generala A. Jovanovića dokaj poglobljeno lotila tudi dr. Spomenka Hribar in Veljko Namorš (prvi opozoril na sporne Kardeljeve dokumente!)² ne morem pa mimo bogokletnih misli nekdanjega visokega oznovskega funkcionarja Alberta Svetine - Erna, ki jih je obelodanil šele nedavno tega.³

Na srečo so nekateri dokumenti o generalpolkovniku Arsu Jovanoviću ohranjeni. Po njihovi sledi je Ivan Matović, polkovnik v pokoju, po desetletnem raziskovalnem delu napisal zelo obsežno avtobiografsko študijo z naslovom *Vojskovodja z mučeniško avreolo*.⁴

2 Dr. Hribar, Spomenka, *Avantgardno sovražstvo in sprava*, Nova revija št. 57, 1987 in *Poskus znanstveno-fantastične zgodbe*, Nova revija št. 7, 1988, Ljubljana ter Veljko Namorš *O vprašanju jezika v JLA*, Nova revija št. 57, 1987, Ljubljana

3 Svetina, Albert - Erno, *Od osvobodilnega boja do banditizma*, 2004, Ljubljana

4 Matović Ivan, *Vojskovoda s oreolom mučenika, Povest o generalu Arsu P. Jovanoviću, načelniku Vrhovnog štaba NOBJ i njegovoj tragičnoj sudbini*, 2001, Beograd (cirilica)

KULTURA

Rast 3-4 / 2005

5 Kranjc F. Marijan, generalmajor v pokoju, *Resnica o vlogi generalpolkovnika Arsa Jovanovića med bivanjem v GŠ NOV in PO Slovenije*, Vojnozgodovinski zbornik št. 2, Logatec, 2002

V Vojnozgodovinskem zborniku sem v začetku leta 2002 objavil članek z naslovom *Resnica o vlogi generalpolkovnika Arse Jovanovića med bivanjem v GŠ NOV in PO Slovenije*⁵ pa tudi krajši zapis v Nedeljskem dnevniku 3. marca 2002. V javnosti je največjo pozornost vzbudil podatek, da je maršal Tito na predlog Arse Jovanovića 14. maja 1945 podpisal ukaz o prepovedi ubijanja vojnih ujetnikov, ki naj bi bil poslan tudi GŠ v Slovenijo. Original bi moral biti v Arhivu RS. Kmalu zatem so ga, po izjavi polkovnika Silva T., našli v arhivu Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani.

Kmalu po objavi članka v *Vojnozgodovinskem zborniku* me je njegov urednik Janez J. Švajncer, brigadir v pokoju, obvestil, da bi se najin prleški rojak Bojan Polak - Stjenka, generalmajor v pokoju, želel srečati z menoj, da bi končno zvedel resnico o razlogih bivanja Arse Jovanovića med slovenskimi partizani. Vabilu na pogovor sem se seveda odzval zelo rad, saj sem dobro poznal vojaško pot partizanskega poveljnika in narodnega heroja, obenem pa sem tudi nameraval generala Polaka povprašati o njegovi vlogi v znani politično-zarotniški akciji "Vrh", ko je bil razrešen dolžnosti prvega poveljnika TO Slovenije.

Pogovoru je prisostvoval tudi brigadir Švajncer, ki je zapisoval važnejše poudarke najine razprave. Namreč, generala Polaka sta predvsem zanimali dve vprašanji, in sicer:

- ali je Tito konec leta 1942 poslal polkovnika Arso Jovanovića in skupino srbsko-črnogorskih poveljnikov z namenom, da bi slovensko partizansko vojsko reorganizirali po enotnem jugoslovanskem modelu, ali pa je zares Kardelj zaprosil Tita za pomoč v poveljniškem kadru oziroma tudi za dolžnost načelnika GŠ Slovenije, kakor sem zapisal v članku;

- kje se nahaja Titov pisni ukaz o prepovedi ubijanja vojnih ujetnikov in kdo ga je v GŠ Slovenije prejel, kajti niti on niti drugi partizanski poveljniki tega ukaza niso prejeli po vojaški "liniji", osebno pa tudi ni vedel za obstoj takšnega ukaza?

General Polak je v začetku pogovora povedal, da je prav on osebno sprejel polkovnika Arso Jovanovića na Dolenjskem in ga pospremil do Ivana Mačka - Matije, takratnega poveljnika GŠ Slovenije. Zaradi avtoritete, ki jo je Arsa Jovanović užival kot Titov načelnik VŠ celotne partizanske vojske, so slovenski partizanski poveljniki izvrševali njegove začetne ukaze, saj so bile ofenzivne akcije kar uspešne.

O pravih razlogih, zakaj je bil Arsa Jovanović poslan v Slovenijo, pa general Polak ni vedel nič, saj je do objave mojega članka verjel, da je šlo za načrtovano in vsiljeno Titovo potezo poenotenja partizanske vojske. Poznal je samo "uradno" razlago Kardeljevih stališč, ni pa vedel za ozadje spora Tito - Kardelj, kakor tudi ne za vsebino ohranjenih dokumentov generalpolkovnika Arse Jovanovića.

Zakaj je Tito poslal Arso Jovanovića v Slovenijo?

O razlogih, zakaj je Tito poslal Arsa Jovanovića, načelnika Vrhovnega štaba, v Slovenijo, kjer je ostal dva meseca in pol, obstajajo na splošno tri razlage. Po prvi, slovenski, je šlo za načrtovano Titovo potezo poenotenja partizanske vojske po nekakšnem "jugoslovanskem" vzorcu. Po drugi, sedaj prvič dokumentirani razlagi, je Tito na prošnjo Edvarda Kardelja poslal slovenskim partizanom kvalitetno kadrovsko pomoč – svojega odličnega načelnika VŠ in enajst preizkušenih srbskih in črnogorskih častnikov, da bi s svojimi izkuš-

njami obogatili in dvignili bojno delovanje slovenskih partizanov na višjo raven. Obstaja pa tudi tretja, manj verjetna razlaga, po kateri je Tito namerno odstranil Arso Jovanovića iz VŠ zaradi njegove nesposobnosti in značaja, kar so pozneje nekateri šefi Kosa navajali, češ da je Arsa Jovanović že tedaj imel rajši Stalina kot Tita in da se zato ni čuditi, da je postal vnet informbirojevec.

Najbolj nenavadna pa je inačica, ki jo je navedel Albert Svetina - Erno, ko je v že omenjeni knjigi v poglavju z naslovom *Boljševizacija partizanstva*, str. 84–87, napisal, da je po njegovem mnenju šlo za "...podtalno igro Kardelja in Tita proti osvobodilnim težnjam v slovenskem partizanstvu. Ker se Kardelj v Sloveniji ni hotel kompromitirati, je nekatere cilje dosegel s Titovo pomočjo. Prihod Arse Jovanovića in skupine oficirjev v Slovenijo sodi v Kardeljev načrt popolne boljševizacije partizanstva v Sloveniji. Kardelj si je pri Titu prizadeval za prihod oficirjev iz njegovega štaba v Slovenijo, ker je hotel, da bi oficirji z juga v Sloveniji ublažili slovenski nacionalizem ... Ker Tita nihče ni smel napadati, je Jovanović v Sloveniji prevzel vlogo grešnega kozla. Jovanović ... je bil v Sloveniji deležen ostrih kritik. ... Ob Jovanovićevev prihodu v Slovenijo je bil teren proti njemu že pripravljen. Proti njemu je nastopila vsa Partija ... Mnogi ga niti videli niso, pa so bili proti njemu. Obtoževali so ga, da je grob, da je birokratski, da zahteva ... Ampak Jovanović je zahteval predvsem to, kar je bilo dogovorjeno v Vrhovnem štabu pri Titu. V Sloveniji so bile potrebne bojne enote, ki se ne skrivajo ... Ko sem iz Dolomitov odhajal na Notranjsko, sem bil na poti do Mokreca v skupini, kjer je bil tudi Arsa Jovanović. Takrat sem slišal njegovo mnenje in pri tem spoznal, da so si slovenski komunisti na njegov račun izmislili razne obtožbe, ker je prekrizal njihove račune ... Jovanović je kritiziral CK predvsem zaradi njegove bunkerske taktike in oddaljenosti Glavnega štaba od partizanskih enot."

Obstajajo številni dokumenti o tem, zakaj je Tito poslal Arso Jovanovića v Slovenijo. To so predvsem prošnje in zahteve Edvarda Kardelja, ki pa bi jih zaman iskali v slovenskih knjigah! Sredi leta 1942 je Edvard Kardelj pisal Titu naslednje: "Slovenski borec je v ofenzivi počasen, nepokreten, neodločen in brez osebne iniciative v akciji, kar se opaža tudi pri naših poveljnikih. Srbski in črnogorski častniki so bolj inciativni, zato sem menil, da bi bilo dobro, da iz Vrhovnega štaba dobimo nekaj ljudi."⁶ General Polak enostavno ni mogel verjeti, da bi Kardelj napisal takšno oceno o slovenskih partizanih in poveljnikih, zato sem ga moral opozoriti, da ta negativna ocena ni bila objavljena v slovenskih zgodovinskih ali drugih publikacijah, temveč samo v Dedijerjevih prilogah in v Kardeljevem pričevanju, ki je bilo objavljeno leta 1984 v Sarajevu.

Moram povedati, da je general Polak izrekel hudo (in grdo) zamero Edvardu Kardelju, pa sem mu povedal, da to še ni vse, saj je dejansko prav Edvard Kardelj izničil pred Titom ves zanos slovenskih partizanov in njihovih poveljnikov.

Namreč, na sestanku CK KPJ 8. septembra 1942. leta v Glamoču je bilo sklenjeno, da bodo trije častniki iz VŠ poslani na teren kot pomoč. Načelnik VŠ Arsa Jovanović je bil določen, da bo odšel v Slovenijo, Svetozar Vukmanović - Tempo v Makedonijo itd.

Arsa Jovanović je dobil od Tita izrecno nalogo, naj iz slovenskih partizanov formira del NOV Jugoslavije, "Slovenijo pa naj ohrani za Jugoslavijo!" Tito mu je dal tudi dve Kardeljevi pismi, poslani 20.

6 To pismo je bilo objavljeno šele trideset let pozneje, najprej ga je objavil Vladimir Dedijer v *Novih prilogah za biografijo Josipa Broza Tita*, Liburnija, Rijeka, 1981, pozneje pa še Edvard Kardelj, *Svjedočenja*, Sarajevo 1984, str. 57-59.

7 "Na eni izmed sej še pred nemško ofenzivo je Kidrič prišel na dan s predlogom CK, da naj bi v prihodnje poveljstvo Glavnega štaba imenovali Vrhovni štab, in ne več IO OF. Źal sem edini nasprotoval temu predlogu." (*Iz spominov Josipa Rusa, prvega predsednika OF*, Delo-Sobotna priloga, 11. maja 1991)

septembra in 7. oktobra 1942, ki ju je dobil 14. novembra 1942. Jovanoviću je tudi omenil, naj si podrobneje pogleda odstavek o problematiki poveljevanja iz septembrskega Kardeljvega pisma. Ta odstavek se je glasil:

"Glede poveljevanja so bili tudi slabi primeri, nedisciplina in nenehno bežanje pred sovražnikom. Poveljniški sestav, s katerim smo že prej imeli delo, se je deloma pokazal kot zelo slab, v veliki večini pa precej slab. V tem je naša največja težava. Na žalost, dejstvo je, da se je naš Glavni štab izkazal slabo, celo zelo slabo. Tu ni niti enega človeka, ki bi bil sposoben voditi tako velike operacije ...

Če ne bi vedel, kako je pri vas, bi te zaprosil za majhno pomoč. Če ste se kaj popravili, tj. če je poleg tebe kaj sposobnih poveljnikov, ne bi bilo slabo, da nam pošljete vsaj enega takega, ki bi mogel poveljevati v Glavnem štabu.⁷ Sedaj razpolagamo samo z Lojzom (Franc Leskovšek - Luka), ki pa je v operativnih stvareh, po našem mišljenju, popolnoma odpovedal, in Angelom (Ivan Maček - Matija), ki se je tudi slabo izkazal. Naša namera je bila odstaviti Lojza kot poveljnika in ga vrniti v partijsko organizacijsko delo, na njegovo mesto pa postaviti Angela. No, skoraj popolnoma sem prepričan, da ne bomo s tem ničesar popravili.

Kar zadeva mene, menim, da sem lahko koristen v določanju osnovne linije – tudi doslej sem tako delal – no, pri praktičnem izvajanju te linije pa ne morem prevzeti nobene posebne odgovornosti razen splošne kontrole, ker se, prvič, niti ne razumem, drugič pa nisem niti fizično sposoben, da bi mogel tekati po gozdovih in vrletih. Naša rešitev bo zato samo začasna. Če nam vi lahko pomagate, ta pomoč pa mora biti zares resnična, bi se tako veliko stvari rešilo."

General Polak je bil naravnost zgrožen nad takšno Kardeljvevo oceno (najblažji izraz je bil: neumna, da drugih ne navajam), obenem pa je izrazil prepričanje, da bi razvoj slovenske partizanske vojske potekal po drugačni poti, če se Kardelj in drugi partijski voditelji ne bi vmešavali v vojaške zadeve. General Polak je pri tem še povedal, da so jim srbski in črnogorski poveljniki, ki so ostali med slovenskimi partizani, posredovali svoje bogate bojne izkušnje. Bili so sprejeti kot dobri tovariši, svoj ugled pa so si prislužili kot pogumni in odlični poveljniki. O polkovniku Arsi Jovanoviću je dobil vtis strogega poveljnika, ki pa je vse spodbujal k smelim in odločnim bojnim in političnim akcijam.

Prvo pismo Arse Jovanovića, poslano Titu iz Slovenije

Prvo pismo Arse Jovanovića, ki ga je poslal Titu iz Slovenije, verjetno v začetku decembra 1942, je ohranjeno! Doslej ni bilo nikdar objavljeno niti citirano. Obsega šest strani formata A4, napisano je z zelenim črnilom v latinici, brez datuma (po vsebini sodeč zelo verjetno 29. november 1942, ko sta dve slovenski partizanski brigadi napadli železniško progo Metlika-Črnomelj-Petrova vas). To dragoceno pismo se je nahajalo najprej v fondu CK KPJ pod številko 15147, kasneje pa je bilo predano fondu VZI (Vojnozgodovinskega inštituta) in je zdaj v škatli 3, fascikel 4, pod številko 38.

Prvi del obsega poročilo o stanju NOV na Hrvaškem, od 4. točke pa Arsa Jovanović poroča o stanju NOV v Sloveniji. V prevodu se ta del poročila glasi takole:

"4. Slovenija.

Bela garda je ena navadna mizerija. Nima nikakršne bojne spo-

8 Kapetan Dobrivoje Vasiljević, pripadnik vojske Kraljevine Jugoslavije, pristopil k četnikom, bil namestnik poveljnika slovenskih četnikov Milana Kranjca, majorja, ki je bil ujet na Suhorju, zaslišan in ustreljen. Zapisnik zaslišanja ni ohranjen.

sobnosti niti vrednosti. Če bi imel Prvo proletarsko brigado, bi problem bele garde in tudi vseh malih italijanskih garnizij rešil s pohodom te brigade. No, tudi drugače se bomo trudili, da bi hitro rešili to vprašanje. Upam, da bomo belo gardo uničili in nagnali v okupatorske garnizije. Na površje je prišla zaradi slabega dela naših tovarišev in enot. Medtem ko so oni taborili v planinah, daleč proč od prebivalstva, je okupator ljudi nasilno mobiliziral in prek agentov Draže Mihajlovića in katoliških klerikalcev vključil v belo gardo. Stanje, število in politična trenja v tej beli gardi boš videl iz zaslišanja kapetana Vasiljevića,⁸ ki ti ga pošiljam. To zaslišanje skoraj točno prikazuje celotno delo bele garde. Najbolj številčna je okrog Gorjancev, ki jih je skoraj popolnoma obvladala. Tukaj je Draža nameraval urediti oporišča, dobiti angleško pomoč in zatem delovati glede na okoliščine. Gorjance ni slučajno izbral; Slovence je hotel ločiti od močnega partizanskega gibanja na Hrvaškem, in verjetno v primernem trenutku dejstvovati proti Zagrebu. Toda bela garda je politično najmočnejša okrog Ljubljane. Tam je orodje katoliške reakcije. Tudi nevarna je bolj okrog Ljubljane kot okrog Novega mesta. To si bomo zapomnili. Drugače pa bela garda nima nikakršne živosti niti ofenzivnih namenov. Po ofenzivi so jo Italijani nabili v posamezne zelo utrjene stavbe po vaseh, kjer životari in varuje italijanske prometne zveze. Edina nerodna stvar je, da so te stavbe dobro utrjene, Slovenci pa nimajo nobenega metalca niti topa. Zelo pomembno bi bilo, če bi dobili vsaj en gorski top 65 mm (za katere ima Vrhovni štab dovolj streliva). Blokado teh stavb je zelo težko izvajati, ker Italijani dokaj hitro reagirajo iz garnizij. Toda z reorganizacijo naše vojske in poveljevanja bomo uspeli stanje popraviti. Skoraj cel narod nas podpira in partizane sprejema z velikim navdušenjem. Na prvi pogled lahko povem, da slovenski partizani s svojim delom niso zaslužili tolikšne ljubezni naroda. Ob herojskem napadu hrvaških partizanov na okupatorsko oporišče Suhor je bil slovenski narod neverjetno navdušen. Ljudje so sami povedali, da njihovi partizani izvedejo akcijo, zatem pa zbežijo devet dni daleč. Mi bomo to v osnovi preprečili.

Partizanske enote: nižji poveljniški kader je še dovolj pogumen, toda nima nobene taktične orientacije. Za to je krivo glavno slovensko vodstvo. Sovražnik je povečeval bojne formacije, slovenske brigade pa štejejo okrog 250 do 300 borcev. Glede mobilizacije množic niso ničesar storili, temveč so dopustili, da je te množice mobiliziral okupator. Obstojali so tudi odredi, ampak so to bile popolnoma teritorialne enote, podobne tistim v Črni gori in Hercegovini, brez vsake bojne vrednosti, sploh niso izvajali nikakršnih bojnih nalog. Šlo je za nekakšno konspiriranje borcev, dejansko za popolno oportunistično linijo. Opozarjam, da je bojni material izvrsten, toda brez vsakršne bojne izkušnje. V začetku upora so Slovenci z lahkoto, brez boja, obvladovali vasi. V sovražni ofenzivi in po njej se slovenski partizani niso borili. Zato tudi tolikšen vpliv bele garde in ostale težave. Opazil sem, da partizani ne pojejo; znano je vendar, da Slovenci radi pojejo. Pojasnilo: peli smo, dokler smo imeli svobodno ozemlje, potem pa nismo smeli – da nas sovražnik ne bi odkril. Smešno! Ali: izdali so ukaz, da naj bodo narodnoosvobodilni odbori tajni. Po mojem mnenju je tudi to oportunistem, saj vodimo odprto borbo na življenje in smrt. Že sedaj se moramo truditi, da bo iz borbe vzniknila naša oblast in da bo narod čvrst. Kolikor sem opazil, so borci zavestno disciplinirani, primanjkuje pa tiste prave bojne discipline in vojaškega obnašanja.

No, to se lahko hitro nadoknadi.

O Osvobodilni fronti še nimam jasne predstave. Vidim, da je tukaj nekakšna vojaška mešanica. Mislim, da so tudi politične napake. Na primer: namestnik političnega komisarja Glavnega štaba ima ob sebi enega krščanskega socialista in enega sokola, ki sta nekakšna namestnika ali kontrolorja. So politični predstavniki svojih strank. Kako ima lahko potem predstavnik in organizator naše partije nekakšno kontrolo nad meščanskimi strankami? Lahko bi razumel, da so sprejeti, recimo, kot člani Glavnega štaba, ne pa kot politični predstavniki v naši partiji in poleg nje. Če imajo politični sporazum, potem naj bo izven partizanske vojske, zunaj Glavnega štaba, lahko bi bil izražen tudi v nekakšnem svetu. Jaz se bom o tem pogovoril z Bevcem. Poleg tega sem opazil, da namestnik političnega komisarja v brigadi nima tiste vloge, ki jo ima v naših enotah. To vlogo ima sekretar agitpropa! Zaradi tega sem opazil tudi, na prvi pogled, drugačen vpliv partije kot v naših enotah. Zdi se mi, da je to popuščanje pred meščanskimi strankami. Seveda, jaz bom to sporočil samo Bevcu. Žal mi je, ker z menoj ni šel še kakšen tovariš, ki bi vse to raziskal, ker se bojim, da tile z Osvobodilno fronto ne bodo šli predaleč. Zdi se mi, da imajo krščanski socialisti svojo organizacijo v naši vojski. V določenem smislu je to lahko nevarno. Jaz sem tukaj našel: namestnika poveljnika (J. Avšič) in političnega komisarja (B. Kidrič) Glavnega štaba skupaj z dvema civilnima političnima predstavnikoma. Opazil sem, da so v zelo dobrih odnosih, soglasju in da se dobro sporazumevajo. Zdi se mi, da takšne kombinacije v Glavnem štabu ne bom dovolil. Štab bom formiral po naših principih in izkušnjah. Seveda, predhodno se bom o vsem pogovoril in sporazumel z Bevcem. Zanimivo je, da Bevc ni obdržal nobene funkcije v Glavnem štabu. Vse je prepustil drugim, sam pa se je zakopal v ljubljanski "bunker", kakor tukaj tovariši imenujejo svoja zaklonišča v Ljubljani. Za sedaj ti ne morem povedati ničesar o političnem delu v vojski. Predlagal bom, da se to dela kot v naših enotah. Opazil sem, da ni takšnih pesmi o Rdeči armadi, Stalinu, našem Vrhovnem poveljniku, kakor je to v naših enotah. Res je, da v zadnjem času niso smeli peti! Povedal sem ti že, da bom glede partijskega dela dal sugestijo samo Bevcu. Morda je bilo meni malce neobičajno, ker pri tukajšnjih političnih delavcih nisem opazil tiste gotovosti, odločnosti, kakršna je tam pri nas. Bevc je nekako taktiziral z vsemi civilisti, krščanski socialist pa je celo pisal letak po našem uspehu na Suhorju. Vprašal sem za razmerje sil. Politični komisar (B. Kidrič) mi je povedal: 70 komunisti, 25 krščanski socialisti in 5 sokoli. Preveril bom, če se naši politični delavci izogibajo nastopov pred vojsko zaradi Osvobodilne fronte. Drugače je naša literatura v vojski dobro zastopana. Pošiljam ti na vpogled. Tukaj so krščanski socialisti izdali eno knjigo o beli gardi.

Izvedeni ukrepi: Brigada "Ivan Cankar", ki je dejstvovala, ali bolje rečeno, se je skrivala po Gorjancih ali v Kočevskem rogu, je štela 260 borcev. Takoj sem izločil teritorialne sile in to brigado povečal na 500-600 borcev, formiranih v tri bataljone. Zaradi pomembnosti sektorja sem tu pustil, po splošnem dogovoru in osebnem prepričanju, tovariša Šaranovića za načelnika štaba in še dva poveljnika bataljona. Brigadi sem dal direktivo za uničenje bele garde in dejstvovanje na železniško progo ter manjše italijanske posadke. V tem delu bo tej brigadi pomagala tudi 13. hrvaška brigada, ki je s svojo prisotnostjo in uspehi poživila ta sektor. Ukazal sem prostovoljno mobilizacijo

vseh sil. To je treba prej politično pripraviti. Zanimivo je, da slovenske enote doslej niso izvajale takšnih manifestacij. Če se bo zbralo preveliko število ljudi, ki jih ne bi mogli oborožiti – jih pošljemo k vam. Škoda, da Bevc "ni nam poslal kakšne brigade", ko so imeli več deset tisoč partizanov. Nisem mogel ugotoviti, koliko imajo sedaj Slovenci partizanov (morda okrog 2.500?), toda to število se bo hitro povečalo.

Jaz sem na gorjansko-belokranjskem področju ustanovil poveljstvo s številnimi točkami in tam pustil okrog 200 partizanov za razne diverzantske akcije. Ker to ozemlje ni osvobojeno, mora to področje poleg predpisanih nalog za področje izvajati tudi akcije skupaj z brigado, ki je na tem sektorju. Ukazal sem vzpostavljanje zvez prek Kolpe, v predelu Sinjega vrha, s Hrvaško in z vami. Na ta način bomo imeli možnosti, da hitro sprejmemo vse tisto, s čimer nam boste pomagali; vsaj en top 65 mm z nekaj granatami itd.

Oprostite mi moraš, ker tako neurejeno pišem. Mudi se mi na pot. Zdaj grem čez Krko, vzhodno od Novega mesta, v predel Kuma in južno od Litije proti Ljubljani. Na tej smeri bom našel še dve brigadi. Tudi v teh brigadah bom ukazal organizacijske ukrepe. To je temeljna naloga in ostali tovariši iz Slovenije jo morajo razumeti. Potem bom obiskal še vse ostale enote in kraje v Sloveniji. Nikjer ni osvobojenega ozemlja, vendar se partizanski vpliv močno čuti.

Poročilo o akciji: hrvaška 13. brigada in slovenska brigada "Ivana Cankarja" sta osvojili italijansko oporišče Suhor pri Metliki. Napad je izvedla 13. hrvaška brigada, Cankarjeva brigada pa je izvajala varovanje. Rezultat: uničena je celotna sovražna garnizija 176 vojakov. Tu je bilo 40 Italijanov in 136 belogardistov. Zaplenjeno je: 6 puško-mitraljezov, 99 pušk in večja količina živilskih potrebščin in razne opreme. Šest težkih mitraljezov smo odkrili v kasarni. Ujeti belogardisti, ki so bili s strani Italijanov prisilno mobilizirani, so sprejeti v brigado – po številu 51. Likvidirali smo kapetana Dobrivoja Vasiljevića, poveljnika bataljona, katerega zaslišanje prilagam.

Pozneje so Italijani iz Metlike krenili k vasi Radkovići. Naši so jih dočakali v zasedi in ubili 50 sovražnih vojakov, ujeli 9, zaplenili 2 težka mitraljeza in 2 puškomitraljeza. Sovražnik je, popolnoma razbit, po delih zbežal v Metliko.

Zvečer 29/30. sta obe brigadi izvršili napad na progo Metlika-Črnomelj-Urena vas.⁹ Slišali smo veliko borbo. Rezultatov ne vemo, ker smo šli na pot. Vse te akcije – njihove rezultate – smo objavili ljudem. Po teh treh akcijah se bosta brigadi spočili in popolnili, potem pa bosta začeli z novimi akcijami v skladu z izdanimi ukazi.

Prejmite tovariške pozdrave s "Smrt fašizmu – svoboda narodu". Pozdrav, Arso."

Iz Arsovega pisma je razvidno, da je v dogovoru z Ivanom Mačkom - Matijo, poveljnikom GŠ Slovenije, ustanovljena Dolenjska operativna cona, za načelnika štaba pa je bil določen Milovan Šaranović. Vzpostavljeno je sodelovanje s hrvaškimi partizani, organiziran pa je tudi center za zvezo z VŠ NOV in PO Jugoslavije. Enote Dolenjske operativne cone so izvedle nekaj odločnih ofenzivnih akcij.

Drugo pismo Arse Jovanovića Titu iz Slovenije

Drugo pismo je Arsa Jovanović poslal Titu, vrhovnemu poveljniku NOV in POJ, dne 12. decembra 1942 z Mokreca. Pismo je ohranjeno in objavljeno v Zborniku NOG, del II, knjiga 7, dokument 19, zato

⁹ "Urena vas" je pomota, ker vasi s takšnim imenom ob omenjeni progi ni. Morda je šlo za Uršna sela? V knjigi Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945, stran 393, piše, da sta omenjeni brigadi napadli progo Novo mesto-Karlovac.

navajam samo bistvene podatke, in sicer:

- Poleg Dolenjske je ustanovljena tudi Notranjska operativna cona, v katero sta uvrščeni brigadi Toneta Tomšiča in Ljuba Šerčerja s po 500 borci, in Notranjski odred, ki je imel tri čete z 20–30 borci;

- pripeljane srbske in črnogorske častnike je razporedil takole: za poveljnika Dolenjske in Notranjske operativne cone sta postavljena Milovan Šaranović in Zdravko Jovanović (kmalu je bil na Kardeljovo zahtevo postavljen za načelnika štaba navedene cone), za načelnika štaba Tomšičeve in Šerčerjeve brigade in poveljnika bataljona v Tomšičevi brigadi;

- v navedenih conah je skupaj 2.300 partizanov, od tega 2.000 v 4 brigadah, 300 pa v treh odredih;

- sporoča: "Že takoj po formiranju enot smo ukazali ofenzivo vseh sil, ki so do tedaj bile po gozdovih in na ta način onemogočili širjenje bele garde po vaseh. O vsem tem ti bom pisal, ko se bom sestal z ostalimi tovariši iz slovenskega glavnega štaba. Oni so zahodno od Ljubljane, v bližini nemške meje. Ker so naše glavne enote na Dolenjskem in Notranjskem, menim, da bo bolje, da se Glavni štab približa tem enotam". Prepričan, da bo Kardelj takšno rešitev sprejel, je tudi javil, da je izdal ukaze štabom Dolenjske in Notranjske operativne cone za bojno dejstvovanje. Taka medsebojna koordinacija bi pospešila ustanavljanje "svobodnih oporišč v centralnem delu italijanske okupacijske cone", kjer seveda pričakuje uspehe;

- poroča o razporeditvi ostalih enot – odredov, in sicer: Dolomitskega (okrog 250 borcev) zahodno od Ljubljane, Primorskega (350) okrog Idrije, Gorenjskega (350) okrog Jesenic, Štajerskega (300) na Pohorju in Koroške čete (40) na avstrijskem Koroškem;

- poroča, da imajo Slovenci sedaj "organiziranih 3.600 partizanov", hkrati pa pričakuje, da bo z okrepitvijo bojnega dejstvovanja "verjeten tudi porast novih partizanov";

- sporoča tudi, da bo formirana še nova Primorska operativna cona z "dvema bojnim skupinama" oziroma s Primorskim in Dolomitskim odredom; Gorenjcem in Štajercem bi dali samo direktive za nadaljnje borbe, s čimer bi bila "v glavnem končana reorganizacija slovenskih sil, pa bi na vrsto prišel še glavni slovenski štab";

- sporočil je tudi razpored pripeljanih častnikov: M. Šaranović – poveljnik Dolenjske operativne cone; Z. Jovanović – poveljnik, nato načelnik štaba Notranjske operativne cone; Predrag Jevtić – namestnik poveljnika brigade; Rajko Tanasković, Mile Kilibarda in Pero Popivoda – načelniki štaba brigad; Danilo Šorović – načelnik štaba odreda; Peter Brajović – poveljnik bataljona; Radomir Božović, Aleksandar Marjanović in Mile Čubrić – namestniki poveljnika bataljonov;

- ponovil je, da je južno od Metlike vzpostavljen center za zveze z Vrhovnim štabom NOV in POJ.

Kardeljev odziv – dvoje pisem Titu

Ko je Ivan Maček - Matija, tedanji poveljnik Glavnega štaba slovenskih partizanov, pripeljal Arso Jovanovića v Dolomite, so se nadaljevali pogovori predvsem s Kardeljem. Namreč, Arsa Jovanović je predal Kardelju zelo ostro Titovo pismo z negativno oceno splošnega položaja (prav na podlagi Kardeljevih poročil!), v katerem mu je tudi pisno sporočil pooblastila Arse Jovanovića. Pismo je imelo naslov: "Centralnemu komiteju KP Slovenije – tovarišu Bevcu", z datumom 16. november 1942.

10 To Titovo pismo je bilo shranjeno v Zgodovinskem arhivu CK ZKJ pod številko 15064/1942, prvič pa je bilo objavljeno šele po Kardeljevi in Titovi smrti, leta 1982. v Titovih zbranih delih, knjiga 13, stran 15–18. Seveda pismo ni bilo objavljeno niti v Zborniku dokumentov NOG, del II, knjiga 7, z naslednjo obrazložitvijo (v sproti opombi): »... ker navodila in odločitve v njem, ki so bile zasnovane na netočnih podatkih o stanju v Sloveniji, niso bile realizirane. Šele ko je iz poročil Kardelja in ostalih dobil celovito sliko o stvarnem stanju v Sloveniji, je tovariš Tito soglašal z delom Glavnega štaba oziroma CK KP Slovenije.«

11 Obstajajo tudi upravičeni sumi, da je izbrana skupina generalov in zgodovinarjev brez Titovega soglasja samovoljno »avtorizirala« določene zgodovinske dogodke za njegovo vojaško avtobiografijo in tudi zbrana dela. Osebo sem tudi prepričan, da so bili nekateri Titovi teksti (stenogrami) kasneje po njegovi smrti namerno ponarejeni in podtaknjeni javnosti, pa sem zato tudi »brnil« Vjenceslava Cenčiča (*Slovenska panorama, Vojnozgodovinski zbornik*), ki je napisal najbolj šokantno knjigo z naslovom *Titova zadnja izpoved*, 2001, Beograd. Proti Cenčiču so nastopili nekateri Titovi »sodelavci« in biografi s knjigo *Velika prevara*. V beograjskem listu Glas istine so sicer objavili moj ugovor, vendar so izpustili odstavek, v katerem sem konkretno imenoval glavne ponarejevalce Titovih stenogramov! Tako se seveda resnica ne more braniti! Prej ali slej se bo zvedela!

KULTURA

Rast 3–4 / 2005

339

Zanimivo je dodati, da Arsa Jovanović ni poznal vsebine tega pisma, pa čeprav mu je Tito ustno povedal glavne poudarke. Seveda mu pisma ni pokazal niti Kardelj, kljub temu, da sta o Titovih pripombah burno razpravljala. Ker je to Titovo pismo v Sloveniji manj znano,¹⁰ navajam bistvene poudarke, in sicer:

1. Tito kritizira Kardelja, ker ni pogosteje in čvrsteje vzdrževal zveze z Vrhovnim štabom, pa tudi, da o pomembnejših vprašanjih ni poročal.

2. Strinjal se je s Kardeljem, da je glavno krivdo za velike izgube pripisati nesposobnosti vojaškega vodstva, pri čemer soglaša, da Franc (Leskošek) za poveljevanje GŠ nima niti smisla niti vojaškega znanja, za kar naj bi bil kriv predvsem Kardelj sam. Tito se tudi ni strinjal, da so na ta položaj postavili Mačka, ki je sicer dober politični delavec, ni pa usposobljen za poveljevanje.

3. Poziva Kardelja, da "zelo resno" sprejme njegove zahteve, in sicer, da se "takoj pristopi k zamenjavi poveljniškega kadra", ker je le-to pogoj za formiranje "narodne vojske", ki bo sposobna načrtno izvrševati vse postavljene naloge.

4. Zato je mnenje VŠ in Tita osebno, da "poveljevanje in reorganizacijo vaših enot začasno prevzame načelnik Vrhovnega štaba Arsa Jovanović, njegov namestnik naj bo Šaranović (Milovan), ki bi kasneje lahko prevzel tudi poveljstvo, ko bi se Arsa Jovanović vrnil v naš VŠ. Skupaj z Arso Jovanovićem pošiljamo še 12 tovarišev, ki smo jih z veliko težavo vzeli iz naših brigad, kjer so se kot poveljniki in komisarji pokazali izredno dobro. Ti ljudje so si pridobili velike izkušnje v 18 mesecih, ker sam veš, da mi ne vodimo manjših spopadov, temveč načrtovane velike operacije. Vse te tovariše morate razporediti v soglasju z načelnikom VŠ, iz karakteristik pa boste videli, za kakšne funkcije so sposobni".

5. Tito je v nadaljevanju poudaril tudi naslednje: "Naj vas ne moti, ker bodo tovariši od drugod poveljevali vašim enotam, ker bo to samo v vašo korist in v korist slovenskega naroda. Iz naših proletarskih brigad smo dali že prek sto poveljnikov in političnih delavcev za bosanske, dalmatinske in hrvaške brigade ..."

6. Tito se ni strinjal, da se formirajo številčno šibke brigade s 300–500 borci, ker so to dejansko bataljoni. Zato predlaga, da se iz dose-danjih 3–4 brigad formirata 2 močnejši brigadi, ki bosta sposobni za večje in samostojne operacije.

7. Kardelja obvešča o zamisli, da se formira Narodnoosvobodilni svet Jugoslavije (Avnoj), v katerega bi Slovenija poslala 6 delegatov – znanih političnih delavcev.

8. Sporoča Kardelju, da je potrebno biti bolj oster v boju proti beli gardi.

9. Mimogrede javlja Kardelju, da nima popolnoma prav, ko je kritiziral članek Arse Jovanovića o odprtju druge fronte zahodnih zaveznikov.

Šele neposredno pred svojo smrtjo je Tito za svoja Zbrana dela, 13. knjiga, stran 164, v 40. sproti opombi, avtoriziral¹¹ naslednjo formulacijo: "Ker so bile mnoge informacije, ki jih je Tito dobil iz več virov o toku in izidu italijansko-nemške štirimesečne ofenzive in stanju v Sloveniji, zasnovane na mnogih netočnih poročilih, nekatera navodila in odločitve iz tega Titovega pisma niso bila realizirana. Ko je Tito prejel obširno vojaško in politično poročilo od GŠ NOV in PO Slovenije, kakor tudi dve poročili E. Kardelja (z dne 14. decembra

1942 in 12. januarja 1943) in tako dobil celovito sliko o dejanskem stanju v Sloveniji, je soglašal z delom GŠ oziroma CK KP Slovenije". Sledi navedba konkretnih ukrepov, in sicer:

- odločitev VŠ, da Arsa Jovanović začasno prevzame poveljstvo GŠ Slovenije, s tem da bi bil njegov namestnik Šaranović, ni realizirana, ker naj bi s tem prekoračil pooblastila in se vedel prepotentno kot nekakšen jugoslovanski inšpektor;

- ker ni pokazal razumevanja za specifične slovenske politične razmere, se mu prepove vsakršno vmešavanje v politična dogajanja.

Ker se Kardelj in člani slovenskega vodstva niso strinjali s Titovo kritiko, je Kardelj 12. in 17. januarja 1943 napisal in po Ivanu Mačku poslal Titu dva ostra odgovora. Glavno pismo z dne 12. januarja 1943 je imelo 21 strani. Ker je bilo že večkrat javno objavljeno, ne bom ponavljal njegove vsebine.

Ker s Slovenijo niso delovale posebne zveze, Slovenci pa tudi niso sodelovali na treh večjih političnih manifestacijah (prvo zasedanje Avnoja, ustanovitev mladinske in ženske organizacije), je 5. januarja 1943 CK KPJ odločil, da se član Politbiroja Ivo Lola Ribar pošlje v Slovenijo. Toda ko je Lola zvedel, kje se Kardelj nahaja (v Dolomitih), se je ustavil samo v Beli krajini. Tukaj je srečal Ivana Mačka, prebral obe Kardeljevi pismi Titu glede Arsa in nato Kardelju sporočil: "Pri Angelu sem prebral tvoja pisma Staremu in ne strinjam se prav z vsem – torej, pripravi se za razpravo!"

Ivo Lola Ribar je v funkciji člana VŠ NOV in POJ 7. februarja dejansko dokončal zamisel Arse Jovanovića, saj je organiziral operativni štab na čelu z Milovanom Šaranovićem, ki je poveljeval petim slovenskim in hrvaškimi brigadam in na ta način zmanjšal pritisk na Operativno skupino VŠ v nemški operaciji Weiss.

Ivan Maček - Matija v svojih spominskih piše, da so se 28. marca 1943 slovenski partizani poslovili od polkovnika Arsa Jovanovića in Rata Dugonjića, sekretarja CK SKOJ. V GŠ Hrvaške se je Arso Jovanović srečal z Lolo Ribarjem, nato so skupaj odšli proti VŠ, kamor so prispeli šele 5. julija 1944.

Po vrnitvi v VŠ je polkovnik Arsa Jovanović zopet prevzel svojo funkcijo načelnika VŠ, medtem ko je major Mihajlo Terzić postal njegov namestnik. Kaj vse je poročal Titu o svojem bivanju med slovenskimi partizani, na žalost ni znano. Zelo verjetno je, da tudi Tito ni bil povsem zadovoljen z rezultati njegovega obiska, saj je zaradi tega naletel na ostro Kardeljevo nasprotovanje. Arsa Jovanović seveda ni poznal vsebine Kardeljevih pisem in sporočil. O tem, ali je bila njegova misija v Sloveniji uspešna ali ne, ni imel časa razmišljati. Vsekakor pa se je zavedal, da je bil "žrtveno jagnje" v odnosih Tito – Kardelj!

Z vso vnemo se je vrgel na delo v VŠ. Kmalu zatem je vrhovni poveljnik podpisal ukaz o prvih partizanskih generalih, prvi na spisku je bil prav polkovnik Arso Jovanović. Vojaška zgodovina mu bo morala priznati, da je kot načelnik VŠ NOV in kasneje GŠ JA imel precejšnje zasluge za končno zmago.

Zdaj, ko so znani tudi dolgo prikrivani dokumenti Arse Jovanovića, bo tudi lažje objektivno oceniti, ali je bila prva misija Arse Jovanovića v Sloveniji uspešna ali ne. Gledano v celoti, bi lahko rekli, da je slovensko partijsko in partizansko vodstvo vseeno upoštevalo tudi "nesprejemljive" zahteve Arsa Jovanovića, in sicer:

- Glavni štab NOV Slovenije je bil z določeno zamudo, po

Kardeljevem ukazu, reorganiziran po organizacijski shemi GŠ NOV Hrvaške, ki jo je že prej izdelal prav Arsa Jovanović;

- slovenske partizanske enote so se formacijsko preoblikovale po zgledu na ostale enote v drugih delih Jugoslavije (divizije, korpusi);

- GŠ Slovenije se je iz Polhograjskih Dolomitov premaknil na Dolenjsko med glavnino partizanskih enot, ker je le tako lahko uspešno usmerjal njihovo bojno dejstvovanje;

- GŠ NOV Slovenije se je začel konkretnije podrežati VŠ NOV Jugoslavije (redno in izredno poročanje, Titov ukaz o povišanju prvih partizanskih generalov, Titov ukaz o pohodu 14. divizije na Štajersko, priprave na zaključne operacije itd.);

- zelo je verjetno, da so prav kritične pripombe Arse Jovanovića (med bivanjem v GŠ Slovenije v Polhograjskih Dolomitih) o nemogoči vlogi pomočnikov političnih komisarjev (predstavniki krščanskih socialistov in sokolov) kmalu zatem (28. 2. 1943) pospešile sprejem t. i. Dolomitske izjave, s katero je KPS prevzela vodilno vlogo v okvirih OF, za politične komisarje pa so odtlej vedno določali samo prekaljene partijske kadre, za njihove namestnike pa pripadnike Vosa oziroma Ozne!

V omenjeni knjigi je podrobneje obravnavan tudi drugi del bivanja generala Arse Jovanovića v Sloveniji v začetku 1945. leta: usmerjal in dejansko tudi vodil je zaključne operacije za osvoboditev Jugoslavije, predvsem operacije za osvoboditev Trsta, Primorske in Koroške. Svoje izpostavljeno poveljniško mesto VŠ je nazadnje premestil v Postojno, kjer ga 28. maja 1945 obiskal tudi maršal Tito, kar smo zvedeli po naključju, ker je obiskal Postojnsko jamo in se je kot zadnji vpisal v Zlato knjigo obiskovalcev.

Zaradi aktualnih polemik in ugibanj o tem, ali je vrhovni poveljnik maršal Tito maja 1945 izdal ukaz o likvidaciji pripadnikov kvizlinških enot, sem v Nedeljskem dnevniku z dne 3. marca 2002 zapisal naslednje:

"O posameznih in skupinskih likvidacijah kvizlingov na Koroškem in po Sloveniji je bil general Arsa Jovanović, ki se je takrat nahajal v Postojni na svojem izpostavljenem poveljniškem mestu, obveščen od podrejenih poveljnikov, posebej od poveljnika "Hitrega odreda" na Koroškem. Kot vojak z visokimi etičnimi in viteškimi pogledi, ki mu je bilo tuje vsako maščevanje nad nemočnimi ujetniki, je takoj reagiral! Njegov pomočnik v Beogradu, general Vladimir Terzić, je s celotnim problemom takoj seznanil vrhovnega poveljnika. Že 14. maja 1945 je GŠ JA poveljnikom vseh štirih armad in GŠ NOV Slovenije ter Hrvaške poslal Titov cirkularni ukaz, s katerim je vrhovni poveljnik strogo prepovedal vsakršne likvidacije ujetih Nemcev in kvizlingov – ustašev, četnikov in domobrancev!

Primerek tega ukaza za GŠ NOV Slovenije naj bi se nahajal v Državnem arhivu - zdaj Arhiv RS (GŠ Slovenije, škatla 41, fascikel 3), kar pa doslej naši javnosti ni bilo znano! Nasprotno, tudi mnogi vidni zgodovinarji in publicisti so krivdo valili izključno na JLA in Tita!" Kot že rečeno, je navedeni ukaz sedaj v arhivu Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani.

V arhivu Vojnozgodovinskega inštituta so shranjeni ukazi maršala Tita z dne 1. 7. 1945 o oblikovanju koncentracijskih taborišč po armadah za vse zajete kvizlinge in ustanovitvi delavskih bataljonov za hrvaške domobrane in slovenske domobrance ter belogardiste, kakor tudi ukaz, verjetno izdan septembra 1945, o razpustitvi teh bataljonov

Marijan F. Kranjc
ZAKAJ JE BIL ARSA JOVANOVIČ
POSLAN MED SLOVENSKE
PARTIZANE?

VIRI:

Matović, Ivan, *Vojskovođa s oreolom mučenika, Povest o generalu Arsu P. Jovanoviču, načelniku Vrhovnog štaba NOVJ i njegovoj tragičnoj sudbini*, 2001, Beograd (cirilica)

Razgovor z Bojanom Polakom – Stjenkom, generalmajorjem v pokoju, prisoten tudi Janez J. Švajncer, brigadir v pokoju, osebne beležke po razgovoru, junij 2003, Ljubljana

Kranjc, F. Marijan, generalmajor v pokoju, *Balkanski vojaški poligon, Varnostno-vojaški zapisi*, Borec, 1998, Ljubljana

Kranjc, F. Marijan, generalmajor v pokoju, *Resnica o vlogi generalpolkovnika Arsa Jovanoviča med bivanjem v GŠ NOV in PO Slovenije*, Vojnogodovinski zbornik št. 2, Logatec, 2002

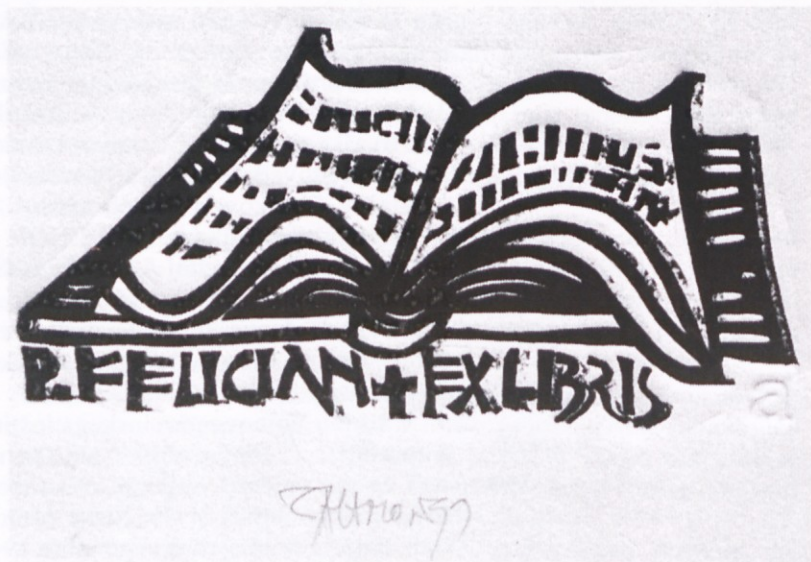
Svetina, Albert - Erno, *Od osvobodilnega boja do banditizma*, 2004, Ljubljana

in odpuščanju njihovih pripadnikov – vračanje na domove, z rokom izvršitve do 1. 10. 1945. Pripadniki nemških enot so še nadalje ostali v ujetniških taboriščih, ki so bila organizirana po armadah. V vseh navedenih ukazih so navaja obvezno spoštovanje Ženevske konvencije o ravnanju z vojnimi ujetniki z dne 27. 6. 1929. Kopije teh ukazov ima tudi avtor.

Dr. Boris Mlakar je v zaključnem poglavju svoje knjige z naslovom *Slovensko domobranstvo* vsaj približno navedel (str. 523–526) možne domače krivce za množične izvensodne poboje slovenskih kvizlingov.

Ker sem vedel, da je general Polak pred skupščinsko preiskovalno komisijo navedel, da je kot poveljnik slovenske divizije Knoja šele 1953 zvedel za množične poboje, seveda nisem načenjal tega vprašanja. Sem pa generalu Polaku pojasnil, kako je prišlo do akcije "Vrh", zaradi katere je bil na koncu tudi odstavljen kot prvi poveljnik TO Slovenije. Povsem je sprejel mojo razlago, da ljubljanski del Varnostne službe JLA oziroma 9. armade ni prav nič organiziral niti rovaril proti pravkar ustanovljenemu štabu TO Slovenije. Šlo je za preprosto akcijo tujih obveščevalnih služb (ne pa VS JLA ali srbske SDV), ko so naši organi ob tajnem vdoru v železno omaro avstrijskega vojaškega atašeja polkovnika Nicolasa Chorinskyja našli dokumente (Zelena knjiga), očitno podtaknjene, ki so "dokazovali" nenačrtovane nakupe orožja za potrebe slovenske TO, slovenske odcepitvene težnje in podobno. Torej, tuje obveščevalne službe so že dobro vedele, kako in na katerih vprašanjih je mogoče spreti slovensko republiško vodstvo z zveznim!

Pa še uspeli so! Resnico bomo zvedeli šele, ko bodo objavljeni spomini polkovnika Chorinskyja, saj se obveščevalci navadno hvalijo samo z uspehi. Ustne hvale ne štejejo, pa čeprav so navadno predhodnica raznim hvalnicam ...

KULTURA

Rast 3–4 / 2005

JANKO LAVRIN IN HLUPARJEV MLIN

Ob svojih mladostnih spominih na skrivnostno reko Krupo sem se končno spustil v znanstveno raziskovalno delo o štirih mlinih, ki jim je Krupa poganjala kolesa vse od srednjega veka do konca 20. stoletja. Zanimivo besedilo, obogateno tudi s slikovnim gradivom, mirno čaka na velikodušnega založnika. Za pokušino navajam odlomek iz poglavja o mlinu pri izviru Krupe. Stara listina iz srede 14. stoletja ga imenuje semiški mlin. V matičnih knjigah, pisanih v latinščini, so mu dali ime gornji mlin (ex superiori molina in Krupa). V 19. in 20. stoletju pa je bil znan kot Hluparjev mlin.

Hluparjev mlin je našel kratek, toda slikovit odmev tudi v literaturi. Že omenjeni Janko Lavrin, literarni zgodovinar in esejist, profesor v Londonu, se je rodil leta 1887 na Krupi. V svoji lepi starosti je obujal spomine na mlada leta v obliki literarnih zgodb. Njegove rokopise, prevedene v slovenščino, je leta 1987 izdala Slovenska matica pod naslovom *Med osem in osemdeset*.¹ Prva zgodba, ki sega v Lavrinovo osmo leto starosti, ima nekoliko skrivnosten naslov: *Pasje življenje*. Res je zgodba povezana s pravim psom Hektorjem, glavno vlogo pa imajo ljudje iz Hluparjevega mlina. Mladi Janko je realni svet ob izviru Krupe prepojil s svojo fantazijo, ki so jo zantile mlinarjeve knjige o vitezih, razbojnikih in čarovnicah. Janko, pozneje profesor Lavrin, je tistim spominom iz otroštva primešal kot literarni izvedenec še socialno psihološke poudarke.

V omenjeni Lavrinovi zgodbi nastopa samozavestni in navidezno grobi mlinar, ki se ga šolarček sprva boji. Prijazna mlinarjeva žena povabi nekoč fantka v stanovanje in ga pogosti s kosom dobrega kruha, premazanega s sladkim medom. Jankove lačne oči pa se zagledajo mimogrede v mlinarjevo knjižnico, lepo urejen kupček knjig na klopi ob veliki peči. Višek presenečenja za šolarčka je mlinarjevo dovoljenje, da si sme sposojati njegove knjige, po eno seveda, ki jo potem napeto prebira nekje na prostem.

Lavrin namenja posebno vlogo dvema fantoma, ki pomagata mlinarju v mlinu in na žagi. Luka je skrbel za tekoče posle, ko se je gospodar "potepal" nekje po Ameriki. Zdaj je Luka že star in boji se, da ga bo mlinar postavil na cesto. Mlinar pa ima pod trdo zunanjo skorjo le človeško srce. Luka ostane pri hiši, družbo mu dela tihi, vase zaprti fant Tone. Čeprav sta si nasprotnih značajev, živita skupaj mirno. Svojo čustveno oporo najde Tone v ostarelem, mirnem psu Hektorju, ki ga pa mlinar težko prenaša. Skuša ga skrivaj pokončati, prizadetemu psu pa reši življenje osvežujoča nevihta. Prava pasja sreča v nesreči. V zgodbi mora biti seveda zlo kaznovano. Mlinar se ponesreči in odpeljejo ga v bolnišnico.

V svoji ljubki zgodbi Lavrin ne omenja niti Krupe niti Hluparja po imenu. Vzel si je literarno svobodo, da črno-belo stran zgodbe oriše po lastni presoji. Vendar je prizorišče zgodbe čisto konkreten kraj, Hluparjev mlin, ki ga Lavrin zanimivo opisuje. Iz kamna grajeni mlin s stanovanjem zgoraj je že siv od starosti in mračne vode. Bregovi okrog so sončni, poraščeni z drevjem in zelenjem, ki ga poživljajo ptice in tudi kakšna veverica. Za Janka je to zapeljiva mešanica narav-

¹ Janko Lavrin, *Med osem in osemdeset*. Ljubljana 1987. Rokopis je iz angleščine prevedla Rapa Šuklje. – Posredno je zanimiva tudi knjiga Jankove žene Nore Lavrin: *Slovenija – poletje 1928*. Ljubljana 2004 (založba V. Novak). Bogato ilustrirana knjiga s kratkimi besedili je bila odmev na njuno poročno potovanje v Slovenijo, žal pa Bele krajine nista obiskala.

Portret Janka Lavrina na naslovnici knjige je delo njegove žene Nore Lavrinove.

ne lepote. Mlinar je drznega obraza z dolgimi brki. Njegova prijazna in radodarna žena je drobne postave. V sobi zgoraj je velika peč, ob njej klop in na njej skrbno zložene knjige za lahko branje. Za osemletnega Janka sta bila mlinar in njegova žena že kar stara. Mi se lahko nasmehnemo. Ivan Hlupar je imel takrat 32, njegova žena Marija pa 27 let.

Lavrin in Hlupar sta bila vsak po svoje zagledana v svoj rojstni kraj Krupo in v slikovito grapo pri izviru reke. Želja po širših obzorjih in dogodivščinah je gnala Hluparja v Ameriko, Lavrina po Evropi. Prvi se je vrnil in se doma posvetil gospodarskim zadevam, drugega je zasvojil znanstveni svet literature in je ostal v tujini. Hlupar je dočakal v svojem mlinu 78 let starosti, Lavrin v Londonu skoraj 100 let. Na Krupi so mu odkrili 7. februarja 2003 spominsko ploščo.² Nanj spominja tudi častna Lavrinova diploma za prevajalce slovenskih književnih del v tuje jezike.³

O mlinarju Hluparju bo še dolgo šepetal skrivnostni izvir Krupe. Hiša, v kateri je Lavrin lizal sladki med in poželjivo gledal v mlinarjeve knjige, trdno stoji, vendar je prazna. V njej samevata dve sobi, kuhinja in shramba.

Hluparja je odlikovala podjetnost z velikim smislom za tehnične novosti. Glede na razmere v Sloveniji, zlasti na podeželju, si je že zgodaj ustvaril lastno elektrarno. Domačini pravijo, da je Krupa prehitela Črnomelj, ki je dobil svojo prvo elektrarno leta 1925 v Flekovem mlinu.⁴ Hlupar je s svojo lučjo osvetljeval tudi sosednja naselja, razen Krupe še Praprot, Moverno vas in Stransko vas. Odjemalci so plačevali svoj delež po številu žarnic. Novo osvetljava je dobila tudi Lavrinova rojstna hiša, pa tudi hiša moje stare mame Marije Mavern iz Moverne vasi. Kot otrok sem ob vsakem obisku občudoval stikalo, ki je pričaralo mehko svetlobo, drugačno od petrolejke.

Izvir Krupe s svojo oklico se je poslovil od stoletnih mlinarskih tradicij ob koncu 20. stoletja. Hluparjeva elektrika je posvetila v prihodnost. Stalnica pa ostaja naravna znamenitost tega kraja v upanju, da ga človeška roka ne bo pokvarila. Vertikala strme skalnate stene ni pusto gladka, temveč je slikovito razčlenjena, kot bi jo oblikovalo nevidno dleto, vodeno z roko in domiselnostjo ustvarjalnega arhitekta in kiparja. To je fasada skrivnostnega podzemlja, po katerem se pretaka

2 Na vabilu občine Semič (župan Janko Bukovec) je naveden obširen kulturni program ob slavnosti tako na Krupi kot v Semiču.

3 Častno Lavrinovo diplomo je prejel v letu 2004 Klaus Detlef Olof iz Lübecka (Delo, 15.12.2004, Knjiž. listi, str. 11).

4 Janez Kramarič, Cerkev in pokopališče v Vojni vasi. Črnomelj 2004, str. 39.

Pri izviru Krupe. Foto Mirko Kambič.

Južna stran Hluparjevega mlina in stanovanja. Stanje 1. 4. 2005 (foto Mirko Kambič).

in doteka do izvira vodovje, zbrano iz obširnega semiškega bazena. Skalna stena spreminja svoj obraz z dnevno svetlobo in z letnimi časi. Je čas bujne mode, ko je stena odeta v pomladno zelenje in cvetenje, pa v temno zelenje poletja in potem v igrivo revijo jesenske barvitosti. Ko listje odpade in se gola stena radovedno ogleduje v zrcalu tolmana in presoja z rahlo melanholijo, koliko se je postarala in koliko novih gub je dobila. Zima jo ogreje z belim prosojnim pajčolanom in s čipkami iz ivja po golih drevesnih vejah. Voda, ki priteka iz zvestega izvira, je že februarja in marca dovolj topla, da ozelenijo preproge rastja, ki plava na odsevih nebesne modrine na mirni vodni površini med izviro in dolgim jezom.

Leporečne pesniške misli pa se hitro umaknejo pred stvarnim stanjem izvira Krupe. Človeška nezrelost, nevednost, trma in zaslužkarski elan so stoletja čisto vodo zastrepili s PCB.⁵ Ali se ni tu uresničila Lavrinova otroška fantazija, ki jo je nabiral iz Hluparjevih knjig, da bodo zmagale zle sile čarovnic in razbojnikov? Na srečo so jih ustavili in sprva vsaj delno pregnali znanstveni argumenti in konkretni posegi treznih ljudi. Izpod krupske stene izvira sedaj čistejša in bolj zdrava voda, ostaja pa problem strupenih usedlin.

Ivan Hlupar, Lavrinov znanec iz mladih let, je bil poslednji mlinar iz Hluparjeve družine, ki je imela svojo posest uradno zapisano in zarisano v franciscejskem katastru iz leta 1825.⁶ Ivan se je rodil leta 1863, poročil pa se je kot 23-letni ženin 9. februarja 1887. Nevesta Marija Pečavar iz Sadinje vasi št. 15 je imela 19 let.⁷ Naslednji dan, 10. februarja 1887 se je rodil pri sosedovih na Krupi Janko Lavrin. Zanimivo sočasje! Tista prijazna mlinarjeva žena, ki je osemletnega Janka povabila na kos kruha, premazan z medom, je bila Marija, rojena Pečavar.

Že priletni Ivan Hlupar se je kot vdovec znova poročil leta 1940 z Ano Jurejevčič iz Gradaca.⁸ Toda že naslednje leto je Hlupar odšel v večnost. Imovino z mlinom in žago je prevzela vdova Ana, skupaj s sinom Milanom Jurejevčičem, ki se je izkazal za odličnega gospodarja. Milan se je poročil s Tino Tomčevo, rojeno na Krupi. In zopet lepo presenečenje! Mati neveste je bila sestra Janka Lavrina. Tako je postala rojstna hiša profesorja, skupaj s spominsko ploščo, na izjemen način zgodovinsko povezana tudi s Hluparjevim mlinom.

5 Dušan Plut, Belokranjske vode. Novo mesto 1988, str. 74-96.

6 Arhiv republike Slovenije, Franciscejski kataster, 176, Weinberg (Vinji vrh), št. 340.

7 Nadškofijski arhiv Ljubljana (NŠALJ), žup. Semič, poročna knjiga 1887 (9.2.).

8 NŠALJ, žup. Podzemelj, poročna knjiga 1940 (4.2.).

Ivan Hlupar s svojo ženo Ano (v beli obleki), levo in desno od obeh so sorodniki in Hluparjevi pomočniki, zadaj zahodna stran hiše z mlinom. Motiv iz leta 1940, fotograf ni znan.

Zanimivo je, kako se bivši dijaki starejših generacij novomeške gimnazije ob pogovoru o ruskem jeziku vsi brez izjeme spominjajo tega predmeta z nekakšno prijetno nostalgijo. Sprva mi ni bilo jasno, zakaj. Ta vzhodnoslovanski jezik je bil namreč popolnoma zastavljen skoraj celi dve desetletji (približno od 1975 do 1995), v veliki meri pa se ga še danes drži negativen predznak in z njim različni predsodki. Bil sem mnenja, da se ljudem toži po socialističnih časih, po komunizmu in bratstvu. Vendar sem se motil. Ljubezen do ruščine je bila dijakom tako močno vcepljena, da še danes, brez izjeme, z zadovoljstvom in ponosom govorijo o tem predmetu, o pesmicah in dialogih, ki jih še vedno znajo na pamet, in o profesorju, ki jih je učil.

Ko sem se sam odločal o svoji študijski poti, sem bil deležen močnega neodobravanja, kadar sem omenil svojo odločitev, bil sem nekoliko zmeden, saj smer ruski jezik s književnostjo res ni kazala velike perspektive. Vendar sem v tistem obdobju, ob koncu gimnazije, prišel v stik s profesorjem Severjem, ki je bil takrat že nekaj let upokojen. Po nekaj obiskih v njegovem intelektualno nabitem stanovanju sem sprevidel, da je moja odločitev vendarle pravilna. Kaj konkretno me je takrat fasciniralo, ne vem, verjetno že profesor kot pojava, pa vzorci maturitetnih pol, ki jih je sestavljal, mogoče škatlica z disketami, na katere je izpisoval in shranjeval opažanja in izjeme v slovnični strukturi slovenskega jezika, ali pa mogoče polne omare knjig, predvsem slovenskih in ruskih avtorjev.

Kljub vsemu znanju pa je bil profesor zelo skromen možak, nikoli se ni povelečeval ali mi dal vedeti, da so moja mnenja o nepotrebni kompliciranosti slovničnih struktur dobesedno neumna. Moja opažanja je upošteval, jih komentiral in usmerjal na pravo pot. Ločevala naju je le šestdeset-invečletna razlika ter moja popolna neizkušenost in nevednost o lingvistični veličini ruskega jezika.

Najina srečanja so potekala tako, da sem prišel k njemu z nekim, zame nerešljivim problemom, profesor pa je zadevo obrazložil v enem stavku, podal celo vrsto primerov v raznih slovanskih jezikih in mi med vrsticami namignil, da to sploh ni težava, temveč posledica mojega »površnega« dojemanja problema. Pri najinem zadnjem srečanju na domačiji njegovih staršev pri Ivančni Gorici je bil postopek enak. Zelo hitro sva opravila pogovor o problemih sodobnih tujih učbenikov, prišla do ugotovitve, da je jezik potrebno študirati v pravem pomenu besede in nadaljevala debato o vsem mogočem: od njemu dragega Jurčiča do statistik o prodaji japonskih in evropskih avtomobilov na ruskem trgu.

Profesor je vedel vse, kar je bilo vsaj malo povezano z ruščino, rusko literaturo, razvojem jezika, rusko državo in zgodovino. Moja stališča so bila pogostokrat uporniška, vendar ga nikoli nisem uspel prepričati v svoje, nisem imel argumentov. Vseskozi je profesor s svojim poznavanjem različnih vidikov jezika ter z neverjetnim občutkom za posameznika znal približati jezik še tako nezainteresiranim dijakom, tako da ga imajo danes v lepem spominu tudi tisti, ki sploh niso imeli dobrih ocen, kar je za pedagoga svojevrsten dosežek.

Po odhodu iz novomeške gimnazije je profesor poučeval moderni

ruski jezik na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Z njegovim odhodom je ruščina na območju Novega mesta popolnoma zamrla in izginila iz vseh učnih programov. Kljub njegovemu angažiranju v maturitetni komisiji na republiški ravni je bilo dijakov, ki so maturirali iz ruščine, vse manj.

Danes se ruščina ponovno poučuje na šoli tujih jezikov tudi v Novem mestu, povpraševanje pa se le počasi zvišuje. Uradni učni program, predpisan za maturo iz ruščine, je plod njegovega dela, njegove vaje iz leta 1977 so edine vaje v slovenščini za poučevanje ruščine, njegov moderni rusko-slovenski slovar iz leta 1991 pa edini v praksi uporabni slovar tega jezika pri nas.

Profesor Sever nam je zapustil močne in trde temelje za nadgradnjo njegovega dela, ves svoj ustvarjalni čas je kljuboval razmeram, ki niso bile spodbudne za ukvarjanje s tem jezikom. Danes, v času informacijskih sistemov, je delo vsekakor lažje. Na nas, rusistih, je dolg do profesorja Severja, do našega velikega učitelja in prijatelja, da nadaljujemo njegovo pot in približamo ta bogat jezik ogromnega naroda slovenskim dijakom, bodočim intelektualcem.

Ob najinem zadnjem srečanju mi je profesor, vidno utrujen od bolezni, obljubil, da mi bo v pomoč pri diplomski iz ruskega jezika, žal ga je v začetku tega leta prehitela smrt. Tako še zadnjič, na svidenje, profesor, na svidenje.

POPRAVEK

V prejšnji številki revije Rast (98) je v rubriki Kultura pri stavljenju prispevka Jožeta Škufce Življenske in delovne postaje Janeza Trdine na strani 164 prišlo do zamenjave slike. Namesto risbe Trdinove rojstne hiše je bila natisnjena fotografija hiše, v kateri je Trdina bival v Novem mestu. Za napako se opravičujemo in priobčamo pravilno ilustracijo.

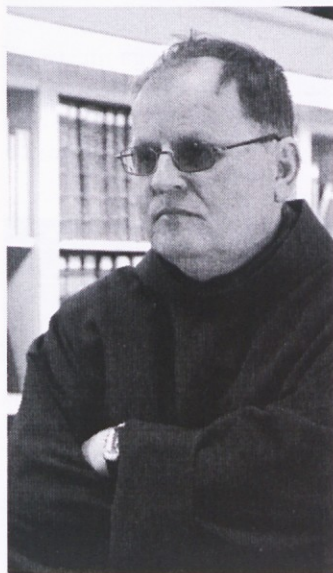

Šalamon
12/20
X3

ŽIVLJENJE V FRANČIŠKANSKI KUTI IN S KNJIGAMI

Pogovor s p. Felicijanom, Jožetom Pevcem, knjižničarjem novomeške frančiškanske knjižnice

P. Felicijan Pevce
ofm

Ena od dveh, letos podeljenih Trdinovih nagrad, s katerimi Mestna občina Novo mesto izkazuje priznanje ljudem, zaslužnim na kulturnem področju, je prišla v roke človeka, ki pooseblja tisočletno globoko zavezanost besedi in knjigi, ukoreninjeno v duhovni tradiciji evropskih meniških redov. Knjiga je dolga stoletja domovala v tihoti samostanov, v njih je kot popotnik duha na veličastni ladji plula skozi oceane časa do današnjih dni, da izpriča večno zavezanost civiliziranega človeka besedi. Kdo bi natančno vedel, koliko marljivih meniških rok je skrbelo za knjižno bogastvo, ki se je v stoletjih kopičilo na policah samostanskih knjižnic, koliko Bogu predanih src je gorelo v ljubezni do zbranih knjig, s koliko imeni so povezane samostanske knjižnice na slovenskih tleh, a kdor koli že bo pisal o knjižničarjih knjižnice Frančiškanskega samostana v Novem mestu, ne bo mogel mimo imena p. Felicijana, Jožeta Pevca, sedanjega knjižničarja in letošnjega Trdinovega nagrajenca. Kot eden redkih samostanskih knjižničarjev je opravil bibliotekarski izpit, bil nepogrešljiv pri urejanju knjižnice, ko se je pokazala možnost za njeno postavitvev, kot jo poznamo danes, skozi njegove roke je šla prav vsaka knjiga, mnoge so bile deležne posebne skrbi, hkrati pa je v knjižnem bogastvu odkril marsikaj pozabljenega in neznanega, med drugim dotlej nezabeležene inkunabule. Ob vsem tem pa se ni zaprl v spokojno okolje tiho zgovornih knjig, ampak z veseljem in posebnim žarom odkriva bogastva knjižnice mladim in starim, vsakomur, ki ga pot zanese v samostan, ter pripravlja različne prireditve, ki bogate kulturni utrip doljenjske prestolnice.

- *Odličje, ki ga Novo mesto podeljuje zaslužnim možem in ženam za pomembno delo na kulturnem področju, vam je bilo podeljeno za uspehe pri urejanju in vodenju knjižnice frančiškanskega samostana. Kaj vam nagrada pomeni?*

“Z nagradami je tako, da pridejo ali v začetku ali na koncu in so včasih tudi znamenje, da si vse svoje že postoril. A šalo na stran. Trdinove nagrade sem vesel, sprejemam pa je ne le kot priznanje mojemu delu, ampak kot priznanje vsem, ki so se trudili, da je samostanska knjižnica v javnosti dobila tisto mesto, ki si ga zasluži, da je postavljena v zelo lepo urejenem prostoru in da kot pomemben novomeški kulturni spomenik privablja k ogledu vse več obiskovalcev. Zadovoljen sem, da je bilo z nagrado priznано delo, ki je sicer bolj skrito očem javnosti, pa da so z njo na nek način frančiškani ponovno priznani kot tisti, ki prispevajo svoj delež h kulturi Novega mesta. In ne smem pozabiti, da sem še posebej vesel, da je z nagrado dobilo priznanje tudi moje mentorstvo dijakom in študentom, ki so si za temo seminarskih ali diplomskih nalog vzeli našo samostansko knjižnico.”

- *Da ste postali samostanski knjižničar, se je moralo v vašem življenju prav naplesti več stvari, predvsem sta se morala udejanjiti in združiti poklicanost za duhovni poklic in ljubezen do knjig. Od kod izvirata? Sta morda koreninila v vašem družinskem okolju?*

“Spoštovanja do knjig sem se navzel v zgodnjem otroštvu v rojstnem kraju Temenica blizu Šentvida pri Stični. Rodil sem se v družini kot najstarejši od treh otrok. Starši niso bili posebno navezani na knjige, pač pa je bil moj stari oče velik ljubitelj knjig in navdušen bralec. Knjige je celo sam vezal – tedaj so nekatere izhajale v snopičih – in jih kot dragocenost čuval pod ključem, tako da sem moral vsakič

Milan Markelj
 ŽIVLJENJE V FRANČIŠKANSKI
 KUTI IN S KNJIGAMI
 Pogovor s p. Felicijanom,
 Jožetom Pevcem

prostiti zanje, če sem hotel brati. Otroška ljubezen do knjig in branja ni nikoli minila, ostal sem ljubitelj knjig za vedno. Prav zanimivo pa je, da sem se še kar nekaj časa, med šolanjem v semenišču v Pazinu in kasneje v Splitu, srečeval s knjigami, zaklenjenimi v omarah.”

- Kaj pa odločitev, da stopite na duhovno pot, da postanete duhovnik in menih, ali se je ta krepila in rasla iz razmer v družini?

“Naša družina je bila sicer verna, vendar ne tako, da bi starša želela videti svojega najstarejšega sina v meniški kuti. Oče je delal v jami v Kočevju, kamor smo se preselili iz Temenice, med rudarji se pa ve, da prav velike vernosti ni bilo. Kljub temu je družina redno hodila v cerkev, otroci smo obiskovali verouk, jaz sem tudi ministriral. Spominjam se tudi, da sem se kot otrok rad igral mašo. A vse to počne veliko otrok, pa ne gredo potem za duhovnika. Razmišljanja o tem, kaj naj naredim iz samega sebe, so se porodila ob koncu osemletke,

Mali Jožko leta 1951

Slovenska skupnost v gimnaziji - semenišču v Pazinu, spomladi 1966

V 1. razredu gimnazije v Pazinu leta 1966

2. razred gimnazije v Splitu (p. Felicijan, drugi z desne v drugi vrsti)

ko se je bilo pač treba odločiti, kako naprej. Ker sem med počitnicami delal v trgovini, da sem zaslužil kak dinar, sta starša menila, da bi se šel učiti za trgovca. Ta misel mi niti ni bila tako tuja, vendar sem se odločil drugače. Ko me je domači župnik vprašal, če bi morda šel za duhovnika, se mi je kar samo po sebi zazdelo, da je to zame najboljša pot. Težko razložim, kako je prišlo do te odločitve, kaj vse ji je botrovalo, lahko pa zatrdim, da se nisem nikoli pokesal, da sem storil ta korak. Bilo je nekaj pomislekov, porodil se je tu in tam kakšen manjši dvom, ali ravnam prav, vendar nikoli odločujoče močan. Ko sem zaživel v klostru, sem postal povsem trden v svoji življenjski odločitvi.”

- Družbene razmere v tistem času niso bile naklonjene Cerkvi in okolje ni spodbujalo mladih za duhovne poklice, prej bi lahko rekli, da jih je od tega odvrčalo. Ste vi čutili kaj nasprotovanja?

“Neposrednega zunanjega nasprotovanja niti ne. Seveda sem opazil, da doma niso bili zadovoljni, ker sem se odločil za duhovniški poklic. Želeli so, da bi postal kaj bolj vsakdanjega, da bi bil čim prej pri kruhu. Oče kakšno leto z menoj celo govoriti ni hotel, potem pa se je sprijaznil. Cerkev nenaklonjene razmere so se odrazile v tem, da sem moral v hrvaško semenišče. Edino dovoljeno slovensko semenišče v Vipavi je bilo veliko premajhno za vse, ki so se želeli vpisati, in tako so učence iz ljubljanske škofije pošiljali v Pazin. Kar

Spodaj levo: p. Felicijan prejema mašniško posvečenje od pomožnega škofa dr. Vekoslava Grmiča v Nazarjih 21. junija 1976

Spodaj desno: p. Felicijan s staršema, bratom in sestro ob novi maši v Kočevju leta 1976

precej Slovencev nas je bilo tamkaj, okrog deset v vsakem letniku, poleg nas pa še semeniščniki iz drugih republik tedanje Jugoslavije. Mislim, da je oblast tolerirala pazinsko semenišče, ker ga je vodil ugledni duhovnik, borec za Istro, udeleženec mirovne konference v Parizu, Božo Milanović. Zaradi odločitve, da bom duhovnik, sem pravzaprav najbolj trpel v vojski. Niso mi priznali izobrazbe in sem moral služiti daljši vojni rok. Poslali so me v Kičevo v Makedoniji,

kraj z večinskim albanskim prebivalstvom, torej v zelo tuje okolje in daleč od doma. Bilo je kar hudo, še posebej ko so me lažno obsodili, da prodajam mamila. Zvečine neizobraženi vojaki, okoreli oficir za 'bezbednost', skrivaj opravljena molitev ... Res, ni bilo lahko, a nekaj dobrega je bilo tudi v tem. Odkril sem, kako dragocene so lahko drobne, vsakdanje stvari, kako lepo je, denimo, da lahko svobodno moliš."

- In kako, da ste se že kar v prvem letu semenišča odločili, da stopite v frančiškanski red? Frančiškan ste postali zelo mladi, s sedemnajstimi leti.

"Mislim, da je bil odločujoč vtis, ki so ga naredili name očetje frančiškani v Pazinu. Bilo se med profesorji, nekaj pa jih je bilo tudi med dijaki in so prihajali k pouku v habitu, redovni obleki. Posebej me je dojmila njihova medsebojna povezanost, osebnostna zrelost in mir, ki so ga izžarevali. V njihovem redu sem uvidel duhovno in življenjsko okolje, za katerega sem se čutil poklicanega. Začel sem iskati poti do njih. Pisal sem v Brezje in zaprosil za noviciat. Sprejeli so me. Iz Pazina sem odšel k frančiškanom na Kostanjevico nad Novo Gorico, kjer sem eno leto živel v samostanu, spoznaval redovno življenje ter preskušal, ali sem pravi človek zanj. Bil sem v prvi generaciji novicev, ki so noviciat opravljali tu, poprej je bil dolgo v Novem mestu. Tako sva se z Novim mestom tedaj zgrešila. Srednjo šolo sem končal pri frančiškanih v Splitu, leta 1970 sem se vpisal na teološko fakulteto v Ljubljani in 1976 prejel mašniško posvečenje."

- Z Novim mestom in tukajšnjim frančiškanskim samostanom, ki je zdaj vaš dom, ste se prvič srečali kot študent teologije. Kakšni so bili vtisi?

"Ob koncih tedna sem nekaj časa prihajal kot nedeljski pomočnik v župnijo sv. Lenarta v okviru obvezne prakse študentov višjih letnikov. Mesto se mi je priljubilo, še posebej samostan, ki je pravi otoček miru v starem mestnem jedru. Leta 1977 sem bil redno nastavljen v Novo mesto za kaplana. Tu mi je bilo zelo všeč. Počutil sem se domače med prijaznimi dolensjimi ljudmi. Potem sem nekaj časa kaplanoval v Dobovi in na Novi Štifti, nakar sem resneje zbolel

P. Felicijan, novomašnik, v družbi s p. Petrom Lavrihom, 1976

Z veroučno skupino na samostanskem vrtu v Novem mestu, 1977

V procesiji v Novi Štifti, 1980

P. Felicijan s prvoobhajanci v Novem mestu leta 1978 pred odhodom v Dobovo

in sem preživel v bolnišnicah skoraj leto dni. Po ozdravljenju so mi dali možnost, da si sam izberem samostan, kjer bom okrevaj. Izbral sem si Novo mesto. Zaradi poprejšnjih dobrih vtisov, prijaznih ljudi in ker sem tam imel znanca, p. Petra Lavriha, doma iz vasi blizu mojega rojstnega kraja.”

- V novomeškem samostanu ste se začeli zanimati za knjižnico. V kakšnem stanju je bila, ko ste se začeli ukvarjati z njo?

“Ko sem prišel v Novo mesto, sem bil še precej slaboten od bolezni, zato se mi je zdelo, da bom še največ lahko naredil, če se lotim knjižnice. Tedaj je bila precej zapuščena in neurejena. Knjig je bilo veliko, znesenih skupaj z vseh koncev. Zadnji, ki se je s samostansko knjižnico resno ukvarjal, je bil p. Tarcizij Toš. Ko je leta 1944 odšel iz samostana, je vse ostalo prepuščeno bolj ali manj samo sebi in dogodkom. Ko je nova oblast po vojni zasegla del samostana in vanj naselila različne stranke, so knjige znesli na kup v hodnik ob dvorani in tam so ostale, dokler se nisem lotil njihovega ponovnega urejanja. V samostanu je namreč bilo pred vojno poleg samostanske še več drugih manjših knjižnic, dijaška, tretjerredna, kongregacijska. Vse te knjige so bile znesene skupaj, ležale so po tleh na hodniku, kjer zdaj prirejamo občasne razstave. Kaj vse je v kupih, se ni točno vedelo. Tako stanje je bilo do leta 1986, ko je samostan dobil nazaj odvzete prostore. Razmišljali smo, kaj naj naredimo s knjižnim bogastvom, in se domislili, da bi kazalo dvorano, v kateri so pred vojno prirejali različne prireditve in igrice, preuredili v knjižnico, takšno, kakršne so značilne za frančiškanske samostane. Pri tem nam je bila za zgled ljubljanska knjižnica. Dvorana je bila s pomočjo širše skupnosti obnovljena in urejena v knjižnico leta 1991 ob 245-letnici novomeške gimnazije, katere zgodovina je tesno povezana s frančiškani. Lotili smo se selitve knjig na police po ohranjenih katalogih. Tedaj sem vso knjižno zalogo že zelo dobro poznal, saj sem jo večkrat pregledal. Lahko rečem, da sem imel vsako knjigo vsaj dvakrat v rokah, ko smo jih začeli seliti, pa so šle skozi moje roke še tretjič.”

Milan Markelj
 ŽIVLJENJE V FRANČIŠKANSKI
 KUTI IN S KNJIGAMI
 Pogovor s p. Felicijanom,
 Jožetom Pevcem

Zgoraj: P. Felicijan in dr. Jože Toporišič v samostanski knjižnici v Novem mestu, 1994

Desno: P. Felicijan z restavriranim atlasom iz leta 1730

Zgoraj: p. Felicijan pri razlagi zgodovine samostanske knjižnice

Desno: na otvoritvi razstave Sveto pismo v slikah Gorana Horvata v družbi z avtorjem, prof. Ratkom Vodebom in Tonetom Gošnikom

P. Felicijan srebrnomašnik, 2001

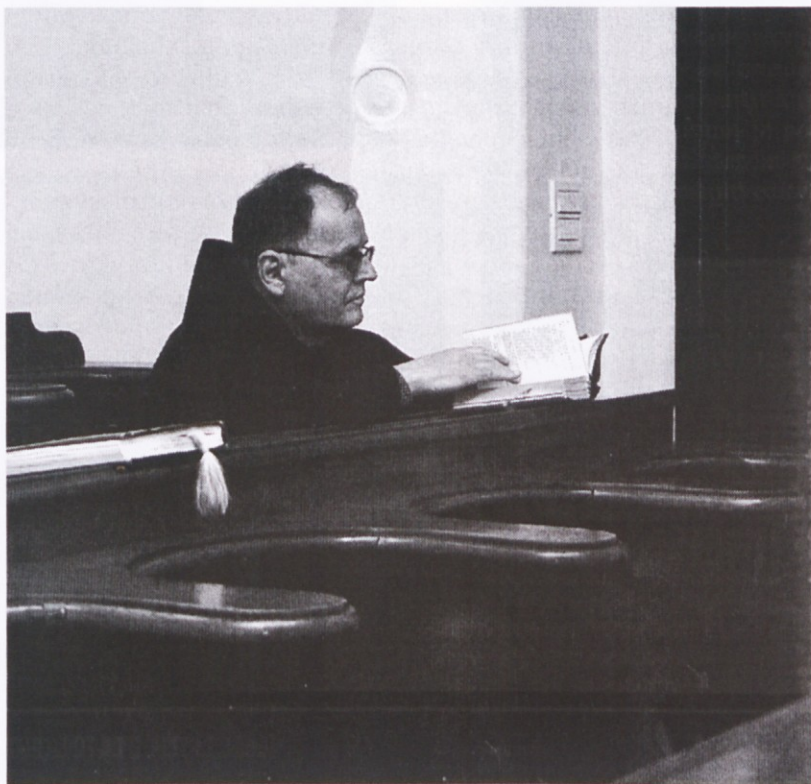
P. Felicijan med molitvijo v koru

- Med pregledovanjem in urejanjem knjig ste odkrili tudi marsikaj novega.

“Pri selitvi je bilo treba ponovno vsako knjigo očistiti, črve ‘ven segnati’ in posesati prah, potem pa knjigo dobro pregledati, da se je vedelo, kaj imaš v roki. Tedaj sem imel že opravljen večmesečni bibliotekarski tečaj, kar mi je zelo koristilo pri delu. Ko sem knjige prvič pregledoval, nisem nič našel, ko sem jih imel drugič v svojih rokah, sem med njimi že odkril precej zanimivega in novega, ob selitvi pa še kaj. Pri natančnem pregledovanju vezave, sem denimo ugotovil, da so pri vezavi uporabljali dele starih inkunabul. Odkril pa sem tudi nekaj novih, dotlej še ne zabeleženih inkunabul, ki so ušle očem bibliotekarskim strokovnjakom za stare tiske, ko so pred leti pregledali našo knjižnico. Novoodkrite inkunabule sem preverjal s pomočjo seznamov, ki jih imajo v NUK, tam pa so mi pomagali tudi preverjati po seznamih velikih svetovnih knjižnic. Bibliotekarski strokovnjaki so v novomeški samostanski knjižnici ugotovili 33 inkunabul, jaz sem jih dodatno odkril še pet, tako da jih je v naši knjižnici zdaj skupaj 38.”

- Znano je, da je med vojno in po njej izginilo ali pa bilo zaseženo marsikaj iz premične kulturne dediščine. Ali ste ugotovili, da v vaši knjižnici kaj manjka?

“Ne. Nič takega se ni dogajalo z našo samostansko knjižnico. Vzeli so le tisto, kar je bilo po mnenju tedanje oblasti ‘škodljivo za ljudstvo’, to pa niso bile inkunabule in podobna kulturna starina. Kot so mi povedali, so v knjižnici po vojni iskali predvsem Črne bukve in tiske, ki so izšli med vojno. Kasneje sem odkril, da tudi teh niso vseh našli, saj sem denimo Črne bukve našel dobro skrite za policami. Nekdanji

Milan Markelj
ŽIVLJENJE V FRANČIŠKANSKI
KUTI IN S KNJIGAMI
Pogovor s p. Felicijanom,
Jožetom Pevcem

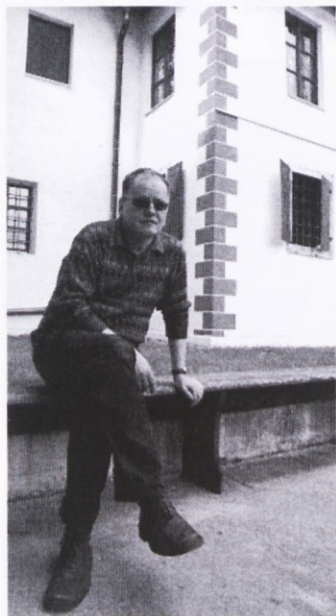

Desno: p. Simon Peter in p. Felicijan,
Novo mesto, 2000

Spodaj: v tišini s knjigami

Milan Markelj
ŽIVLJENJE V FRANČIŠKANSKI
KUTI IN S KNJIGAMI
Pogovor s p. Felicijanom,
Jožetom Pevcem

Zgoraj: p. Felicijan na samostanskem dvorišču, 2005

Desno: sprejem enega od mnogih obiskov šolske mladine, 2005

samostanski knjižničar p. Tarzicij Toš je napisal, da bom iskal knjige, ki so v katalogu, a jih ni v knjižnici, vendar naj ne skrbim, ker se bodo že našle. In res so se.”

- Pri delu s knjigami ste se navdušili za lastniška knjižna znamenja, ekslibrise, kot se jim pravi izvedeno iz latinskih besed. Ste se jih lotili sistematično?

“Postal sem velik ljubitelj in zbiratelj ekslibrisov. To so pogosto prave male umetnine, ki imajo poseben čar. V naši zbirki jih je zdaj že več kot dva tisoč. Med njimi so mnogi pravi biseri, delo znanih slovenskih in tujih umetnikov, ki so se in se še ukvarjajo z ekslibrisi. Naj naštejem le nekaj imen: Miha Maleš, Božidar Jakac, Maksim Gaspari, Arpad Šalomon, Stane Jarm, Marta Jakopič Kunaver, Andrusko Karoly, Ervin Kralj, Jozwyk Zbigniew, Anton Repnik. V knjigah naše knjižnice sem odkril veliko zanimivih starih ekslibrisov, med drugim tudi izvirne Valvasorjeve. Naša samostanska knjižnica ima izdelane tri ekslibrise in en žig. Z njimi označim knjige, v nekatere, ki so mi posebej ljube, pa nalepim tudi več ekslibrisov. Vse to je bogastvo, ki plemeniti knjige in knjižnico. Naj omenim, da imamo tudi lepo zbirko starih razglednic, ki šteje prav tako več kot dva tisoč kosov. Med drugim so na teh razglednicah upodobljeni prav vsi frančiškanski samostani na slovenskem etničnem ozemlju.”

X3/2-11/20

EX LIBRIS

Franci Koncilija

NOVO MESTO, SEDEŽ ŠKOFIJE

Končno bodo uresničena stoletja dolga pričakovanja ...

¹ Z ustanovno listino je cesar Friderik III. kot rimski cesar in deželni knez Avstrije, Štajerske, Koroške in Kranjske 27. aprila 1493 formalnopravno potrdil ustanovitev kolegiatnega kapitlja. Glej: Dolinar, France M.: Prošti novomeškega kapitlja 1493-1993, Novo mesto 1993.

² Lavrič, Ana: Stembergov poskus ustanovitve škofije v Novem mestu, Dolenjski zbornik, 1996.

³ Dokument je napisala moška oseba in je brez datuma in podpisa. Iz vsebine pisma pa lahko z gotovostjo razberemo, da je bila pobuda za ustanovitev dveh novih škofij na Dolenjskem in v Beli krajini napisana jeseni leta 1977, ko je bilo z bulo papeža Pavla VI. ukinjeno tedanje ozemlje apostolske administrature za Slovensko primorje in namesto nje 17. oktobra 1977 ustanovljena koprška škofija. Pozivamo avtorja oziroma vse, ki kaj vedo o tej pobudi, da se javijo avtorju tega članka, saj gre za izredno pomemben zgodovinski podatek!

⁴ Osebno pismo dr. Janeza Gabrijelčiča z naslovom *Idejne skice za ustanovitev škofije za Dolenjsko in Belo krajino* je bilo dne 25. 11. 1993 predano takratnemu predsedniku Skupščine občine Novo mesto Franciju Konciliji.

⁵ Dopis takratnega predsednika Skupščine občine Novo mesto Francija Koncilije in fotoarhiv fotografa Marka Klinca z dne 23. 6. 1994.

⁶ Pismo veleposlanika dr. Štefana Faleža št.: VVA50230 z dne 11. 7. 1995.

⁷ Podatki o prošti so vzeti iz knjige Dolinar, France M., *Prošti novomeškega kapitlja 1493-1993*. Novo mesto, Dolenjska založba, 1993.

Samo 160 let po ustanovitvi kolegiatnega kapitlja v Novem mestu¹ je v procesu oblikovanja škofij v takratnih notranjeavstrijskih deželah vzniknila ideja o ustanovitvi novomeške škofije, vendar je zaradi tedanjih političnih okoliščin ni bilo mogoče uresničiti.² Od takrat naprej ta ideja ni nikoli popolnoma zamrla, kolegiatni kapitelj pa je vse do današnjega dne dajal mestu in pokrajini svojstven pečat in pomen.

Prelomni dogodek se je zgodil v ponedeljek, 14. marca 2005, ko je v sklopu Slovenske cerkvene pokrajine Slovenska škofovska konferenca sprejela zgodovinski sklep o ustanovitvi najmanj treh novih škofij v Sloveniji: v Novem mestu, Celju in Murski Soboti. Ustanovitev nove škofije je vedno prvovrsten dogodek za krajevno Cerkev, lokalno skupnost in za državo. Mesto, v katerem je sedež škofije, pa veliko pridobi na splošnem ugledu in na mednarodnem pomenu.

Prva, sicer anonimna pobuda za ustanovitev škofije v Novem mestu po drugi svetovni vojni je bila napisana že pred 28 leti, jeseni leta 1977.³ Drugo pobudo pa je 25. novembra 1993 podal Novomeščan dr. Janez Gabrijelčič takratnemu predsedniku Skupščine občine Novo mesto.⁴ Samo nekaj mesecev kasneje, 23. junija 1994, pa je neformalna skupina izobražencev, županov, predstavnikov takratne slovenske vlade in članov državnega zbora z Dolenjske in Prekmurja takratnemu apostolskemu nunciju v Sloveniji, nadškofu msgr. Pieru Luigiju Celati, predala uradno prošnjo za ustanovitev škofij v Novem mestu in v Murski Soboti.⁵ Tudi prvi slovenski veleposlanik pri Svetem sedežu v Rimu, dr. Štefan Falež⁶, ima veliko zaslug, da bo v Novem mestu škofija. V ta namen so na Kapitlju v severnem delu proštijekega doma že urejeni prostori, ki čakajo na prihod škofa.

ZGODOVINSKE POBUDE ZA USTANOVITEV ŠKOFIJE V NOvem MESTU

Po ustanovitvi Novega mesta, ki mu je sredi 14. stoletja (7. aprila 1365) privilegijsko listino izdal habsburški vojvoda Rudolf IV., je Dolenjska in z njo Novo mesto cerkvenopravno spadala pod oglejski patriarhat. Poglavitno versko in kulturno poslanstvo na tem prostoru so do ustanovitve kolegiatnega kapitlja opravljali moški redovi; cistercijska samostana v Stični (ust. 1136) in v Kostanjevici (ust. 1234), kartuzija Pleterje (ust. 1403), frančiškanski samostan v Novem mestu (ust. 1472) in mnogo kasneje še samostan kapucinov (ust. 1672), ki je stal na današnjem Novem trgu.

Prepletenost cerkvenih služb novomeških proštov in škofov⁷

Pri ugotavljanju zgodovinskih pobud za ustanovitev škofije v Novem mestu ne smemo prezreti pomena ustanovitve kolegiatnega kapitlja. Dejstvo je, da so kar štirje novomeški prošti kasneje postali

škofi. Med prvimi je potrebno omeniti najimenoitnejšega izmed njih, **Jurija Slatkonjo (1456–1522)**, ki je kot drugi novomeški prošt kasneje postal prvi dunajski škof leta 1513. Ustanovil je glasbeno kapelo na Dunaju in znameniti zbor Dunajskih dečkov. V kapiteljski kripti imamo odlitek njegovega spomenika iz dunajske katedrale.

Trinajsti prošt **Mihael Kumar pl. Kumberg (1598–1653)** je bil kot frančiškan najprej gvardijan v Novem mestu ter nato provincial in definator frančiškanskega reda v Rimu. Cesar Ferdinand III. ga je 12. novembra 1638 imenoval za škofa naslovne škofije v Noveni v severni Afriki, 16. aprila 1639 pa je postal ljubljanski pomožni škof.

Pri ugotavljanju napredovanja novomeških proštov, ki so postali škofi, ni mogoče prezreti šestnajstega prošta in grofa **Sigmunda Krištofa Herbersteina (1644–1716)**. Za tiste čase je bil zelo izobražen, saj je v Rimu prejel doktorat iz filozofije in teologije. Bil je kanonik v Passauu, Breslavu in v Augsburgu. Leta 1679 je postal novomeški prošt. Že 21. aprila 1683 pa ga je cesar Leopold I. imenoval za ljubljanskega škofa.

Jurij Frančišek Ksaver pl. Marotti (1683–1740), je bil po vrsti devetnajsti prošt, ki je proštoval od 1715. do 1740. leta. Cesar Karel VI. ga je 8. februarja 1713 imenoval za pomožnega pičenskega škofa. Ker je bila pičenska škofija majhna in revna, je skušal Marotti pridobiti še kakšen primeren beneficij. Tako so ga že kot škofa 5. junija 1715 v Ljubljani ustoličili za 19. novomeškega prošta in dolenskega arhidiakona. Bil je tisti prošt in škof, ki je za stranske oltarje v kapiteljski cerkvi naročil umetnine Valentina Metzingerja.

Enaindvajseti prošt je bil **Karel Mihael grof Attems (1711–1774)**, ki je že zelo zgodaj užival naklonjenost visokih cerkvenih dostojanstvenikov. Tako je leta 1735 prejel proštijo v Bettbrunn na Bavarskem, cesarica Marija Terezija ga je leta 1752 imenovala za dvornega svetnika, leta 1766 pa je postal knez svetega rimskega cesarstva. Po ukinitvi oglejskega patriarhata (1751) sta bili ustanovljeni nadškofiji v Vidmu in Gorici. Tako je bil za prvega goriškega nadškofa 12. aprila 1752 imenovan grof Attems. Kot goriškega nadškofa je Marija Terezija 17. avgusta 1756 Attemsa imenovala za novomeškega prošta.

Prizadevanja novomeških proštov za ustanovitev škofije

Novomeški prošt in apostolski protonotar **Polidor pl. Montagnana (1530–1604)** je pripomogel k temu, da so oglejski patriarhi novomeške prošte začeli upoštevati kot del uradne cerkvenopravne strukture škofije, ko so naslov arhidiakona za Dolensko uradno prenesli na novomeške prošte. Oglejski patriarh Giovanni Grimani pa je Montagnano odlikoval s tem, da so smeli on in novomeški kanoniki pri bogoslužnih opravilih nositi posebno kratko ogrinjalo (*almutio*) sive barve, ki so ga po rimskem običaju nosili čez ramena. Po velikem požaru v Novem mestu je popolnoma obnovil kapiteljsko cerkev in proštijo ter nabavil znamenito oltarno Tintorettovo sliko sv. Nikolaja.

Najpomembnejši prošt v prizadevanju za ustanovitev škofije v Novem mestu pa je gotovo **Janez Andrej pl. Stemberg (1611–1666)**,⁸ ki je 26. avgusta 1650 najprej postal ljubljanski stolni prošt, tri leta kasneje (9. oktobra 1653) pa je že bil prošt v Novem mestu. Kot dolenski arhidiakon je Stemberg dobro poznal duhovne razmere v habsburškem delu oglejskega patriarhata. Vedel je za pobude in predlog šentruperškega župnika Friderika Klemena iz leta 1599, ki se je zavzemal, da bi Novo mesto postalo sedež oglejskega pomožnega

Portret novomeškega prošta Polidorja pl. Montagnane (galerija proštov v novomeški proštiji) novomeški proštiji)

⁸ Portret prošta Janeza Andreja pl. Stemberga (1653–1666) iz galerije proštov v novomeški proštiji.

škofa (sufragana)ali pa vsaj sedež generalnega vikarja.⁹ Gotovo je dobro poznal tudi dilemo glede ustanavljanja škofije v Gorici ali v Novem mestu, pri čemer so bile razmere za ustanovitev škofije v Novem mestu neprimerno ugodnejše kakor pa v Gorici.

Tako je prošt Stemberg 24. januarja 1656 poslal cesarju Ferdinandu III. spomenico, v kateri je predstavil prednosti Novega mesta kot sedeža škofije. V pismu je dokaj obširno opisal skrb vzbujajoče duhovno in materialno stanje Cerkve v habsburškem delu patriarhata, za rešitev tega problema pa je ponudil ustanovitev nove samostojne škofije v Novem mestu. Zanimivo pri tem je, da je že cesar Ferdinand II. na tem delu slovenskega ozemlja načrtoval kar tri škofije: v Novem mestu za Kranjsko, v Celju za Štajersko in v Gorici za Furlanijo. V nadaljevanju pravi, da je zadeva tokrat nujna, Novo mesto pa je za sedež škofije tudi najbolj primerno. Mesto namreč leži v središču načrtovane škofije, je udobno za bivanje in ima primeren dvorec (proštija) ter prostorno cerkev, ki bi lahko služila za škofovo rezidenco in stolnico. Rešeno pa je tudi vprašanje stolnega kapitlja, ker je v Novem mestu že deloval kolegiatni kapitelj. Svojo spomenico Stemberg zaključí, da bi s takšno ureditvijo v prihodnje lahko odpravili vse nepravilnosti na duhovnem področju, avstrijska vladarska hiša pa bi si zaradi tega pridobila neminljive zasluge ...¹⁰

¹⁰ Arhiv Republike Slovenije, Coll. I./12, Ecclesiastica.

Stemberg je imel torej pravo in dobro rešitev, vendar so se začele zadeve vsestransko zapletati. Odgovora na svoje pismo ni nikoli prejel, čez eno leto, to je 2. aprila 1657, pa je cesar Ferdinand III. umrl. Čez tri leta je ponovno pisal novemu cesarju Leopoldu I., ta pa se ni bil pripravljen pogajati z Rimom in oglejskim patriarhatom za ustanovitev škofije v Novem mestu. Tudi usluga cesarja Leopolda I., kasnejšega madžarskega kralja, proštu Stembergu, da bi postal škof v Skopju, je propadla. Med uradnim postopkom preverjanja kandidatove primerčnosti za škofa sta kardinala Chigi in Colona ugotovila, da skopske škofije na Madžarskem ni. Tako je papeževa potrditev Stemberga za škofa padla v vodo.

Vendar vztrajni prošt Stemberg tudi po tem ni odnehal. Začel si je prizadevati, da bi novomeškimi proštom pridobil vsaj pravico do *mitre* (*infule*) in *pastorale* (*škofovske palice*). V ta namen je cesar pisal papežu Inocencu X. in poudaril, da je Novo mesto dolenska metropola in sedež krajevne uprave, da leži blizu turške meje, do Ogleja pa je oddaljeno teden dni hoda. Proštu je kot dolenskemu arhidiakonu podrejenih 35 župnij in nad petdeset tisoč vernikov, kolegiatni kapitelj ima poleg prošta še dekana in enajst kanonikov, ljudje pa še nikoli niso videli pontifikalne maše. Pogajanja za pridobitev teh odličij novomeškemu proštu pa so se v Rimu tako zavlekla, da jih prošt Stemberg zaradi smrti ni več dočakal.

Pridobitev škofovskih insignij

Petnajsti prošt in generalni vikar spodnjeavstrijske dežele **Germanik grof Thurn Valsassina**, prošt je bil med letoma 1666 in 1679, je z vplivnimi zvezami v Rimu in na cesarskem dvoru novomeškimi proštom pridobil trajno pravico nositi škofovska znamenja, kot so: mitra, palica, prstan, obuvalo in rokavice, ter vse druge insignije, ki jih cerkveni dostojanstveniki uporabljajo pri slovesnem bogoslužju. To je z listino z dne 15. novembra 1673 potrdil papež Klemen X., ki je novomeškimi proštom dodelil še druge pravice, kot so podelitev slovesnega blagoslova, blagoslov križa, kelihov, slik, zvonov,

Znamenja škofovskega dostojanstva, mitro, pastorale in pektorale, so smeli nositi in uporabljati tudi predstojniki novomeškega kapitlja

bogoslužnih posod, oltarjev in drugo ... Tako so prošti dobili kar veliko pravic, ki so bile doslej pridržane samo škofom. S tem se je ugled kapitlja zelo povečal, pravica škofovskih insignij pa je trajala vse do drugega vatikanskega koncila, ki je te privilegije ukinil.

Francozi ukinejo kolegiatni kapitelj

S prihodom Francozov leta 1797 se je vojna prvič direktno dotaknila tudi naših krajev. Zato se po smrti štiriindvajsetega prošta Karla Rudolfa barona Zierheima, ki je bil rojen na gradu Hmeljnik, v tistih burnih časih avstrijski vladarji niso kaj dosti zanimali za izpraznjeno mesto novomeškega prošta. Po Zierheimovi smrti je postal kapiteljski kanonik Hofman upravitelj kapiteljske župnije in vršilec dolžnosti dekana, ki pa ni imel proštovskih pooblastil. V Novo mesto so Francozi prišli 14. oktobra 1809. Znan je spopad manjših razsežnosti okoliških kmetov s francosko vojsko, ko so jih kmetje pred mestom zaman skušali ustaviti. Novomeški kanoniki pod vodstvom Hofmana so šli med ljudi in jih pomirili, za kar se jim je francoska vlada tudi zahvalila.¹¹

¹¹ Heinrich Costa, *Das blutige Octobertage des Jahres 1809*, v: MHVK, 20 (1865) 44.

Ustanovitev Ilirskih provinc je prinesla neizogibne posledice tudi na cerkvenem področju. Napoleon je zahteval, da se meje škofije ujemajo z državnimi mejami. Razmere za normalno pastoralno delovanje kolegiatnega kapitlja in drugih župnij so se drastično slabšale. Francozi so omejili razne pobožnosti, število procesij, število bogoslovcev, ukinili so vse bratovščine in celo nekaj samostanov. Z odlokom generalnega intendanta Bellevilleja pa so 7. decembra 1810 razpustili novomeški kolegiatni kapitelj, kapiteljsko poslopje pa razglasili za državno lastnino.¹²

¹² Nadškofijski arhiv Ljubljana, Župnije, fasc. 266/a (Novo mesto-Kapitelj).

Po odhodu Francozov se je v Novem mestu kmalu pojavila želja po obnovitvi kolegiatnega kapitlja. Cesar je prošnji Novomeščanov ustregel. Z dvornim dekretom 5. maja 1818 je bil novomeški kolegiatni kapitelj formalno ponovno vzpostavljen. Takrat so v nov statut zapisali, da naj ima kapitelj poslej enega prošta in štiri kanonike (kooperatorje), ki naj se jim v pomoč doda vikar, najstarejši kanonik pa naj opravlja službo dekana. Pravica imenovanja kanonikov in prošta je bila pridržana cesarju Francu I. Slovesno umestitev kanonikov in prošta Andreja Albrehta, ki je bila 25. septembra 1831, so na čast temu pomembnemu dogodku Novomeščani obeležili s posebno spominsko ploščo v kapiteljski kripti.¹³

¹³ Napis na plošči se glasi: Avstrijski cesar Franc I., vzvišeni, močni in pobožni, oče domovine, je potem, ko je s srečnim orožjem ponovno zavzel Ilirijo ter je bila vsa Evropa v blagodejnem miru, v napornih potovanjih obiskal dežele ter ponovno vzpostavil prošta in kanonike, ki so jih bili razgnali francoski boji, želeč, da bi bili spet v sijaj tej starodavni cerkvi in mestu in da bi se neokrnjeni ohranili za potomce. To javno željo sta odlično podprla vse hvale vredna moža Avguštin Gruber, ljubljanski škof, in Janez Nepomuk Vesel, po cesarjevem sklepu glavar Dolenjske. Ta skromni spomenik so v znamenje na prejeto veliko dobroto postavili hvaležni meščani Novega mesta 1818.

Kot zanimivost med zgodovinskimi dogodki in najrazličnejšimi pobudami za ustanovitev škofije v Novem mestu oziroma njihovimi predstopnjami velja omeniti tudi *posebni novomeški vikariat*. Novomeškemu kolegiatnemu kapitelju ga je zaradi izrednih okoliščin v drugi svetovni vojni, ko je bila Dolenjska v cerkvenem pogledu praktično odrezana od škofije, dodelil takratni ljubljanski škof Gregorij Rožman. Tako je bil 30. decembra 1943 novomeški prošt Karel Čerin imenovan za opolnomočenega generalnega vikarja za Dolenjsko. Vikariat je bil ukinjen po končani drugi svetovni vojni, 19. julija 1945. leta.¹⁴

¹⁴ Okrožnica ljubljanske škofije, 5/1945, 5.

Podeljena priznanja novomeškim proštom

Zaradi izrednih zaslug za verski in kulturni razvoj dolenjske metropole je prošt **Jernej Arko (1868–1881)** postal častni meščan Novega mesta, prošta **Simona Vilfana (1868–1881)** pa je cesar Franc Jožef povzdignil v viteški stan. Prošta **Karla Čerina (1924–1949)** je

stara jugoslovanska oblast v Beogradu leta 1936 odlikovala z redom sv. Save III. razreda. Tudi sedanji, 32. novomeški prošt in prelat **Jožef Lap** je ob 30-letnici pastoralnega delovanja v Novem mestu, 14. avgusta 1998, od župana Francija Koncilije prejel priznanje Mestne občine, leta 1999 pa je postal »naj meščan«. Ob 500-letnici ustanovitve kolegiatnega kapitlja v Novem mestu leta 1993 je prošt Lap organiziral veličastno proslavo, v zgodovino kapitlja pa se je vpisal kot prošt prenovitelj, saj je popolnoma prenovil kapiteljsko cerkev in proštijo. Ob 512-letnici kapitlja, 27. aprila 2005, je novi ljubljanski nadškof in metropolit msgr. Alojzij Uran to njegovo več desetletij dolgo delo tudi blagoslovil.

Navsezadnje je v proštiji od leta 1984 do svoje smrti živel tudi upokojeni beograjski nadškof, Novomeščan, msgr. Alojzij Turk, ki je s škofovskimi insignijami na poseben način zagotavljal, ohranjal in nadaljeval stoletno željo kapiteljskih proštov po ustanovitvi škofije v Novem mestu.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL JE OŽIVIL POMEN KRAJEVNE CERKVE – ŠKOFIJE

Tudi Cerkev je poklicana, da brani primerno razporeditev dobrin in pristojnosti od posameznika do države po načelu subsidiarnosti. Kot protiutež globalizaciji sodobna družba vedno bolj gradi na posamezniku. Zato je pojem in vsebino krajevne ali delne Cerkev drugi vatikanski koncil ponovno oživil. To je bila posledica prenovljenega pojmovanja Cerkev in njene odrešenjske vloge. Problematika delnih in krajevnih Cerkev je še danes tesno povezana z mnogimi perečimi vprašanji Cerkev v sodobnem svetu. Na ekleziološkem področju gre za vprašanja bistva Cerkev, njene zbornosti in subsidiarnosti ter za vprašanja cerkvenih služb sploh. V praksi pa se je ta problematika kristalizirala pri demokratizaciji in decentralizaciji Cerkev, iskanju najugodnejših oblik cerkvenih struktur za evangelizacijo in nadaljevanje krščanskega odrešenjskega poslanstva. Za škofijo je koncil izbral izraz »krajevna Cerkev«, kar pomeni, da je škofija del božjega ljudstva, ki je izročeno pastirski službi škofa, s katerim sodeluje zbor duhovnikov. Pri ustanavljanju novih škofij na Slovenskem se zato nehote vsiljuje vprašanje, kako se uveljavlja krajevna Cerkev v pokoncilskem času pri nas, v naših obstoječih škofijah in cerkvenih skupnostih.

ZAKAJ ŠKOFIJA V NOVEM MESTU?

Svet, v katerem živimo, se globalizira. Splošne razmere v svetu in v Sloveniji kažejo, da se ljudje vedno bolj zavedamo medsebojne soodvisnosti. Dolenjska in Bela krajina morata to upoštevati pri ustvarjanju svoje boljše prihodnosti in razvoja na političnem, gospodarskem, kulturnem in religioznem področju. Dolenjci in Belokranjci smo v slovenski zgodovini večkrat odigrali ključno vlogo za narodov obstoj in razvoj. Sedanji čas velikih izzivov pa terja od naše generacije, da to vlogo oplemenitimo in obogatimo z novimi dejanji. Eno izmed takšnih dejanj je gotovo ustanovitev škofije v Novem mestu. Glavni razlogi za ustanovitev škofije pa so:

- **Princip teritorialne zaokroženosti**, ki vključuje versko pastoralne razloge, kjer bi škofija združevala vernike Dolenjske in Bele krajine v cerkvenoupravno enoto zaradi lažje in kakovostnejše pastoracije. Tako bodo verniki in duhovniki bolje povezani s škofom.

V to škofijo bo vključenih predvidoma od 140 do 160 tisoč prebivalcev. Z ustanovitvijo škofije in četrte univerze v Novem mestu bi dolenska regija veliko pridobila na ugledu in pomenu.

- **Sociološki vidik**, ki vključuje pojem Cerkve kot središče dogajanja in približevanja svojih struktur človeku in verniku. Pomeni pa tudi povečano skrb za ljudi na robu družbe tako na deželi kakor v mestih, skrb za status posebnih kategorij prebivalcev, njihovo socializacijo, inkulturacijo in drugo. Sociološki vidik vključuje tudi novo evangelizacijo.

- **Ustanavljanje novih škofij v Sloveniji sovпада tudi z reorganizacijo državne uprave**, ki vključuje ustanavljanje regij oziroma pokrajin. Praviloma bi dolenska regija teritorialno sovpadala s teritorijem škofije. To je ideal, h kateremu je smotrno težiti. Element sovpadanja in primerljivosti teritorialne zaokroženosti škofije in pokrajine prinaša vsem gotovo samo koristi in kakovostnejšo raven vseh odnosov in tvornega sodelovanja med občinami, pokrajinami, državo in Evropsko skupnostjo.

- **Kulturološki in gospodarski vidik**. V zgodovini je bila Cerkev na Slovenskem vedno nosilka pristnega duhovnega ter splošnega gospodarskega in kulturnega življenja. Zato mora Slovenija imeti močna obmejna središča s sedeži novih škofij, z dobro razvitim gospodarstvom, turizmom, kulturo in sedeži univerz.

- **Logistični pogoji** so sicer pomembni, niso pa najpomembnejši za delovanje škofije v Novem mestu. Novo mesto kot regijsko središče je gotovo sposobno dostojno zagotavljati vse pogoje, ki so potrebni za normalno delovanje takšne ustanove. Kapiteljsko cerkev bo potrebno razglasiti za stolno cerkev, v proštiji pa bo sedež škofije. Ustanavljanje cerkvenega sodišča, semenišča in teološke fakultete v Novem mestu ni potrebno, inkardinacija duhovnikov pa bo urejena kasneje v soglasju z dušnimi pastirji. Vse te institucije lahko po dogovoru o delitvi cerkvenih ustanov še naprej ostanejo in uspešno delujejo v Ljubljani.

- **Delitev premoženja** z novo ureditvijo Katoliške cerkve na Slovenskem naj se rešuje z dialogom, strpnostjo in v duhu načel solidarnosti. Izvršena naj bo na osnovi predhodnega dogovora in elaborata vseh premožnin in nepremičnin po teritorialnem načelu in bilanci stanja med ljubljansko škofijo in novo škofijo v Novem mestu.

INICIATIVNI ODBOR ZA USTANOVITEV ŠKOFIJ V NOVEM MESTU, CELJU IN V MURSKI SOBOTI

Začetek več kot desetletnih prizadevanj za ustanovitev škofje v Novem mestu sega v pomlad leta 1994, ko sta k takratnemu predsedniku Skupščine občine Novo mesto, Franciju Konciliji, prišla prof. Ivan Bombek in dr. Karel Bedernjak, duhovnika iz mariborske škofije. Predstavila sta zamisel oziroma pobudo za ustanovitev nove škofije v Novem mestu, Celju in v Murski Soboti, ki je temeljila na 212., 369. in 373. kanonu Zakonika cerkvenega prava. Pobuda je naletela na plodna tla in sledila je akcija.

Tako je neformalna skupina izobražencev z Dolenjske, Posavja in Prekmurja že 23. junija 1994 takratnemu apostolskemu nunciju, eksclenciji msgr. Pieru Luigiju Celati, na nunciaturo v Ljubljani predala vlogo-prošnjo za ustanovitev škofij v Novem mestu in v Murski Soboti. Dokument za škofijo v Novem mestu so podpisali takratni podpredsednik vlade Republike Slovenije in minister za zunanje zadeve,

¹⁵ Arhiv Iniciativnega odbora. Dokument z dne 23. 6. 1994.

¹⁶ Arhiv fotografij Iniciativnega odbora z dne 23. februarja 1998.

¹⁷ Arhiv fotografij Iniciativnega odbora z dne 27. aprila 1998.

¹⁸ Regije in škofije, Okrogla miza Društva izobražencev Dolenjske; Knjižnica Mirana Jarca, 9. novembra 1998, Novo mesto.

¹⁹ Uradna zabeležka o izjavi nadškofa Rodeta na duhovni obnovi duhovnikov Dekanije Novo mesto, ki je bila v Dolenjskih Toplicah 9. februarja 2000. Glavni razlogi za zamrznitev postopkov za ustanovitev novih škofij v Sloveniji so bili: nepodpisan vatikanski sporazum, nedokončana denacionalizacija ter nedorečena delitvena bilanca premoženja ljubljanske in mariborske škofije.

²⁰ Zapisnik s seje Iniciativnega odbora z dne 30. maja 2001.

prof. Lojze Peterle, dr. Vida Čadonič-Špelič in Franc Černelič, oba poslancev v državnem zboru Republike Slovenije, državni sekretar na Ministrstvu za promet in zveze Marjan Dvornik ter župana Danilo Siter iz Krškega in Franci Koncilija iz Novega mesta. Dokument za ustanovitev škofije v Murski Soboti pa sta podpisala takratni poslanec v državnem zboru RS Ciril Pucko in državni sekretar na Ministrstvu za kmetijstvo Vinko Obal.¹⁵

Čez štiri leta, ko je v Sloveniji že uradoval apostolski nuncij Edmond Farhat, ter po imenovanju dr. Franca Rodeta za nadškofa in slovenskega metropolita je ideja o novih škofijah v Sloveniji ponovno zaživela. Iniciativni odbor za ustanovitev novih škofij v Sloveniji, ki je bil uradno ustanovljen šele 30. maja leta 2001, je neformalno deloval že od vsega začetka. Dolenjcem in Prekmurcem so se kasneje s svojimi pobudami o novih škofijah pridružili še Celjani in Kranjčani. Tako je bilo prvo srečanje predstavnikov odbora z nuncijem Farhatom že 23. februarja 1998,¹⁶ nadškof Rode pa je delegacijo sprejel dva meseca kasneje, 27. aprila 1998.¹⁷ Oba sta pobudo sprejela z navdušenjem in obljubo, da bodo postopki za ustanovitev novih škofij v Sloveniji kmalu stekli. Nadškof Rode je kmalu za tem imenoval posebno komisijo, ki jo je vodil dr. Janez Gril, z namenom, da ugotovi upravičenost pobud za ustanovitev novih škofij iz vseh zornih kotov. Rezultati so bili presenetljivi. Sedeži škofij v Novem mestu, Celju in Murski Soboti so popolnoma ustrezni, idealne pogoje pa ima Kranj, kjer zaradi bližnje Ljubljane še zlepa ne bo škofije.¹⁸

Potem pa so se zadeve nenadoma začele neverjetno zapletati. V Rimu po pravih nikoli ne ukrepajo mimo volje škofov krajevne Cerkve. Navdušenje za ustanovitev novih škofij je zlasti pri nadškofu Rodetu hitro plahnelo,¹⁹ nuncij pa mimo škofov ni mogel veliko narediti. Najnižjo točko je ta projekt dosegel spomladi leta 2001, ko so iz nunciature uradno sporočili, da je zadeva »nove škofije v Sloveniji« postavljena v mirovanje! Niti obisk papeža v Sloveniji, še manj pa papeškega poslanca in državnega tajnika kardinala Sodana, zadeve nista premaknila z mrtve točke. Zanimivo pri vsem je tudi dejstvo, da večina duhovnikov tako v ljubljanski kakor v mariborski škofiji ni bila naklonjena ustanavljanju novih škofij.

Vse to je sodu izbilo dno. Iniciativni odbor je na srečanju v Celju 30. maja 2001²⁰ sprejel odločna stališča in sprejel sledeče sklepe:

- Odbor je obžaloval, da so slovenski škofi pri papežu v Rimu, na obisku »ad limina«, zavajali kurijo z izjavami, da je v Sloveniji glede novih škofij vse v redu in podobno.

- Odbor je ugotovil, da v sklepnih dokumentih slovenske sinode ustanavljanje novih škofij skorajda ni omenjeno.

- Odbor je bil kritičen z oceno, da se uradna Cerkev v Sloveniji bolj ukvarja s politiko kakor pa s pastoralnimi problemi, duhovno prenavo božjega ljudstva in novo evangelizacijo.

- Odbor je sklenil, da bo odšel v Rim, kjer bo Kongregacijo za škofo seznanil z dejanskimi razmerami zatečenega stanja glede ustanavljanja novih škofij v Sloveniji.

- Odbor ugotavlja, da je postalo katoliško izobraženstvo v Sloveniji izrazito pasivno in indiferentno do problema novih škofij.

- Odbor ugotavlja, da je po ustanovitvi protestantske škofije v Murski Soboti narasla pastoralna dejavnost in gorečnost evangeličanov v Prekmurju.

- Odbor bo s sistematičnimi pritiski in lobiranjem začel odločno

akcijo za uresničitev zamisli o ustanovitvi novih škofij v Sloveniji.

ŠKOFIJE BODO!

Temu zgodovinskemu in prelomnemu srečanju pobudnikov za nove škofije, združenih v Iniciativnem odboru v Celju, je sledila cela vrsta najrazličnejših dogodkov. Tako so peticijo za nove škofije napisali in jo posredovali nunciaturo, Slovenski škofovski konferenci in celo Državnemu tajništvu v Rim sledeče institucije in društva: slovenski župani z Dolenjske, Posavja in Bele krajine,²¹ Društvo za razvoj jugovzhodne Slovenije, Slovenski krščanski izobraženci (SKI), Društvo Novo mesto,²² Društvo izobražencev Dolenjske²³ in Društvo krščanskih izobražencev Pomurja. Tudi novi apostolski nuncij in nadškof, eksclenca Santos Abril y Castello, kakor njegov predhodnik, nuncij Giuseppe Leanza, sta bila vedno izrazito naklonjena ustanavljanju novih škofij v Sloveniji. Na eni izmed sej slovenske škofovske konference je nuncij Castello dejal, da si Sveti sedež želi, da bi tudi v Sloveniji čim prej imeli vsaj nekaj novih škofij.

14. marec 2005, je bil za slovensko Cerkev velik dan. Slovenska škofovska konferenca je namreč sprejela sklep, da bodo v Sloveniji ustanovljene najmanj tri nove škofije: v Novem mestu, Celju in Murski Soboti.

Tako je bilo več kot desetletno prizadevanje nekaterih slovenskih razumnikov nagrajeno z uspehom. To je bilo trdo delo, ki je temeljilo izključno na prostovoljstvu in goreči želji po spremembi obstoječih strukturnih razmer Cerkve na Slovenskem. Precej je bilo stopicanja na mestu in navidezno brezizhodnih situacij, vendar je bilo potrpežljivo vztrajanje poplačano z veličastnim uspehom. Žal je medtem umrl papež Janez Pavel II., kar ne pomeni, da novih škofij v Sloveniji ne bo, ampak da bodo postopki spet stekli z določenim časovnim zamikom. Novi papež Benedikt XVI. ima v tem trenutku gotovo nujnejše naloge in skrbi, saj potrditev predloga za nove škofije v Sloveniji lahko malo počaka, metropolit pa mora tako ali drugače med tem zbrati nekaj potencialnih kandidatov za nove slovenske škofo. Navsezadnje je zagotovilo, da nove škofije bodo, podal v svoji pridigi tudi nadškof Alojzij Uran na slovesnosti blagoslovitve prenovljene kapiteljske cerkve, ki je bila 27. aprila letos. V Novem mestu je tako za ustanovitev nove škofije že nekaj časa vse pripravljeno.

²¹ Pobuda županov Dolenjske, Posavja in Bele krajine z dne 7. junija 2001.

²² Dopis Društva Novo mesto z dne 13. marca 2000.

²³ Dopis Društva izobražencev Dolenjske z dne 27. januarja 2000.

Katja Ceglar

DAMJANA STOPAR: SLIKE

Razstava v Galeriji Krško, 10. 3. 2005–23. 4. 2005

Damjana Stopar (rojena 15. julija 1975 v Brežicah) je leta 2000 diplomirala na oddelku za slikarstvo ljubljanske Akademije za likovno umetnost v razredu prof. Emerika Bernarda. Tu je letos zaključila tudi magistrski študij grafike pri prof. Lojzetu Logarju. Leta 2000 se je študijsko izpopolnjevala v Parizu. Je članica ZDSLUI in se je do sedaj predstavila na desetih samostojnih in številnih skupinskih razstavah doma in v tujini. Živi in ustvarja v Ljubljani in Sevnici ter poučuje na osnovni šoli v Podbočju. Uvršča se v najmlajšo generacijo slovenskih likovnih umetnikov.

Mlada umetnica Damjana Stopar se je v Galeriji Krško predstavila s slikami iz zadnjih dveh let. Kljub prevladi novih izraznih medijev (video, računalniške umetnosti, instalacije itn.) ustvarja v grafiki in slikarstvu, v dveh klasičnih likovnih medijih, ki se v ustvarjalnem postopku oziroma procesu doseganja končnega učinka medsebojno zelo razlikujeta. Damjana v obeh zvrsteh eksperimentira znotraj tehničnih možnosti in omejitve posameznih tehnik ter v teh postopkih ustvarja originalni likovni jezik, ki ima posledično abstraktni izraz. Zanimiva in neizbežna je primerjava teh dveh zvrsti znotraj njenega opusa, v okviru katerega grafika in slikarstvo kažeta veliko sorodnosti. Umetnica pri ustvarjanju grafike v cinkovo ploščo jedka odtise teksturiranih vzorcev različnih materialov, s katerimi dosega učinke rastrov, mrež, pojavljajočih in izmikajočih se slikarskih ploskev znotraj likovnih kompozicij itn. Grafiko začne brez osnovne risbe v grafični plošči. Skozi postopek tiskanja z različnimi kombinacijami odtisov so kompozicije prepuščene nepredvidnemu in nenačrtnemu tvorjenju,

končni učinki pa so enkratni in naključni.

Damjana slika brez čopiča, postopek ustvarjanja je pravzaprav zelo podoben grafičnemu, pri čemer je izvzet začetni negativ oziroma uporaba grafične plošče. Na različno teksturirane materiale (mreže ipd.) slikarka nanaša barve, ki jih po-tiska direktno na platno, jih izpira in nanaša v različnih barvah in vzorcih. Z uporabo izbranih barv, z različno gostoto in lazurnostjo barvnih nanosov, z njihovim plastenjem ter s sinhronim kompozicijskim členjenem slikarka ustvarja pestre in zapletene vzorce, ki so v likovnem izrazu zelo podobni tistim v njenih grafikah. Slike, tako kot grafike, kompozicijsko niso vnaprej načrtovane, slikarka jih ustvarja v neposrednih intuitivnih vzgibih. Vendar pa se zaradi bolj premišljene in kontrolirane uporabe barv zdijo bolj načrtovane, izčiščene in jasnejše. V gledalcu zbujejo asociacije v zelo širokem razponu – od mikro do makro razsežnosti (npr. povečava organskega tkiva na eni strani ali satelitski posnetki planetarnih atmosfer in površij na drugi strani). Pripoved posamezne slike določa izbor konkretnih barv. Barva s svojim energetskim valovanjem v naši percepciji ustvarja občutek zračnosti (eteričnosti) na eni strani in občutek teže, zemeljskosti (materialnosti) na drugi strani.

Vsebinsko gre za posnemanje (*mimezis*) vseprisotnih vizualnih vzorcev, ki se jih deloma zavedamo, pretežno pa so podzavestno prisotni v skupnem človeškem spominu. Ti vzorci se pojavljajo tako znotraj človeka kot na njegovi meji, površju, kot tudi v neposredni okolici – v naravi. Aludirajo na »enost«, ki ima svoje odraze v vsem, na različnih nivojih.

Alenka
Černelič Krošelj

GOVORICA GLINE: VLADIMIRA ŠTOVIČEK

DVD video, producent Občina Krško, režiser Jože Možina,
kamera Jože Jagrič, produkcija Etika Studio Fos, Krško 2004

Leto 2004 je bilo tudi leto akademske kiparke Vladimire - Vladke Štoviček, ki je 20. marca 2004 praznovala sedemdeseti rojstni dan. Začetek je bil obeležen z razstavo v Dvorani v parku v Krškem, kjer so bile na ogled njene male plastike in nov »izdelek« - kip Janeza Evangelista, ki ga je po naročilu Občine Krško ustvarila v letu 2003. Javno naročilo in predstavitev rezultata tega naročila, ki je tovrstna redkost tako v občini Krško, v Posavju kot najbrž tudi na Dolenjskem, je bilo povod za to razstavo. Ob pripravljanju razstave je prišla »na dan« tudi njena sedemdesetletnica, ki jo je umetnica sama »skrivala«. Tako je že na otvoritvi razstave 23. januarja 2004 javnost izvedela za njen jubilej, podatek pa je spodbudil njenega sokrajana Jožeta Jagriča, da je začel razmišljati tudi o vizualnem zapisu njenega dela in življenja. Ideja je potovala do pristojnih – župana Občine Krško in oddelka za družbene dejavnosti Občine Krško, kjer so bili pripravljene podpreti projekt predstavitvenega filma o kiparki, ki ga je pripravil Jože Jagrič. Skupaj s scenaristom in režiserjem Jožetom Možino sta v letu 2004 spremljala življenje umetnice, ga dokumentirala in pripravila kratek predstavitveni film, ki je bil javnosti predstavljen 26. februarja 2005 v Dvorani v parku v Krškem.

Tako je bil prav ta film neke vrste zaključek, ki je zaokrožil kar nekaj dogodkov in besedil, povezanih z delom in življenjem Vladimire Štoviček v letu 2004. Po razstavi, ki je bila odprta do 20. februarja, je bilo ustvarjanje Vladimire Štoviček predstavljeno v reviji Rast, let. 15, št. 2, april 2004. Preko fotografij njenih del, z besedilom umetnostne zgodovinarke Alenke Černelič Krošelj in s pogovorom odgovornega urednika Milana Marklja z umetnico sta razstava in njeno delo dobila še širši pomen in odmev.

Dogodek (razstavo in nov kip) so primerno zabeležili tudi v drugih

lokalnih medijih. Leto se je zaključilo s slovesno postavitvijo in blagoslovom kipa Janeza Evangelista v nišo kapelice ob osrednji krški ulici ob kapucinskem samostanu. Takrat je bila kapelica preimenovana v kapelico Janeza Evangelista, kip pa je postal del javnega prostora in se pridružil nekaj t. i. javnim plastikam v Krškem. Ob Valvasorjevi hiši je bil leta 1966 postavljen kip Janeza Vajkarda barona Valvasorja, delo Vladimirja Štovička, na Vidmu na Trgu Matije Gubca »kraljuje« Matija Gubec Toneta Kralja iz leta 1977. Ob teh monumentalnejših plastikah pa v mestnem Gaju na podstavkih mimo-idoče opazujejo doprsja dr. Mihajla Rostoharja, ki je bilo postavljeno leta 1976 in je delo Vladimirja Štovička, Vladimirja Štovička, delo kiparke Vladimire Štoviček leta 2001, in prof. Franceta Vardjana, delo kiparja Mirsada Begića leta 2000. Med cerkvijo sv. Janeza Evangelista in stavbo nekdanje meščanske in srednje šole najdemo doprsje Martina Hočevarja, delo Josipa Müllnerja iz leta 1894.

Struktura 19 minutnega filma je zgrajena na osebnosti Vladimire - Vladke Štoviček. V ta pogled na kiparsko ustvarjanje je vpleteno njeno vsakdanje življenje z nekaj reminiscencami v preteklost, predvsem na sožitje in ustvarjanje skupaj z nekoliko bolj slavnim očetom - znanim slovenskim medaljerjem in kiparjem Vladimirjem Štovičkom (1896-1989). Ne glede na »prekletstvo« nadaljevanja družinske likovne obrti in delovanje v njegovi senci ter skorajda enako ime, kar pomeni predvsem manjšo prepoznavnost v širšem okolju, je avtorjema uspelo prikazati Vladimiro Štoviček kot osebo – samosvojo, edinstveno in edino. Njena pripoved se navezuje na postavljena vprašanja, ki jih sicer ne slišimo, vendar zaznamo, in »poučuje« od razmišljanja o kiparstvu kot likovni prvini do želja za prihodnost, ki so pričakovano skromne – zdravje.

Smiselnost odločitve, da v pred-

stavitev ne poseže nobena strokovna oziroma likovna ocena umetnostno zgodovinske narave, je bila ob gledanju potrjena tudi z moje strani – s pogledom in mnenjem umetnostne zgodovinarke, ki je pripravila omenjeno razstavo in katalog s seznamom ustvarjenih del.

Umetnica je bila postavljena v vlogo razlagalke in ocenjevalke svoje umetnosti, kar ji je kot likovni pedagoginji in mentorici ljubiteljskim ustvarjalcem, vajeni tudi ocenjevanja likovnega ustvarjanja uspelo predvsem ob razlagah svojega načina dela. Štovičkova je v kiparskem izrazu realista, ki o sebi ugotavlja, da se najbrž ne bo spremenila, tako kot se ne bo spremenila pri izbiri motivov. Zanima jo žensko telo, Janez Evangelist je bil samo »naročen izlet« v upodabljanje moških. Ikonografija in simbolični pomen upodobljenega evangelista, ki je poleg drugega predvsem simbol večne mladosti, sta ji omogočila, da je vanj vpletla tudi podobe »svojih žensk«. Skozi podobe njenih kipov je pripovedovala tudi o svojem življenju in lokalnem okolju, kjer dela in živi.

Ob spominjanju na delo z očetom je simbolično, kar z roko, obrisala prah in odstranjevala pajčevino z njegovih kipov v galeriji ob ateljeju, kjer sta skupaj ustvarjala in kjer nastajajo (predvsem poleti, ker je drugače premrzlo) tudi njena dela.

Preplet umetnosti in vsakdanjega življenja je nit predstavitvenega filma, ki skuša pokazati umetnico iz vseh »kotov« njenega življenja. Ob koncu Štovičkova razmišlja še o svojem zaupljivem značaju in prijateljih, ki ji iz »majhnih« naredijo lepe dni – npr. zabavo za rojstni dan, ki je bila popestrena še s srečanjem s prijateljico »iz davnine«.

Gledljiv in po vsebini topel in »preprost« predstavitveni film je izpolnil pričakovanja po realni, zanimivi, prijetni, prijazni in življenjski predstavitvi umetnice, ki je del tako lokalnega prostora kot del umet-

niškega prostora (okolja) Slovenije.

Zagotovo ni najbolj običajno, da tivrstni filmi nastajajo v produkciji občin, kajti ne gre za turistično predstavitve občine ali posamezne znamenitosti. Namen je bil obeležje nekaj dogodkov v življenju umetnice, ki deluje v lokalnem okolju in je v nekem trenutku, naključno ravno ob okrogli življenjski obletnici, »dobila« še predstavitveni film. Ali ga bo videlo veliko ljudi, je vprašanje, ki ga lahko postavimo in hkrati predlagamo (ocenimo), da je tudi zgodba o umetnici iz lokalnega okolja zanimiva za slovensko publiko, mogoče nacionalne televizije, ali pa je zgodba o zanimivem načinu življenja lahko tudi zgodba za bolj »rumene« oddaje drugih TV-programov?

Zagotovo je film zapis, ki bo imel svoje mesto tudi ob raznih predstavah občine Krško in sodi v multimedijsko zasnovano zbirke v Valvasorjevem kompleksu v Krškem, kjer bo del namenjen predstavitvi opusa Vladimirja Štovička, ki je svoja dela z željo, da so predstavljena tudi v Valvasorjevi hiši, zapustil Občini Krško.

Pomembno je, da bi ta predstavitveni film ostal na občinskih in domačih policah kot del predmetov, ki so »uporabni« ob različnih priložnostih in ne kot predmet, ki »lovi prah«.

Leto 2004 je bilo tako res tudi leto Vladimire Štoviček, in upam, da ga je preživela lepo. Kot nadaljevanje pa bi lahko Občina Krško še letos pri njej naročila podobo Josipine Hočevnar (1824–1911), krške meščanke in svetovljanke, ki je bila ena ključnih oseb v razvoju mesta konec 19. in na začetku 20. stoletja, saj je s svojim denarjem in podporo omogočila graditev novih stavb, obnovo starih, delovanje raznih ustanov in bi si zagotovo zaslužila, da »zasede« enega izmed čakajočih podstavkov v mestnem Gaju zaslužnih občanov.

NE LE ROŽMARIN ZA SPOMIN

Mateja Habinc: Ne le rožmarin za spomin. O spominskih predmetih in njihovem shranjevanju, Županičeva knjižnica, Ljubljana 2004, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

1 Študija oziroma prirejena diplomska naloga je objavljena v knjigi: Habinc, Mateja 2000. "Gresta v nedeljo popoldne na pokopališče?": o skrbi za grobove in njihovem obiskovanju na primeru brežiških pokopališč od tridesetih let 20. stoletja do danes, Ljubljana, Knjižnica Glasnika SED, Slovensko etnološko društvo.

2 Na žalost tekoče branje oziroma sledenje in povezovanje teksta z opombami moti neskladje številke opombe s stranjo, kjer jo lahko preberemo. Tako npr. opomba številka 38, ki je v tekstu na strani 38, beremo na strani 32.

3 Brežice so mesto z velikim številom priseljenih prebivalcev iz različnih krajev nekdanje Jugoslavije, ki so v mesto prišli po drugi svetovni vojni, kar je bilo povezano z vojaškim letališčem v Cerkljah ob Krki in z razvojem mesta in regije tudi na različnih drugih področjih. Tako za enega izmed informatorjev avtorica navaja: »... neki moški, ki so ga v šestdesetih letih službeno preместили na cerkljansko letališče, obžaluje, ker ne hrani kopije filmskega posnetka, kako njegovi sorodniki v Srbiji proslavljajo pravoslavni praznik krstne slave. Posnetek naj bi naredil sorodnik, poklicni in večkrat nagradjeni srbski televizijski snemalec, predvajan pa naj bi bil tudi na eni izmed srbskih televizij.« (Habinc 2004, 73)

Mateja Habinc je svojo raziskavo v okviru podiplomskega študija ponovno usmerila v mesto Brežice. Po raziskovanju pokopališč¹ oziroma navad, povezanih z obiskovanjem in skrbjo za pokopališča, je nadaljevala s spominom – predmeti, ki nam nekaj pomenijo, jih shranimo in si zapomnimo zgodbo, ki razlaga, kako in zakaj smo jih dobili ter kako in zakaj jih hranimo. Kot polje raziskave je avtorica v prvem poglavju opredelila: »Omejila sem se zgolj na odnos ljudi do predmetov, ki jih posamezniki po svojih domovih, v svoji zasebnosti in (zgolj) zase hranijo predvsem zaradi spomina, in take predmete poimenovala spominski predmeti.« (Habinc 2004, 8) Ravno področje uporabe različnih poimenovanj in kratke, skorajda samostojne študije, ki pojasnjujejo ta poimenovanja, je rdeča nit, ki pelje po prvem delu knjige.

V uvodnem delu je avtorica razložila metode raziskovalnega dela, predstavila geografsko območje, v katerem je delala, predstavila vire (med njimi je izpostavila anketo, ki jo je opravila na OŠ Brežice, in podrobno analizirala možnosti, verjetnost podatkov in uporabnost take sondažne raziskave, ki je zajela 302 učenca in njihove bližnje sorodnike). Obširneje se je pogovarjala z informatorji, ki jih je spoznala že pri omenjeni raziskavi pokopališč, kar je bila zagotovo prednost. Dober stik in zaupanje informatorjev je v etnologiji eden ključnih dejavnikov za izpeljavo terenske raziskave, ki temelji tudi na pričevanjih.

V drugem delu se je avtorica posvetila proučevanju in zgodovini spominskih predmetov. Klasifikacije spominskih predmetov je predstavilo že nekaj avtorjev, ki jih povzema tudi Mateja Habinc, vendar na Slovenskem bolj v povezavi s spominki in turizmom ter v smislu zbirateljstva. Kompleksnost opredeljevanja in »predalčkanja« spominskih predmetov avtorica nakaže s skrbnim pregledom tuje in domače literature

in povzame glavne opredelitve in poglede. Svoje poglede in razdelitev (razporeditev v skupine), ki so nastali na podlagi etnografije (sondažne raziskave), predstavi šele na koncu.

Osrednji del knjige je namenjen študiji primera, ki je razdeljena na dva tematska sklopa: analizirala je izvedene ankete na podlagi danih odgovorov in na podlagi demografskih podatkov. S pomočjo tabel, kjer je prikazana raznolikost navedenih spominskih predmetov, sledimo različnim kategorijam. Delitev na bolj uporabne oziroma »aktivne« predmete in na neuporabne oziroma »kontemplativne« se kaže preko generacijskih skupin (učenci OŠ Brežice, njihovi očetje in matere, dedki in babice ter drugi), ki so v anketo zapisali različne predmete, ki jih je avtorica razdelila še v tri kategorije. Natančna analiza anket iz različnih zornih kotov, navedeni predmeti po kategorijah in analiza načinov pridobitve spominskih predmetov, je odlika študije, podkrepljena še z izčrpnimi opombami – »majhnimi« študijami in razlagami.²

Osrednji del se nadaljuje s spominskimi predmeti v raznih življenjskih obdobjih. Del, ki je nastal predvsem na osnovi pripovedovanj informatorjev – Brežičank in Brežičanov različnih starosti in izvora,³ je razdeljen na *Otroštvo*, *Mladost*, *šolsko*, *društveno in versko življenje*, *Družinsko življenje* in *Za pokojnimi*. Vključevanje nelektoriranih citatov informatorjev pelje avtoričin pogled oziroma sintezo pridobljenih informacij po zadani poti prikaza večplastnosti odnosa med predmeti in njihovimi lastniki. Spominski predmeti niso obravnavani samo kot objekti, ampak so sooblikovalci načina življenja posameznikov v različnih življenjskih obdobjih. Tako se ob zgodbah o spominskih predmetih odvijajo zgodbe o različnih šegah in navadah. Kot primer naj služi obširen razdelek o predmetih, povezanih s poroko (82–85), kjer izvemo veliko tudi o drugih poročnih šegah (npr.

4 »Tako so Kočevarji leta 1945 iz neke brežiške hiše odnesli sliko Brezjanske Marije, ki je sicer v spalnici te hiše visela od njenega nakupa, pustili pa svojo Marijino sliko. Potomci ji še po več desetletjih od konca vojne rečejo kočevarska Marija in jo še vedno hranijo v podstrešnem stanovanju.« (Habinc 2004, 103)

5 Da kategorizacija ni preprosta, dokazuje opisna razdelitev na: »1. osebne (intimne) spominske predmete, h katerim štejemo dnevnike (iz mladosti), pisma, tudi nagrobnike (križe), prinesene na dom; 2. predmete, ki izpričujejo predvsem osebni status posameznika glede na njegov življenjski cikel in so vir zasebne identitete. Sem štejemo poročne šopke, (zaročne in) poročne prstane ter predmete, povezane z otroki oziroma družinskim življenjem ali prijateljevanjem; 3. z družino je povezana tudi skupina predmetov, ki izpričujejo predvsem družbeni status posameznika glede na njegovo javno vlogo, položaj (v poklicu, družbi, okolju, tudi sloju). Sem poleg dokumentov in nabožnih predmetov (npr. slik) štejemo predmete, reprezentativne za neko obdobje, npr. iz obdobja pred drugo svetovno vojno razglednice, sožalja, osmrtnice, pa tudi dele nakita (noše), npr. ure in narodne noše, iz povojnega časa pa predmete, povezane s turizmom in potovanji.« (Habinc 2004, 113)

metanju šopka, nakupu in oblikah prstanov, spominskih fotografijah, pecivu »za domov« (idr.).

Vrednotenje in pomen spominskih predmetov je razdelek, namenjen pogledu na različne oblike hranjenja in osebnega vrednotenja informatorjev. Avtorica je na začetku kot uvodno ugotovitev zapisala: »Večina ljudi hrani za spomin vsaj kaj malega, »imeti« karkoli za spomin je v sodobnosti na splošno bolj pozitivno kot imeti malo ali nič . . . « (Habinc 2004, 93) Zaradi geografskega okolja in zgodovinskega dejstva, da je bilo območje med drugo svetovno vojno izseljeno, v tem razdelku izvedemo veliko tudi o spominskih predmetih, ki so povezani z življenjem v izgnanstvu in s Kočevarji, ki so bili naseljeni v brežiške domove.⁴

Avtoričine delitve oziroma kategoriziranje ali razvrščanje spominskih predmetov glede na različne vidike obravnave sloni na »preprostih« življenjskih dejstvih oziroma je delitev poimenovana z bistvenim. Kot primer najbolj nazorno služi delitev spominov na »lepe« in »neprijetne« spomine v kategoriji vrednotenja spominskih predmetov.

Za spodbudo k branju in ilustracijo kompleksnosti obravnavane teme, ki je navidezno vsakdanja oziroma trivialna, kar je avtorica sama uporabila tudi v naslovu zadnjega razdelka *Pomen trivialnega*, navajam avtoričino delitev na *izdelane* spominske predmete in *izbrane* spominske predmete. Da je polje, ki ga je orala kompleksno, izmuzljivo in trivialno, potrdi tudi razdelitev oziroma ločevanje izbranih spominskih predmetov, za katere je avtorica napisala, da k njim »lahko sodi karkoli«, vendar jih je kljub tej ugotovitvi razvrstila v tri kategorije.⁵ V študiji jo je zanimal predvsem pomen, ki ga predmetom pripisuje neka skupnost in ne raziskovalci. Avtorica ob koncu za Brežice ugotavlja, da je »najpogostejši spominski predmet vseskozi fotografija. Čeprav

je bilo v zadnjih desetletjih 20. stoletja spominskih predmetov, tako izdelanih kot izbranih, več kot v preteklosti in jih bolj množično izdelujejo, delijo in prodajajo tudi institucije, s turizmom pa so postali vključeni v gospodarstvo, gradivo kaže precej kontinuirano podobe« (Habinc 2004, 116—117).

Spominski predmeti so del posameznikove identitete (istovetnosti), jo vzpostavljajo, krepijo in ohranjajo. Tako je njihova trivialnost samo navidezna in njihovo »lovljenje prahu« le del posameznikovega trenutnega stanja. Avtorica ugotavlja, da vsaj s tistimi, ki se v nekem trenutku zdijo pomembni, običajno ravnamo zavestno, ne naključno.

Koristnost, uporabnost spominskih predmetov tako niha – spomin pa je vedno ena najpomembnejših in »vsakdanjih« stvari v življenju posameznika in skupnosti.

Študija Mateje Habinc je odličen vpogled v odnos med spominskimi predmeti, posamezniki in skupnostjo, pogled v kompleksnost vsakdanjega življenja, ki ga sooblikuje več dejavnikov; avtorica jih je subtilno opazila in analizirala.

Tudi knjige so velikokrat »praholovci«, kot so v sodobnosti zaradi množičnosti in pogosto tudi neuporabnosti poimenovani različni spominski predmeti (Habinc 2004, 42). Knjiga, ki je nastala na podlagi magistrske naloge, je namenjena predvsem branju, lovljenju prahu pa šele po »uporabi«. Uporabnost etnologije in kulturne antropologije, o kateri govorimo neprestano, je predvsem v »uporabi« takih in podobnih bazičnih raziskav, ki so nujne pri izdelavi modelov za trženje kulturne dediščine in oblikovanje spominskih predmetov. Upajmo, da jo bodo »našli« tudi ustvarjalci nove blagovne znamke z imenom *Biseri Krke in Save*, v katere interesno področje oziroma turistično območje spadajo tudi Brežice.

KDO JE OZIROMA NI FRAJER?

Šola in droge, Javna predstavitev mnenj, Zbornik, Kulturni center Janeza Trdine, Novo mesto 2005

»Jutri bo roditeljski sestanek,« so besede, ki me vnaprej navdajo z grozo. Nerad se udeležujem teh šolskih črednih mlatenj prazne slame, uporabne vsebine je navadno le za kanec, in če se le da, dolžnost preložim na ženo. Vedno mi to ne uspe in tako sem bil nekajkrat prav osupel, pri hiši imam dva najstnika, ko je beseda na sestanku nanesla na mamila in kako ravnati v teh primerih. Prav zgrožen sem bil nad neznanjem učiteljice, o kateri bi drugače lahko napelet še marsikaj, in še bolj nad odzivanjem in sprenevedanjem staršev. Nekateri med njimi bi sodili celo v mojo generacijo, pa so delovali kot bi padli z nekega meni povsem neznanega planeta. Kot bi jim nekdo izbrisal pamet, spomine na lastno odraščanje in dozorevanje, šolanje, vse zaplete ob tem, tudi mamila so bila prisotna, večinoma posredno, vendar le. Po drugi strani pogosto pomislim in si karikirano predstavljam tipično slovensko družino z našega konca – v nedeljo kasno zvečer se vračajo iz zidanice, oče za volanom ga malo čuti, mama zaradi tega bliska z očmi in seje v okolico dodatno negativno energijo, oba seveda kadita. Zadaj, za njima, dve odraščajoči bitji z željami in dojemanjem sveta, ki sta ga starša že zdavnaj pozabila, seveda posredno pasivno tudi onadva kadita. In potem nekega dne, starša v lastni zaposlenosti z vsakdanjim preživetjem in lastno zasvojenostjo z kdo ve čim to komaj opazita, odrasteta in seveda po domačem zgledu posežeta po tobaku, alkoholu in nato gre rado naprej, saj ni težko, kaditi že tako znata.

Če hočeš biti res tisti pravi car, kot danes pogosto slišimo, moraš izstopati iz črede. To lahko storiš na več načinov in eden izmed njih, na žalost močno čislani, je mamilo. Če imaš srečo in prevlada pamet, po nekaj poizkusih opustiš zadevo, v drugačnem primeru se začne tvoj pekel. In kaj storiti tedaj?

Vrnimo se nazaj v šolo, kjer pogosto menijo, da so s površno razlago početja, ki ga sami zelo slabo poznajo, opravili svoje. Otroke tako

enkrat ali dvakrat letno našenejo na kakšno predstavo, katere naivnosti se otroci potem le smejijo, starši pa morajo zanj odšteti lepo vstopnino, in to je to. »Na naši šoli se konstruktivno spopadamo s tem problemom,« pogosto slišimo. Ali res? Bodimo odkriti, nekoč so bili učitelji ugledne osebe, ki so z lastnim znanjem in vedenjem izstopale iz okolja, imeli so poslanstvo. Tudi danes še najdemo nekaj takih reliktoev, imamo na žalost tudi drugačne, ki si med govornimi urami šarijo po nosu, otroci povedo, da smrdijo po pijači, tobaku, učitelj ima za nohti črno, kadijo po straniščih, otroke radi ponižujejo. »Nimaš pojma,« je razredničarka in še katera učiteljica večkrat neupravičeno zabusila hčerki. V šolo nosijo domače težave in službo opravljajo zgolj uradniško. Kako naj ti primerki komu pomagajo, ko so še sami potrebni pomoči? Poudarjam, gre zgolj za osebno izkušnjo, stanja ne bi posploševal, naj bo to mnenje enega izmed staršev, ki jih na okrogli mizi ni bilo zaslediti. Eden izmed poskusov, kako vsem pomagati, je pričujoči zbornik, ki je nastal kot zapis okrogle mize in prispevkov na to temo.

Uvodni del *Kdo je oziroma ni frajer?* je prispeval **Milan Krek**, dr. med., spec. soc. med, direktor Urada za droge vlade RS. Na hitro preleti globalno razprostranjenost, navrže nekaj public »Droge ne poznajo meja«, v grobem večplastno predstavi problem in možne pristope k rešitvi ter posebej poudari vlogo šole in družine, odraščanja v zdravem okolju, saj mamila najbolj vdirajo v življenje odraščajočih. Od šole pričakuje, da bo izobraževala na primeren(?) način in področju drog namenila posebno pozornost. Nato je konkreten: »V šoli bi morali omogočiti odkrite pogovore o drogah in ne obstati na ravni teoretičnega problema. To moramo upoštevati tudi takrat, ko se pogovarjamo o tobaku in alkoholu. Šola je namreč mesto za diskusijske skupine, kjer mladi lahko preverjajo svoja stališča in jih tudi na novo oblikujejo. Mladi najbolj

verjamejo svojim vrstnikom.« Doda še, da je »po verodostojnih raziskavah več kot polovica šolarjev že poizkusila alkohol, tobak, marihuano itd.« Zaključuje, da je potrebno najti nove poti sožitja in razumevanja mladih. Pravo dogajanje okoli mamil popteka na lokalni ravni, v okviru lokalnega okolja in družinskega življenja, zato je potrebno prav tukaj ukrepati in graditi prijazno okolje. Opozori še na nacionalni program za droge, na skupne akcije in sodelovanje, ki bo edino prineslo odgovor na vprašanje »Kdo je oziroma ni frajer!« Dela je veliko, konča.

Nevenka Kulovec in **Suzana Virc** iz Lokalne akcijske skupine Novo mesto, ustanovljena je bila pred petimi leti, v članku *Lokalna akcijska skupina za preprečevanje uporabe prepovedanih drog v Novem mestu* predstavita pomen akcijske skupine in njen način delovanja, predvsem opozarjata na ta zbornik, nastal na pobudo mag. Janeza Pezlja, ter na vse oblike opozarjanja in kroženja informacij ter izkušenj, za kar skrbi tudi LAS. Predvsem si v novomeškem LAS-u prizadevajo ozaveščati občane, predvsem mlade, pri katerih so mamila najpogostejša. Pri rehabilitaciji je izredno pomembna vloga staršev, ki se lahko preko njih in sodelovanja z društvom Srečanje, tudi to omogoča prav LAS, seznanijo z izkušnjami staršev zasvojenec in ozdravljenih. Informacije naj krožijo, postanejo naj iztočnica za razmišljanje in debato, povzemata.

Mag. Janez Pezelj v prispevku *Proti kampanjskim akcijam* (v naslov se je prikradla neškodljiva drobna napaka »kompanjskim«) posreduje podatke o javni predstavitvi mnenj, ki je botrovala zborniku. Potekala je v mali dvorani Kulturnega centra Janeza Trdine v Novem mestu 28. novembra 2003. Do srečanja je prišlo na pobudo Urada vlade RS za droge, v okviru meseca preventive so jo pripravili Mestna občina Novo mesto, Lokalna akcijska skupina za preprečevanje uporabe prepovedanih drog Novo mesto in Kulturni center. Okrogla miza je imela v grobem šestdeset udeležencev. Organizatorji so pričakovali večjo udeležbo, saj so k sodelovanju povabili vse, ki se na območju jugovzhodne Slovenije vključujejo v boj proti mamilom. Pogrešali so predvsem predstavnike

iz kočevskega konca in Posavja. Pezelj oceni rezultat posvetovanja in se v nadaljevanju zavzame proti kampanjskim nepovezanim akcijam, kar je bilo slišati tudi ob okrogli mizi. V zadnjih letih poraba mamil narašča, prav tako ponudba in izbira. Vse številnejši uporabniki posegajo po novih vrstah drog, te novosti pa zahtevajo nove pristope. Pomembna je vloga učiteljic/ev in vzgojiteljic/ev ter delo lokalnih akcijskih skupin, ki se še premalo povezuje s šolami. Aktivisti morajo postati okretnejši. Končuje z mnenjem, da se v osnovnih šolah v boju proti drogam naredi bistveno več, kot vedo povedati starši, kriminalisti in nekateri mediji.

Zatem na straneh 12-32 sledi prvi obsežnejši del zbornika, gre za *Obdelan zapis na magnetofonski trak posnete javne razprave*, voditeljica je bila **Nevenka Kulovec**, ki je poskrbela za uvodne besede, nato je zbrane pozdravila še takratna direktorica občinske uprave Mojca Novak. V nadaljevanju pogovora je Janez Pezelj predstavil lastno delo na tem področju in odziv na njegovo knjigo *Nevarna pripoved*, ki je kot magistrsko delo nastala po analizi petih zakonodaj, v delu se avtor zavzema tudi za medikalizacijo in dekriminializacijo uživalcev mamil.

V zborniku je zapisana nadaljnja debata o problemu, predstavljena so bila različna stališča udeležencev, uradna mnenja, odzivi šolnikov, policije, poslanca parlamenta, lokalnega občinskega svetnika, ozdravljenega odvisnika in podobno. Skupna ugotovitev skoraj dveurne razprave je bila, da je droga še vedno tabu tema, učitelji se sicer zavzemajo, vendar ne znajo dovolj, z rezultati okrogle mize je potrebno seznaniti odgovorne službe in doseči neke sklepe, ki bodo morda kaj premaknili.

Tudi bralec izven stroke bo med prebiranjem zapisa hitro ugotovil, katere izjave so iskrene in katere zgolj sad nastopaštva, sprenevedanja ali skrivanja za uradniškimi pojasnili. Zapis prav lepo predstavi pisano mavrico mnenj in modrovanj, ki po navadi ter na žalost ne pripeljejo kam dlje.

Magnetofonogramu okrogle mize sledijo zapisi nekaterih sodelujočih, ki so po posvetovanju oddali pisne prispevke. Kot prvi **Toni Hočevar** iz

Društva srečanje objavlja kratko delo *Iz začaranega kroga odvisnosti: Zdravimo bolezen ali iščemo pot življenja*. Odvisnost je okusil na lastni koži, zato je njegovo pričevanje tem bolj dragoceno. Ocenjuje, da je »dober sadež takih javnih razprav porast zavedanja in priznavanja prisotnosti problema«, vendar »vsi skupaj bi lahko bili bolj konstruktivni in usmerjeni v izpostavljanje določenih ciljev, namesto brezplodnega prelaganja odgovornosti na drugega«. Zapiše tudi, »da smo pri iskanju pravih odgovorov na problem drog vsi skupaj še veliki začetniki«.

Tukaj je potrebno dodati še neko drugo mnenje. Namreč, ko sem avtor teh vrstic pred tridesetimi leti obiskoval gimnazijo, so bila mamila že prisotna. Ne sicer v obliki težkih drog in tako enostavno dostopna kot danes, vendar v našem podeželskem gnezdu povsem v uporabi. Trideset let je dolga doba, in če smo v naši državi po tridesetih letih še vedno začetniki, bomo vedno znova začenjali ali pa si le zatiskali oči z mislijo, to se mojemu otroku tako ne bo zgodilo.

Torej, Hočevar predlaga uporabo že tujih preverjenih metod, opiše lastno pot, omeni naše majhno število komun za odvisnike in ga primerja s tujino. Opozarja na težavo pri odvajanju in tako imenovanem farmacevtskem pristopu, predvsem je največja težava površen pristop. Potrebno je razumevanje celega človeka, saj je, »droga samo beg, posledica zgrešenega načina življenja«.

Naslednji **Klemen Vitkovič**, predsednik LAS Črnomelj, modruje v članku *Življenje kot eno samo tekmovanje*, kako »uporaba in zlora-ba dovoljenih in prepovedanih drog, reflektira stanje naše družbe, ki je čedalje manj prijazna do posameznika, predvsem pa do mladih«. Gospod torej ugotavlja že ugotovljeno. Nato se sprehodi skozi vlogo šole in kot eden mnogih zapiše, da mladostniki vedo več od učiteljev. Ponuja rešitev, mladostnik naj najde smisel življenja v bolj pozitivnih stvareh - ljubezni, zabavi, športu, kulturi, družabnosti ... »V Sloveniji bi morali nujno uvesti program nadzora(?) nad tistimi mladostniki, ki so zapustili šolanje, saj prav ta skupina pogosto zapade v najhujše

probleme.« Dalje navaja težave, s katerimi se morajo tovrstni »odpadniki« soočati, tveganje se poveča. Šola mora pomagati pri razkrinkavanju preprodajalcev (?) » ... starši morajo dojeti, da šola ne more popravljati njihovih napak. Družina mora postati temelj preventive«, in tako naprej do vnovične ugotovitve, kako »droga ne pozna meja« itd. Torej lep nabor znanih public in tipičen primer dojemanja težave. Vsi so nekaj krivi, vsi opozarjajo, le kaj stvarnega storiti vsak zase, ne ve.

Profesor **Aleš Berger** iz Hop Kluba Novo mesto je prispeval pisanje *Otroci in droge ali srečno skozi pasti sodobnega časa*. V sicer lepem spisu uvodoma seznanjeni z zgodovinskim ozadjem, navaja statistične podatke, zopet zapiše, kako otroci vedo več, in ponudi kot enega možnih odgovorov za preventivo tudi sodelovanje v njihovem športnem klubu, kar je mogoče razumeti, kljub verjetno povsem dobrim namenom, kot prikrit oglas za klub.

Sledi zapis **Dubravke Hrovatič**, univ. dipl. soc., višje svetovalke RTC, in **Tanje Blatnik**, dipl. soc. del. RTC, *Vzgoja in teorija izbire*. Avtorici postrežeta tudi s kratkim stripom, ki razbija monotonost prispevkov. Osredotočita se na težavo pri sporazumevanju med starši in najstniki ter opozarjata na pogosto napačno restriktivno odzivanje staršev. Za ohranitev močnega odnosa z otrokom se sklicujeta na dr. W. Glasserja (citat ni naveden) in njegove predloge. Glasser namesto groženj in kaznovanja predlaga: poslušanje, zaupanje, spodbujanje, podporo, dogovor, spoštovanje in sprejemanje. Sami sta pripravili preventivno delavnico na temo »Puberteta, a si ti tud notr 'paddu« - mimogrede ta znani citat iz filma *Ne joči Peter* so prvi za označevanje lastne »scene« uporabljali slovenski narkomani in njihovi »simpatizerji« že v zgodnjih osemdesetih letih prejšnjega stoletja, kar je lahko tudi opozorilo prejšnjemu avtorju, profesorju Bergerju, ki trdi, kako se nam o drogah vsem skupaj pred dvajsetimi leti še sanjalo ni. Avtorici se tudi strinjata z navedenim ameriškim psihiatrom, da srečno življenje temelji na dobrih odnosih.

Špela Udovič iz OZRK Novo mesto, mentorica tabora, posreduje v članku *Tabor mladih RKS z naslo-*

vom odvisnosti izkušnje, pridobljene v oktobru 2002 na taboru mladih na Otovcu v Beli krajini. Delo na taboru je potekalo v obliki predavanj in delavnic, poleg klasične odvisnosti od mamil so se dotaknili tudi druge odvisnosti, o kateri se manj govori: igre na srečo, televizija, hrana, računalnik, telefoniranje itd. Vsa tovrstna zasvojenost je spodbujevani del potrošništva in jasno posledično ostaja prikrita, da ne omenjamo tobačne industrije in izdelave alkoholnih pijač. Na taboru so ugotovili, da se mladina težav z odvisnostjo dobro zaveda, v bodoče, predlaga avtorica, je potrebno k taboru pritegniti tudi strokovnjake.

Osrednji in najpomembnejši del zbornika, od strani 43 vse do konca na strani 105, zavzema strokovni del več avtorjev: docenta **dr. Damirja Karpljuka** iz Fakultete za šport, asistenta **mag. Edvina Derviševića**, **dr. med., izr. prof. dr. Hermana Berčiča**, **doc. dr. Mateja Tušaka**, **Katarzynie Karpljuk** in **univ. dipl. psih., doc. dr. Mateja Videmška**. Prispevek z naslovom *Šport kot sestavni del preventivne in terapije pri boleznih odvisnosti* je razdeljen nad podpoglavja: *Čemu jemanje drog?*, *Znaki, da nekdo jemlje droge*, *Kaj storiti, ko je nekdo vzel drogo?*, *Nevarnosti, ki so povezane z jemanjem drog*, *Kako ravnati v nujnih primerih*, *Kaj storiti in kaj ne!*, *Pomen športa v boju proti drogam*, *Kaj pa doping?*, zatem se dotaknejo zakonodaje in omenjajo *Nacionalni program na področju drog 2003 do 2008*. Dalje na enainštiridesetih straneh objavljajo *Resolucijo o nacionalnem programu na področju drog 2004-2009 (Renppd)*. Sledi še prispevek verjetno istih avtorjev, *O drogah*, v katerem so tolmačeni izrazi *Droga*, *Mamilo*, *Psihotropna snov*, *Prepovedana droga*, *Prekurzor (predhodna sestavina za prepovedane droge)*, *»Designer« droga*, *Narkomanija*, *Toksikomanija*, *Odvisnost od mamil in psihotropnih snovi*, *Toleranca*, *Abstinenčni sindrom ali »kriza«* in *»Overdose«*. V poglavju *Filmi in droge* je priložen seznam nekaj tipičnih filmov z narkomansko vsebino. Zatem se srečamo z zadnjimi poglavji, praktično najbolj dra-

gocenimi. *Zasvojenost z drogami – Kam po pomoč in informacije?*, na tem mestu so za Mestno občino Novo mesto navedene vse ustanove, organizacije ali skupine, povezane s to problematiko, njihovi naslovi in telefonske številke. Nadalje so objavljeni tovrstni podatki še za območje celotne države. Za konec opozarjamo na poglavje *Prva pomoč ob zastrupitvi z drogami*, za katerega vsi upamo, da ga ne bomo nikoli potrebovali. Zapisanih je nekaj osnovnih, vendar ključnih pravil, kaj storiti v podobnem primeru. Zadnji del zbornika prinaša še razlago *mamilaških izrazov* in *Sklep Mestne občine Novo mesto o potrditvi sestava lokalne akcijske skupine Novo mesto z navedbo sestave*. Na zadnji strani spoznamo še pokrovitelje, s katerih pomočjo je dobro leto po okrogli mizi prišlo do izdaje zbornika, kar je tudi zasluga Knjižne zbirke Kulturnega centra Janeza Trdine in njenega urednika ter direktorja Janeza Pezlja.

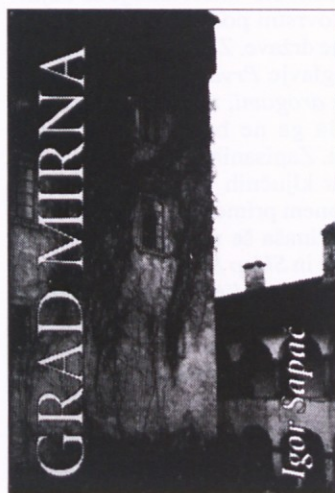
V knjigi je kar nekaj tiskarskih napak, oblikovalec ovitka ni naveden. Grafično pripravo in prelom je izvedlo podjetje Tomograf iz Novega mesta, zbornik so natisnili pri Tiskarstvu Opara v Novem mestu, izšel je v nakladi 300 izvodov. Knjigo lahko poiščete tudi na elektronskem naslovu www.kulturnicenter.com.

Kaj na koncu poreči ob zborniku, ki se skuša lotiti tako žgoče družbene težave. Vsekakor potreben in uporaben priročnik, ki po drugi strani ne hote odstira pogosto zadrego in neznanje nekaterih, ki se povsem neoboroženi spopadajo s problemom drog. Kaže tudi na pogosto prelaganje odgovornosti in iskanje rešitev v neki utopični idealni družbi ali okolju.

Vsi imamo neke predloge, kaj storiti in kdo bi to moral doseči, vendar vsi pozabljamo na našo lastno vlogo. Potrebno je odpraviti vzroke, ustvariti prave vrednostne modele, gre za naloge, katerim bodo naša potrošniška družba, rumeneči mediji in politika, ki ima največ opravka sama s seboj, težko kos. Tudi sam ne vem odgovora, mogoče je še najbolje, da vsak začne pri sebi doma, nikoli ni prepozno, predvsem pa ne smemo obupati!

GRAD MIRNA IN NJEGOVA OBNOVA

Igor Sapač: Grad Mirna; Obnova mirnskega gradu

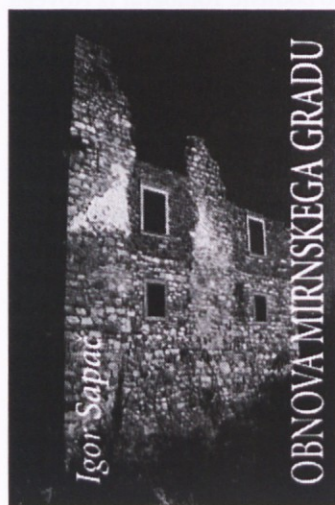
Igor Sapač, mladi arhitekt in umetnostni zgodovinar iz Maribora, je konec leta 2004 napisal dve knjigi o gradu Mirna, s katerima želi prispevati k boljšemu poznavanju grajske arhitekture na Dolenjskem. Avtor je z njima začel projekt knjižne trilogije o gradu Mirna, katerega pobudnik in založnik je Marko Kapus s svojim podjetjem Studio 5 z Mirne. Izhodišče projekta je predstaviti zgodovinski in stavbni razvoj gradu, kronologijo obnove z vso obstoječo dokumentacijo in objava arhivskih virov o zgodovini gradu in njegovih lastnikih. Z dosedanjo izdajo omenjenih knjig je Kapusu s strokovnimi sodelavci uspelo izvršiti prvi dve nalogi, izpolnitev tretje ga še čaka, uresničuje jo arhivski strokovnjak France Baraga.

Sapač v svoji prvi knjigi z naslovom Grad Mirna predstavi na podlagi doslej znanih pisnih in slikovnih virov stavbnozgodovinski razvoj mirnskega gradu. Posebej izpostavi podobo grajskega kompleksa, kakršno je dobil med letoma 1650 in 1760, in ki se je ohranila vse do požiga leta 1942. To podobo primerja s sedanjim stanjem. Pri opisu gradu nameni precejšnjo pozornost palačiji, ki predstavlja njegov najstarejši del. Opis gradu obogati z arhitekturnimi posnetki, s katerimi poskuša rekonstruirati podobo gradu iz časa pred letom 1942. Knjigo zaključijo z opisom postopnega propadanja gradu ter kronologijo prizadevanj konservatorjev od petdesetih let 20. stoletja dalje za ohranjanje in prezentacijo njegovih razvalin.

V drugi knjigi z naslovom Obnova mirnskega gradu se je avtor v celoti posvetil pojasnitvi metodoloških izhodišč njegove obnove z umestitvijo v prostor in čas. Podrobno opiše postopno obnovo razvalin od leta 1962 dalje. Posebej predstavi obnovo po letu 1992, ko so se s finančno podporo Ministrstva za kulturo pričela velikopotezna rekonstrukcijska dela, s katerimi želi domačin Marko Marin obnoviti grad v obsegu in podobi pred njegovim uničenjem.

Večji del knjige nameni avtor teoriji obnove grajskih razvalin z aplikacijo na rekonstrukciji mirnskega gradu. V njem na podlagi izčrpnih argumentacije ugotavlja smiselnost in ustreznost metode rekonstrukcije pri obnovi mirnskega gradu.

Sapačevo prvo knjigo lahko ocenimo kot berljiv in bogat vodnik po mirnskem gradu, ki bo s podrobnimi faktografskimi zgodovinskimi podatki zadovoljiv tudi za zahtevnejšega bralca in strokovnjaka. Gre za vsebinsko dobro zasnovano knjigo, ki odraža avtorjevo izredno dobro poznavanje problematike dolenjskih gradov. Knjigo odlikuje več kvalitet. Avtor poskuša v knjigi predstaviti mirnski grad celovito kot bivalno in gospodarsko enoto, kar je redkost pri slovenskih arhitekturnih in umetnostnozgodovinskih opisih gradov. Izrednega pomena so avtorjevi arhitekturni posnetki, s katerimi poskuša rekonstruirati stanje gradu tik pred požarom leta 1942. Izjemno pomembno je njegovo videnje razvoja osrednjega grajskega kompleksa (palačija z obrambnimi stolpi in obzidjem). Gre v bistvu za tekst, ki ga je avtor sicer prvič v nekoliko krajši obliki objavil že v knjigi Ivana Stoparja o gradovih v porečju Mirne in Temenice, ki je izšla v zbirki Grajske stavbe. Tokrat podaja v knjigi stavbnozgodovinski razvoj gradu celovitejše in natančnejše in ga lahko ocenimo kot najpomembnejši avtorjev prispevek k poznavanju mirnskega gradu. Poleg tega velja omeniti avtorjeve štiri izpostavljene teze, ki bodo v prihodnosti zaposlovalce bodoče raziskovalce dolenjskih gradov, ko bodo ti poskušali dopolnjevati, popravljati ali potrjevati njegov pogled na stavbno zgodovinski razvoj mirnskega gradu. Prva govori o povezavi stavbarske delavnice, ki je delala arkadne galerije na Mirni z delavnico, ki je delala arkadne hodnike na Otočcu, Strugi, Rakovniku in Mokronogu. Druga govori o Celjskih grofih, ki naj bi grad po njegovem okrog leta 1410 temeljito obnovili in povečali, tretja o avtorju

baročne grajske kapele, ki ga Sapač uvršča v krog ljubljanskega baročnega arhitekta Candida Zullianija, in zadnja o ugotovitvi, da v stavbno zgodovinskem razvoju mirnskega gradu lahko določimo dva vrhunca, in sicer v 15. in 17. stoletju.

Posebej velja omeniti, da bi bila lahko avtorjeva predstavitev notranjščine gradu, njegovega inventarja in bivalnih razmer bogatejša na podlagi celovite interpretacije dveh zapuščinskih inventarjev iz 18. stoletja, ki ju hrani Arhiv republike Slovenije. Velja namigniti, da bi ju bilo potrebno interpretirati v tretji knjigi iz trilogije o mirnskem gradu.

Knjiga bi lahko dodatno pridobila na strokovni veljavi z natančnejšo avtorjevo navedbo prizadevanj spomeniškovarstvene službe pri varovanju in ohranjanju razvalin po drugi svetovni vojni. V knjigi napačno zapiše, da jih je zaradi »njihove skromnosti in težkih poškodb iz svoje evidence kulturne dediščine izbrisala celo spomeniška služba« (str. 95). Avtorjevo napačno ugotovitev je potrebno korigirati z dejstvi, da je spomeniškovarstvena služba imela razvaline mirnskega gradu vseskozi zavedene v spomeniški in dediščinski evidenci. Leta 1972 so bile razvaline gradu Mirna uvrščene v seznam zavarovanih kulturnih spomenikov, ki ga je izdelal takratni Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo. Do začetka devetdesetih let 20. stoletja so bile razvaline plansko varovane s takrat veljavnim občinskim prostorskim planskim aktom. Na začetku devetdesetih let 20. stoletja je takratni Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto (danes Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Novo mesto) pripravil strokovne podlage za ureditveni načrt naselja Mirna. V tem strokovnem elaboratu je Zavod ovrednotil ostanke mirnskega gradu kot kulturno dediščino, določil najstrožji varstveni režim ter podal razvojne usmeritve za njegovo obnovo in prezentacijo. Od leta 1996 dalje so razvaline mirnskega gradu vpisane tudi v nov digitaliziran register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo. Občina Trebnje je v zvezi z razvalinami leta 2003 na podlagi zavodovih strokovnih podlag sprejela Odlok o raz-

glasitvi gradu Mirna za kulturni spomenik lokalnega pomena. S tem ko avtor ni interpretiral celotnega zavodovega arhiva, je bralca prikrajšal za institucionalni pogled na kompleksno problematiko obnove razvalin mirnskega gradu oziroma za uradno stališče do metodološkega izhodišča njegove obnove.

Če monografsko zasnovana prva knjiga po vsebinski plati bistveno ne izstopa od drugih podobnih umetnostnozgodovinskih obravnav grajskih arhitektur, pa lahko pri Sapačevi drugi knjigi ugotovimo njen presežek v več pogledih. V svojem diskurzu predstavi s pomočjo kritične teorije problematiko uporabe metode rekonstrukcije pri obnovi grajskih razvalin. Pri tem avtor kritično reflektira odnos spomeniške službe do tovrstnih obnovitvenih posegov ter pri tem jasno predstavi svoje videnje pozitivnih in negativnih lastnosti metode rekonstrukcije. S takšnim pristopom k problematiki avtor pogumno prestopi mejo zgolj umetnostnozgodovinske in arhitekturne obravnave gradu. S svojim razmišljanjem in analizo obnove poseže na področje spomeniškovarstvene teorije. To je potrebno oceniti kot pozitiven prispevek knjige, saj se avtor na nek način s tem spogleduje s kritiko obnove kulturnega spomenika. Tovrstne kritike na Slovenskem ni, saj se javna kritika obnove kulturnih spomenikov pri nas ni nikoli razvila. Majhnost Slovenije je prevelika zapreka za kaj takega, očitno pa za mladega Sapača to ne velja. Tako avtor v knjigi premišljeno, pogumno in odkrito izziva spomeniškovarstveno stroko s svojimi argumentiranim pogledom na smiselnost rekonstruiranja mirnskega gradu. S svojim pronicljivim pogledom na zgodovino in način obnove spodbuja institucionalno spomeniškovarstveno stroko k dialogu s širšo zainteresirano javnostjo in k reflektivnemu razmišljanju o svojem delu, za katerega meni, da ni vedno strokovno korektno. Avtor želi na primeru obnove mirnskega gradu spodbuditi stroko in drugo zainteresirano javnost k razjasnitvi vloge spomeniškovarstvene službe v sodobni slovenski družbi ter k izčiščevanju metodoloških izhodišč k prenovi grajskih razvalin. Zlasti slednja je tema, ki se je velikokrat obravnavala v ozkem krogu konser-

vatorjev in restavradorjev, manj pa med širšo strokovno in laično javnostjo.

Avtorjev teoretski diskurz bi lahko dobil bolj zaokroženo podobo s kritično primerjavo metode rekonstrukcije z drugimi metodami obnove grajskih razvalin. Izpostaviti je potrebno avtorjevo nekritičnost do pomanjkljivih raziskav, ki so bile opravljene za ugotavljanje stanja mirnskih grajskih razvalin in na podlagi katerih so se v preteklosti načrtovali obnovitveni posegi, ter do problematike izdelovanja, vodenja in zbiranja dokumentacije o obnovi.

V celoti gledano predstavljata knjigi o mirnskem gradu tehten prispevek k poznavanju gradov na Slovenskem. Hkrati predstavljata izčrpen povzetek vseh dosedanjih spoznanj o mirnskem gradu in bosta kot taki pomembna literatura za vse sedanje in bodoče kastelologe in druge, ki jih zanima plemiška kultura na Slovenskem. Druga knjiga s poglobljenim teoretičnim diskurzom o metodi rekonstrukcije razvalin gradov pa predstavlja izziv za razmislek vsem strokovnjakom, ki se ukvarjajo s področjem varstva in obnavljanja nepremične kulturne dediščine.

Tita Porenta

ŠOLSTVO IN MESTO KRŠKO KONEC 19. IN NA ZAČETKU 20. STOLETJA

Šolstvo v Krškem: vloga Josipine in Martina Hočvarja ter Iyana Lapajneteta v razvoju šolstva in mesta, urednica Alenka Černelič Krošelj. Krško: Valvasorjev raziskovalni center, 2005

I Zapuščina Janeza Vajkarda barona Valvasorja v Krškem, ur. Alenka Černelič Krošelj, Krško: Valvasorjev raziskovalni center, 2004.

Posavje je v svojem programu regionalnega razvoja na prelomu tisočletja v okviru reševanj novih ekonomskih in socialnih problemov, ki jih prinaša globalizacija, začelo razvijati tudi idejo o načinih, kako želene rezultate tudi uresničiti. Pri tem se zavedajo neprecenljivega pomena znanja, znanstvenega raziskovanja, visoke tehnologije, usposabljanja novih ustvarjalnih moči na različnih področjih ter organizacije in povezovanja med njimi za skladen napredek in enakovredno vključevanje v širši slovenski prostor. Iz tega izhodišča je vzniknil Valvasorjev raziskovalni center, ki ga je ustanovila Občina Krško skupaj z nekaterimi raziskovalci. »Njegova temeljna naloga in poslanstvo je promovirati in uveljaviti znanje kot najpomembnejšo dobrino novega tisočletja« za razvoj »tistih področij, ki so prvenstveno pomembna za Krško, za Posavje in za področje jugovzhodne Slovenije«.

Valvasorjev raziskovalni center razvija tudi področje humanistike. Izvajajo in načrtujejo različne projekte, ki bodo sčasoma osvetlili zgodovino kraja in zapuščino njegovih znanih in manj znanih ljudi. Rezul-

tate svojih raziskav so se namenili objavljati v knjižni zbirki *K mestu K*. Ker center nosi ime po polihistorju Janezu Vajkardu Valvasorju, so prvi zvezek, ki je izšel leta 2004, namenili predstavitvi njegovega življenja in dela.¹

Publikacija *Šolstvo in mesto Krško konec 19. stoletja in na začetku 20. stoletja* predstavlja drugo številko v zbirki *K mestu K*. Tako kot prvo številko je tudi to izdal in založil Valvasorjev raziskovalni center Krško, uredila pa prof. umetnostne zgodovine in univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, raziskovalka II, Alenka Černelič Krošelj, ki je k sodelovanju pri obravnavi podrobnih vsebin povabila še dva avtorja, Tatjano Hojan, upokojeno bibliotekarko Slovenskega šolskega muzeja in Olafa Lovrenčiča, Krčana, prevajalca iz nemškega jezika, in poznavalca preteklosti mesta. Izid publikacije sta omogočila Ministrstvo za kulturo RS in Občina Krško.

V publikaciji glavna avtorica Alenka Černelič Krošelj raziskuje in obravnava razmere na področju primarnega izobraževanja v Krškem konec 19. in v začetku 20. stoletja s posebnim poudarkom na vsestranske

2 Valvasorjev kompleks v Krškem velja od leta 1993 za kulturni in zgodovinski spomenik, ki ga sestavljajo Valvasorjeva, Jarnovičeva in Kaplanova hiša. Kompleks predstavlja najkvalitetnejši prostor starega mestnega jedra, eminentnost nekdanjih lastnikov in prebivalcev hiš pa mu narekuje tudi notranjo revitalizacijo.

3 Lapajne, Ivan 1894. Krško in Krčani. Zgodovinske in spominske črtice. Krško, Odbor za oplešanje mesta.

4 Mencinger, Janez 1963. Meniški spomini. Zbrano delo, Tretja knjiga, Ljubljana, Državna založba Slovenije.

vloge dobrotnikov Josipine in Martina Hočevarja, učiteljev Ivana Lapajneti in dr. Tomaža Romiha ter nekaterih drugih intelektualcev v gospodarskem, družbenem in arhitekturnem razvoju mesta Krško v tem času.

Podobno kot prva številka tudi ta sodi v kontekst projekta, s katerim si Krško prizadeva zbrati in ustanoviti zbirko, ki bi vdahnila dušo Valvasorjevemu kompleksu.² Avtorica nas zato v prvem delu popelje skozi cilje, faze in vsebine projektov, ki vodijo k temu cilju. Z namenom raziskovanja še neobjavljenih arhivskih virov ter vključevanjem in interpretiranjem hemerotečnih podatkov iz odlične domoznanske zbirke Valvasorjeve knjižnice v Krškem predstavi uporabljeno gradivo. Žal ugotavlja, da je precej predvidenega gradiva izgubljenega, tako npr. župnijska kronika župnij Leskovec pri Krškem in fond Okrajnega glavarstva Krško (1868-1922). Zgodba je zato stkana iz fragmentov posameznih virov, med najpomembnejše sodi oporoka Josipine Hočevar, katere prepis in prevod je za objavo v publikaciji prispeval Olaf Lovrenčič. Josipino oporoko oziroma prepis originala oporoke od leta 1911 hrani Župnijski urad Krško, domoznanski oddelek Valvasorjeve knjižnice Krško pa dva različna prevoda tega prepisa. Za vrednotenje dela posameznih Krčanov je bila na voljo vrsta strokovne in poljudne literature in seveda strokovna dela posameznih učiteljev, katere posebej obravnava Tatjana Hojan v poglavju *Delovanje Ivana Lapajneti in dr. Tomaža Romiha*.

V besedila je vključenih tudi nekaj sodobnih fotografij stavb, ki sta jih dala zgraditi zakonca Hočevar, in nekaj portretov obravnavanih oseb. Z uporabo enega od orodij znanstvenega dela, citiranjem navedenih podatkov, je publikacija zaokrožila cilj projekta – zbrati ključne dokumente, ki bodo tvorili zbirko v Valvasorjevem kompleksu.

V nadaljevanju publikacije se zgodba odvija skozi dogodke v mestu Krško konec 19. in v začetku 20. stoletja. Konec 19. stoletja je Krško doživljalo razcvet na različnih področjih. Omogočile so ga ustanovitev meščanske šole leta 1877, delovanje bogatega zakonskega para Martina in

Josipine Hočevar, ki sta prenovila nekatere stare in zgradila nove stavbe ter spodbudila razvoj raznih dejavnosti, ter prisotnost drugih intelektualcev – učiteljev in pravnikov. O takratnem življenju je pisal učitelj Ivan Lapajne v svojem delu Krško in Krčani,³ kroniki in podobi kraja, ki zajema celoten utrip življenja, ter pisatelj Janez Mencinger,⁴ ki ocenjuje Krško kot najbolj učeno mesto v vojvodini Kranjski, saj je v mestu živelo kar deset različnih doktorjev.

V tretjem poglavju avtorica natančno preučuje zgodovino Meščanske šole Krško. Ustanovljena je bila leta 1877 kot ena prvih na Kranjskem. Njeni znamenitosti sta stavba, ki sta jo dala zgraditi zakonca Hočevar, in učitelji, ki so s svojo izvenšolsko dejavnostjo mestu Krško zagotovili poseben prostor v regiji in v širšem slovenskem prostoru. Poglavje nas natančno kronološko popelje po dogodkih in novostih v delovanju šole. Zanimivo branje je ilustrirano s pričevanji in navajanja tudi manj prijetnih pripetljajev v razvoju šole vse do njenega konca v zadnjem šolskem letu 1944/45. Izredno uporaben je tudi seznam vsega učiteljstva in nadzornikov na šoli in objava nekaterih dokumentov.

Kot že omenjeno, je eno od obsežnih poglavij namenjeno delovanju prvih dveh ravnateljcev, Ivana Lapajneti in dr. Tomaža Romiha, v Krškem. Avtorica poglavja, Tatjana Hojan, je kot nekdanja strokovna sodelavka Slovenskega šolskega muzeja ovrednotila njuno življenje in vsestransko delovanje v širšem slovenskem kontekstu: književno delo, vsebino *Letnih poročil meščanske šole v Krškem*, pedagoško delo v slovenskem in lokalnih pedagoških društvih, prispevke v *Učiteljskem tovarišu*, *Popotniku*, *Laibacher Schulzeitungu* in drugih revijah ter delo v učiteljskih organizacijah. Oba ravnatelja sta si pred prvo svetovno vojno predvsem prizadevala za uveljavitev slovenščine v šolo, kar pa zaradi časa nemško-slovenskih kulturnih nesoglasij, želje donatorja Martina Hočevarja, da bi se poučevalo v nemščini, ter drugih političnih pritiskov ni bila lahka naloga.

V petem poglavju Alenka Černelič Krošelj nadaljuje s predstavitev znamenitih Krčanov s konca 19. in začetka 20. stoletja. Največ pozor-

nosti je namenila zakoncema Josipini (1824-1911) in Martinu (1810-1886) Hočevarju, redkima slovenskima bogatašema, donatorjema in vsestranskima sooblikovalcema življenja v Krškem v obravnavanem času. Zbrani so osnovni podatki o njunem življenju, zgradbah in donacijah mestu Krško in drugim krajem ter spomeniki, ki so postavljeni v njuno čast. Zanimivo je, da je Josipina po moževi smrti sama intenzivno nadaljevala njegovo delo. Med drugim veljajo za njena najpomembnejša tri dela cerkev sv. Križa iz leta 1891 (ki je danes preurejena v Dvorano v parku), ustanovitev Župnije Krško leta 1894 ter gradnja mestne bolnišnice leta 1899.

Pomembnejšim Krčanom – pisatelju dr. Janezu Mencingerju (1838-1912), deželnemu poslancu Viljemu Pfeiferju (1842-1917) in njegovi družini, duhovniku, nabožnemu pisatelju in šolskemu organizatorju dr. Juriju Sterbencu (1834-1899) in duhovniku Ivanu Renierju (1866-1934), ki so prav tako skrbeli za blaginjo mesta Krško, avtorica v nadaljevanju posveča precej manj pozornosti.

O bajnem bogastvu in radodarnosti zakoncev Hočevar nas na kratko seznanja poglavje o oporoki Josipine Hočevar. V vsoti vseh volil se zrcali 1.360.600 K, v katerih pa ni upoštevana glavna vsota in premoženje, ki ga je dobil glavni dedič, nečak Karl Muley. Avtorica v zvezi s to številko navaja tedanjo protivrednost v življenjskih potrebščinah.

Alenka Černelič Krošelj na koncu publikacije vsebino knjige povzame še iz etnološkega vidika. V zaključ-

nem poglavju *Način življenja mesta ob šoli – konec projekta in nadaljevanje* odpre nov pogled na tematiko iz perspektive ljudi, ki niso delovali javno ali v zgodbi navidezno igrajo stranske vloge. Mednje sodijo učenci in učitelji meščanske šole, duhovniki, ljudje, ki jim je Josipina darovala, in drugi. Černeličeva odpira bodoče aktivnosti na področju iskanja koncepta muzejske postavitve, iskanja »izgubljenega« gradiva in podaja roko interdisciplinarnemu – humanističnemu raziskovanju.

Publikacijo zaključujeta Seznam literature in virov ter Povzetek v angleščini.

Avtorica tega prispevka nisem Krčanka, delujem pa prav tako v lokalnem okolju – na Gorenjskem. Ob prebiranju knjige sem nehote primerjala način razmišljanja obeh regij. Čestitam urednici za obsežno delo, Posavcem pa za idejo o raziskovalnem centru in zbirki K mestu K. Če bodo znale druge regije slediti viziji regionalnega razvoja Slovenije s konkretnimi dejanji na področju raziskovalnega dela, načrtni izgradnji podatkovnih baz (kot to nudi domoznanski oddelek Valvasorjeve knjižnice) in izsledke uporabiti v prid celotnega prebivalstva, se bo življenje morda vrnilo tudi na tako imenovano »periferijo«. Če pomeni decentralizacija ključ do preživetja v času globalizacije po vzoru primerov iz zgodovine, se bomo morali zganiti povsod in se povezovati po vzoru partnerskih projektov, ki jih financira evropska skupnost. Pa bo naša država priznala, da je *nacionalna kultura seštevek regionalne, ta pa lokalne?*

LITERATURA:

Usenik Janez 2004. Zbirki na pot, v: Zapuščina Janeza Vajkarda barona Valvasorja v Krškem, ur. Alenka Černelič Krošelj, Krško: Valvasorjev raziskovalni center.

ODMEVI IN ODZIVI

Rast 3-4 / 2005

DA DOGAJANJA NE TONEJO V POZABO

Zbornik *V vzponu znanja* – Ob petdesetletnici pouka v sedanji šoli. Izdala in založila OŠ dr. Pavla Lunačka Šentrupert, spremna beseda Tone Partljič. Ljubljana 2005.

Šolstvo v Šentrupertu ima častljivo zgodovino, saj njegovi začetki segajo že več kot 385 let nazaj. Vendar je sedanja šola prva stavba, ki je bila zgrajena samo za vzgojo in izobraževanje; to se je zgodilo pred petdesetimi leti, zato je šola izdala zbornik, ki naj ohranja dogajanja v zadnjih petdesetih letih.

Zbornika ne bi bilo, če ne bi sodelovali številni nekdanji in sedanji učitelji ter nekdanji učenci – vseh se je nabralo preko štirideset, urednik Jože Zupan pa je bil tudi sam dolga leta sooblikovalec dogajanj na šoli.

Uvodno besedo je napisal pisatelj Tone Partljič, tudi sam učitelj, ki je med drugim dejal: »Name so naredila največji vtis pričevanja nekdanjih učiteljev in učencev, ki niso le utrinki ali svečane misli; so kronika ne le šole, ampak časa, razmer, življenja – nekateri so napisali le spomine in pričevanja na osnovnošolske šentruperske čase, drugi so napisali svoje celotne življenjepise, tretji kratke študije o odraščanju in svojem šolanju. Vsi pa se priklanjajo spominu na otroška leta v šentruperski 'novi' šoli. Je veliko veliko sonca, a je tudi kak oblak. Je osebni spomin in dokument.

O, ko bi vsak kraj imel take zbornike, kot jih imajo v Šentrupertu! Veliko več samozavesti, znanja o lokalni zgodovini, razgledanosti, korenin bi ljudje nosili v sebi. In topla ti je pri srcu, ko skoraj vsak zapisovalec zatrdi, da so mu slovensko besedo ter zlasti knjigo ali poskus pisnega izražanja tako bogato vsadili v srce in pamet pri pouku slovenščine, branju za bralno značko in pri novinarskem krožku, kjer so mnogi doživeli svoje prve afirmacije v javnosti. Ampak s simpatijo pišejo tudi o čebelarstvu, o pevskem zboru, o hrani, prireditvah – tako se pred nami odvija druga polovica prejšnjega stoletja!«

Zbornik je razdeljen na več poglavij; *UTRINEK V ŠENTRUPERTU* prinaša pričevanja nekaterih učiteljev,

ki so začeli svojo učiteljsko pot v Šentrupertu, potem pa naredili s svojim delom sled v slovenskem prostoru.

IZ RODA V ROD zajema spomine učiteljic, ki so dolga leta vzgajale in izobraževale – ali pa to počenjajo še danes. Misli vseh so podobne izjavam posameznikov: »Rada sem na šoli, kjer cenimo znanje in ne zamerjamo vrednot življenja. To je najboljša pot za doseg nje brez nasilja. – Poučevati je treba s srcem.«

PRVA GENERACIJA - utrinek z nekaterimi učenci, ki so svojo šolsko obveznost začeli v šolskem letu 1954/55 ali bili tedaj v prvi nižji gimnaziji – sedanjem petem razredu osnovne šole. Naj bo tudi tu citat nekdanjega učenca: »Šentruperska šola, mati mojega znanja, ponosen sem nate in rad te imam. Želim, da v ogledalu časa nenehno uvidevaš svojo resnično lepoto in svojo umazanijo, se nenehno urejaš, da boš brhka in mladostna prepoznavala iz leta v leto nove naloge pri učenju in vzgoji novih rodov šentruperskih otrok.«

Obsežno je poglavje *KAL SPOZ-NANJA* – vtisi različnih generacij učencev, ki so svoje prvo spoznanje dobili na šentruperski šoli in s svojim znanjem ustvarili sled. Tu so spomini profesorjev, univerzitetnih učiteljev, duhovnika, zdravnika, paraplegikov, pravnice, misijonarke, inženirjev, znanstvenikov, upravnega delavca, podjetnika in arhitekta ... Naj izzveni drobno sporočilo: »Radosti in duhovnega bogastva želim vsem, ki v prelepem Šentrupertu nadaljujete poslanstvo učitelja. Ne pozabite, da vaš vpliv ne traja leto, dve ali tri, ampak se v mlade glavice in srca trajno vtisne. V prazničnem letu naše šole naj gre topla zahvala vsem mojim učiteljem, sedanjim pa želim za svoje učence veliko znanja in srca.

In učencem? Sprejmite čim več, kar se vam ponuja: ni znanja in izkušnje, ki vsaj enkrat ne pride prav.«

In še tale misel: »Sicer me tre-

nutno zanima predvsem prihodnost, ker le nad njo imam moč – ali, kot je rekel Charles F. Kettering: 'Zanima me prihodnost. Tam nameravam namreč preživeti preostanek svojega življenja.'«

Poglavju sledi obsežna zbirka fotografij nekdanjih učencev ...

Najbolj obsežno poglavje je *KOLO ČASA* – pogled skozi Kronike v šolskem arhivu. Najprej je skop pregled gradnje šole, nato si skozi dogajanja sledijo leta, v njih pa je temeljno sporočilo: Šola v Šentrupertu je vseskozi cenila znanje, pri tem pa ni zanemarila vzgojnega dela. Izpostavljen je tudi odnos do materinščine, dogajanja v pionirski organizaciji in bralna značka, ki je pritegnila na šolo številne pisatelje in ilustratorje in po svoje pripomogla, da sta nastali obe zbirki trajne vrednosti – Slovenske slikanice za otroke sveta in Izvirne ilustracije mladinskih del. Tudi to je bogato dokumentirano s fotografijami.

Poglavje *SREČANJA* prinaša vtise kulturnikov, ljudi, ki so se večkrat sešli na šentruperski šoli, dodani pa so iz Kronik tudi številni zapisi gostov.

Sklepno poglavje *ZA SOŽITJE MED VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJEM* je namenjeno sedanji ravnateljici Apoloniji Rugelj: »Vseskozi je bila šola središče kulturnega življenja, prepoznavana pa je tudi po uspehih na različnih tekmovanjih. V prihodnosti pričakujemo adaptacijo šole; s tem bo postavljen zunanji okvir za dobre pogoje dela. Pravo dušo pa bomo vdahnili učitelji, predani svojemu delu, učitelji, ki vemo, da šola ni le kraj za pridobivanje znanja, ampak tudi za oblikovanje osebnosti, za privzganjanje obče človeških vrednot.«

Zbornik je vzorno oblikoval arhitekt Rupert Gole, nekdanji učenec šentruperske šole. Tandem urednik-oblikovalec je doslej ustvaril že kar lepo zbirko knjig ...

Jože Zupan

NOVA PODOBA FRANCETA ŽAGARJA

France Žagar: *Vojna, kaj pa je to?* Predgovor: Berta Golob.
Izdala Založba Karantanija. Ljubljana 2005

Dr. France Žagar, jezikoslovec in didaktik, je poznan širši slovenski javnosti kot človek, ki je znanstvena dognanja prof. dr. Toporišiča o jeziku preliel v poljudne priročnike za jezikovno vzgojo. Tako je s svojim delom bistveno pripomogel k uveljavitvi modernega jezikoslovja, k poglobitvi pouka sporočanja z naslovnitvijo na interese otrok in k poznavanju besedilnih vrst.

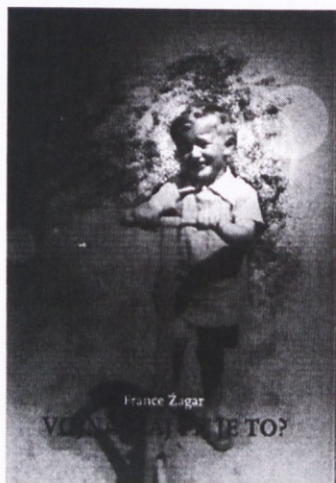
Odslej bomo k Žagarjevi prepoznavnosti dodali še, da je tudi pisec avtobiografskih zgodb *Vojna, kaj pa je to?*

Berta Golob, avtorica spremne besede, je zapisala: »Občutja in spoznanja osem- do dvanajstletnega dečka so bila tako močna in obremenjujoča, da so se morala ubesediti. Iskrena in celo pogumna pripoved, ki bo pripomogla k prepoznavnosti še enega obraza resnice iz drobnih vsakdanjosti nekega vojnega časa. K temu pripomore še notranja kom-

pozicija spominskih utrinkov; označujejo jo vzporednice in diagonale kot črtkasto pletivo avtorjevih razmišljanj znotraj kroga vojnih dogodkov, pa tudi na zunanji črti refleksij.«

Spominska proza je sestavljena iz dveh delov; v prvem delu *Utrinki mojega otroštva* pisatelj avtobiografsko oživlja dogajanje v medvojni rojstni Ljubljani, ko so se na vsakem koraku srečevale različne skupine vojakov. Avtor dogajanja prikazuje z očmi otroka, vendar je bil to čas, ki je bil prepleten s številnimi krivicami, ki so živele v avtorjevi podzavesti. Mnogim, ki so pisatelju storili krivico, je spozni čas odpustil. Pisatelj ponuja roko sprave; hkrati pa se tudi zaveda, če je krivica, ki jo je kdo naredil, zares velika, tudi odpuščanje ni v človeški moči. Zdi pa se, da je že z ubeseditvijo doživljajev bila olajšana doba otroštva.

Med zgodbami v prvem delu močno izstopa spomin na srečanje s

Jože Zupan
NOVA PODOBA
FRANCETA ŽAGARJA

pesnikom Francetom Balantičem; iz spomina preveva potreba po človekovi bližini, doživetja v otroški duši so v njem vse življenje ostala, zato razmišljanja o smrti poveže tudi s sedanjostjo.

Če je prvi del izrazito avtobiografski, se v drugem delu *Oživljanja* nizajo doživetja drugih, ki pa so kljub vsemu na avtorja spominsko močno vplivala in so v njem živela kot lastna doživetja, zato je delo celota.

Skozi Žagarjevo hudomušnost je svet manj krut, kot je bil v resnici, a treba je živeti in se veseliti tudi drobnih dogodkov v sedanjosti.

Avtor je delo obogatil z družinskimi fotografijami, ki jih je oblikovalec Rupert Gole spretno vključil v dogajanje, hkrati pa tudi oblikoval naslovnico, ki izžareva optimizem.

Urednik spominske proze je Jože Zupan.

orig. linocut 5/5 Borit

SAMOSTANSKE KNJIŽNICE NA DOLENJSKEM

FRANČIŠKANI IN KNJIŽNICA FRANČIŠKANSKEGA SAMOSTANA V NOVEM MESTU

Nastanek ubožtenih redov

Človeška družba je ob prelomu iz 12. v 13. stoletje v sebi nosila številna nasprotja. V Cerkvi je takrat vladal papež Inocenc III., s katerim je papeštvo doseglo enega od svojih vrhuncev. Boj med cerkveno in svetno oblastjo še ni bil zaključen, mesta in njihovi prebivalci pa so postajali nov in vedno močnejši dejavnik, ki je zahteval več svobode in spremembe v Cerkvi.¹ Tudi v Cerkvi so vladala velika nasprotja med višjimi dostojanstveniki in redovniki, ki so bili marsikdaj tudi zemljiški gospodje, ter siromašnimi duhovniki, katerih glavna skrb je pogosto bila zagotovitev osnovnih življenjskih potreb. Gregorijanska reforma² je dosegla znatne uspehe z izboljšanjem redovne discipline, prepovedjo kupovanja cerkvenih služb (simonije) in utrditvijo celibata. Cerkev je zmagala tudi v investiturnem boju, vendar pa se ni neposredno ukvarjala z vernostjo laičnega prebivalstva. Skozi 12. stoletje je prebivalstvo v mestih močno naraščalo, cerkvena ureditev pa tem spremembam ni sledila pravočasno, župnijska središča so bila pogosto zunaj mest, kar je oteževalo stalno duhovno oskrbo. Mestno prebivalstvo se je od menihov in od kmečkega prebivalstva razlikovalo po tem, da ni bilo zavezano k stalnemu bivanju na enem kraju oziroma ni bilo privezano na zemljo. S tem je pogojen drugačen način življenja, ki je izrazilo nenaklonjen kontemplativnosti, drugačno je tudi pojmovanje časa. Čas je za mestne trgovce in rokodelce pomenil zaslužek in vir preživetja, temu se niso bili pripravljene odpovedati niti za ceno pomanjkljive duhovne oskrbe. Zato je bilo mestno prebivalstvo tudi najbolj dovzetno za nove oblike duhovnosti na pobudo laikov, ki svojega izvora niso imele v samostanskem ali duhovniškem okolju in so bile pogosto celo protiklerikalno nastrojene.³

Najbolj množično krivoversko gibanje so predstavljali katari, imenovani tudi albižani, ki so zaničevali vse materialno in povzdigovali duhovno, in to do take mere, da so celo stvarnika sveta imeli za predstavnika sil zla. Svoje privrženec so našli zlasti med tistimi, ki zaradi lastne revščine in negotovosti niso bili zadovoljni z bogastvom cerkve in razkošnim življenjem bogatih trgovcev in zemljiške gospode. Gibanje se je naglo širilo po Franciji in severnih delih Italije. V južnih delih Francije se mu je poleg kmetov, rokodelcev in trgovcev pridružilo tudi nekaj ljudi iz vodilnih fevdalnih družin, menihi in celo nekateri škofi.⁴ Vendar pa se je prvotno navdušenje nad novim gibanjem po letu 1167, ko so katari katoliško Cerkev javno označili za hudičevo ustanovo in odpravili zakramente, mašo ter čaščenje svetnikov in križa, sprevrglo v ogorčenje, ki mu je sledila križarska vojna proti katarom in ustanovitev inkvizicije. Leta 1179 so bili katari izobčeni.

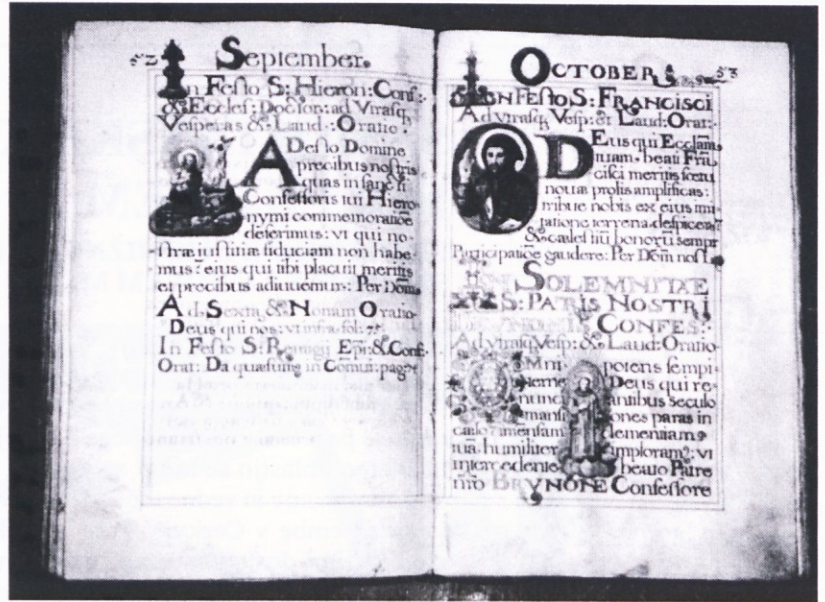
1 Škofljanec, 2000, str. 10.

2 Po papežu Gregorju VII., ki je bil eden najvidnejših voditeljev cerkvene reforme.

3 Knowles-Obolensky, 1991, str. 210.

4 Škofljanec, 2000, str. 12.

Rokopisni molitvenik Liber orationum ... (pergament, 28 x 19 cm, 177 strani) z zapisom latinskih oracij molitvenega bogoslužja za vse leto. Vezava v lesene platnice, prevlečene s črnim usnjem. Med besedilom v humanistični minuskuli številne iluminacije različnih oblik in velikosti, bogato okrašene inisialne, številni drugi okraski s tempero v zelo živih barvah, upodobitve se nanašajo na cerkvene praznike in godove svetnikov.

5 Ibid., str. 13.

Omenimo še drugo krivoversko gibanje, valdežane, ki so sledili zgledu lyonskega trgovca Petra Waldesa, ki se je leta 1176 odpovedal imetju ter je po vzoru apostolov živel v uboštvu. Hodil je po deželi in v pridigah razlagal Sveto pismo v ljudskem jeziku. Na tretjem lateranskem koncilu leta 1179 je od papeža Aleksandra III. celo dobil dovoljenje za pridiganje, vendar pod nadzorom in s poprejšnjim dovoljenjem lokalnih cerkvenih oblasti. Ker ni imel nobene teološke izobrazbe so bile njegove pridige polne zmot in dvoumnosti, zato je kmalu prišel v spor s Cerkvijo. Leta 1181 mu je lyonski škof prepovedal pridiganje, vendar se Waldes prepovedi ni uklonil, ampak je še zaostрил svoja stališča.⁵ Valdežani so zahtevali revno cerkev ter odklanjali posredniško vlogo duhovnikov. Papež Lucij III. jih je leta 1184 izobčil in zahteval njihov pregon. Valdežani so se razširili po srednji in vzhodni Evropi, kjer so se kasneje mnogi pridružili husitom in različnim reformatorskim gibanjem.

Pojav katarov in valdežanov lahko razumemo kot odmev na nepravilnosti v takratni Cerkvi in tudi kot posledico duhovne lakote prebivalstva v tistem času. Nekatere odloke IV. lateranskega koncila zato lahko razumemo tudi kot poskus ureditve stanja ter odpravljanja nepravilnosti in pomanjkljivosti v dušni oskrbi prebivalstva. Omenimo le sklep o nastavitvi pridigarjev pri stolnicah, ki naj bi pridigali v ljudskem jeziku, ter obvezno letno spoved. V največji meri pa so duhovno lakoto novonastalega meščanstva potešili šele pridigarji iz vrst dominikancev in frančiškovijskih manjših bratov.

S svojim razvojem so mesta postajala nova središča kulturnega življenja in nove miselnosti, k sebi so pritegnila skoraj vso obrt in trgovino. Novemu načinu življenja ljudi so se prilagodili tudi novi redovi, ki so izšli iz reformnega gibanja okrog leta 1200. Dve duhovni skupnosti, ki sta tudi izšli iz tega gibanja, dominikanci in manjši bratje, sta si za svoj cilj postavili življenje in delo med ljudmi v mestu in njegovi okolici. Obe skupnosti sta se ukvarjali z dušnopastirsko dejavnostjo in si za svoj ideal izbrali uboštvu, tako osebno kot tudi skupno. Njuni člani so zato odklanjali premoženje, zlasti veliko posest, dajatve od podložniške zemlje in desetine, v svoji skromnosti so hoteli

6 Mlinarič, 1991, str. 80.

7 Mlinarič, 2000, str. 82.

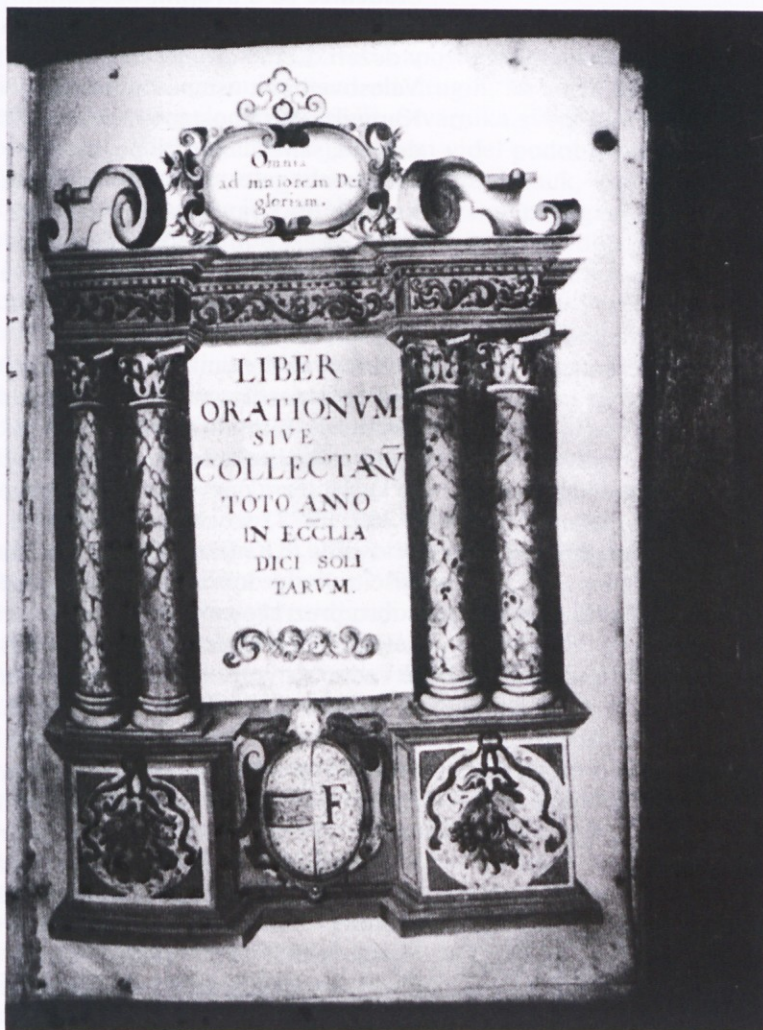
8 Hkrati z moško vejo je sv. Dominik ustanovil tudi žensko vejo - dominikanke. Prim. Enciklopedija Slovenije, 1988, str. 307, geslo Dominikanci.

Naslovnica rokopisne knjige Liber orationum z grbom kartuzijanskega samostana Bistra.

živeti le od dela lastnih rok in miloščine. Uboštveni redovi so se s poudarjanjem skupnega uboštva zavestno ločevali od starejših redov, npr. benediktincev, cistercijanov in kartuzijanov, pri katerih so se lastniki morali odpovedati le posamezniki, medtem ko so si redovi skozi stoletja svojega delovanja pridobili veliko posest in postali tudi močna gospodarska sila.⁶ Oba uboštvena reda, torej red manjših bratov in red dominikancev, sta se na naših tleh močno utrdila že v prvi polovici 13. stoletja, bila sta zelo priljubljena pri ljudstvu, s svojim načinom življenja in javnim delovanjem sta si pridobila tudi naklonjenost svetne in cerkvene oblasti.⁷

Dominikanci

Sv. Dominik iz Caleruege (1170–1221) je leta 1215 ustanovil red pridigarjev (Ordo Predicatorum), ki so dobili ime dominikanci. Moška veja dominikancev⁸ je nastala kot odpor proti heretičnim gibanjem, njihovo poslanstvo pa je bilo pridiganje z namenom spreobračanja k pravi veri. Zelo velik pomen so pripisovali uboštvu in teološkemu študiju. Na prvem kapitlju leta 1220 so se odločili, da postanejo uboštveni red, da tudi z zglednim življenjem izvršujejo svoje poslanstvo. Zaradi izrednega teološkega znanja jim je papež Gregor IX. zaupal

vodstvo inkvizicije, kar jim je omogočilo zelo velik vpliv v Cerkvi, hkrati pa je to privedlo tudi do nezaupanja preprostih ljudi do pripadnikov tega reda. Iz njihovih vrst je izšlo več papežev (Inocenc V., Pij V., Benedikt XIII.) in učenjakov (Albert Veliki, Tomaž Akvinski). Na našem narodnostnem ozemlju so se dominikanci najprej naselili leta 1227 v Brežah na Koroškem (Friesach), kjer so imeli bogoslovno šolo. Ta samostan je bil ustanova salzburškega nadškofa Eberharda II., ki je skupaj z gospodi Ptujskimi leta 1230 ustanovil tudi postojanko na Ptujju. V istem stoletju je nastala dominikanska postojanka v Kopru, leta 1453 pa tudi v Novem Kloštru pri Polzeli. Postojanka v Novem Kloštru je bila ustanova Friderika II. Celjskega in je bila namenjena za deset patrov, dva brata laika in enako število novincev.⁹ Razen samostana v Novem Kloštru so sčasoma vsi drugi dominikanski samostani na naših tleh postali veliki zemljiški posestniki, to velja tudi za samostane dominikank. Na slovenskem etničnem ozemlju so namreč v poznem srednjem veku nastali tudi štirje samostani dominikank, ki so se v skladu z redovnimi ideali posvečale pouku ženske mladine in prepisovanju tekstov. Prvi ženski dominikanski samostan je leta 1237 nastal v Studenicah na Štajerskem, postojanka je bila v duhovnem pogledu podrejena ptujskim dominikancem. Studenice so s svojimi obsežnimi posestvi in inkorporiranimi župnijami veljale za enega najbogatejših in najpomembnejših samostanov v deželi. Leto kasneje, torej leta 1238, so se dominikanke naselile v Velesovem, za ustanovitelja njihove postojanke veljajo gospodje iz Kamnika. V samostanu so od leta 1504 dalje vodile šolo za plemiška dekleta, samostan je bil bogato dotiran in je z dotami plemiških hčera močno obogatel, podobno velja tudi ženski samostan dominikank v Radljah ob Dravi, ustanovljen leta 1251. Vse dominikanske samostane, ženske in moške, je ukinitel Jožef II., ptujski samostan je bil ukinjen leta 1785, samostan v Novem Kloštru pa leta 1787.

Knjižnice pri dominikancih

Ker so se dominikanci v skladu s svojimi redovnimi ideali posvečali dušnemu pastirstvu, zlasti pridigarstvu, ni presenetljivo, da se je iz nekaterih dominikanskih postojank (npr. iz Ptujja) ohranilo precej pridigarske literature v rokopisih in tudi v tiskanih delih. Dominikanci so knjižnicam posvečali veliko pozornost. V svojih redovnih statutih (1263, 1277) so zapisali natančna navodila za njihovo ureditev in delovanje.¹⁰ Knjižnica mora biti nameščena v prostoru, ki je zaradi zaščite knjig dobro zavarovan pred dežjem in slabim vremenom in dobro prezračevan. Knjige morajo biti nameščene v omarah in razdeljene po strokah. Knjižničar mora imeti prostor poleg knjižnice, da je vedno na voljo bralcem. Voditi mora katalog vseh knjig in skrbeti za nabavo novih knjig, ki so potrebne redovnikom. Poskrbeti mora, da se nevezane knjige vežejo. Pravila so tudi določala, katere knjige se lahko uporabljajo samo v priložni zbirki in so z verižicami priklenjene k pultom, da jih menihi ne bi mogli odnesti iz knjižnice v svoje celice. Knjige se smejo izposojati redovnikom, določeni del pa tudi uporabnikom zunaj samostana. Dvakrat letno so morali uporabniki vse izposojene knjige vrniti zaradi kontrole.¹¹ Vendar pa o knjižnicah sedmih dominikanskih samostanov v Brežah, Ptujju, Studenicah, Velesovem, Radljah (vsi iz 13. stoletja), Kopru in Novem Kloštru (15. stoletje) nimamo nobenih podatkov.

9 Mlinarič, 1991, str. 83.

10 Berčič, 2000, str. 197.

11 Berčič, 2000, str. 196.

Manjši bratje

Ustanovitelj reda manjših bratov, Frančišek Bernardone (1182–1226), je bil sin bogatega asiškega trgovca in matere francoskega rodu. Kot lahkomiseln mladenič je svojo prihodnost videl v viteškem življenju. Ko pa je v času bojev med meščani Assisi in plemstvom padel za eno leto v ujetništvo, je po hudi bolezni začel iskati globlji smisel svojega življenja. Leta 1205 se je pridružil papeški vojski na pohodu v Apulijo, vendar se je vrnil v Assisi, se tam odpovedal dediščini ter začel živeti kot puščavnik. Svoje poslanstvo je odkril v pridiganju. Svoje puščavniško oblačilo je zamenjal za preprosto obleko umbrijskih kmetov in pričel s pridiganjem. Po nekaj tednih sta se mu pridružila Bernard da Quintavalle in Peter Cattani, kmalu za tem pa še brat Egidij.¹² Hodili so iz kraja v kraj in oznanjali pokoro ter živeli od dela svojih rok. Ko je število bratov narastlo na 12, so se odpravili v Rim, da bi od papeža dobili privoljenje za nov način življenja po evangeliju. Papež Inocenc III. mu je leta 1209 (po nekaterih virih leta 1210) najprej ustno potrdil redovno pravilo in podelil pravico do pridiganja, kljub slabi izkušnji Cerkve izpred treh desetletij z laikom Petrom Waldesom. Frančiškovo pravilo je namreč določalo, naj noben od bratov ne oznanja božje besede, če bi to bilo proti običajem in predpisom Cerkve.¹³

12 Škofljanec, 2000, str. 14.

13 Ibid.

Od svojih pravovernih in krivovernih sodobnikov se je Frančišek razlikoval po tem, da je želel živeti v apostolskem uboštvu in v odrekanju, vendar pa tega ni zahteval od drugih, še zlasti ne od Cerkve, kateri se je v popolnosti podredil. Stvarnika sveta ni zaničeval, kot so to počeli albižani, ampak je v njem videl podobo božje ljubezni. Namesto da bi razumsko utemeljeval pravi nauk, kot so to počeli učeni dominikanci, se je Frančišek posluževal pridiganja iz srca, znal je nagovoriti tudi najbolj preproste ljudi in jih navdušiti za življenje v skladu z evangelijem. Nikogar ni obsojal, ampak je s svojim zgledom potrjeval svoje besede. Kljub temu da na začetku Frančišek ni imel namena ustanoviti nove skupnosti ali reda, ga je prihod prvih tovarišev napeljal k tej misli. Vendar pa ni nameraval ustanoviti reda v taki obliki, kot ga je poznala takratna Cerkev, in tudi ni sprejel nobenega od tedaj znanih redovnih pravil. Manjše brate naj bi povezovala bratrska ljubezen, ne pa strogo pravilo s svojimi pravnimi določili. Ob vstopu v skupnost je od bratov zahteval le, da se odpovedo premoženju in materialnim dobrinam, prejeli pa so habit, kot zunanjo podobo pripadnosti redu. Med njimi ni bilo razlike, postali so bratje, povezovala jih je skupna molitev v skladu z oficijem rimske Cerkve. Po zgledu apostolov so bili potujoči pridigarji brez stalnega bivališča. Vse potrebno za življenje so zaslužili z delom, oskrbovali so tudi zavetišča za bolne in gobave ter se občasno vračali v samoto, da bi v askezi in premišljevanju našli novih moči za pridiganje.

Število bratov se je hitro povečevalo, pridruževali so se bogati in revni, izobraženi in neuki in kmalu niso več mogli vsi živeti skupaj s Frančiškom. Začele so se oblikovati posamezne skupnosti ali bratstva, to pa je zahtevalo tudi bolj čvrsto organizacijo reda. Na papeževo zahtevo je bil leta 1220 uveden noviciat, enoletna preizkušnja pred vstopom v red. Leta 1221 je Frančišek napisal t.i. »nepotrjeno vodilo«, ki je bilo dokaj nedoločno in polno citatov iz Sv. pisma. Kasneje je ob pomoči sobratov oblikoval novo *Vodilo*, ki ga je papež Honorij III. novembra leta 1223 potrdil z bulo *Solet annuere*.¹⁴ Od nepotrjenega vodila je bistveno krajše, pravne formulacije so bolj jasne in

Govori sv. Bernarda – knjiga, ki bi jo pričakovali v cistercijskem samostanu, vendar izhaja iz ukinjenega novomeškega kapucinskega samostana in jo danes hranijo frančiškani v Novem mestu. V knjižnici je po navedbah p. Felicijana Pevca pet knjig iz nekdanjega novomeškega kapucinskega samostana.

14 Škofljanec, 2000, str. 18.

uskrajene s tedanjim pravom, vendar vseeno ohranja Frančiškov duh. Ker so bratje živeli v več skupnostih, je bilo potrebno oblikovati tudi redovno predstojništvo. Na čelo reda je postavil generalnega ministra kot vrhovnega predstojnika reda in služabnika bratstva. Vsi bratje so mu dolžni neomajno pokorščino. Ker so bratje veliko potovali na misijonska potovanja, je Frančišek posameznim skupinam določil predstojnike za čas potovanja, ki so jim morali biti bratje prav tako pokorni. V letih 1216 in 1217 so se oblikovala stalna misijonska območja, imenovana province, kmalu za tem pa so nastale tudi stalne naselbine, ki so jih vodili provincialni ministri, imenoval jih je generalni minister. Imeli so vlogo posrednikov med njim in brati. Ker so bile nekatere province zelo obsežne, so se delile na manjša upravna področja, imenovana kustodije. Njihov predstojnik je bil kustos. Do leta 1239 so kustosi imenovali predstojnike samostanov, gvardijane, po tem letu pa je bila njihova naloga le letna vizitacija redovnih hiš. Že v nepotrjenem Vodilu je Frančišek določil, da se morajo bratje v provincah enkrat letno sestati s provincialnim ministrom na kapitlju, prav tako naj se na kapitlju sestajajo provincialni ministri.

Manjši bratje so postali nova vrsta redovnikov. Red je temeljil na uresničevanju evangelija z askezo, uboštvo, dušnim pastirstvom in misijoni. Frančiškovi manjši bratje so se posvečali predvsem dušnemu pastirstvu ter zavračanju krivih ver in herezij. Poglavitna novost pri tem redu in njihovih kasnejših posnemovalcih ni le osebno uboštvo, ampak uboštvo vse redovne skupnosti. V začetku niso imeli niti lastnih redovnih hiš, saj so tudi v tem želeli slediti evangeliju. Tako ob vstopu v red bratov niso sprejemali v posamezne samostane, ampak so novi bratje obljubili pokorščino predstojnikom, ki so jih lahko pošiljali iz kraja v kraj. Ker niso bili zavezani h krajevni stalnosti,¹⁵ so se lahko zblížali z verniki, saj ljudem ni bilo treba hoditi k njim, ampak so bratje sami odšli mednje, kar je pomenilo nastop novega obdobja v zgodovini dušnega pastirstva, ki je bil ustrezen razmeram v tistem času. Tudi liturgija je bila pri manjših bratih bistveno drugačna kot pri meniških redovih, kleriki in bratje laiki, ki so znali brati, so molili oficij po obredu rimske Cerkve, drugi laiki pa vero in očenaše. Drugačna so bila tudi določila glede posta in načina prehranjevanja. Bratje so se postili manjkrat kot menihi starejših redov, v času, ko post ni bil predpisan, pa so smeli jesti »vse, kar se pred njih postavi«. ¹⁶

Ker so se že za časa Frančiškovega življenja pojavila različna tolmačenja izpolnjevanja Vodila, je Frančišek v Oporoki ponovno najstrožje prepovedal uporabo denarja in vsako nadaljnje pravno tolmačenje Vodila. Vendar pa so se po njegovi smrti v letu 1226 razlike med brati samo še poglobljale. Del bratov se je v popolnosti držal Vodila in Oporoke, drugi pa so tolmačenje obeh listin prilagajali okoliščinam, v katerih so živeli in delovali. Na generalnem kapitlju leta 1230 so sprejeli odločitev, da se za tolmačenje redovnih pravil obrnejo na papeža. Ta jim je še istega leta odgovoril z bulo, v kateri je podal razlago, da Oporoka ni obvezen pravni akt, hkrati pa jim je dovolil omejeno in posredno uporabo denarja ter nekaterih nepremičnin, ne pa tudi lastništva nad nepremičninami. S to papeževo listino je bil storjen prvi korak k pravnemu tolmačenju Vodila in pomenila je pravi preobrat v zgodovini reda manjših bratov. Izvolitev Alberta iz Pise (1239–1240), ki je bil prvi duhovnik na čelu reda, je pomenila veliko spodbudo za učenjake in duhovniško stranko v redu. Laični element v redu je nazadoval, opuščalo se je fizično delo, zbiranje miloščine, ki

15 »Locis stabilitati« - obljuba krajevnih stalnosti, je značilna za starejše redove.

16 Škofljanec, 2000, str. 20.

jo je Frančišek dovoljeval le v izjemnih primerih, je postalo vsakdanje in glavni vir dohodkov. Pri beračenju so bili tako nezmerni, da so se jih ljudje bali bolj kot cestnih razbojnikov.¹⁷ Iz uboštvenga reda so manjši bratje tako skoraj postali beraški red. Duh prvotnega bratstva se je izgubljal, namesto tega so vodilo vedno pogosteje tolmačili kot pravni akt in ne kot spodbudo za redovno življenje, ki naj bi se opiralo na evangelij.

Leta 1257 je bil na čelo reda izvoljen Bonaventura iz Bognaregia. Red je bil tedaj že notranje razcepljen med zagovornike približevanja monastičnemu načinu življenja redovnikov in na tiste, ki so hoteli ohraniti prvotni način življenja v uboštvu. Bonaventura se je zavedal, da vrnitev v Frančiškov čas ni več mogoča, zato je bil prisiljen sprejeti papeške razlage Vodila. Pri tem je zagovarjal zmerno razumevanje uboštvu, ki je namesto materialnega in absolutnega uboštvu poudarjalo le duhovno in relativno uboštvu. To je sicer pomenilo prilagajanje pravil reda sodobnim razmeram, vendar pa bratje privilegijev niso smeli zlorabljati, še zlasti ne tistih glede lastnine in uporabe denarja. S tem je postavil pravila za samostansko življenje, ki je bilo bolj monastično kot eremitsko.

Vendar pa so se spori v redu po smrti Bonaventure leta 1274 samo še poglobili, glavni predmet spora je bilo zunanje uboštvu. Nastalo situacijo so s svojimi posegi skušali rešiti papeži. Papež Nikolaj III. je v svoji buli iz leta 1279 odpoved vsaki posesti označil kot uresničljivo in zaslužno, ker gre za posnemanje Kristusa. Notranje spore v redu je skušal zgladiti tako, da je postavil razliko med lastništvom nad neko posestjo ali premoženjem in njegovim uživanjem. Lastništvo nad premoženjem si je papež pridržal zase, bratom pa je prepustil njeno uživanje.¹⁸ Papež Martin IV. je leta 1283 dovolil, da samostanske posesti manjših bratov upravljajo prokuratorji.¹⁹ Ti so v imenu Svetega sedeža upravljali s premoženjem, ki so ga uporabljali manjši bratje²⁰. V naslednjih letih se je spor med pristaši uboštvu oz. spirituali ter zagovorniki monastičnega načina življenja oz. konventualci samo še zaostroval. Svoje so k temu verjetno doprinesle dokaj pogoste menjave papežev in pa dejstvo, da na čelu reda ni bilo močne osebnosti. Spirituali so zahtevali uporabo samo najnujnejših stvari, torej hrane in obleke, redovno pravilo in Frančiškova Oporoka sta bila za njih obvezna. Spor se je poglobil do te mere, da je prišlo leta 1294 celo do izločitve spiritualov iz reda,²¹ vendar je bila kmalu preklicana, spirituali so se morali podrediti konventualcem, zaradi česar je razcep v redu v Italiji trajal še celo stoletje.²²

V 13. stoletju so se poleg notranjih kriz manjši bratje zapletli tudi v spore z univerzami in episkopatom. Po prihodu na univerzo so namreč hoteli ohraniti svojo svobodo in študirati samo teologijo, ne pa tudi temeljnih klasičnih ved. Ustanoviti so hoteli tudi svoje stolice, kjer jim ne bi bilo treba izpolnjevati statutov univerze. Drugi učitelji na univerzah so se temu seveda uprli. Ozadje spora z episkopatom pa je verjetno utemeljeno v tem, ker se je zaradi velikega števila manjših bratov svetna duhovščina upravičeno počutila ogroženo, ker se je bala za svoje dohodke.²³ Na pritisk škofov je leta 1254 papež Inocenc IV. manjšim bratom prepovedal svoboden vstop v cerkve, pridiganje brez župnikovega povabila in spovedovanje v župnijskih cerkvah. Njegov naslednik, papež Aleksander IV., je to prepoved razveljavil in spor se je nadaljeval. Na drugem koncilu v Lyonu leta 1274 so bili ukinjeni vsi uboštvni redovi, razen dominikancev in manjših bratov, vendar

18 Mlinarič, 2000, str. 100.

19 Prokurator – v katoliškem cerkvenem pravu pravni zastopnik ali zastopnik kakega reda pri Svetem sedežu. Prim. Veliki slovar tujk, 2002, str. 931. Prokuratorje oz. cerkvene sindike je na ravni province dovolil že papež Inocenc IV. leta 1247. Prim. Mlinarič, 2000, str. 99.

20 Prim. Škofljanec, 2000, str. 73, op. 10.

21 Izločil jih je papež Celestin V., sklep pa je preklical papež Bonifacij VIII. Prim. Knowles-Obolensky, 1991, str. 318.

22 V zvezi s tem omenimo samo ločitev fraticellov od skupnosti. Prim. Knowles-Obolensky, 1991, str. 319.

23 Mlinarič, 2000, str. 100. Prim. tudi Knowles-Obolenski, 1991, str. 319-321.

24 Škofljanec, 2000, str. 22. Prim.
Knowles-Obolensky, 1991, str. 320.

25 Janez Kapistran je bil najbolj dejaven med brati, ki so svoje sobrate skušali prepričati, da bi se odločili za ideal evangeljskega ubošva. Ob močni podpori cesarja, ki je podpiral reformna prizadevanja observantov, mu je uspelo uvesti reformacijo v minoritskem samostanu sv. Teobalda v dunajskem Novem mestu in je s tem ustvaril temelj za avstrijsko redovno provinco observantov. Umrli je leta 1456 po bitki pri Beogradu. Prim. Mlinarič, 2000, str. 100.

26 Prim. Škofljanec, 2000, str. 23.

27 *Fratrum Ordinis Minorum*. Prim.
Škofljanec, 2000, str. 24.

28 *Ut sacra ordinis Minorum religio*.
Prim. *ibid.*

pa tudi to ni privedlo do pomiritve sprtih strani. Nemogoče razmere je leta 1300 razrešil papež Bonifacij III., ki je redovnim bratom naložil dolžnost, da si morajo pridobiti župnikovo dovoljenje, če želijo pridigati in spovedovati, škof pa je moral predhodno določenemu številu manjših bratov odobriti njihovo delovanje.²⁴

V 14. stoletju so se v redu manjših bratov znova okrepile pobude za vrnitev reda k strožjemu izpolnjevanju Vodila. Pripadnike tega reformnega gibanja so imenovali *observanti*. Gibanje je bilo najmočnejše v Italiji, kjer so bratje leta 1368 ponovno naselili puščavniško naselbino v Bruglianu. Leta 1380 so imeli že 20 reformiranih hiš in dobili so lastnega vikarja. Čez štiri leta pa so dobili tudi pravico do sprejemanja novincev. Prvotno je bil njihov namen le reforma reda v smislu strožjega izpolnjevanja določil Vodila. Bili so popolnoma podrejeni redovnim predstojnikom in vsi so nosili enako obleko. V 15. stoletju se jim je pridružilo večje število bratov – duhovnikov, med njimi tudi znani pridigarji in učenjaki, kot so Bernardin Sienski, Albert iz Sartra, Jakob Markijski in Janez Kapistran,²⁵ imenovani tudi »štirje stebri observance«.²⁶ Gibanje observantov je v ospredje postavilo dušno pastirstvo in študij, kar je tudi večje redovne hiše spodbudilo k temu, da se jim pridružijo. Poleg Italije je podobno reformno gibanje zajelo tudi Španijo, Francijo in Bosno. Cerkveni zbor v Konstanci je že leta 1415 na prošnjo 200 observantov izdal listino *Privilegium Constantiense*, s katero so observantom dovolili izbrati lastnega provincialnega vikarja, ki ga je potrjeval provincialni minister reda. Ta je s tem izgubil pristojnost nad njimi, ostala mu je le še pravica viziiranja. Generalni minister reda je bil zaradi te zmage observantov, ki ni vodila samo v reformo reda, ampak tudi v njegov razcep, formalno prisiljen stopiti na stran nasprotnikov observance. Po letu 1415 se je gibanje razširilo v Nemčijo, kjer so delovali predvsem Francozi, v Avstriji, na Madžarskem in na Poljskem pa so reformo spodbudile predvsem pridige Janeza Kapistrana.

V dogajanja v redu je najprej posegel papež Martin V., ki je leta 1430 sklical kapitelj v Assisiju, na katerem je prišlo do kompromisa. Imenovali so komisijo pod vodstvom Janeza Kapistrana, ki je izdelala nove statute, ki so se držali srednje poti med obema skrajnima strujama v redu. Zdelo se je, da sta enotnost in reforma reda rešeni, toda že po nekaj tednih so pristaši ohlapnejše smeri manjših bratov zaprosili za odvezo od sklepov kapitlja. Manjšim bratom sta bila dovoljena lastnina in stalni dohodki. Spor se je zaradi tega samo še bolj zaostрил. Papež Evgen IV. je z dvema bulama v letih 1443²⁷ in 1446²⁸ observantom zagotovil nemoten razvoj. Observanti so dobili dva neodvisna generalna vikarijata, na vsaki strani Alp po enega, sami so smeli izbirati svoje predstojnike, ki so jih potrjevali provincialni ministri, generalna vikarja pa je potrjeval generalni minister. Dovoljeno jim je bilo tudi sklicevati lastne generalne in provincialne kapitlje. Konventualci so smeli po dveletni preizkušnji prehajati k observantom, obratno pa ni bilo dovoljeno. Leto 1446 je bilo tako odločilno glede poskusov poenotenja reda manjših bratov, vsa nadaljnja prizadevanja so bila namreč neuspešna.

Število redovnih postojank, ki niso sprejele observance, se je na začetku 16. stoletja močno zmanjšalo. Več postojank je bilo namreč izročeni observantom, tudi sicer se je število redovnikov občutno zmanjšalo. Šestnajsto stoletje že sicer ni bilo naklonjeno idejam redovništva, novincev je bilo malo, pod vplivom novih idej so številni

29 Prim. Škofljanec, 2000, str. 24.

30 *Ite et vos in vineam meam.* Prim. Škofljanec, 2000, str. 24.

31 Mlinarič, 2000, str. 100.

32 Značilno za kapucine tistega časa je bilo življenje po strogih pravilih, njihova glavna naloga je bila pridiganje, niso pa smeli spovedovati svetnih ljudi. Prav tako se niso smeli ukvarjati z znanostjo in niso smeli imeti knjižnic. Pri nas so se naselili konec 16. stoletja, v 17. stoletju pa so postali najbolj številčna skupnost. Znani kapucini pri nas so bili Janez Svetokriški, Rogerij Ljubljanski, Hipolit Novomeški in Frančišek iz Gorice. Veliko njihovih samostanov je bilo ukinjenih, še danes pa obstajajo njihove stare knjižnice v Škofji Loki, Celju, Mariboru, Krškem in Vipavskem Križu. Prim. tudi Mlinarič, 2000, str. 101.

prebivalci samostanov zapuščali samostanske zidove in odhajali v svet. V tem času je prišlo tudi do končne razdelitve reda manjših bratov. Na zasedanje generalnega kapitlja reda, ki ga je leta 1517 sklical papež Leon X. v Rimu, so bili povabljeni vsi konventualci in observanti s pravico glasovanja ter tudi vse reformirane veje reda manjših bratov, ki so živele pod nereformiranimi provincialnimi ministri (klarentinci, koletanci, diskalceati idr.). Nekaj besed o njih malo kasneje. Observanti so izrazili pripravljenost živeti skupaj na enak način in po enotnih pravilih, vendar so zahtevali reformo celotnega reda in določitev generalnega ministra iz vrst reformiranih bratov. Konventualci so zahteve observantov zavrnil in pot do sprave v redu je bila s tem dokončno zaprta. Papež Leon X. je nato zamenjal generalnega ministra reda, ki so ga od takrat dalje volili observanti in je dobil naziv *Minister generalis totius ordini fratorum minorum*.²⁹ Še istega leta je izdal dve buli. S prvo bulo³⁰ je združil vse reformirane veje in jih ločil od nereformiranih konventualcev. Določil jim je enotno redovno obleko, za vse so veljala enaka pravila za izvolitev predstojnikov in časovna omejitev njihovega mandata. Prepovedal je vsakršno ustanavljanje strank znotraj reda. Z drugo bulo (*Bulla Concordiae*) pa je določil življenje konventualcev. Observanti se niso več smeli priključevati konventualcem, konventualci pa so se smeli reformirati, če se je za reformo opredelilo dve tretjini konventa. Pristaši reforme so se po tej razdelitvi pričeli imenovati »manjši bratje – observanti«, pri nas pa so dobili ime »frančiškani«, člani veje, ki ni sprejela observance, pa »manjši bratje – konventuali«, pri nas pa so jih poimenovali »minoriti«. ³¹ Zato bomo odslej uporabljali to poimenovanje.

Vendar pa so tudi frančiškani na nek način delili usodo celotnega reda manjših bratov. Tudi njim namreč ni uspelo ohraniti enotnosti. Že leta 1517 so se pojavile znotraj reda oscilacije, prvotni zanos ni bil več povsod enako močan, tudi z vidika dojemanja uboštva so se začele pojavljati velike razlike med priključenimi vejami. Leta 1524 je nastopil ljudski pridigar Matteo da Bascio s *kapucini*,³² *diskalceati* kot najstrožja reformirana veja Frančiškovih bratov so se leta 1517 sicer priključili observantom, vendar so ohranili svoje posebnosti, še zlasti skromnost, neobremenjenost z lastnino, bičanje in strogost pri prehrani, bratje so morali hoditi bos. Njihova bivališča niso bila last Svetega sedeža, ampak jim je moral pravi lastnik vsako leto znova dovoliti bivanje v njih. Leta 1532 je papež Klemen VII. dovolil ustanovitev *reformatov*. Na njihov način življenja je vplivala strogost diskalceatov. V okviru province so imeli lastno kustodijo, njen kustos je smel sodelovati na generalnem kapitlju, dovoljeno jim je bilo tudi neposredno komuniciranje s papežem. Kot zadnje reformno gibanje v redu manjših bratov pa so nastopili *rekolekti*, že v začetku 16. stoletja so se združili v samostojno kustodijo, leta 1596 pa so dobili statute, ki so utrdili organizacijsko enotnost z redom. Rekolekti predstavljajo najmočnejši poskus prenove v redu, ki je gojil duha meništva. Ukvarjali so se s pridiganjem in šolstvom. Vodili so več gimnazij in teološko fakulteto v Heidelbergu. Najbolj so bili razširjeni v Franciji, Belgiji in Nemčiji.

Skoz 17. in 18. stoletje so se posamezne skupnosti manjših bratov bolj ali manj uspešno prebile in v tem času delile usodo drugih redov, v drugi polovici 19. stoletja pa so znova prišle na dan ideje in pobude o zbliznanju reformiranih vej reda manjših bratov. Predlagano je bilo tudi skupno ime »frančiškani«. Pogajanja o združitvi so potekala na

33 Prim. Škofljanec, 2002, str. 28.

generalnem kapitlju leta 1895 v Porciunkoli, končala so se uspešno, saj je bilo sto glasov za združitev in le osem proti njej.³³ V maju leta 1897 so bile potrjene skupne konstitucije, še istega leta je papež Leon XIII. izdal bulo, ki je določala združitev observantov, diskalceatov, reformatov in rekolektov v enoten red manjših bratov (O.F.M.), ki se na Slovenskem imenuje frančiškani. Ukinjeni so bili vsi posebni statuti, privilegiji in pravice posameznih predhodnih skupnosti in uvedeno enotno oblačilo rjave barve. Skupni predstavnik reda je postal generalni minister.

Danes poznamo tri Frančiškove moške redovne skupnosti, in sicer minorite (O.F.M. conventualium), frančiškane (O.F.M.) in kapucine (O.F.M. capucinatorum). Ob prvem, moškem redu pa poznamo še drugi, ženski red, imenovan klarise, ter tretji red, laike. Klarise so bile ustanovljene leta 1212, tretji red laikov pa je nastal leta 1221.

Frančiškani na Slovenskem

Manjši bratje so se na našem narodnostnem ozemlju najprej naselili na Primorskem. V Gorici so bili že leta 1225,³⁴ torej še za časa življenja sv. Frančiška. Leta 1229 so bili v Trstu, leta 1260 so prišli v Koper, od leta 1301 dalje pa jih zasledimo tudi v Piranu. Na Koroškem je bil manjšim bratom zelo naklonjen bamberški škof Henrik I. (1242-1257), ki jim je omogočil naselitev v Beljaku (Villach) in Volšperku (Wolfsberg). Na Ptuj so prišli leta 1239, v Celju, kamor so prišli pred letom 1241, so jim bili največji zaščitniki in dobrotniki grofje Celjski. V Mariboru so se naselili že pred letom 1250. Na Kranjskem so se naselili le v deželnem glavnem mestu Ljubljani okoli leta 1240, najzgodnejše pričevanje o njihovi redovni naselbini v Ljubljani pa je iz leta 1242.³⁵ Prvi njihov samostan se je nahajal na prostoru današnjega Vodnikovega trga. Zaradi politične razdelitve tedanjega slovenskega ozemlja so naši samostani manjših bratov pripadali več provincam, ki pa so vse svoje sedeže imeli zunaj meja narodnostnega ozemlja. Ptujski, mariborski, celjski in ljubljanski samostani so spadali v okvir avstrijske province, samostani v Gorici, Trstu, Kopru in Piranu pa so ob svoji ustanovitvi spadali pod provinco »Marchiae Tarvisianae«, po generalnem kapitlju leta 1239 pa so vsi samostani južno od Trsta prešli v okvir dalmatinske province. Ob svojem prihodu so manjši bratje v svojem novem okolju našli precejšnjo versko zanemarjenost, zato so s svojim zgledom uboštva, versko vnemo ter pridiganjem v jeziku, ki je bil prebivalstvu razumljiv, naleteli na dober sprejem in močno vplivali na vernost ljudi. Še posebej vnemo so nastopali proti verskim zmotam, ki so bile takrat močno razširjene med ljudmi, in nekateri od njih so kot posebni papeževi poslanci v boju s krivoverci dobili tudi posebna pooblastila. Ker so med ljudstvom imeli velik ugled, so imeli tudi vpliv na tedanje politične razmere. Posledica naklonjenosti in zaupanja med verniki pa so bili obilni darovi.³⁶ Zaradi odmikanja od Frančiškovega ideala uboštva je posledično popuščala tudi prvotna verska vnema in disciplina. Vsi samostani reda manjših bratov na Slovenskem so se odpovedali prvotni strogosti, mnogi med njimi so postali veliki zemljiški posestniki, še posebej je po tem izstopal ptujski samostan. Ob že omenjenih reformnih gibanjih znotraj reda so se vsi ti samostani pridružili konventualcem.³⁷

Po koncilu v Konstanci se je observantsko gibanje zelo kmalu razširilo tudi v naše dežele. Še posebej velike zasluge za krepitev gibanja observantov pripisujejo sv. Janezu Kapistranu in njegovim

34 Enciklopedija Slovenije, 10, str. 134, geslo Redovništvo, avtor F. Dolinar, prim. tudi Mlinarič, 1991, str. 81.

35 Mlinarič, 2000, str. 83.

36 Škofljanec, 2000, str. 33.

37 Od knjižnic minoritov sta danes v Sloveniji ohranjeni dve, in sicer v Piranu in na Ptuj. Knjižnica na Ptuj je zaščitena kot kulturni spomenik, knjižnica minoritov v Piranu pa je po dolgoletnem izgnanstvu in bivanju v zasilnih prostorih šele v zadnjih letih uspela znova priti do nekdanjega doma, kjer je sedaj urejena in popisana.

38 Prim. Škofljanec, 2000, str. 46.

39 Prim. Milkowicz, 1889, str. 169.

40 Stroške za novi samostan in novo cerkev je leta 1472 plačala Elizabeta, vdova Snopovčan, hči ali sestra črnomaljskih gospodov Jurija in Gašparja pl. Karstperg, ki sta leta 1467 začela z gradnjo samostana v Gradacu v Beli krajini. Prim. Furlan, 1937, str. 4.

41 Viljem Auersperg je postal deželni glavar Kranjske leta 1482.

42 Mlinarič, 2000, str. 104-106.

43 Prim. Škofljanec, 2000, str. 35.

44 Ibid.

spremljevalcem. Ob koncu 15. stoletja je bilo v avstrijskih deželah že 19 observantskih samostanov, med njimi štirje na Slovenskem, in sicer Novo mesto, Ljubljana, Kamnik in Ormož.

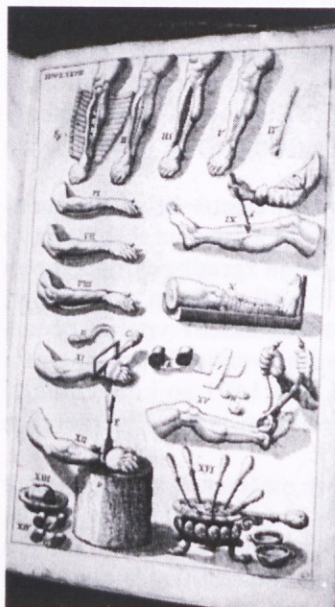
Po letu 1463, ko so Turki osvojili Bosno, so se manjši bratje iz Bosne zatekli tudi v Slovenijo. Bosenski observanti so se najprej nasečili v izpraznjeni postojanki nemškega viteškega reda v Rosalnicah pri Metliki, verjetno leta 1466.³⁸ Kmalu je postala postojanka premajhna, že leta 1467 so brata Jurij in Gašper Črnomaljski in glavar metliške marke Andrej Hohenwart z dovoljenjem papeža Pavla II. začeli graditi nov samostan Device Marije na otočku reke Lahinje blizu gradu Gradac. Turki so samostan leta 1469 porušili in opustošili tudi cerkveno ozemlje v Rosalnicah. Bratje iz obeh samostanov so se najprej zatekli v utrjeno Metliko, nato pa so odšli v Novo mesto. Prihod manjših bratov – observantov v Novo mesto je poleg turške nevarnosti spodbudilo tudi samo dejstvo, da je bilo župnijsko središče takrat izven mesta. V Novem mestu so najprej prebivali v zasebnih hišah, še istega leta pa so prosili cesarja Friderika III. za dovoljenje, da bi si smeli poleg cerkvice sv. Lenarta postaviti samostan. Dovoljenje so dobili in 31. oktobra leta 1469 je feretinski škof in namestnik oglejskega patriarha pooblastil kostanjeviškega cistercijskega opata p. Egidija, da jim slovesno izroči v upravljanje cerkev sv. Lenarta in jim pomaga pri zidanju samostana.³⁹ Takoj so pričeli zidati samostan in se čez dve leti že vselili vanj. Leta 1472 je Elizabeta Črnomaljska⁴⁰ za brate odkupila osem hiš in tri vrtove v soseščini cerkve in omogočila širitev cerkve in samostana.

V Ljubljani, kjer so v samostanu manjših bratov bivali konventualci, je kranjski deželni glavar Auersperg,⁴¹ ki je imel na skrbi upravo premoženja tega samostana, zaradi propadanja zgradbe samostana in slabe redovne discipline prosil cesarja Friderika III. za dovoljenje, da bi v ljubljanski samostan namesto konventualcev vpeljal observante. Na začetku se je provincial temu upiral, vendar je provincialni kapitelj pristal na izročitev samostana in leta 1491 so konventualci samostan zapustili.⁴² Observanti so v Ljubljano prišli 2. septembra istega leta.⁴³

V Kamnik so observanti prišli na prošnjo meščanov, ki jim je cesar leta 1493 dovolil zgraditi samostan, ker v mestu ni bilo bogoslužja. Del samostana je bil zgrajen že leta 1495, o čemer priča tudi letnica na samostanu. V Ormožu je samostan ustanovil takratni mestni gospod Jakob Szekely, ki je za dovoljenje za postavitev samostana prosil papeža Aleksandra VI. Dovoljenje je dobil leta 1493, vendar se je gradnja zavlekla za dve leti, ker so ravno takrat v okolico Celja in Ptuja vdrla Turki. Observanti so samostan poselili leta 1504. Vsi štirje navedeni samostani so bili ob prihodu observantov del avstrijske province, po letu 1517 pa so samostani na Kranjskem znotraj province oblikovali samostojno kustodijo »custodia Carniolae«.⁴⁴

Observanti so se po prihodu na Slovensko zelo zavzeto lotili obnove verskega življenja. Med njimi so mnogi sloveli kot dobri pridigarji, zelo neutrudno so spodbujali k protiturški obrambi. V naše kraje so prinesli jaslice in pasionske igre, zavzemali so se za čaščenje Marijinega brezmadežnega spočetja. Bili so deležni velike naklonjenosti vernikov, v veliki meri pa so prav bogati darovi doprinesli k popuščanju verske vneme in redovne discipline. Njihovo dušno pastirstvo so pogosto ovirali spori s svetno duhovščino, ki so bili največkrat povezani z župnijskimi pravicami in s tem povezanimi dohodki. Zelo

45 Furlan, 1937, str. 6.

Armamentarium Chirurgicum Joannisa Scultetija – kirurški priročnik iz leta 1655 z zelo nazornimi bakrorezi, ki prikazujejo tedanjo prakso pri kirurških posegih.

velike težave so v zvezi s tem imeli tudi bratje observanti v Novem mestu. Zato so jim oglejski patriarhi in njihovi generalni vikarji ter celo papež Leon X. večkrat potrjevali privilegije, ki so jim omogočali svobodno pridiganje, spovedovanje in pobiranje miloščine. Novomeškimi observantom je leta 1473 pravice iz ustanovne listine ponovno potrdil oglejski patriarh Marij, leta 1500 namestnik oglejskega patriarha Molani, leta 1514 pa papež Leon X.⁴⁵

V 16. stoletju je širjenje protestantizma močno prizadelo uboštvne redove, ker so ostali brez stalnih dohodkov in odvisni od miloščine vernikov. Najprej je v krizo zapadel kamniški samostan in na provincialnem kapitlju leta 1536 so sklenili, da samostan opustijo. Ko je dve leti kasneje na opustitev tega samostana pristal tudi cesar Ferdinand, so observanti zapustili samostan. Tudi v Ljubljani je zaradi odtegovanja miloščine in prestopa družine Auerspergov, ki je upravljala samostansko posest, k protestantom kmalu prišlo do krize samostana observantov. Kljub denarni podpori nadvojvode Karla sta lahko ostala v samostanu le dva brata. Leta 1569 razmere niso več omogočale normalnega redovnega življenja in bratje so ljubljanski samostan zapustili, papež Klemen VIII. pa ga je 23. marca istega leta ukinil.

Leta 1565 so observantom iz bosensko-hrvaške province izročili v upravljanje cerkev na Sveti Gori pri Gorici. Leta 1623 je ljubljanski škof Tomaž Hren povabil observante iz bosensko-hrvaške province, da se vrnejo v Kamnik. Ponudbo so sicer sprejeli, vendar so prosili za odlog selitve za dve leti. Zaradi tega obotavljanja je predstojnik avstrijske minoritske province zaprosil cesarja Ferdinanda, da bi samostan vrnil konventualcem. Nato so se z enako prošnjo na cesarja obrnili še observanti. Zaplet je trajal do leta 1627, ko je cesar odločil, da samostan dobijo observanti iz bosensko-hrvaške province. Škof Hren ima posredne zasluge tudi za nastanek samostana Nazarje. Na hrib blizu gradu Vrbovec je dal postaviti kapelo, njegov naslednik pa je leta 1663 hrib skupaj s kapelo podaril bosenskim observantom. V Brežice pa so observanti prišli na željo meščanov. Dva brata sta na ogled prišla leta 1559, naslednje leto je magistrat podaril zemljišče za gradnjo cerkve in samostana. Samostan je bil dograjen leta 1685, gradnjo so močno podpirali tudi meščani in lastniki brežiškega gošpstva, grofje Frankopani.

Novе razmere, ki so nastopile v 17. stoletju, so omogočile oživitve redovnega življenja. Ker bosensko-hrvaška provinca sv. Križa konec 17. stoletja v Bosni ni imela nobenega samostana več in so bili vplivi njenih samostanov na Kranjskem vedno močnejši, je leta 1688 prišlo do spremembe imena province, ki se je odslej imenovala Provinca Kranjska sv. Mihaela. Zaradi odpora na Hrvaškem, ker je bilo izpuščeno ime Hrvaške iz imena province, je bila leta 1708 znova preimenošana v Provinca hrvaško-kranjska sv. Križa reda manjših bratov reformatov.

V času vladanja prosvetljenih vladarjev Marije Terezije in Jožefa II. so se v življenju Cerkve zgodile velike spremembe. Prišlo je do poskusa podreditve Cerkve državi in njene uporabe za namene države. Vzroke za posege države tudi v notranje življenje Cerkve vsaj deloma lahko iščemo tudi v sami Cerkvi 18. stoletja. Izobrazba duhovnikov je bila v tistem času slaba, izgubljalo se je preprosto življenje po veri, namesto tega so se prirejale številne ljudske pobožnosti, ki so ponekod že mejile na praznoverje, procesije, romanja, zelo številne so bile razne cerkvene bratovščine, ki so postale osrednji del povezave

ljudstva s Cerkvijo. Mnogi samostani so bili zadolženi in se niso mogli sami vzdrževati, v mnogih je popuščala redovna disciplina. Oblast je na delovanje samostanov gledala predvsem z vidika splošnega napredka. Zato je podpirala samo tiste, ki so se ukvarjali s šolstvom in socialnim delom, kontemplativne redove pa je smatrala za popolnoma nepotrebne. Tudi v Cerkvi sami je prihajalo do notranjih gibanj, med duhovniki, zlasti tistimi, ki so se šolali v Italiji, je opazen reformni katolicizem, ki si je prizadeval za izkoreninjenje preživelih baročnih oblik pobožnosti in za notranjo prenovo Cerkve na osnovi uresničevanja odlokov tridentinskega koncila (1545–1563).

Temelje za cerkvene reforme Jožefa II. je postavila že cesarica Marija Terezija s svojimi dekreti. Najprej je močno omejila komuniciranje s tujino, kar je močno prizadelo redovnike. Tuji redovni predstojniki namreč niso več mogli vizitirati samostanov na avstrijskem ozemlju, od leta 1754 dalje pa ni bilo več dovoljeno šolanje redovnikov v tujini. Razne uredbe so samostanom tudi močno omejile dotok daril in volil. Tudi Jožef II. je dosledno izvajal omejevanje stikov redovnikov s tujino, kar je posledično povečevalo redovno nedisciplino. Leta 1782 je Jožef II. ukinil vse oblike eksemptnosti⁴⁶ samostanov, duhovščine in redov. Najprej je omejil, nato pa še prepovedal sprejemanje novincev, razpustil je večino bratovščin, odpravil je številne oblike pobožnosti in prepovedal procesije. Zelo močno je posegel v življenje Cerkve z razpustitvijo mnogih samostanov in celih redov. Jožef II. je tudi nanovo razmejil ozemlja škofij, da so se ujemale s političnimi mejami, določil je tudi nove meje frančiškanskih provinc. Notranjeavstrijske samostane je ločil od tistih na Madžarskem, Hrvaškem in v Slavoniji. Kranjski provinci so priključili še avstrijske samostane na Štajerskem, vendar je združitev trajala le šest let.

Na redovno disciplino je usodno vplival tudi poseg Jožefa II. na področje notranje uprave province in samostanov samih, ko je novembra leta 1784 z dekretom dodelil pravico samostanom, da sami volijo svojega predstojnika. Volitve so potekale na tri leta, provincial pa je lahko samo zavrnil izvoljenega predstojnika, če mu je mogel dokazati nesposobnost za opravljanje te naloge. Vsak nanovo izvoljeni predstojnik si je izbral druge samostanske uradnike sam po svoji volji. Vizitacijo samostana je provincial lahko izvajal samo v primeru, če je v samostanu prišlo do nereda.

Že Marija Terezija je močno omejila samostojnost redov na področju šolstva. V nekdanji bosensko-hrvaški provinci o začetkih redovnega šolstva lahko govorimo šele po letu 1593, kajti pred tem so novince pošiljali na šolanje v Italijo, Avstrijo in celo v Španijo.⁴⁷ Redovne šole so kot učno podlago uporabljale *Ratio studiorum* reda manjših bratov, ki je visoke redovne šole ločeval glede na pomembnost in njihov program. Glede na program so se ločile na filozofske in bogoslovne, po pomenu pa na provincialne in generalne. Generalne redovne šole so bile najvišja stopnja redovnega šolstva in so morale imeti v svoji sestavi filozofsko in bogoslovno šolo. Kleriki so morali pred vstopom v red dopolniti 16 let, da so lahko pred tem končali zadnji letnik gimnazije. Pred študijem teologije je moral novinec zaključiti triletni študij filozofije (logike, fizike in metafizike). Filozofskemu študiju je sledil teološki, zadnja disciplina tega študija je bila moralna teologija. V drugi polovici 18. stoletja sta bili na našem narodnostnem ozemlju dve samostanski šoli s programom študija filozofije, in sicer v Novem mestu in na Sveti Gori pri Gorici, bogoslovna šola v

46 Eksemptni samostani so bili neposredno podrejeni papežu in so uživali njegovo posebno varstvo.

47 Škofljanec, 2000, str. 54.

48 Po smrti Jožefa II. so bila ta semenišča leta 1791 odpravljena.

Ljubljani ter ena šola s programom moralne teologije, ki se je pogosto selila. Z odločbo z dne 13. oktobra 1770 pa je Marija Terezija študij poenotila. Uporabljati so morali ista načela, pravila in učbenike, kot so bili predpisani na dunajski univerzi. Novinci so ob vstopu v red morali imeti dokončano gimnazijo. Leta 1783 so bile popolnoma odpravljene redovne študijske hiše in ustanovljena so bila generalna semenišča. Za slovenske dežele sta bili semenišči v Gradcu in Gorici.⁴⁸ Jožef II. je tudi določil, da poleg laičnih bratov v red ni mogel vstopiti kandidat, ki ni pred tem v generalnem semenišču končal teološkega študija in se za šest let kot klerik posvetil dušnemu pastirstvu.

V času Jožefovega ukinjanja samostanov sta bila na slovenskem ozemlju ukinjena frančiškanska samostana v Ormožu in na Sveti Gori. Glavni razlog za ukinitvev samostana na Sveti Gori je bila tamkajšnja božja pot, v odloku z dne 28. januarja 1786, ki pa na srečo ni bil v celoti izvršen, je bila ukazana ukinitvev božje poti, porušenje cerkve in samostana ter ukinitvev hospica v Solkanu. Bratje s Svete Gore in iz Solkana so bili premeščeni v nekdanji minoritski samostan v Gorici, znamenito svetogorsko podobo Matere Božje pa je solkanski kaplan odnesel v cerkev v Solkanu.⁴⁹

49 Prim. Krajnik, str. 50-52.

Tudi v času francoske zasedbe in ustanovitve Ilirskih provinc je prišlo do sprememb meja frančiškanske province, zunaj meja province sta ostala frančiškanska samostana v Nazarjah in Brežicah. Po odhodu Francozov sta bila ponovno priključena matični provinci. V času Ilirskih provinc pa so se morali znova seliti frančiškani iz Gorice. Po dekretu maršala Marmonta z dne 19. decembra 1810 so se morali frančiškani iz goriškega samostana preseliti na Kostanjevico pri Gorici. Dne 6. januarja 1811 so prišli v novo postojanko, zapuščeni karmeličanski samostan (ustanovljen 1649, razpuščen 1785).⁵⁰

50 Brecej, 1983, str. 2-10.

Obdobje po ukinitvi Ilirskih provinc do konca 19. stoletja pomeni čas obnove in počasnega dviga tudi za frančiškanski red. Prepoved sprejemanja novincev je bila odpravljena in število bratov je znova začelo naraščati. Zaradi večjega števila klerikov je bil z dovoljenjem državnih oblasti leta 1821 obnovljen filozofski študij na Kostanjevici pri Gorici. Poučevali so verstvo, matematiko, fiziko, filozofijo, zgodovino in latinščino. Ker so imela spričevala javno veljavo, so lahko slušatelji po končanem študiju poučevali na gimnazijah. Frančiškani so namreč pri nas vodili gimnazijo v Novem mestu. Vendar pa so se posledice jožefinskih reform poznale še dolgo, saj se je zaradi pomanjkanja stikov redovnikov z najvišjimi redovnimi predstojniki in navad jožefinske dobe močno poslabšala redovna disciplina. Šele po sprejemu konkordata v letu 1855 je bilo omogočeno neovirano komuniciranje med redovniki v monarhiji in Rimom. Leta 1900 je prišlo do spremembe provincialnih meja na ozemlju habsburške monarhije in na našem ozemlju je nastala nova, Kranjska provinca sv. Križa, ki so ji pripadali frančiškanski samostani v Ljubljani, Novem mestu, Pazinu, Kamniku, Nazarjah, Brežicah, na Kostanjevici pri Gorici, na Sveti Gori, v Mariboru, Sveti Trojici v Slovenskih goricah in na Brezjah.

Kljub velikim pretresom v času vladanja Marije Terezije in Jožefa II., dogodkom v zvezi s francosko okupacijo, ukinitvijo Ilirskih provinc in nove delitve meja province se je frančiškanski red trdno zasediral v slovenska tla. Že leta 1798 je bila obnovljena božja pot na Sveto Goro, konec stoletja pa so se na Sveto Goro vrnilo frančiškani, ki jim je bila leta 1901 zaupana v upravljanje Marijina cerkev. Leta 1864 so v Maribor prišli frančiškani tirolske province in se naselili v

nekdanjem kapucinskem samostanu, v katerem so v letih 1784–1818 bivali minoriti, kajti Jožef II. je leta 1784 kapucinski samostan odpravil. Leta 1854 so frančiškani tirolske province prevzeli samostan v Sveti Trojici v Slovenskih goricah, v katerem so od leta 1665 bivali avguštinci, vendar so z ukinitvijo božje poti leta 1780 zaradi usahnitve virov za preživljanje in vzdrževanje samostana leta 1786 sami prosili za razpustitev samostana. Na Brezje pa so frančiškani prišli na pobudo ljubljanskega škofa Jakoba Missie. Zaradi velikega navala romarjev so tja hodili spovedovat že od leta 1894, leta 1898 jim je škof Anton Bonaventura Jeglič izročil v oskrbo božjepotno cerkev.

V času strašne in nesmiselne prve svetovne vojne sta bila poškodovana oba frančiškanska samostana na Goriškem. Zaradi ukaza vojaških oblasti so ju morali bratje leta 1916 zapustiti. Po vojni so se sicer vrnili, vendar je po rapalski pogodbi ozemlje, na katerem se nahajata samostana, pripadlo Italiji in leta 1924 so ju prevzeli italijanski redovniki. Slovenski redovniki so se preselili v Ljubljano in v mariborski samostan, ker pa je bila prostorska stiska prevelika, so za potrebe kolegija leta 1936 kupili grad Rocno pod Šmarno goro. Prvi svetovni vojni je kmalu sledila še druga, še bolj nesmiselna in okrutna. Njene posledice so še posebej boleče občutili frančiškani na Gorenjskem in Štajerskem, ki so ju okupirali Nemci. Že v prvih dneh okupacije so zasedli vse frančiškanske redovne hiše na okupiranem območju, torej samostane v Mariboru, Brezicah, Kamniku, Nazarjah, na Brezjah, v Sveti Trojici v Slovenskih goricah, maja leta 1941 pa še Rocno. V ukinjenih samostanih je smelo ostati le nekaj onemoglih in ostarelih bratov. Tako so ostali v Mariboru le trije bratje⁵¹ in eden v Nazarjah. Večino bratov so izgnali na Hrvaško, pet pa jih je bilo interniranih v Dachau. Sedem bratov je v izgnanstvu umrlo. V zasedene samostane so Nemci namestili različne urade, vojaštvo in šole, prepovedali so bogoslužje, v večini cerkva v Mariboru so pobrali zvonove. V Kamniku so v cerkvi uredili skladišče, brežiško cerkev pa so v februarju leta 1942 celo porušili.⁵²

Tudi po koncu vojne so se težave nadaljevale. Večje število bratov se je skupaj s provincialom umaknilo na Koroško, štirje bratje, ki so bili mobilizirani v domobransko vojsko, so bili ustreljeni, več jih je bilo zaprtih ali poslanih na dolgoletno služenje vojaškega roka. V času nacionalizacije je bilo odvzetih več delov samostanskih stavb v Ljubljani, Novem mestu, Kamniku in Mariboru, popolnoma pa so nacionalizirali frančiškanske samostane v Brezicah, Strunjanu, Koprju in rezidenco Rocno.

Kljub vsem hudim preizkušnjam neusmiljenih in nevarnih časov je večjemu delu naših frančiškanskih samostanov uspelo preživeti in še danes nadaljujejo s svojim poslanstvom. Poleg sedeža slovenske frančiškanske province svetega Križa v Ljubljani so redovniki s temnorjavo kuto in kapuco obdržali svoje samostane v Mariboru, Sveti Trojici v Slovenskih goricah, v Nazarjah, Kamniku, na Sveti Gori pri Novi Gorici, Kostanjevici pri Novi Gorici, v Koprju, Strunjanu, na Brezjah in seveda v Novem mestu.

Knjižnice pri frančiškanih

Frančišek Asiški je v svoji Oporoki zapisal: »Napisana sveta imena in njegove besede, ki bi jih našel kjerkoli na neprimernih krajih, hočem zbirati in prosim, naj se zbirajo ter ohranjajo na častnem kraju.«⁵³ S temi besedami je pravzaprav postavil zahtevo po ustanovitvi knjižnic

51 Vostner, 1964, str. 11–46.

52 Škofljanec, 2000, str. 69.

53 Pevec, 1991, str. 406.

v samostanskih skupnostih, v katerih so živeli njegovi bratje. Sveti Bonaventura (ok. 1218–1274), učenjak, vrhovni predstojnik frančiškanskega reda in kardinal, pa je kasneje dodal: »Če ne smejo pridigati zgodbic, ampak božje besede, teh ne morejo znati, če ne berejo; niti ne morejo brati, če nimajo spisov; jasno je, da je v soglasju z Vodilom, imeti knjige, kakor tudi pridigati. In kakor ne nasprotuje uboštvu reda to, da imamo Misale za petje maš in brevirje za molitveno bogoslužje, tako mu tudi ne nasprotuje, če imamo knjige in Sveta pisma za pridiganje.«⁵⁴

Iz navedenih citatov lahko sklepamo, da so frančiškani že na samem začetku obstoja reda pri opravljanju svojega poslanstva potrebovali knjige. Tako so že pri zidanju samostanov običajno postavili tudi posebno »kamero za spise«. Vendar pa o nastanku najstarejših frančiškanskih knjižnic pri nas nimamo nobenih podatkov, čeprav so se nekatere vsaj deloma ohranile do današnjih dni. Med ohranjene bogatejše starejše frančiškanske knjižnice pri nas danes štejemo knjižnice frančiškanskih samostanov v Ljubljani, Novem mestu, na Kostanjevici pri Novi Gorici, v Mariboru, Kamniku, Nazarjah ter knjižnico samostana v Sveti Trojici v Slovenskih goricah, ki poleg svojih hrani tudi del knjig nekdanjega brežiškega frančiškanskega samostana, posebej pa je potrebno omeniti žalostne ostanke knjižnice frančiškanskega samostana v Kopru. Knjižnica frančiškanskega samostana na Sveti Gori vsebuje predvsem novejše gradivo, dopolnjevala se je sicer tudi z darovi, ki so vsebovali tudi starejše gradivo, sama pa hrani eno samo knjigo iz nekdanje svetogorske knjižnice, ki je po čudnem naključju preživela bombardiranje samostana v prvi svetovni vojni in čez pol stoletja znova našla pot nazaj na Sveto Goro. Svetogorske knjige, kolikor jih je ostalo po selitvi v Gorico in nato na Kostanjevico, pa so vključene v fond te knjižnice.

Kljub temu da je zgodovina naših frančiškanskih samostanov relativno dobro popisana, avtorji zgodnejših prispevkov praviloma knjižnic skoraj ne omenjajo. Tako nimamo nobenih podatkov o knjižnicah iz zgodnjega obdobja najstarejših frančiškanskih samostanov v Kopru, Metliki, Novem mestu, Ljubljani in Ormožu, vsi ti samostani so nastali že v drugi polovici 15. stoletja.

Knjižnica frančiškanskega samostana Novo mesto

Kot je bilo že omenjeno, so frančiškani v Novo mesto pribežali pred Turki iz Bosne preko Karlovca in Metlike 31. oktobra 1469. Že naslednje leto so dobili od ferentinskega škofa kapelo sv. Lenarta in leta 1472 je bil samostan že pozidan. Že ob zidavi samostana je bila postavljena posebna »kamra« za spise, kar je bilo v skladu s poslanstvom redovnikov frančiškanskega reda, ki so pri svojem bogoslužju in pridiganju potrebovali tudi knjige. Začetek knjižnice predstavlja znameniti rokopisni gradual (knjiga koralnega petja za mašo) na pergamentu, ki so ga frančiškani prinesli s seboj. Nastal je leta 1418 nekje v Italiji in s svojimi prelepimi poznogotskimi iluminacijami ter s svojo velikostjo in težo še danes zbuja veliko pozornost. Rokopis je res impozanten, saj meri kar 50,5 cm v višino in 35 cm v širino, obsega 142 sočasno paginiranih folijev, od katerih jih danes nekaj manjka, trije pa so bili dodani pozneje. Renesančna vezava rokopisa v lesene platnice, prevlečene z belim usnjem, ter dva kovinska sklepa in po pet kovinskih gumbov na vsaki strani samo še povečujejo njegovo lepoto. Gradual krasijo prekrasne inicialne, poslikane s prizori

55 To šolo je dve leti obiskoval tudi Valentin Vodnik. V brežiškem samostanu pa je obiskoval šolo moralne teologije. Novomeški frančiškani hranijo prvo izdajo njegovih Pesmi za pokušino iz leta 1806.

56 Na sedanjem kraju je knjižnica od leta 1910 dalje, ko so jo preselili iz prtiličja poleg lekarnе, kjer je bil prostor vlažen in je knjige napadala plesen. V obnovljeni knjižnici je poskrbljeno za ustrezne mikroklimatske pogoje za hranjenje knjižničnega gradiva.

57 Pater Felicijan je eden od redkih slovenskih samostanskih knjižničarjev, ki je opravil tečaj za pripravo na strokovne izpite v NUK.

58 Kos, 1931, str. 180.

59 Kos, 1931, str. 179.

60 Pevec, 1998, str. 145.

iz krščanske zgodovine v živih barvah.

Poseben razvoj je knjižnica doživela z ustanovitvijo novomeške gimnazije 1746. leta; predpriprave so segale že v leto 1689, ko je bil samostan povečan, da bi lahko služil gimnaziji in profesorjem. Frančiškani so jo vodili in bili njeni profesorji do leta 1870. Razen tega so od leta 1778 dalje vodili tudi ljudsko šolo, med letoma 1723 in 1783, ko je bila z dvornim dekretom ukinjena, je bila v samostanu tudi modroslovna šola, pouk filozofije za frančiškanske redovnike.⁵⁵ V tem času se je knjižnica zelo obogatila z gradivom, ki so ga uporabljali profesorji in dijaki. Zato je v knjižnici toliko knjig s področja zgodovine, zemljepisa, matematike, fizike, filozofije in klasične literature latinskih in grških avtorjev. Hranijo tudi bogat arhiv iz časov gimnazije (maturitetne naloge, spričevala, kartografsko gradivo, staro notno gradivo, domoznansko zbirko, stare listine o gradovih, podobice, papeževo bulo iz leta 1510). Knjižnica je v samostanu že od same ustanovitve samostana naprej, nikoli ni bila izropana in se je ohranila v celoti.⁵⁶

Današnje obiskovalce knjižnice njen knjižničar, p. Felicijan Pevec, povabi v obnovljeno samostansko knjižnico, ki so jo slovesno odprli za obiskovalce dne 17. maja 1991 ob praznovanju 245-letnice novomeške gimnazije. Nova knjižnica se nahaja v prvem nadstropju samostana, narejena je po zgledu knjižnice ljubljanskega frančiškanskega samostana, le da je manjša. O njeni lepoti se najlažje prepričate sami, če pa prisluhnete besedam njenega dolgoletnega varuha, patra Felicijana,⁵⁷ boste veliko izvedeli tudi o njenih duhovnih zakladih. V novem delu knjižnice je postavljen le del gradiva, okrog 7.000 enot z letnico izida do leta 1800, in gradivo v zvezi z novomeško gimnazijo. Domnevno je v stari knjižnici še okrog 6.000 enot starejšega gradiva. Celoten fond obsega okrog 20.000 enot.

V knjižnici hranijo precej rokopisov, dva od njih sta iz 15. stoletja. Prvi od njih je že omenjeni gradual, ki preseneča tako s svojo lepoto kot tudi z velikostjo (50,5 cm x 35 cm, 142 f).⁵⁸ Napisan je na pergamentu, glavni tekst od ene roke, renesančna vezava 16. stoletja v lesene platnice, prevlečene z belim usnjem, na platnicah dva sklepa in pet gumbov. Velike iniciale ob straneh so bogato okrašene z vrisanimi liki, ki ponazarjajo osebe in prizore, povezane s krščanstvom.

Drugi srednjeveški rokopis pa je vsaj po eni strani njegovo čisto nasprotje, saj gre za latinski molitvenik patra Ciprijana Napasta, ki je nastal v belgijskem Liegu po letu 1450 in je visok komaj 8 cm in širok 5,5 cm.⁵⁹ Kljub svoji majhnosti nas preseneti s svojo lepoto, ki sije iz pergamentnih folijev, popisanih z italijansko knjižno minuskulo in prekrasnimi iluminacijami ter okrašenimi inicialkami v živih rastlinskih barvah in pozlatih. Vsaka od iluminacij pripoveduje svojo zgodbo, iniciale pa so okrašene z ornamentami z ovijačami v različnih barvah in s pozlatami.

Hranijo pa tudi bogato ilustrirano rokopisno knjigo na pergamentu, ki jo je v času, ko se je tiskarska umetnost že dodobra razširila po Evropi, okrog leta 1650 napisal redovnik kartuzijan v kartuziji Bistra ali pa za ta samostan.⁶⁰ V rokopisnem brevirju Liber orationum sive collectarum toto anno in ecclesia dici solitarum so zapisane latinske oracije molitvenega bogoslužja za vse leto. Po vzoru renesančnih vezav je vezan v lesene platnice, prevlečene s črnim usnjem. Nekoč je imel dva kovinska sklepa, ohranila sta se dva od osmih vogelnih kovinskih ščitnikov ter kovinski apliki na sprednji in zadnji platnici.

Rokopis je visok 28, širok 19 cm in ima skupaj 177 strani. Med besedilom v skrbno oblikovani humanistični minuskuli so posejane številne iluminacije različnih oblik in velikosti, in sicer na različnih mestih, ob robovih in na sredini strani, bogato okrašene so tudi iniciale, najdemo pa tudi številne druge okraske. Za slikanje je iluminator uporabil tempero v zelo živih barvah, upodobitve se nanašajo na cerkvene praznike in godove svetnikov ter v večini primerov prikazujejo posamezne osebe ali manjše skupine, na naslovnici pa je naslikan tudi grb kartuzijanskega samostana Bistra.⁶¹

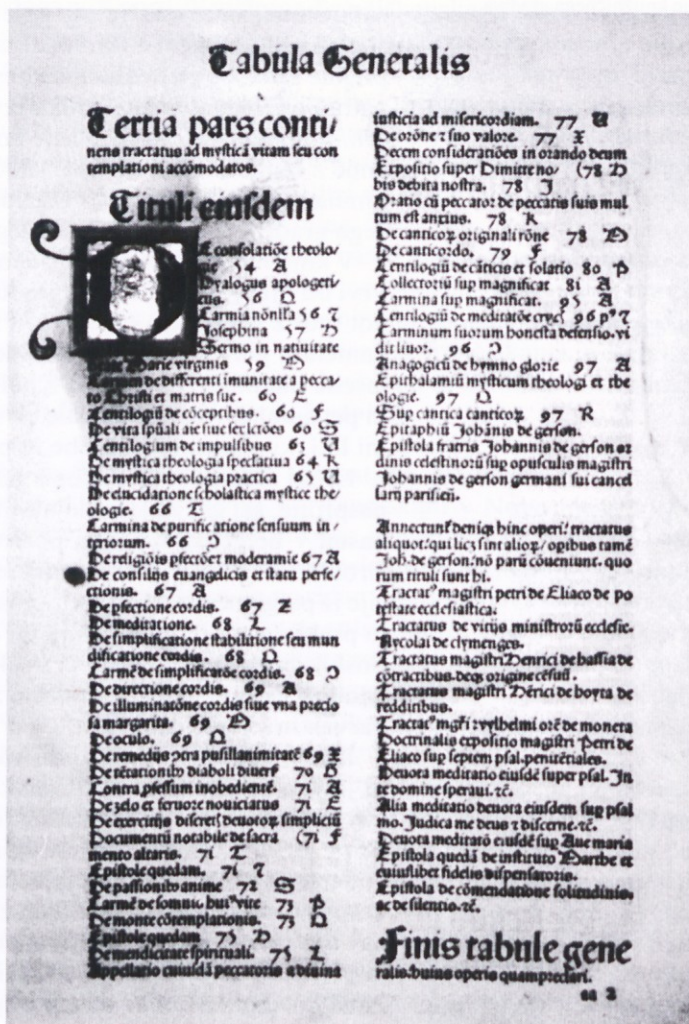
V najstarejši novomeški knjižnici hranijo tudi zelo bogato zbirko inkunabul, kar 39 jih je in nekaj so jih odkrili tudi ob novi postavitvi knjižnice.⁶² Izredno lepe ročno kolorirane iniciale najdemo v inkunabuli iz leta 1488 (Gerson, Johannes. Opera. P. I.-III.). V knjižnico so v glavnem prišle precej časa po svojem nastanku in so po vsebini predvsem molitveniki, pridige, katekizmi, zakoni ter medicinske knjige. Med šestimi nanovo odkritimi inkunabulami je najstarejša iz leta 1474 (Von den sieben Todsünden).

V času protestantizma so zbrali 222 knjig s področja teologije, pridigarskih priročnikov, medicine, prava. Same protestantike v knjižnici

61 Več o rokopisu gl. Pevec, 1998, str. 145-155.

62 Šest novomeških inkunabul še ni vpisanih v Gspan-Badaličev popis inkunabul na Slovenskem.

Inkunabula iz leta 1488 – Johannes Gerson, Opera. P. I-III. Tretja knjiga ima na 1. in 2. listu po eno ročno kolorirano večbarvno inicialo na zlatem ozadju (D, Q). Manjše iniciale so rdeče ali modre. Številni lesorezi.

ni, v katalogu iz začetka 18. stoletja je omenjena Biblija Jurija Dalmatina, ki pa je danes v knjižnici ni več. Precej bogato pa je gradivo iz časa protireformacije in katoliške obnove. Največ je teoloških del, zastopana pa so tudi vsa druga področja človeškega uma te dobe (Ludvik Schoenleben, Janez Krstnik od sv. Križa, tj. Janez Svetokriški, Janez Vajkard Valvasor). V 18. stoletju je zaradi ustanovitve gimnazije knjižnica pridobila veliko gradiva, zlasti učbenikov s področja zgodovine, slovnice, leksikone, priročnike v grškem in latinskem jeziku, prevode klasičnih piscev v nemščino, gradivo s področja zgodovine cerkve in splošne zgodovine. Področje medicine je bogato zastopano in obsega okrog 150 knjig, omenimo le nekaj del: kirurški priročnik Joannisa Scultetia *Armamentarium chirurgicum XLIII Tabulis Aeri* (Ulm 1651), knjiga o kirurški tehniki, obvezah in instrumentih s čudovitimi ilustracijami, zbirka opisov zdravljenih zelišč in njihove uporabe (Kräuterbuch, 1630), Matthiolijeva knjiga o zeliščih *Senensis medici* iz leta 1565, knjiga receptur *Dispensatorium pharmaceuticum Austriaco-Vienennse* iz leta 1747, Hipokratove razprave, dela ljubljanskega zdravnika Gerbeca (Marcus Gerbezius: *Chronologia Medico-practica*, Frankfurt 1713), angleškega zdravnika Wilda ipd. Področje medicine in farmacije je tako bogato zastopano predvsem zato, ker so v samostanu imeli kirurga in lekarno vse do 18. stoletja, ko je novomeški zdravnik uspelo zatreti konkurenco s strani samostanskega kirurga in lekarnarja.⁶³ Obsežno knjižno zapuščino je samostanu zapustil tudi novomeški zdravnik Peter Nikolaj pl. Jurko.

63 Podrobneje o knjigah s področja medicine gl. Mušič, 1938, str. 437-455.

Iluminacija v latinskem molitveniku patra Ciprijana Napasta: F. 13'. Križani. Na levi Mati Božja in sv. Janez, na desni žid s turbanom in mož z visoko kapo na glavi. V ozadju na hribih mesto. Okoli slike koloriran ornament z ovijačami. (Prim. Kos, 1931, str. 179).

64 Umrl je leta 1733 v Novem mestu.

Med zgodovinskimi knjigami omenimo *Annales Ducatus Styriae*, tiskano v Grazu 1768, *Historia de Leopoldo Cesare*, Dunaj 1674, s področja geografije pa delo Philipa Abelinuma *Theatri Europaei* iz leta 1646. Zbirka različnih zemljepisnih kart je zelo obsežna, med njimi omenimo Ortelijev karto Ilirije *Illyricum* iz leta 1572, *Ducatus Carniolae* iz leta 1701, številne karte iz 17. in 18. stoletja ter *Atlas Novus* iz leta 1730, ki je poleg koloriranih bakrorezov in zemljevidov evropskih kraljestev opremljen še z natančnim seznamom mest. Med posebnostmi s področja arhitekture pa ne moremo mimo knjige znamenitega arhitekta ljubljanske stolnice, Andreja Pozze, (*Perspectivae pictorum atque architectorum*, 1708), s številnimi, izredno lepimi bakroreznimi skicami arhitekturnih objektov. Knjiga z naslovnico v latinskem in nemškem jeziku ima dve posebnosti, na latinskem delu naslovnice ima napačno natisnjen njegov priimek, na zadnji strani prednjega veznega lista pa je vpis, da je knjigo za novomeški samostan kupil p. Bernardin Gregorič, ki je za samostan nabavil precej knjig iz 16. stoletja. Bil je zelo gospodaren redovnik, obnovitelj samostana, nekaj časa tudi novomeški gvardijan, tudi provincial, kot vizitator je knjige za samostan nabavljal po vsej Evropi. Zelo veliko skrb je posvečal samostanski lekarni, on jo je tudi dal obnoviti.⁶⁴ Med zanimivimi knjigami najdemo tudi znameniti *Index librorum prohibitorum* iz leta 1683, ki ima poleg rokopisnega ekslibrisa p. Bernardina, ki dokazuje, da je knjigo leta 1712 kupil za samostan, nalepljen tudi grafični ekslibris novomeškega samostana. Na strani 232 se med prepovedanimi avtorji nahaja tudi *Primus T[r]uberus Carniolanus*, z oznako I. cl., kar pomeni najstrožjo prepoved njegovih del. Zanimivo je, da Dalmatina ni na seznamu prepovedanih avtorjev.

Zelo očitno so v samostanski knjižnici frančiškanov iz Novega mesta še posebno skrb posvečali tudi knjigam slovenskih avtorjev. Poleg

Illuminacija iz molitvenika patra Ciprijana Napasta – neprecenljive dragotine novomeške samostanske knjižnice.

že omenjenih Vodnikovih Pesmi za pokušino med slovenskimi avtorji posebej omenimo dela Marka Pohlina, Jurija Japlja, Bratovske bukvice S. roshenkranza Matije Kastelca iz leta 1682, pridigarški priročnik Frančiška Župančiča iz leta 1748, prvo izdajo Prešernovih Poezij, dela Ciglerja, Barage, Slomška. Čeprav nimajo Trubarjevih del v originalu, pa si vseeno lahko ogledamo faksimile Abecedarija, pa ne samo za Slovence, ampak tudi za Hrvate (v glagolici) in za Srbe (v cirilici).

Knjižnica hrani kroniko samostana v petih knjigah, ki je bila pisana v 18. stoletju za preteklo obdobje. Kot zanimivost omenimo tudi papežev bulo iz leta 1510 – rzsodba v sporu z novomeškim kapituljem. Staro notno gradivo v rokopisni in tiskani obliki hranijo v arhivskem delu knjižnice. Med njimi omenimo posebnost, odkrito v zadnjem času: za ojačanje hrbtov zbirke Missale Musicum iz leta 1756 so uporabili trakove pergamentnih rokopisov, ki so po mnenju znanstvenikov stiški rokopisi iz 12. stoletja. Po neznani poti je med knjige zašla tudi nemška biblija iz leta 1582, ki s svojim ekslibrisom dokazuje, da je bila nekoč v stari stiški knjižnici.

Sploh pa knjižnica kar preseneča s svojimi posebnostmi, še zlasti takimi, ki so vezane na njeno kulturno poslanstvo za svojo okolico. Res je sicer, da knjižnica nikoli ni bila v celoti namenjena javnosti, vendar pa je samostan v svojem okolju vedno igral pomembno vlogo, pa naj je šlo za samostansko lekarno, versko življenje, šolstvo ali kulturo v Novem mestu in okolici. Samostansko šolo je obiskovalo veliko učencev, ki so pozneje postali pomembni ljudje na različnih področjih človeškega ustvarjanja. Odnos ljudi do knjižnice v določeni meri ponazarjajo tudi zapuščine knjig, ki jih je knjižnica prejela. O domoznanski vlogi knjižnice pa priča dvojezična knjiga (v latinskem in nemškem jeziku) zdravnika Antona Kastelica z naslovom *Thermarum Toeplicensium in Inferiori Carniolia existentium examen et usus ...* iz leta 1777, v kateri opisuje zdravilne vplive toplih kopeli v Dolenjskih Toplicah.

Posebno pozornost pa p. Felicijan namenja tudi ekslibrisom, drobni rokopisni ali grafični umetnini, s katero mnogi ljubitelji knjig že od nekdaj opremljajo svoje knjige. Doslej jih je našel že več kot 2.000, med najstarejše pa sodi originalni Valvasorjev ekslibris, ekslibrisi družine Eberg, Gallenfels, gradu Hmeljnik. Ekslibrisi pa niso zanimivi samo zaradi svoje grafične podobe, ki na svojstven način predstavi lastnika, ampak imajo v knjižničarstvu še poseben pomen: omogočajo namreč tudi slediti življenju knjig, katerih pota so marsikdaj zelo nenavadna. Če za primer vzamemo knjigo iz novomeške knjižnice z zapletenim latinskim naslovom *Divi Thomae Aquinatis, ordinis praedicatorum ...* (Antverpiae, 1571), se začne zgodba popotovanja knjige, ki jo razberemo iz lastniških vpisov z letom 1583, ko je knjigo kupil ljubljanski prošt Gašper. Leta 1653 je bila knjiga v samostanu ljubljanskih kapucinov, okrog leta 1830 pa jo je imel profesor na novomeški gimnaziji. Po njegovi smrti je knjiga prešla v knjižnico novomeškega samostana. Na osnovi ekslibrisov oz. lastniških vpisov p. Felicijan ugotavlja, da je v knjižnici skupaj pet knjig iz nekdanjega kapucinskega samostana v Novem mestu.⁶⁵ Ena izmed njih ima poleg lastniškega vpisa ljubljanskega kapucinskega samostana iz leta 1680 celo ekslibris biblioteke Janeza Krstnika Seebacha, sina ljubljanskega škofa Petra Seebacha, zbiralca rokopisov in inkunabul, ki je znan tudi po tem, da si je za nekaj časa pridržal knjige iz gornjegrajske knjižnice in po mnenju nekaterih zgodovinarjev s to prisvojitvijo po-

65 Samostan je uknil Jožef II.

sredno pripomogel k ohranitvi 5 rokopisov in najmanj 72 inkunabul, ki jih danes hrani Narodna in univerzitetna knjižnica.

Vsaka urejena knjižnica potrebuje tudi evidence o svojem gradivu, torej kataloge knjižničnega gradiva. V novomeški knjižnici je takih evidenc več, saj so se skozi zgodovino knjižnice njeni knjižničarji trudili resno opravljati svoje delo, kajti zavedali so se, da samo urejena knjižnica lahko koristi svojim uporabnikom. Med katalogi je najstarejši rokopisni katalog iz začetka 18. stoletja z naslovom *Catalogus Librorum Bibliothecae conventus Rudolfswerthensis LL. Franciscanorum*. V njem je gradivo razdeljeno na petnajst strokovnih skupin, z abecedno ureditvijo znotraj strokovnih skupin in signaturo, kasneje pa vsebuje samo še kronološki opis, zajema še začetek 18. stoletja in jo lahko uporabljamo kot stvarni katalog.

Ohranjen je tudi abecedni imenski katalog iz leta 1853 z naslovom *Repertorium Librorum Prefectorum Bibliothecae P. P. Franciscanorum reform. Conventus Neostadiensis in Ordinem redactum Anno 1853*.

V letih 1942–1944 je p. Tarzicij Toš oblikoval stvarni katalog v listkovni obliki, ki je razdeljen na strokovne skupine, z naslednjimi podatki: razred, signatura, avtor, naslov, volumen, kraj, leto izdaje. Listki so shranjeni v predalih omare, povezani v mape, znotraj strokovnih skupin, ki jih imenuje razredi (*class[is]*) so listki, urejeni po priimkih avtorjev oz. naslovih pri anonimnih delih. Strokovne skupine, ki jih je 12, se delijo na še bolj podrobne podskupine. Razen tega kataloga obstaja tudi t.i. Roblekov katalog, razdeljen na 14 strokovnih skupin, vendar ni konsistenten in ni več uporaben.

Knjižničar p. Felicijan Pevca je po pregledu gradiva v knjižnici odkril tudi 20 del slovenskih avtorjev iz 16. in 17. stoletja, ki so pisali v latinskem jeziku, vendar za nekatere od njih v Simonitijevem popisu *Sloveniae scriptores latini ...* kot nahajališče frančiškanska knjižnica ni navedena.

Na koncu spregovorimo še nekaj besed o knjižničarjih novomeške knjižnice. Prvi znani knjižničar v novomeški frančiškanski knjižnici je bil v letih 1735–1736 Anton Kallan (Khallan), potem pa sledi cela vrsta zaslužnih varuhov spomina človeštva, med njimi so znana imena, kot na primer Hugolin Sattner (1875–1878), Alfonz Furlan (1919–1924), Ciprijan Napast (1931–1942), Tarzicij Toš (1942–1945), od leta 1984 dalje pa je knjižnica pod budnim očesom prizadevnega knjižničarja p. Felicijana Pevca, ki s svojim bogatim strokovnim znanjem raziskuje njene skrivnosti in jih prijazno posreduje vsem tistim, ki jih knjige in knjižnice zanimajo.⁶⁶

66 Na tem mestu bi se p. Felicijanu Pevcu rad zahvalil za vso prijaznost in čas, ki mi ga je namenil ob mojih obiskih knjižnice, ter za vse dragocene informacije o knjigah in knjižnici, ki mi jih je posredoval.

VIRI IN LITERATURA

1. 500 let frančiškanov v Kamniku : zbornik referatov zgodovinskega simpozija 1992. Kamnik : Kulturni center, 1993.
2. 500 let samostana in cerkve v Novem mestu. V: *Poročila slovenske frančiškanske province sv. Križa. Ljubljana* : Frančiškanski provincialat, 26(1972), št. 11, str. 141–148.
3. AČKO, France. Gregorijanski liturgični rokopis v kamniški knjižnici. V: *Poročila slovenske frančiškanske provincije svetega Križa*. 18(1982), št. 2, str. 37–38.
4. BAHOR, Stanislav. Cerkevne in samostanske knjižnice v Sloveniji. V: *Knjižnica (Tisk. izd.)*. [Tiskana izd.], 1996, 40, št. 3/4, str. 337–347.
5. BAHOR, Stanislav. Kamnik : Frančiškanski samostan - Knjižnica = Stein : Bibliothek der Franziskanerklosters. V: FABIAN, Bernhard (ur.). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken*. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997–<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 210–212.

Gradual, f. 132. Na rdeče ornamentiranem polju rdeče-modra črka N; izpolnjena je s poljem zelene barve, v tem Križani, nad njim napisni trak INRI. Prim. Kos, 1931, str. 182.

6. BAHOR, Stanislav. Ljubljana 3 : Frančiškanski samostan - Knjižnica = Laibach 3 : Bibliothek der Franziskanerklosters. V: FABIAN, Bernhard (ur.). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken*. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997-<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 198-199.
7. BAHOR, Stanislav. Maribor 2 : Frančiškanski samostan - Knjižnica = Marburg 2 : Bibliothek der Franziskanerklosters. V: FABIAN, Bernhard (ur.). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken*. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997-<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 221-222.
8. BAHOR, Stanislav. Nova Gorica : Frančiškanski samostan Kostanjevica - Knjižnica : Bibliothek der Franziskanerklosters Kostanjevica. V: FABIAN, Bernhard (ur.). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken*. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997-<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 225-226.
9. BAHOR, Stanislav. Novo mesto 1 : Frančiškanski samostan - Knjižnica = Rudolfswerth 1 : Bibliothek der Franziskanerklosters. V: FABIAN, Bernhard (ur.). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken*. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997-<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 226-228.
10. BAHOR, Stanislav. Razvoj in pomen starejših samostanskih knjižnic in njihov položaj v sodobnem knjižničnem informacijskem sistemu v Sloveniji : magistrsko delo. Ljubljana: [S. Bahor], 2003. 200 f. str., barvn. fotogr.
11. BAHOR, Stanislav. Solkan : Frančiškanski samostan Sveta Gora - Knjižnica : Bibliothek der Franziskanerklosters Heiliger Berg. V: FABIAN, Bernhard (ur.). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken*. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997-<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 240-241.
12. BAHOR, Stanislav. Sveta Trojica v Slovenskih goricah : Frančiškanski samostan Sveta Trojica - Knjižnica = Hl. Dreifaltigkeit in Windischbüheln : Bibliothek der Franziskanerklosters Hl. Dreifaltigkeit. V: FABIAN, Bernhard (ur.). *Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa : eine Übersicht über Sammlungen in ausgewählten Bibliotheken*. Hildesheim; Zürich; New York: Olms-Weidmann, 1997-<2001>, 2001, b d9: Kroatien, Slowenien, Italien, str. 243-244.
13. BERČIČ, Branko. DOLAR, Jaro. Samostanska knjižnica. V: *Enciklopedija Slovenije* : Mladinska knjiga (1987-<2001>). 10 (1996), str. 382 - 384.
14. BERČIČ, Branko. O knjigah in knjižničarstvu : razvojne študije in analize. Ljubljana : Filozofska fakulteta, Oddelek za bibliotekarstvo, 2000.
15. BERČIČ, Branko. Tiskarstvo na Slovenskem : zgodovinski oris. Ljubljana : Odbor za proslavo 100-letnice grafične organizacije na Slovenskem, 1968.
16. Brecej, Marijan: Frančiškanski samostan Kostanjevica v Novi Gorici. Gorica : Frančiškanski samostan na Kostanjevici, 1989.
17. DOLAR, Jaro. Knjižnica frančiškanskega samostana v Kamniku. V: *500 let frančiškanov v Kamniku : zbornik referatov zgodovinskega simpozija 1992*. Kamnik : Kulturni center, 1993.
18. DOLAR, Jaro. Frančiškanska knjižnica v Nazarjah. V: *Grad Vrbovec : Nazarje*. Nazarje : Občina, 1998, str. 45 - 48.
19. DOLINAR, France Martin. Dominikanci. V: *Enciklopedija Slovenije*, Ljubljana : Mladinska knjiga (1987-<2001>). 4, 1990, str. 307.
20. DOLINAR, France Martin. Frančiškani. V: *Enciklopedija Slovenije*, Ljubljana : Mladinska knjiga (1987-<2001>). 3, 1989, str. 152-153.
21. DOLINAR, France Martin. Samostan. V: *Enciklopedija Slovenije*, Ljubljana : Mladinska knjiga (1987-<2001>). 10 (1996), str. 380.
22. DOLINAR, France Martin. Slovenska cerkvena pokrajina. Ljubljana : Teološka fakulteta : Inštitut za zgodovino Cerkve, 1989. (Acta ecclesiastica Sloveniae, ISSN 0351-2789 ; 11).
23. EMERŠIČ, Jakob. Minoritska knjižnica. V: *Minoritski samostan na Ptuj, 1239-1989*. Celje : Mohorjeva družba, 1989, str. 365-388.
24. FURLAN, Alfonz. Zgodovina frančiškanske cerkve v Novem mestu. Novo mesto : Frančiškanski samostan, 1937.
25. GORJUP, Tone, ŠPELIČ, Miran. Novice frančiškanske knjižnice. V: *Poročila slovenske frančiškanske province sv. Križa*. Ljubljana : Frančiškanski provincialat, 44(1990), št. 1, str. I - II.
26. GSPAN, Alfonz, J. Badalič. Inkunabule v Sloveniji. Ljubljana : SAZU, 1957.
27. IZVEŠTAJ Komisije stručnjaka za nauku i kulturu FNRJ za pregled istorijskih arhiva i biblioteka u zoni Vojne uprave JA za STT. [tipkopis]. Ljubljana - Zagreb 10. jula 1949. [podpisani dr. Fran Zwitter, Matko Rojnič, Vasilij Melik in Miroslav Brant]. (fotokopija - osebni arhiv avtorja).
28. KNOWLES, M. David; Obolenski, Dimitri. Zgodovina Cerkve. 2, Srednji vek (600-1500). Ljubljana : Družina, 1991.
29. KOS, Milko. Srednjeveški rokopisi drž. licejske knjižnice v Ljubljani. V: *Zbornik za*

- umetnostno zgodovino* 4(1924), str. 129-143, 175-193; 5(1925), str. 49-63, 98-104, 161-172; 6(1926), str. 42-47, 89-104, 156-168, 224-233.
30. KOS, Milko. Srednjeveški rokopisi v Sloveniji = Codices aetatis mediae manu scripti qui in Slovenia reperiuntur. Ljubljana : Umetnostno-zgodovinsko društvo, 1931.
31. KRAJNIK, Pavel. Pogled v svetogorsko zgodovino. V: *Sveta Gora 1539 – 1989*. Gorica, 1990.
32. KULTURNA dediščina meniških redov = The heritage of monastic orders. Ljubljana : Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, 1996. (Po poteh slovenske kulturne dediščine ; zv. 5).
33. MILKOWICZ, Wladimir. Die Klöster in Krain. Wien, 1889.
34. MINORITSKI samostan na Ptuj, 1239-1989. Celje : Mohorjeva družba, 1989.
35. MLINARIČ, Jože. Frančiškanski samostan od ustanovitve okoli leta 1240 do preselitve leta 1784. V: *Frančiškani v Ljubljani : samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja*. Ljubljana : samostan in župnija Marijinega oznanjenja, 2000, str. 81 - 148.
36. MUŠIČ, Drago. Iz zgodovine medicine na Dolenjskem : gradivo v novomeškem frančiškanskem samostanu in splošni oris. V: *Zdravniški vestnik* (1938), št. 12, str. 437-455.
37. PEVEC, Felicijan. Blagoslovitev in otvoritev nove knjižnice v samostanu Novo mesto. V: *Poročila slovenske frančiškanske province sv. Križa*. Ljubljana : Frančiškanski provincialat, 45(1991), št. 3, str. 67-70.
38. PEVEC, Felicijan. Ekslibris v Knjižnici frančiškanskega samostana v Novem mestu. V: *Rast* 7(1996), št. 3/4 str. 203-205.
39. PEVEC, Felicijan. Nova samostanska knjižnica pri frančiškanih v Novem mestu. V: *Rast* 2(1991), str. 406-408.
40. PEVEC, Felicijan. Rokopisna knjiga pri frančiškanih v Novem mestu. V: *Acta historiae artis Slovenica* 3(1998), str. 145-155.
41. PIVEC-SteLe, Melitta. Naše knjižnice. V: *Glasnik muzejskega društva za Slovenijo* 13(1932).
42. PIVEC-SteLe, Melitta. Srednjeveške knjižnice v Sloveniji. V: *Knjižnica* 15(1971) št. 3-4, str. 87-97.
43. SEDEM stoletij minoritskega samostana sv. Frančiška Asiškega v Piranu : 1301-2001. Ljubljana : Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa, 2001.
44. SIMONITI, Primož. Sloveniae scriptores latini recentioris aetatis : opera scriptorum latinorum Sloveniae usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita : bibliographiae fundamenta. Zagreb : Institutus Historici Academiae Scientiarum et Artium Slavorum Meridionalium; Ljubljana : Academia Scientiarum et Artium Slovenica, 1972.
45. STREMŠEK, Slavko. Življenje in delo piranskih minoritov. V: *Primorska srečanja* 17(1992), št. 133, str. 283-287.
46. SVETA Gora 1539 - 1989 : gradivo s strokovnega srečanja (27. oktober 1989). Gorica : Mohorjeva družba, 1990.
47. ŠAMPERL, Janez. Novi prispevki za samostansko kroniko samostana sv. Frančiška v Piranu. Ljubljana : Slovenska minoritska provinca sv. Jožefa, 1998.
48. ŠKOFLJANEC, Jože. Red manjših bratov (O.F.M.) in provinca sv. Križa. V: *Frančiškani v Ljubljani : samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja*. Ljubljana : samostan in župnija Marijinega oznanjenja, 2000, str. 9 - 80.
49. TOMINC; Angelik. Glavni katalog ali inventar. V: *Poročila slovenske frančiškanske provincije Sv. Križa*. (1952), št. 3, str. 7-8.
50. TOMINC; Angelik. Katalog rokopisov in inkunabul. V: *Poročila slovenske frančiškanske provincije sv. Križa*. (1952), št. 5, str. 4-6.
51. TOMINC; Angelik. Strokovni katalog. V: *Poročila slovenske frančiškanske provincije Sv. Križa*. (1952), št. 3, str. 4-7.
52. TOMINC; Angelik. Ureditev knjižnice po strokah ali po formatu. V: *Poročila slovenske frančiškanske provincije sv. Križa*. (1952), št. 2, str. 7-9.
53. VELIKI slovar tujk. Ljubljana : Cankarjeva založba, 2002.
54. VOSTNER, Otmar. Ob stoletnici frančiškanov v Mariboru. Maribor : Frančiškanski samostan, 1964.
55. ZGODOVINA Cerkev na Slovenskem. Celje : Mohorjeva družba, 1991.

Lidija Markelj **KRONIKA**

Marec – maj

FEBRUAR

SEVNICA, februarja – Glasbena šola Sevnica je bila organizator regijskega tekmovanja mladih glasbenikov za območje Bele krajine, Dolenjske in Posavja. Sodelovali so učenci iz sedmih glasbenih šol s tega območja ter dosegli lepe rezultate. Največ priznanj je prejela novomeška glasbena šola, največ zlatih pa krška.

MAREC

KOČEVJE, 1. marca – V Pokrajinskem muzeju so pripravili ustvarjalno delavnico Izdelovanje slik iz žagovine.

NOVO MESTO, 1. marca – V sodelovanju z Društvom knjižničarjev Dolenjske je Knjižnica Mirana Jarca pripravila predavanje prof. Martine Rozman Salobir o knjižničnih zgradbah prihodnosti.

NOVO MESTO, od 1. do 2. marca – Gledališka skupina Kulturnega društva Prečna je pod režiserskim vodstvom Franca Pluta v Domu kulture uprizorila Möderndorferjevo dramo Podnajemnik.

KOČEVJE, 2. marca – Pokrajinski muzej je povabil na projekcijo slovenskega mladinskega filma Pozabljeni zaklad.

NOVO MESTO, 2. marca – Janez Pipan je kot predsednik projektnega sveta za ustanovitev polprofesionalnega gledališča v Novem mestu slavnostno predal županu mag. Boštjanu Kovačiču predlog za ustanovitev poklicnega gledališča Novo mesto.

BREŽICE, 3. marca – V avli Mladinskega centra so na ogled postavili razstavo likovnih del, nastalih na delavnici Akрил 2004. O razstavi je spregovorila Simona Rožman Strnad, dogodek pa sta glasbeno pospremila flavtistka Andreja Zlatič in harmonikar Daniel Ivša.

ČRNOMELJ, 3. marca – V Knjižnici Črnomelj so pripravili pravljlično uro za otroke Prestrašena sovica, sledilo je izdelovanje lutk.

KOČEVJE, 3. marca – V Pokrajinskem muzeju je bila ustvarjalna delavnica izdelovanja rož iz papirja.

MULJAVA, 3. marca – Na Jurčičevi domačiji so pripravili prireditev Poklon rojaku.

NOVO MESTO, 3. marca – V Domu kulture so pripravili projekcijo francoskega filma 5 krat 2.

SEVNICA, 3. marca – V Kulturnem domu je potekalo 1. območno srečanje plesnih skupin občine Sevnica 2005. – V Lekos Galeriji Ana so v počastitev dneva žena in materinskega dne pripravili kulturno prireditev in odprtje razstave kvačkanih del Katarine Šantelj.

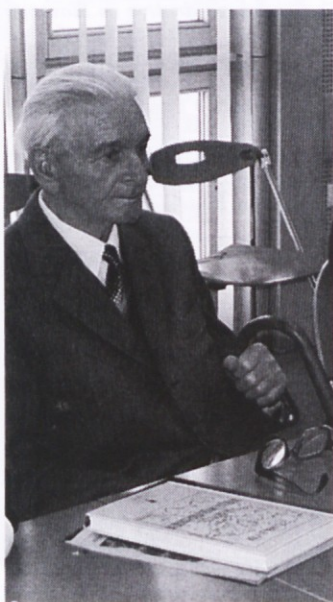
KRŠKO, 4. marca – V Kulturnem domu so na koncertu Tonija Sotoška Mladost s harmoniko nastopili njegovi učenci in številni gostje.

NOVO MESTO, 4. marca – V Narodnem domu so predstavili Gradivo za dolenski biografski leksikon prof. Karla Bačerja. Sledil je pogovor o pomembnih Dolenjcih in njihovi vlogi v slovenskem in mednarodnem prostoru. Na predstavitvi so spregovorili recenzent prof. Jože Škufca, sedanja in nekdanja direktorica knjižnice, Andreja Pleničar in Nataša Petrov, višja bibliotekarka Jadranka Zupančič, dr. Stane Granda in avtorjeva soproga Ria.

ŠENTRUPERT, od 4. do 5. marca – V Kulturnem domu je pod mentorstvom Ljobe Jenče potekala delavnica umetnosti pripovedovanja pravljic.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 4. marca – Tamburaška skupina Klasje je pospremila otvoritev razstave na temo Šopki dvajsetih slikarjev v Zdravilišču.

VIŠNJA GORA, 4. marca – Na predvečer Jurčičevega pohoda so na Čandkovi domačiji odprli likovno razstavo del Jožice Sarafin iz Ljubljane. Nastopile so Ema in Vida z ljudskim petjem ter recitatorki s slovensko ljubezensko poezijo.

Prof. Karel Bačer na predstavitvi knjige Gradivo za dolenski biografski leksikon.

METLIKA, 5. marca – V Belokranjskem muzeju je potekala delavnica Bili so gradovi in Turki.

MULJAVA, 5. marca – Mnogi so se udeležili 12. tradicionalnega pohoda po Jurčičevi poti od Višnje Gore do Muljave. Na proslavi na Jurčičevini je bil slavnostni govornik dobitnik nagrade kresnik Miloš Mikeln. V programu so nastopili še Godba Stična, gledališka skupina z Muljave, Krjavelj ter ansambel Krjavelj.

PIŠECE, 5. marca – Dvajset let nas družijo pesem je bil naslov koncerta Ženskega pevskega zbora Kulturnega društva Orlica v Večnamenskem domu. Gostje večera so bili Simfonični in godalni orkester Glasbene šole Brežice, sekcija Pihalnega orkestra Glasbene šole Brežice in citrarka Tinka Budič.

SEVNICA, 5. marca – Jasna Vidakovič in Vesna Sever sta vodili seminar na temo Ljudska pesem v današnjem času v Lekos galeriji Ana.

ŠENTRUPERT, 5. marca – V Kulturni dom so povabili na večer s pravljíčarko Ljubo Jenče, Janezom Škofom ter domačimi govorci.

ŠMARJETA, 5. marca – Gledališka skupina KUD Otočec je v osnovni šoli uprizorila komedijo Daria Foja Še tat ne more pošteno krasti.

MIRNA PEČ, 6. marca – Gledališka skupina Kulturnega društva Mirna Peč je v režiji Staše Vovk v domačem Kulturnem domu premierno izvedla komedijo Cvetje hvaležno odklanjamo. Igro so ponovili še v Kulturnem domu v Novem mestu, Soteski, na Dvoru, v gasilskem domu v Stranski vasi, v Kulturnem domu v Trebnjem ter v Kulturnem domu Metlika.

STUDENEC, 6. marca – Igralci gledališke sekcije KUD Franceta Prešerna z Blance so v Kulturnem domu zaigrali predstavo Štirje letni časi.

ŠKOCJAN, 6. marca – V Gostilni Luzar so odprli likovno razstavo Podobe škocjanske doline, na kateri so dela z ekstemporov razstavili člani Revozove slikarske sekcije.

KOČEVJE, 7. marca – V Likovnem salonu so odprli razstavo novomeške slikarke Tamare Rifelj. Otvoritev je popestril nastop Romana Zupančiča.

METLIKA, 7. marca – V Kulturnem domu je bila ob mednarodnem dnevu žena prireditev Radost, pesem, glasba in beseda za dan žena.

BREŽICE, 8. marca – V Prosvetnem domu so gledališčniki KUD Franja Stiplovska tamkajšnje gimnazije, ekonomske, trgovske šole, Mladinskega centra in društva Strigale izvedli Molierovo komedijo Psiha. Igra je nastala pod mentorstvom Slavka Cerjaka in v režiji Dunje Zupanc in Borisa Kosa.

KRŠKO, 8. marca – V Kulturnem domu je potekal Glasbeno-literarni koktajl za prijatelje z nastopom glasbenikov in literatov.

TREBNJE, 8. marca – Gledališka skupina iz Šentjanža je v Kulturnem domu zaigrala komedijo Toneta Partljiča Čaj za dve v režiji Anice Groznik.

KRŠKO, 9. marca – V Kulturnem domu si je bilo mogoče ogledati lutkovno predstavo Sneguljčica.

KOČEVJE, 10. marca – Dr. Anton Bebler, Bogdan Osolnik in dr. Damijan Guštin so v Pokrajinskem muzeju spregovorili o delu Knjiga o Primožu Alešu Beblerju.

KRŠKO, 10. marca – V Galeriji Krško so na ogled postavili razstavo del akademske slikarke Damjane Stopar. Umetnico je predstavila umetnostna zgodovinarka Katja Ceglar, razstavo pa je pospremila pesem ženskega pevskega zbora Odmev.

NOVO MESTO, 10. marca – Filmski četrtek je v Domu kulture potekal s projekcijo španskega filma režiserja Pedra Almodovarja Slaba vzgoja.

SEVNICA, 10. marca – Moški in ženske je naslov komedije, ki so jo v Kulturni dvorani uprozorili dijaki Gimnazije Brežice.

TREBNJE, 10. marca – Teater Balinkugla je v Kulturnem domu uprizoril lutkovno predstavo Trije pujski.

BREŽICE, 11. marca – V Klubu Mladinskega centra je bil koncert skupine Escape iz Kranja. – V Klubu Mladinskega centra je bila na ogled razstava fotografij poklicnega fotografa Damjana Kocjančiča z naslovom Trn.

KOČEVJE, 11. marca – V Likovnem salonu so odprli razstavo Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Kočevje Uporniki z razlogom. – V

Literarni večer KUD Žarek v Brežiškem gradu se je zaključil s podelitvijo društvenih priznanj

prostorih Name so odprli skupinsko likovno razstavo Kočevska odpira prostore. – Pozdrav pomladi je bil naslov območnega srečanja otroških in mladinskih pevskih zborov.

KRŠKO, 11. marca – Gledališka skupina Kulturnega društva Svoboda Brestanica je v Kulturnem domu uprizorila ljudsko komedijo Janka Golarja Dve nevesti.

NOVO MESTO, 11. marca – V Narodnem domu so odprli razstavo Naša kulturna dediščina z deli 34 članov Likovnega društva Mavrica in gostov. Spregovorila sta predsednik društva Maks Starc ter vodja Mavrice Marjan Maznik. Nastopili so ljudski pevci Vaški zvon iz Prečne. – V Kulturnem centru Janeza Trdine so odprli slikarsko razstavo akademskega slikarja Mihe Žorža. Za glasbeno popestritev je poskrbel godalni kvartet Kulturnega društva Tartini. – Petkov večer pod kavarno Tratnik je oblikovala skupina Nostalgija.

RAKOVNIK, 11. marca – Gostilna Javornik je povabila na dalmatinski večer z duetom More iz Trogirja.

RIBNICA, 11. marca – V Miklovi hiši so odprli razstavo skulptur Vasilija Žbogarja.

TREBNJE, 11. marca – Sožitje Trebnje je v športni dvorani osnovne šole pripravilo 16. dobrodelni koncert Odprite srce.

ČRNOMELJ, 12. marca – V športni dvorani srednje šole je potekal plesni festival.

DVOR, 12. marca – V organizaciji Kulturnega društva Dvor so na Gregorjevo soboto na tradicionalnem srečanju pevskih zborov v Kulturnem domu nastopili Moški pevski zbor Ambrus, Mešani pevski zbor Dvor in Moški pevski zbor Suhokranjci.

NOVO MESTO, 12. marca – Tamburaški orkester Dobreč je povabil na večer s tamburico v Kulturni center Janeza Trdine. – V galeriji Dolenjskega muzeja je bil koncert Spomladanski večer baročne glasbe v izvedbi Komornega orkestra Kulturnega društva Tartini in solistov Davida Špeca, Mateje Praprotnik in Irene Yebuah Tiran. – Teater Frnikula je v Klubu LokalPatriot zaigral gledališko predstavo Irwina Welsha Headstate.

SEMIČ, 12. marca – V Taborski hiši so na ogled postavili razstavo verskih znamenj župnij Semič in Črnomelj.

SEVNICA, 12. marca – V Kulturni dvorani je potekalo srečanje ob spominu na Lojzeta Motoreta.

STARI TRG OB KOLPI, 12. marca – Dramska sekcija Kulturnega društva je pripravila uspešno premiero komedije Toneta Partljiča Štajerc v Ljubljani. Z njo so gostovali tudi po drugih belokranjskih krajih.

TREBNJE, 12. marca – Drugačnost me bogati je naslov predstave, ki so jo v Kulturnem domu izvedli mladi iz skupine Vera in Luč iz Ljubljane.

VRHOVO, 12. marca – Igralska sekcija KUD Franceta Prešerna je v Kulturnem domu razveselila z igro Vinka Möderndorferja Štirje letni časi. Predstavo so ponovili v Kulturnem domu Zdole.

NOVO MESTO, 14. marca – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil koncert violinistke Anje Bukovec ob klavirski spremljavi Mateje Urbanč.

BREŽICE, 15. marca – V Prosvetnem domu je bila na ogled komedija RONALDA HARWOODA Poljub za lahko noč v izvedbi Gledališča Satirikon.

BREŽICE, 16. marca – Kulturno društvo Žarek je ob tradicionalnem društvenem literarnem večeru izdalo prvo številko glasila Naš list. Na prireditvi v Posavskem muzeju, kjer je nastopila pevska solistka Mihaela Komočar in so člani Žarka prebirali svoje pesmi, sta za uspešno in predano delo na literarnem področju letošnje odličje medaljon Srečka Kosovela prejela p. Karel Gržan in Dragica Dani.

KRŠKO, 16. marca – Šolstvo in mesto Krško konec 19. stoletja in na začetku 20. stoletja je naslov publikacije, ki so jo predstavili v Dvorani v parku. Urednica in avtorica večine poglavij je Alenka Černelič Krošelj.

NOVO MESTO, 16. marca – V atriju Knjižarne Goga so odprli razstavo likovnih del Davida Filipoviča - Fapija. – V Dolenjskem muzeju je potekala skupščina Skupnosti muzejev Slovenije.

KRMELJ, 17. marca – V Domu svobode so se na srečanju skupin občine Sevnica predstavile lutkovne skupine iz OŠ Koprivnica, Mladi lutkarji OŠ Sava Kladnika iz Sevnice, Mravljice iz OŠ Tržišče in Knapec iz OŠ Krmelj.

NOVO MESTO, 17. marca – Na razstavišču Gradu Grm Arkade so odprli razstavo Strukture Jurija Kobeta. Sledil je pogovor Jova Grobovška z avtorjem. – V Galeriji Krka so odprli razstavo del slikarja in kiparja Petra Abrama, ki ga je predstavila umetnostna kritičarka Tatjana Pregl Kobe. Otvoritveno slovesnost sta popestrila pevka Klarisa Jovanovič in kitarist Žarko Živkovič. – V restavraciji Splošne bolnišnice so na ogled postavili likovno razstavo del slikarja Jureta Šuštarčiča. – Rojstni dan je naslov lutkovne predstave, ki jo je v Domu kulture uprizorilo Lutkovno gledališče Maribor. – Klub LokalPatriot je povabil na Gogino literarno poslastico - večer erotične proze. – Knjižna čajanka Sijaj, sijaj sončece je bila v Knjigarni Mladinske knjige posvečena ljudskim pesmim in poeziji za otroke.

ČRNOMELJ, 18. marca – Gledališka skupina Kulturnega društva Pameče iz Trobelj je v Kulturnem domu zaigrala igro Markusa Kobelija Sobe.

KRŠKO, 18. marca – V Kulturnem domu je bil koncert Helene Blagne z gostom Nacetom Junkarjem.

NOVO MESTO, 18. marca – Petkov večer pod kavarno Tratnik je potekal z Jimmyjem Staničem. – V klubu LokalPatriot so pripravili hip hop koncert ljubljanskega raperja Kostje.

OREHOVICA, 18. marca – Pozdrav pomladi je bil naslov prireditve, na kateri so se predstavili Društvo kmečkih žena, učenci Podružnične šole Orehovica in Mešani pevski zbor Krka iz Novega mesta ter harmonikar Slavko Franko.

SEMIČ, 18. marca – Društvo podeželske mladine Semič se je v Kulturnem domu Jožeta Mihelčiča predstavilo z izvirno veseloigro Naša hruška.

SENOVO, 18. marca – V Domu 14. divizije se je na Plesnem mozaiku predstavilo osem plesnih skupin občine Krško. V uvodu sta nastopila Magdalena Reiter in Mateja Rebolj iz Ljubljane.

SEVNICA, 18. marca – Dve nevesti je naslov komedije, ki jo je v kulturni dvorani zaigrala dramska skupina Kulturnega društva Svoboda Brestanica.

TREBNJE, 18. marca – V Kulturnem domu se je pričelo območno srečanje otroških gledaliških skupin z nastopom skupin osnovnih šol iz Trebnjega, Velikega Gabra in Mirne.

ŽUŽEMBERK, 18. marca – Vrtčevski in šolski otroci, pevke Žitnega klasa in ljudske pevke so nastopili na prireditvi ob dnevu žena in materinskem dnevu v telovadnici šole.

ČRMOŠNJICE, 19. marca – V gasilskem domu je potekala kulturna prireditev z mladimi Črmošnjičani pod vodstvom Marije Zupančič.

ČRNOMELJ, 19. marca – V Kinu Črnomelj je bila na ogled projekcija slovenskega filma Tu pa tam. Po projekciji je sledil pogovor s filmsko ekipo.

KOČEVJE, 19. marca – V Šeškovem domu je potekalo 7. območno srečanje otroških gledaliških in lutkovnih skupin.

KRŠKO, 19. marca – V Klubu Milka se je na večeru jazzovske glasbe predstavil Dror Orgad trio z Janezom Gabričem in Matejem Hotkom. Gostja koncerta je bila violinistka Nina Pirc.

RAZBOR, 19. marca – KŠTD Blaž Jurko iz Razbora je v domu krajanov pripravil kulturno prireditev za praznovanje materinskega dne.

SEMIČ, 19. marca – V Kulturnem domu je Kulturno društvo Orel pripravilo prireditev v počastitev zavetnika naše dežele, sv. Jožefa.

SEVNICA, 19. marca – V Galeriji Ana so predstavili kaseto Od zrna do okrasnega kruha.

STRANSKA VAS, 19. marca – Krajevna skupnost Birčna vas in domače kulturno društvo sta ob dnevu žena in materinskem dnevu pripravila kulturno prireditev v gasilskem domu. Sodelovali so Moški pevski zbor Ruperčvrh ter Podgorjanski prijatelji s pevko Marijo Jerele.

TELČE, 19. marca – Praznik pomladi je bil naslov kulturno-družabne prireditve, ki so jo v počastitev praznika žena, mater in staršev pripravili v

Avtorja projekta *Ko nebo poljubi zemljo in ogenj vzljubi vodo* slikarka Jožica Škof in pesnik Smiljan Trobiš na otvoritvi razstave v Galeriji Krka v Ljubljani

gasilskem domu.

TREBNJE, 19. marca – Igralka Violeta Tomič je v Kulturnem domu nastopila z monokomedijo *Hotel Babilon*.

DRAŠIČI, 20. marca – V cerkvi sv. Petra je koncertu sledila otvoritev fotografske razstave Dušice Guštin Pozimi pa rožice ...

SEMIČ, 20. marca – V Kulturnem domu je bila zabavna prireditev *Vse razen hotela* v priredbi in režiji Anice Jakša z gostjo, pevko Sandro Šušтариč.

BREŽICE, 21. marca – Glasbena šola Brežice je povabila v župnijsko cerkev sv. Lovrenca na koncert v počastitev materinskega dne.

BUČKA, 21. marca – Na območnem srečanju otroških gledaliških skupin so v Kulturnem domu nastopile skupine OŠ Grm Novo mesto, Vrtca Mavrica iz Brežic, OŠ Brežice in OŠ Dolenjske Toplice.

NOVO MESTO, 21. marca – Glasbeno učno uro Petje za vsak dan je v Kulturnem centru Janeza Trdine vodila znana pevka Bogdana Herman.

NOVO MESTO, od 21. do 22. marca – Dvanajst jeznih mož je bil naslov drame Reginalda Rosea, ki jo je Mestno gledališče ljubljansko v režiji Matjaža Zupančiča uprizorilo v Domu kulture.

BREŽICE, 22. marca – SNG Drama je v režiji Žarka Petana v Prosvetnem domu nastopilo z intelektualno komedijo *Yasmina Reze Art*.

NOVO MESTO, 23. marca – V avli Kulturnega centra Janeza Trdine so odprli razstavo podvodne fotografije *Vodan*, ki jo je pripravilo potapljaško društvo M3.

RIBNICA, 23. marca – Knjižnica Miklova hiša je pripravila večer poezije s pesnikom Jako Koširjem.

TREBNJE, 23. marca – Domače kulturno društvo je v Kulturnem domu pripravilo tradicionalno prireditev ob materinskem dnevu. Trebanjski osnovnošolci so zaigrali rusko pravljico *Živali pri babici Zimi* ter pod naslovom *Pojdimo na babičin vrt* predstavili pesmice, uganke, bibarije v priredbi Zvonke Rot in Mihaele Kotar. Nastopili sta študentki Akademije za glasbo, violinistka Lana Trotovšek in harfistka Anja Gaberc, gostja večera pa je bila znana ljubljanska glasbena pedagoginja mag. Mira Voglar.

BREŽICE, 24. marca – *Fuj, smrdi* je bil naslov otroške gledališke predstave, ki jo je v Klubu Mladinskega centra izvedel Teater za vse.

LJUBLJANA, 24. marca – S ciklom iz projekta *Ko nebo poljubi zemljo in ogenj vzljubi vodo* ter s preglednim izborom se je v Galeriji Krka predstavila novomeška slikarka Jožica Škof. Umetnico je predstavil Jožef Matijević, pesmi iz projekta je prebiral Smiljan Trobiš, nastopila pa sta še igravec Demeter Bitenc in kantavtorica Stanka Macur.

NOVO MESTO, 24. marca – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil koncert vokalnega ansambla *Perpetuum Jazzile* za abonma *Jazzinty* in izven.

SEVNICA, 24. marca – V kulturni dvorani je potekala dobrodelna prireditev za družino z otrokom s posebnimi potrebami *Prižgimo si lučke*.

NOVO MESTO, 25. marca – Petkov večer pod kavarno *Tratnik* je potekal s Sašom Đukićem in njegovimi "ta hecnimi". – V Leglu je bilo mogoče prisluhniti koncertu alternativne glasbe.

SENOVO, 25. marca – Otroci domačega vrtca so pripravili prireditev v pozdrav pomladi v Domu 14. divizije.

BLANCA, 26. marca – V Kulturnem domu sta bili na ogled gledališki predstavi *Pomlad ima skrbi* v režiji Stanke Kozole in *Prijatelja ne pustiš v nesreči* v režiji Darinke Štojs.

ARTIČE, 27. marca – Folklorna skupina KUD Otona Župančiča Artiče je v Prosvetnem domu na velikonočnem koncertu obiskovalcem obudila spomine na stare čase s plesalci, godci, pevci in literati, tudi iz okolice.

ČRNOMELJ, 28. marca – Gledališka skupina Kulturnega društva Stari trg ob Kolpi je v Kulturnem domu uprizorila predstavo *Toneta Partljiča Štajerc* v Ljubljani.

GORICA, od 28. marca do 3. aprila – Na mednarodnem tekmovanju *Alfredo* in *Vanda Marcosis* za mlade violiniste in violončeliste, na katerem so sodelovali učenci in študentje iz enajstih držav, je posebno nagrado prejela

MAREC

violinistka Manja Slak iz Glasbene šole Marjana Kozine Novo mesto.

NOVO MESTO, 29. marca – Špas teater je v Kulturnem centru Janeza Trdine gostoval s komedijo leta 2005 Rayja Cooneyja Funny Money.

KRŠKO, 30. marca – V Kulturnem domu je bil koncert orkestra klarinetov učiteljev in učencev višjih letnikov klarineta iz Krškega in Kopra.

LESKOVEC, 30. marca – Enajst zborov iz Krškega, Leskovca, Senovega, Rake in Brestanice se je predstavilo na območni reviji otroških pevskih zborov Pesem mladi src 2005 v osnovni šoli.

NOVO MESTO, 30. marca – V Dolenjskem muzeju so predstavili zbornik Žumberak-Gorjanci (1941–1945) s prispevki s simpozija. Poleg članov uredniškega odbora so o njem govorili direktor Dolenjskega muzeja Zdenko Picelj, predsednik SAZU dr. Boštjan Žekš, predsednik slovenske borčevske organizacije Janez Stanovnik in drugi.

SEVNICA, 30. marca – V kulturni dvorani je potekalo območno srečanje otroških gledaliških skupin občine Sevnica. – V Lekos Galeriji Ana so na ogled postavili otroška likovna dela na temo družina otrok iz Vrtca Ciciban Sevnica - enota Rdeča kapica.

BREŽICE, 31. marca – V Prosvetnem domu je potekalo območno srečanje otroških folklornih skupin.

KOČEVJE, 31. marca – V Pokrajinskem muzeju so predstavili dokumentarni film Domovina Petra Klepca avtorja Marjana Frankoviča. – V Knjižnici Kočevje je bila na ogled razstava Fotograf Franc Rabuse in Koprivnik, ki jo je pripravil novomeški slikar Matjaž Matko, ki je zbral in raziskal nastanek Rabusovih fotografij Koprivnika.

KRŠKO, 31. marca – Gledališka skupina DKD Svoboda Senovo je v Kulturnem domu uprizorila igro Toneta Partljiča Moj deda, socialistični mrtvak.

NOVO MESTO, 31. marca – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekala območna revija predšolskih in otroških pevskih zborov. – V Knjižnici Mirana Jarca so pripravili razstavo, posvečeno stoti obletnici smrti pisatelja Janeza Trdine - delo Darje Peperko Golob in Mire Grahek - z recitalom izbranih dogodkov iz pisateljevega življenja in dela, za kar so poskrbeli dijaki Srednje ekonomske šole. Za glasbene predahe sta poskrbeli učenki Glasbene šole Marjana Kozine. – V Klubu LokalPatriot je bil koncert skupine Blindfold.

BREŽICE, marca – Kulturno društvo Žarek je v Posavskem muzeju pripravilo večer v počasitev pesnika Srečka Kosovela z naslovom Kosovel lok med ljubeznijo in smrtjo. Kot gostja je nastopila Mihaela Komočar.

DOBOVA, marca – Mlajši tega ne vedo je naslov knjige, ki jo je v samozaložbi izdal in v Kulturnem domu predstavil Branko Bogovič iz Loč. Knjiga razgrinja Bogovičevo družinsko zgodovino.

GRIBLJE, marca – V šoli so pripravili proslavo ob materinskem dnevu.

METLIKA, marca – Belokranjski muzej je izdal dve knjižici: Greš tudi ti v muzej? in knjižico z muzejskimi predmeti.

NOVO MESTO, marca – Dolenjski muzej, ki letos praznuje 55 let delovanja, je lani obiskalo trideset tisoč ljudi. O načrtih je na novinarski konferenci spregovoril direktor muzeja Zdenko Picelj. – Nekaj dni zapored je Prešernovo gledališče iz Kranja v Kulturnem centru Janeza Trdine urprizorilo gledališko priredbo znanega dela Dese Muck Blazno resno zadeti. – Dolenjsko prestolnico je obiskala državna sekretarka na ministrstvu za kulturo dr. Jelka Pirkovič in se pogovarjala o naložbah na področju kulture v novomeški občini. – Na tradicionalnem srečanju harmonikarjev v okviru sejma Graben se je predstavilo 35 harmonikarjev.

STRAŽA, marca – Turistično društvo Straža in tamkajšnja krajevna skupnost sta ob dnevu žena v Kulturnem domu pripravila koncert, na katerem sta nastopila Mešani pevski zbor Krka iz Novega mesta ter Mešani pevski zbor Društva upokojencev Straža. Prireditve so popestrili učenci OŠ Vavta vas.

TREBNJE, marca – V obrtni coni je novo trebanjsko galerijo Ben Art odprla lastnica Maja Povše, kot prvi pa se je v njej s svojimi slikami predstavil domačin Dušan Šparovec Point.

APRIL

KOČEVJE, 1. aprila – Kočevska poje je bil naslov območne revije odraslih pevskih zborov in skupin v Šeškovem domu.

NOVO MESTO, 1. aprila – Dolenjski oktet pod vodstvom Marjane Dobovšek je ob 35-letnici delovanja povabil na slavnostni koncert v Osnovno šolo Drska. Kot gostje so nastopili Karlovški oktet in pevski zbor Jasmin. – Na mednarodni dan knjig za otroke, kar je obletnica rojstva Hansa Christiana Andersena, je v Kulturnem centru Janeza Trdine potekala tradicionalna podelitev mavričnih ribic. Prireditev je popestrila lutkovna igrice z naslovom 113. – Pod kavarno Tratnik je Petkov večer oblikovala tamburaška vokalna skupina Klasje. – V Klubu LokalPatriot je bil večer elektronske glasbe.

SEVNICA, 1. aprila – V Kulturni dvorani je potekal 2. del območnega srečanja otroških gledaliških skupin občine Sevnica.

BREŽICE, 2. aprila – Knjižnica Brežice je z odprtjem oddelka za mladino in prireditvijo počastila mednarodni dan knjig za otroke. – V župnijski cerkvi sv. Lovrenca je bil koncert Prepevajmo pomladi Mešanega pevskega zbora Viva z gostoma, zboroma Pomlad iz Novega mesta in Vokalnim ansamblom Vatroslav Lisinski iz Zagreba.

NOVO MESTO, 2. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekalo 25. srečanje tamburašev in mandolistov Slovenije. Kot gostje so nastopili tamburaši KUD Žumberak Klasje. – Na OŠ Grm so kulturni večer oblikovali zbor Revoz in Dvor ter plesalci folklornega društva Kres.

RAZBOR, 2. aprila – KUD Vitomarci je v Kulturnem domu uprizoril igro Na kmetih avtorja Vinka Möderndorferja ter jo dan pozneje ponovil še v Kulturnem domu Blanca.

SEMIČ, 2. aprila – Ob 10-letnici delovanja je na koncert v Kulturni dom povabil ženski pevski zbor KUD Jožeta Mihelčiča, ki ga vodi Matejka Kure. Kot gostje so nastopili Martin Vranič in tamburaški sestav, še brez imena.

ŠENTRUPERT, 2. aprila – OŠ dr. Pavla Lunačka je praznovala 50 let pouka v sedanji stavbi, 25 let vrta pri šoli in 50 let smrti začetnika sodobnega porodništva dr. Pavla Lunačka, po katerem nosi ime. Ob tej priložnosti so izdali zbornik V vzponu znanja, ki ga je uredil nekdanji ravnatelj Jože Zupan. Za kulturni program so poskrbeli domači osnovnošolci.

MIRNA PEČ, 3. aprila – Ženski pevski zbor Čebelica Društva kmečkih žena Mirna Peč je povabil na koncert v Kulturni dom.

DOLENJSKE TOPLICE, 5. aprila – V Zdravilišču je humanitarno društvo M&V Novina priredil dobrodelni koncert ob 20-letnici delovanja Družinskega tria Novina.

LJUBLJANA, od 5. do 9. maja – V Galeriji Lek je bila na ogled razstava slikarskih in grafičnih del treh mladih slovenskih likovnih ustvarjalcev, med drugim tudi Novomeščanke Nataše Mirtič.

NOVO MESTO, 5. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine so odprli razstavo otroških likovnih izdelkov na temo Moje mesto - Novo mesto.

STRAŽA, 5. aprila – V cerkvi Marije Vnebovzete so predstavitev obnove stare baročne cerkve združili s koncertom klasične glasbe sopranistke Pie Brodnik ob spremljavi Milka Bizjaka na špinetu. Koncert je bil prvi v nizu koncertov Novomeškega glasbenega festivala ter začetek praznovanja novomeškega občinskega praznika.

VELIKA DOLINA, 6. aprila – Sedem zborčkov se je predstavilo na območni reviji predšolskih in otroških pevskih zborov v osnovni šoli.

BREŽICE, 7. aprila – V Prosvetnem domu je potekalo medobmočno srečanje lutkovnih skupin. – Lutkar Boris Kononenko je v Knjižnici Brežice najmlajše razveselil s predstavo V knjižnici.

KOČEVJE, 7. aprila – Kočevarska folklor je naslov knjige Wilhelma Tschinkla, ki so jo predstavili v Pokrajinskem muzeju.

NOVO MESTO, 7. aprila – Na slavnostni akademiji ob občinskem prazniku v Kulturnem centru Janeza Trdine so podelili nagrade in priznanja Mestne občine Novo mesto. Nagrado je prejel Jože Perše za vodenje Planinskega društva Novo mesto, Trdinova nagrada pa je pripadla p. Felicijanu Pevcu za uspehe pri urejanju in vodenju knjižnice frančiškanskega samostana

ter pesniku Smiljanu Trobišu za uspehe na kulturnem in literarnem področju. Častni občan je postal dr. Janez Gabrijelčič. Za umetniški del programa je poskrbel novomeški rojak Matjaž Berger. Nastopili so mezzosopranistka Irena Yebuah Tiran ob klavirski spremljavi sestre Leticie Yebuah, igralka Alenka Avbar, violončelistka Anja Rebolj, baletnika Regina Križaj Babačič in Dejan Serhoj, igralec Pavle Ravnohrib in vibrafonistka Lola Mlačnik. – Mestna godba Novo mesto je pred Kulturnim centrom Janeza Trdine povabila na promenadni koncert. – V Kava baru Pri slonu so odprli likovno razstavo del članov KUD Laterna iz Črnomlja. – Politika, bolezen moja je naslov komedije, ki jo je v kulturni dvorani uprizorilo Kulturno društvo Franca Požuna Zabukovje.

TREBNJE, 7. aprila – V Centru za izobraževanje in kulturo je potekala slovesna akademija ob spominskem dnevu Pavla Golie. Golieva priznanja za delo na področju kulture za leto 2004 so prejeli pobudnica ustanovitve KUD Popotovanje Frana Levstika na Čatežu in predsednica društva, Mija Benedičič, član občinskega pihalnega orkestra Borut Kolenc, Amalija Kostevc, dolgoletna izposojevalka knjig v Šentrupertu in aktivna članica v različnih društvih ter Antonija in Pavle Rot, ustanovitelja dekleške pevske zasedbe Ragle. Za življenjsko delo na področju kulturne dejavnosti je Golievo plaketo prejel profesor slovenskega jezika na OŠ Mirna Ivan Gregorčič, avtor dveh pesniških zbirk in literarni urednik revije Rast. V kulturnem programu so z Golievim recitalom nastopili dijaki Gimnazije Poljane iz Ljubljane, predstavila se je Glasbena šola Trebnje, portret Pavla Golie pa je orisal dr. Marko Marin. Sledil je literarni večer o Golievi dediščini s pogovorom Marka Kapusa z dr. Markom Marinom ter odprtje priložnostne razstave.

KOČEVJE, 8. aprila – Oblike in barve je naslov slikarske razstave Anite Šefer Mihelič, ki so jo odprli v Knjižnici Kočevje.

NOVO MESTO, 9. aprila – Mešani pevski zbor Pomlad iz Novega mesta in Mešani pevski zbor Postojna sta povabila na skupni koncert v Kulturni center Janeza Trdine.

SOTESKA, 9. aprila – S komedijo Daria Foja Še tat ne more pošteno krasti je v Kulturnem domu gostovalo Kulturno društvo Otočec.

ŠENTRUPERT, 9. aprila – Domača gledališka skupina je v Domu kulture zaigrala predstavo Naša županova Micka.

TREBNJE, 9. aprila – Trebanjski oktet je ob 25-letnici delovanja povabil na slavnostni koncert v Kulturni dom. Kot gostje so nastopili okteti Lipa iz Trebnjega, Bori iz Postojne, Tabor iz Cerknice in Škofije iz Škofij.

TREBNJE, 10. aprila – Z gledališko predstavo Golievega Jurčka je v Kulturnem domu gostovala gledališka skupina iz Rogatca.

KOČEVJE, od 11. do 12. aprila – V Šeškovem domu je nastopilo osem gledaliških skupin na medobmočnem srečanju otroških gledaliških skupin osrednje Slovenije.

NOVO MESTO, 11. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine se je z dramsko predstavo Poršija Koklin predstavilo KUD Klas Mirna.

NOVO MESTO, 12. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine so predstavili dokumentarni film Trilogija o Gorjancih režiserja, scenarista in avtorja besedila Igorja Likarja. Film so predstavili tudi v Kostonjehovi. – V Galeriji Krka so predstavili knjigo Kipi govori, ki jo je izdala Založba Družina. Gre za knjigo reprodukcij umetnin kiparja Franceta Goršeta in pesmi Smiljana Trobiša. Ob urednici Odeti Gorše in Trobišu so o knjigi spregovorili direktor Družine dr. Janez Gril in pisec spremne besede o Goršetovem kiparstvu dr. Andrej Smrekar. Izbrane pesmi je prebiral Jerica Pezdnič.

ŠENTJERNEJ, 12. aprila – Ob zaključni prireditvi predšolske bralne značke mavrična ribica so si mladi ogledali predstavo Volk in kozlički.

BREŽICE, 13. aprila – Osem mladinskih pevskih zborov iz Brežic, Bizeljskega, Dobove, Cerkelj, Pišec, Artič in Velike Doline je nastopilo na območni reviji v prostorih Ekonomske in trgovske šole.

BREŽICE, 14. aprila – V Posavskem muzeju so predstavili raziskavo Zgodovinski tematski park Historyland - Možnosti razvoja turizma v mestu

APRIL Brežice. – Družinsko gledališče Kolenc je v Mladinskem centru zaigralo otroško gledališko predstavo Sneguljčica.

KOČEVJE, 14. aprila – Knjižnica Kočevje je povabila na srečanje s pisateljem znanstvene fantastike Miho Remcem.

KRŠKO, 14. aprila – Pesem mladih src 2005 je bil naslov območne revije mladinskih pevskih zborov v Kulturnem domu.

NOVO MESTO, 14. aprila – V Galeriji Krka so odprli razstavo del slikarja Antona Vrlića.

SEVNICA, 14. aprila – Pod naslovom Poj z menoj je v Kulturni dvorani potekalo srečanje otroških pevskih zborov občine Sevnica.

TREBNJE, 14. aprila – V Kulturnem domu je bila na ogled predstava za otroke Kraljična na zrnju graha.

BREŽICE, 15. aprila – V Glasbeni šoli je potekala revija glasbenih šol Dolenjske.

ČRNOMELJ, 15. aprila – Gledališka skupina Zavoda za izobraževanje in kulturo Črnatelj je v Kulturnem domu zaigrala predstavo Iva Brešana Hamlet v Dolenjih Guzincih. – V Pastoralnem centru so predstavili rezultate etnološke raziskovalne delavnice Revitalizacija starega mestnega jedra Črnatelj.

KOSTANJEVICA, 15. aprila – V lapidariju Galerije Božidarja Jakca so odprli kiparsko razstavo akademske kiparke Urše Toman iz Ljubljane. O razstavi je spregovorila kustodinja Katja Ceglar.

KRŠKO, 15. aprila – Ob zaključku akcije Moja najljubša knjiga 2005 so v Valvasorjevi knjižnici pripravili prireditev ter v goste povabili pisateljico Deso Muck.

LESKOVEC, 15. aprila – Dramska sekcija Kulturnega društva Leskovec je v osnovni šoli zaigrala komedijo Vinka Möderndorferja Štirje letni časi.

LOKA, 15. aprila – Učenci Podružnične šole Sava Kladnika iz Loke pri Zidanem Mostu so sodelovali na Pozdravu pomladi v Kulturnem domu.

METLIKA, 15. aprila – V KUD Plac je bil na ogled dokumentarni film svetovnega filozofa Noama Chomskega Power and Terror.

MIRNA, 15. aprila – V Domu Partizan je bil koncert Beneških fantov.

MOKRONOG, 15. aprila – Gledališčniki iz Šentruperta so v Kulturnem domu zaigrali predstavo Naša županova Micka.

NOVO MESTO, 15. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekal prvi del območne revije odraslih pevskih zborov.

SEVNICA, 15. aprila – Galerija Ana je pripravila 4. mednarodni haiku tabor Češnjev cvet - Sakura 2005. Zlato plaketo je prejel Zvonko Petrovič iz Varaždina. Pesniki so srečanje nadaljevali v Šentjanžu. – V Kulturni dvorani je potekal 5. jubilejni koncert V koščku srca je dobrota doma.

STARI TRG OB KOLPI, 15. aprila – V osnovni šoli je bila 22. revija otroških folklornih skupin Bele krajine Igraj kolce.

ŠENTLOVRENC, 15. aprila – Dekliški pevski zbor Nov korak je povabil na letni koncert.

ŠENTRUPERT, 15. aprila – V osnovni šoli je potekala območna revija otroških pevskih zborov.

BUČKA, 16. aprila – Bučenski ramplači so povabili na drugi samostojni koncert v Kulturni dom. Kot gostje so nastopili mladi harmonikarji iz Podbočja, harmonikar Drago Jelinič s pevko Kajo, ljudski godci Trebeški drotarji, logaški učiteljski oktet in humorist Marjan Roblek - Matevž.

NOVO MESTO, 16. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekal drugi del območne revije odraslih pevskih zborov. – V Dolenjskem muzeju je fotografsko delavnico vodil fotograf Bojan Radovič.

TREBNJE, 16. aprila – Vroči balkanski ljubimec je naslov predstave, ki je bila na ogled v Kulturnem domu.

ČRNOMELJ, od 18. do 23. aprila – Knjižnica je pripravila ob dneh slovenske knjige Teden muze Copatarice, ustvarjalno delavnico, igrano pravljico Muca Copatarica, razstava izdelkov delavnic ter prodajo knjig.

METLIKA, 18. aprila – V Kulturnem domu so predstavili Zbornik Žumberak-Gorjanci 1941-1945.

Mokronožci v lutkovni igri Staneta Pečka Predpražnik.

NOVO MESTO, 18. do 22. aprila – Na Glavnem trgu pred Knjigarno Goga je potekal Knjižni sejem otroške in mladinske literature. – Knjigarna Mladinska knjiga je pripravila stojnice, kjer je bilo mogoče ceneje kupiti knjige. – V Knjigarni Mladinska knjiga je potekal literarni večer, na katerem sta pisateljica Jasna Blažič in prevajalka Nives Vidrih predstavili knjižno novost Blažičeve Angeli in volkovi – Novomeški gimnazijci so na pobudo Bralnega krožka Bibliofil zbrali 105 knjig za Osnovno šolo Dragotina Ketteja.

METLIKA, 19. aprila – V Kulturnem domu je potekala območna revija mladinskih pevskih zborov Bele krajine.

NOVO MESTO, 19. aprila – Voditeljica tradicionalne knjižne čajanke v Knjigarni Mladinska knjiga Slavka Kristan je tokratno srečanje posvetila slovitemu danskemu pravljicarju Andersenu.

BREŽICE, 21. aprila – V Klubu Mladinskega centra je bila na ogled otroška igrlica Toli.

CERKLJE OB KRKI, 21. aprila – V vojašnici so predstavili oddelek Knjižnice Brežice, sledila je pravljica za predšolske otroke, delavnica za mlade, zvečer pa pogovor z Milošem Poljanškom.

METLIKA, 21. marca – Od nastanka mest do Ilirskih provinc je naslov prenovljene stalne razstave, ki sta jo v Belokranjskem muzeju odprla državna sekretarka na ministrstvu za kulturo dr. Jelka Pirkovič in metliški župan Slavko Dragovan. Za prijetno vzdušje ob otvoritvi so poskrbeli Viteški red okrogla miza Snežnik in srednjeveška folklorna skupina Lonca iz Škofje Loke. – Ljudska knjižnica je pripravila spominski večer na pisatelja in častnega občana Jožeta Dularja in razstavo njegovih del. Gabriela Grlica je predstavila Dularjevo delo, o njem pa je spregovorila direktorica knjižnice Anica Kopinič.

MOKRONOG, 21. aprila – Lutkovna skupina Mokre tačke je v Kulturnem domu uprizorila izvorno lutkovno predstavo Staneta Pečka Predpražnik.

NOVO MESTO, 21. aprila – Tradicionalni sprejem pri županu Mestne občine Novo mesto ob slovenskih dnevih knjige je tokrat potekal s srečanjem že uveljavljenih novomeških besednih ustvarjalcev z mladimi literati iz osnovnih šol, njihovimi mentorji in ravnatelji. – V Narodnem domu je potekalo srečanje pesnikov iz Novega mesta in Karlovca. Predstavili so dvojezični pesniški zbornik Rijeka riječi - Reka besed, ki je nastal kot plod sodelovanja med novomeško Knjižnico Mirana Jarca in Mestno knjižnico Ivana Gorana Kovačiča iz Karlovca. Pesniki so brali v zborniku objavljene pesmi, z glasbo pa je dogodek popestril kitarist Dušan Pavlenič. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila na ogled plesno-gledališka predstava Metro v izvedbi Plesnega društva Terpsihora.

BRESTANICA, 22. aprila – V Fabjančičevi galeriji na gradu Rajhenburg so odprli razstavo ročnih del in slik matere in hčere, Irene in Mojce Kožuh. Dogodek so z ljudskim petjem obogatili pevci Andreja Bračun, Metka Grile, Marko Železnik, Tomaž Omerzel in Janko Avsenak ob spremljavi citrarke Jasmine Levičar in harmonikarja Žana Bregarja.

ČRNOMELJ, 22. aprila – V Kulturnem domu je bila revija otroških pevskih zborov Bele krajine Zapojmo pesem.

KOČEVJE, 22. aprila – Ob dnevu knjige je Klub literatov Kočevje povabil na prireditev v tukajšnjo knjižnico. – V Šeškovem domu je potekal letni koncert dekliškega pevskega zbora Deorina pod vodstvom Sabine Devjak. Pevke so predstavile svojo prvo zgoščenko Deorina. Kot gostje so nastopili pianistka Mojca Hribar, dirigent Matevž Novak in harmonikar Ciril Skebe.

KRŠKO, 22. aprila – Društvo Škrija je v parku pred Valvasorjevo knjižnico predstavilo rokodelske izdelke. Na posebni stojnici je bilo mogoče podariti knjigo, zvečer pa prisluhniti pravljici Tiho, tukaj beremo.

METLIKA, 22. aprila – Monika Bradica je v KUD Plac pripravila otvoritev razstave Metlika skozi stoletja na razglednicah in fotografijah.

NOVO MESTO, 22. aprila – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bil koncert Simfoničnega orkestra Slovenske vojske z gostjama Alenko Godec in Matjažem Mrakom v počastitev dneva boja proti okupatorju. – Pod kavarno Tratinj je Petkov večer potekal s skrito kamero Francija Keka.

RIBNICA, 22. aprila – V Galeriji Miklova hiša so na ogled postavili fotografsko razstavo Družinski album iz Livolda Klavdija Slubana. – Občutek za veter je bil naslov literarno-glasbenega večera v Knjižnici Miklova hiša.

SEMIČ, 22. aprila – V Taborski hiši so odprli razstavo Spomini na Semič Karle Škrinjar Škerbec.

SEVNICA, 22. aprila – V Dvorani Alberta Felicijana na gradu Sevnica je bil 1. koncert območne revije odraslih pevskih zborov Pesem Posavja 2005.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 22. aprila – Violinistka Šejla Mujić je obogatila otvoritev razstave slik slikarja in grafika Igorja Dolenca v avli Zdravilišča.

BREŽICE, 23. aprila – V cerkvi sv. Roka je potekal 2. koncert območne revije odraslih pevskih zborov Pesem Posavja 2005.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 23. aprila – Leskovški šolarji, tudi člani Kulturnega društva Leskovec, so v dvorani osnovne šole pripravili igro za otroke Žarka Petana Pet Pepelk.

SEMIČ, 23. aprila – Primorski akademski pevski zbor Vinka Vodopivca je povabil na koncert v cerkev sv. Štefana.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, od 23. do 24. aprila – V Zdravilišču je potekala slikarska kolonija Babice in dedki slikajo z vnučki. Udeležili so se je slikarji Veljko Toman, Marjan Maznik, Milena Novak in Jelka Kupec z vnuki.

TREBNJE, 23. aprila – V Kulturnem domu je potekala območna revija odraslih pevskih zborov. Nastopilo je štirinajst trebanjskih pevskih zborov.

KRŠKO, 24. aprila – V avli Kulturnega doma se je območna revija odraslih pevskih zborov Pesem Posavja 2005 končala s tretjim koncertom.

KOSTANJEVICA, 26. aprila – OŠ Jožeta Gorjupa in Galerija Božidarja Jakca sta pripravili tradicionalni 16. otroški ekstempore. Udeleženci so ustvarjali na temo Pravljlična Kostanjevica pod mentorstvom slikarjev Rajka Čubra, Jožeta Marinča, Jožice Medle, Damjane Stopar in Gorazda Šimenka. Dela so razstavili v Lamutovem likovnem salonu, kjer je bil osrednji govornik Alojz Konec. Kulturni program so pripravili učenci domače šole.

KRŠKO, 26. aprila – Državni praznik je Simfonični orkester Glasbene šole Krško počastil s koncertom v Kulturnem domu in obenem proslavil še izid svoje zgoščenke, glasbene drame Vražje dekle.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 27. aprila – V Zdravilišču je potekal dobrodelni koncert Družinskega tria Novina.

NOVO MESTO, od 28. aprila do 1. maja – Folklorno društvo Kres je organiziralo 1. mednarodni folklorni festival Slofolk Slovenija, ki so se ga udeležile folklorne skupine: Tirana iz Albanije, Ilinden Krivograštani iz Makedonije, Djido iz Srbije in Črne Gore ter Minturno iz Italije. Osrednji nastopi so se zvrstili v novomeškem Kulturnem centru Janeza Trdine, v Račni, Šentvidu in Artičah, ob gostujočih skupinah pa so nastopile tudi domače.

TREBNJE, 28. aprila – V Centru za izobraževanje in kulturo je bil glasbeni večer učencev 4. letnika Srednje glasbene in baletne šole v Ljubljani.

KOČEVJE, 29. aprila – Osvoboditev Kočevske je bil naslov razstave, ki so jo pripravili v počastitev 60. obletnice konca druge svetovne vojne. Ob otvoritvi v Pokrajinskem muzeju Kočevje je o razstavi spregovoril njen avtor in direktor Pokrajinskega muzeja Ivan Kordiš.

METLIKA, 30. aprila – KUD Plac je povabil na koncert klasične glasbe tria v zasedbi Valentina Štrucelj, Tino Ladika in Andrej Kunič.

BENDJE, aprila – Novomeški ljubiteljski slikar Štefan Markelj je v svojem vikendu v Bendjah pripravil razstavo svojih najnovejših del.

IDRIJA, aprila – V razstavišču Nikolaja Pirnata na gradu Gewerkenegg je Mestni muzej Idrija odprl razstavo Dolenjskega muzeja Steklo in jantar Novega mesta.

KRŠKO, aprila – V avli Kulturnega doma je bila ves mesec na ogled razstava likovnih del varovancev VDC Krško-Leskovec.

LJUBLJANA, aprila – Na prireditvi v počastitev slovenskega dneva knjige je bil nagraden novomeški bralni študijski krožek iz Doma starejših občanov.

MARIBOR, aprila – Novomeška mešana pevška zborov, Novo mesto in Pomlad, sta se s tekmovanja slovenskih pevskih zborov Naša pesem v Mari-

Igor Dolenc na svoji razstavi v Šmarjeških Toplicah.

APRIL

boru vrnila s srebrno plaketo.

MIRNA PEČ, aprila – V vrtcu pri OŠ Mirna Peč so projekt Cepetavček bralček zaključili z ogledom lutkovne predstave Mini teatra iz Ljubljane Trije prašički.

NOVO MESTO, aprila – Bralna krožka novomeške gimnazije in ekonomske srednje šole sta ob tednu knjige na ekonomski šoli pripravila literarno srečanje z Manco Košir.

OSILNICA, aprila – Predstavili so dokumentarni film Domovina Petra Klepca.

SEVNICA, aprila – Kulturno društvo Franca Požuna iz Zabukovja nad Sevnico je v Kulturnem domu gostovalo s Partljičevo komedijo Politika, bolezen moja v režiji Renate in Janeza Podlesnika.

MAJ

KRŠKO, 2. maja – V Kulturnem domu je imel Moški pevski zbor Svoboda Brestanica, ki ga vodi Janko Avsenak, jubilejni koncert ob 60-letnici delovanja. Predstavili so svojo zgoščenko Na zdravje našim šestdesetim, nastopili pa so tudi gosti, Trio Mata Zakonjška, Pihalni orkester Videm in Simfonični orkester Glasbene šole Krško. Zbor je prejel jubilejno priznanje območne izpostave JSKD, pevci pa Gallusove značke.

DOLENJA VAS, 3. maja – V Gasilskem domu so predstavili knjigi Svod časa 1 in 2 avtorja Franca Bogolina ob njegovi 80-letnici. Odlomke iz knjig sta prebiral Branka Jenžur in Marinka Volčanšek, Drago Pirman je spregovoril o svojih razmišljanjih ob branju Bogolinovih knjig, večer pa sta s pesmijo prepletla domači pevski zbor Prepelice in pevski sestav Njih pet.

BREŽICE, 5. maja – V Mladinskem centru so odprli likovno razstavo likovne družine Kulturnega društva Franca Bogoviča Delavnice 2005.

KRŠKO, 5. maja – Iskanje likovne sintakse je naslov prve samostojne razstave Blaža Vehovarja, štipendista posavske štipendijske sheme. O avtorju je na otvoritvi v Dvorani v parku spregovorila umetnostna zgodovinarica Katja Ceglar, dogodek sta popestrila glasbenika Rok Štirn in Boštjan Podlesnik.

NOVO MESTO, 5. maja – Gostja zaključne prireditve bralne značke v Kulturnem centru Janeza Trdine je bila Andreja Jernejčič, ki je pripravila potopisni šov o ekvadorskih Indijancih. 350 zlatih značkarjev iz 17 osnovnih šol iz šestih dolenskih občin je nagovoril novi predsednik društva Bralna značka Slovenije, pisatelj Slavko Pregelj. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je na medobmočnem srečanju plesnih skupin Dolenjske, Bele krajine in Posavja Plesni mozaik nastopilo dvanajst najboljših skupin iz sedmih plesnih društev. Revijo je strokovno spremljala Daliborka Podboj.

PRIJEDOR, od 5. do 6. maja – Mešani pevski zbor Pomlad iz Novega mesta je kot prvi zbor iz Slovenije nastopil na 5. mednarodnem festivalu pevskih zborov Zlatna vila in osvojil posebno priznanje strokovne žirije za najboljšo izvedbo skladbe domačega avtorja.

TREBNJE, 5. maja – Slavnostni govornik na razširjeni razstavi Rastoča knjiga je bil v Centru za izobraževanje in kulturo dr. Matjaž Kmecl. Slednji je skupaj s trebanjsko županjo Marico Škoda na rojstni hiši jezikoslovca in leksikografa dr. Franceta Tomšiča odkril spominsko obeležje. Razstavo je predstavil njen avtor Jože Zupan.

BREŽICE, 6. maja – V Posavskem muzeju je potekal kulturni dogodek Osnovne šole Brežice Knjiga plus.

CERKLJE OB KRKI, 6. maja – Slovenska vojska v Afganistanu je naslov fotografske razstave Antona Žbogarja v Vojašnici Cerklje.

ČRNOMELJ, 6. maja – Domači lutkarji so povabili v Kulturni dom na premiero lutkovne predstave Kdo je napravil Vidku srajčico.

KOSTANJEVICA, 6. maja – V Lamutovem likovnem salonu so postavili likovno razstavo akademskega slikarja Roberta Lozarja iz Črnomlja z naslovom Ffire. Umetnika je predstavila umetnostna zgodovinarica Barbara Rupel.

KRŠKO, 6. maja – V Galeriji Krško so odprli fotografsko razstavo Spomin

fotografskega ustvarjalca Andreja Perka, po rodu Novomeščana. – V Kulturnem domu je potekal dobrodelni koncert Orkestra Slovenske policije z več gosti.

METLIKA, 6. maja – V športni dvorani Osnovne šole je bil dobrodelni koncert Območnega združenja Rdečega križa Metlika Stopimo skupaj.

NOVO MESTO, 6. maja – V avli Kulturnega centra Janeza Trdine so odprli razstavo varuha človekovih pravic Jara kača nestrpnosti.

SENOVO, 6. maja – V Domu 14. divizije so podelili nagrade otrokom vzgojno-varstvenih zavodov in učencem posavskih osnovnih šol za najboljše literarne in likovne izdelke na regijskem natečaju na temo potresa.

SEVNICA, 6. maja – V Kulturni dvorani je potekalo območno srečanje folklornih skupin Posavja 2005. – Mešani pevski zbor Lisca Sevnica in Mešani pevski zbor KPD Slovenski dom Zagreb sta povabila na koncert v Dvorano Alberta Felicijana na Grad Sevnica.

BUČKA, 7. maja – Ljudski pevci Vaški zvon iz Prečne so bili gostje 6. bučenske pomladi v Kulturnem domu, ki jo je priredila skupina ljudskih pevcev Fantje z vasi. Zavrteli so tudi dokumentarni film Od zemlje do kruha.

NOVO MESTO, 7. maja – Peter Trnovšek iz Mestnega gledališča Ptuj je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigral monokomedijo Pavlek.

ŠENTJERNEJ, 7. maja – Šolski sklad Osnovne šole je pripravil dobrodelni koncert v športni dvorani.

VINICA, 7. maja – V Kulturnem domu je potekala 42. revija odraslih folklornih skupin Bele krajine.

ČRNOMELJ, 8. maja – Alenka Godec je bila gostja koncerta Godbe na pihala Črnemelj v OŠ Mirana Jarca.

TRŠKA GORA PRI KRŠKEM, 8. maja – 300-letnico cerkve sv. Jožefa na Trški Gori so proslavili z mašo, izšla pa je tudi knjižica s popisom zgodovine cerkve raškega župnika Franca Levičarja.

NOVO MESTO, od 9. do 13. maja – V prostorih Galerije Krka so Knjižnica Mirana Jarca, KUD Krka in Knjigarna Mladinska knjiga pripravili 28. dolenski knjižni sejem. Na otvoritvenem večeru, ki je bil posvečen delu pisatelja Janeza Trdine in 60-letnici založbe Mladinska knjiga, je bil slavnostni govornik generalni direktor Mladinske knjige Milan Matos, v kulturnem programu pa sta besedila iz Trdinovih Bajk in povesti o Gorjancih brala Katarina Avbelj in Tomaž Koncilija ob izvorni glasbi Marijana Dovića. Tretji dan sejma se je Marijan Dović pogovorjal o Janezu Trdini, njegovih bajkah in Novem mestu z zgodovinarjem dr. Stanetom Grando, fotografom Bojanom Radovičem in sociologinjo mag. Tino Ban. Sejemске prireditve je zaključilo srečanje mladih literatov z gostjo, mladinsko pisateljico Anjo Štefan.

NOVO MESTO, 10. maja – V Dolenjskem muzeju je o svoji najnovejši knjigi Mitološko izročilo Slovencev predaval dr. Zmago Šmitek.

KRŠKO, 12. maja – Dramska sekcija Veseli oder Kulturnega društva Žarek Dolenja vas je v Kulturnem domu zaigrala komedijo Jožice Vogrinc Sosede o svojih zakonih.

NOVO MESTO, 12. maja – Na OŠ Drska so predstavili novo knjigo Ivanke Mestnik Zgodba o Zari. Sledil je pogovor z avtorico in ilustratorko Jelko Godec Schmidt. – V razstavišču Gradu Grm Arkade so odprli razstavo Kulturna dediščina na Kočevskem rogu: 60 let ohranjanja in obnove spomenikov NOB avtorice Judite Podgornik. – V Kulturnem centru Janeza Trdine je bilo mogoče prisluhniti koncertu Simfoničnega orkestra Akademije za glasbo Univerze v Ljubljani.

TREBNJE, 12. maja – V Galeriji BenArt so odprli razstavo del udeleženk slikarske šole Od risbe do olja na platnu. – Gusarja je bil naslov abonmajske predstave za otroke v Kulturnem domu.

KOČEVJE, 13. maja – V Šeškovem domu je bila dobrodelna prireditev kočevskih glasbenikov in likovnikov z gosti.

RIBNICA, 13. maja – Muzej Miklova hiša je povabil na predstavitev knjige zgodovinarja dr. Andreja Studena Rabljev zamah - Zgodovina kriminala in kaznovanja na Slovenskem od 16. stoletja do začetka 21. stoletja.

Otvoritveni večer Dolenjskega knjižnega sejma v Galeriji Krka.

VELIKI GABER, 13. maja – V osnovni šoli je potekalo medobmočno srečanje otroških folklornih skupin Dolenjske, Bele krajine in Posavja. Nastopilo jih je devetnajst, strokovno pa je nastop spremljala Mojca Lepej.

ŽUŽEMBERK, 13. maja – V Lovskem domu so odprli etnološko fotografsko razstavo o Gradencu pri Žužemberku.

BEOGRAD, od 14. do 15. maja – Na povabilo slovenskega Društva Sava je Ženski pevski zbor Jasmin iz Novega mesta gostoval v Beogradu.

BREŽICE, 14. maja – Pevski zbor Solzice je povabil v Brežiški grad na letni koncert.

DRAGATUŠ, 14. maja – V OŠ komandanta Staneta so pripravili dobrodelni koncert s tamburaškim orkestrom Dobreč in učenci.

RAZBOR, 14. maja – V Domu krajanov so na Razborskem večeru predstavili knjige patra dr. Karla Gržana Kljub vsemu, živeti je lepo! in Kako biti - vzgajati, da bi otrok lažje rekel drogam: ne! z gosti dr. Branislavo Belovič, diplomirano psihologinjo Marjo Strojin, Adijem Smolarjem, Mihaelo Komočar, Marjeto Kozmus in Miho Hlilem.

SEMIČ, 14. maja – V Taborski hiši so odprli razstavo trinajstih udeležencev 5. likovne delavnice Zveze paraplegikov Slovenije. Razstavo je predstavil referent za kulturo pri zvezi Benjamin Žnidaršič.

SENOVO, 14. maja – V dvorani Doma 14. divizije je bil dobrodelni koncert Folklorne skupine DKD Svoboda Senovo z gosti.

KOSTANJEVICA, 15. maja – V okviru prireditev ob dnevu OŠ Jožeta Gorjupa Kostanjevica na Krki so učenci predmetne stopnje pripravili 1. Gorjupov večer in se predstavili z lastno poezijo ter glasbo in plesom.

STRAŽA, 15. maja – Ponovno oživljeno Kulturno društvo Straža je v Kulturnem domu pripravilo prireditev, na kateri so nastopili: pevski zbor Društva upokojencev Straža, ljudski pevci iz Prečne, skupina De Žur, Vandrovci ter Tone Fornezzi - Tof.

KRŠKO, 17. maja – Opera in balet Slovenskega narodnega gledališča Maribor je v Kulturnem domu gostovalo z baletom Grk Zorba.

NOVO MESTO, 17. maja – Na razstavi Arhitekti v risbi se je v Galeriji Krka predstavilo pet slovenskih uglednih arhitektov: Lojze Drašler, Jernej Kraigher, Marko Mušič, Marjan Ocvirk in Janez Suhadolc. O razstavi je spregovorila umetnostna kritičarka Tatjana Pregl Kobe, nekaj besed so o svojem delu povedali tudi avtorji. – Učenci Glasbene šole Marjana Kozine so povabili na zaključni javni nastop v Kulturni center Janeza Trdine.

BREŽICE, 18. maja – Na mednarodni dan muzejev je v Posavskem muzeju vsestranski sevniški umetnik Rudi Stopar mladim na dveh delavnicah prikazal ustvarjanje skulptur iz pločevine z varjenjem.

KOČEVJE, 18. maja – Pokrajinski muzej je povabil na dan odprtih vrat, ogled razstav in projekcijo dokumentarnih filmov ter zvečer na predavanje umetnostnega zgodovinarja mag. Gojka Zupana Odmevi secesije v Kočevju.

NOVO MESTO, 18. maja – Gledališče Koper je v Kulturnem centru Janeza Trdine gostovalo z gledališko predstavo Daria Foa Naključna smrt nekega terorista, ki so jo čez nekaj dni še enkrat ponovili.

BREŽICE, 19. maja – V Mladinskem centru je bila na ogled gledališka predstava za otroke Trnuljčica.

NOVO MESTO, 19. maja – V Knjigarni Mladinska knjiga je potekala knjižna čajanka Pravljične poti Slovenije s predstavitev knjig za pravljica in resnična potovanja po Sloveniji. – Prešernovo gledališče Kranj je v Kulturnem centru Janeza Trdine zaigralo otroško igro Svetlane Makarovič Sapramiška. – Jazzinty abonma se je nadaljeval s koncertom sestava Brizani Electric Band v Kulturnem centru Janeza Trdine.

SEVNICA, 19. maja – V galeriji Gradu Sevnica so odprli razstavo koncertnih fotografij Mateja Leskovška in Mirana Juršiča.

TREBNJE, 19. maja – Mokronoška lutkovna skupina Mokre tačke je v Kulturnem domu uprizorila predstavo Predpražnik.

BOŠTANJ, 20. maja – V TVD Partizan je bil koncert Big banda Sevnica tokrat malo drugače.

ČRNOMELJ, 20. maja – V črnomaljskem gradu so odprli razstavo skulptoslik Andreja Pavliča.

NOVO MESTO, 20. maja – V Dolenjskem muzeju so v počastitev devetdesetletnice rojstva slikarja Vladimira Lamuta na ogled postavili njegovo likovno razstavo Akti. Spregovoril je direktor muzeja Zdenko Picelj ter umetnostni zgodovinar Jožef Matijević, razstavo pa je slavnostno odprla sekretarka na ministrstvu za kulturo Jelka Pirkovič.

PODSREDA, 20. maja – Fosili in minerali je naslov razstave iz zbirke Stanislava Bačarja v galeriji Gradu Podsreda.

KAPELE, 21. maja – Moški pevski zbor Kapele je ob 85-letnici delovanja povabil na koncert v farno cerkev.

NOVO MESTO, 21. maja – V Kulturnem centru Janeza Trdine je potekalo 1. regijsko tekmovanje otroških in mladinskih zborov Dolenjske, Posavja in Bele krajine. Zlato priznanje sta prejela otroška pevska zborova OŠ Grm iz Novega mesta in OŠ Vavta vas.

SEVNICA, 21. maja – V Lekos galeriji Ana so odprli slikarsko razstavo Šamanizem Sebastjana Popelarja. – V Gasilskem domu je bil slavnostni koncert Mešanega pevskega zbora Primoža Trubarja iz Loke pri Zidanem mostu ob 25-letnici delovanja, ki ga vodi Franci Strajnar mlajši.

STRAŽA PRI KRŠKEM, 21. maja – Na Kerinovi kmetiji je potekala prireditev "pušelšank" z nastopom ljudskih pevcev Florjan z Ardrega pri Raki, Fantov iz Brezovske Gore, ansambla Brezovci, humorista Janka Gabriča, Trebeških drotarjev in drugih.

BLANCA, 22. maja – Godbeniki iz Kapel in Sevnice so popestrili prireditev ob 5. obletnici godbe Blanški vinogradniki v Kulturnem domu.

NOVO MESTO, 25. maja – Tolkalna skupina Muvaruvagruva je povabila na promocijski koncert v Kulturni center Janeza Trdine.

HROVAČA, 26. maja – Na Škrabčevi domačiji je potekalo srečanje z Gorazdom Kocijančičem, prevajalcem celotnega Platonovega dela.

KRŠKO, 26. maja – V Kulturnem domu je bila zaključna regijska prireditev Evropa v šoli 2005 s kulturnim programom in razglasitvijo najboljših udeležencev na evropskem natečaju.

NOVO MESTO, 26. maja – V Knjigarni Goga se je z Juretom Potokarjem, prevajalcem Satanskih stihov Salmana Rushdija, pogovarjal Matjaž Grum.

ŠMARJEŠKE TOPLICE, 26. maja – V Zdravilišču Šmarješke Toplice so predstavili knjigo Vloga učitelja v devetletni osnovni šoli mag. Marte Novak.

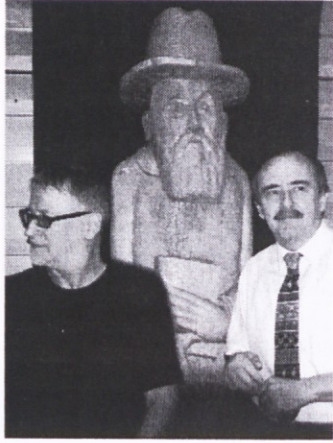
BRESTANICA, 27. maja – V Fabjančičevi galeriji na gradu Rajhenburg so odprli razstavo Utrinki s potovanj po Južni Ameriki domačega avtorja Staneta Fabjančiča. Kulturni program so oblikovali glasbeniki Nuška Omerzu ter Jurij in Janko Avsenak.

ČATEŽ, 27. maja – Glasbena šola Brežice je v hotelu Toplice v Termah Čatež pripravila koncert, na katerem so nastopili trije njeni orkestri: godalni, pihalni in simfonični.

ČRNOMELJ, 27. maja – Z nečim je treba začeti je naslov fotografske razstave Anite Jamšek, ki so jo odprli v Špeličevi hiši.

METLIKA, 27. maja – V KUD Plac so zavrteli komične filmčke.

NOVO MESTO, od 27. do 28. maja – V počastitev 175-letnice rojstva in stoletnice smrti slovenskega literarnega klasika in zapisovalca ljudskega izročila Janeza Trdine sta novomeška in mengeška občina skupaj s svojimi kulturnimi ustanovami pripravili vrsto prireditev. Na osrednji slovesnosti v Kulturnem centru Janeza Trdine so nastopili mengeški in novomeški pevci, plesalci, lutkarji in igralci. V avli centra so odprli razstavo fotografij Boruta Peterlina, ustvarjenih po motivih Trdinovih gorjanskih bajk. Na znanstvenem simpoziju Janez Trdina med zgodovino, narodopisjem in literaturo so sodelovali priznani slovenski zgodovinarji, etnologi in literarni strokovnjaki. Po simpoziju so predstavili monografijo prispevkov simpozija ter glasbeno zgoščenko Gorjanske bajke z izvirno glasbo Marijana Doviča. Pozornosti je bil deležen tudi celovečerni dokumentarno-igrani film Trdinov ravs, ki ga je v produkciji Studia Vrtinec posnel režiser Filip Robar Dorin in so ga predvajali

Režiser Filip Robar Dorin in Janez Pezelj, ki je odigral vlogo Janeza Trdine v filmu Trdinov ravs, ob Hejjevi leseni skulpturi Trdine.

Pesnica Stanka Hrastelj na literarnem večeru ob predstavitvi svojega pesniškega prvenca.

Vse fotografije v Kroniki: Milan Marčelj

v Kulturnem centru Janeza Trdine, dan kasneje pa tudi v Mengšu.

NOVO MESTO, od 27. do 29. maja – Več kot trideset besednih ustvarjalcev iz vseh koncev Slovenije se je zbralo na tridnevni literarni koloniji v Dijaškem domu, ki je potekala pod naslovom Vaja dela mojstra. Za mentorstvo sta poskrbela Zoran Pevec in Damijan Šinigoj.

RIBNICA, 27. maja – Meso in iluzija je naslov likovne razstave Luja Vodopivca, ki so jo na ogled postavili v galeriji Miklove hiše.

SOTESKA, 27. maja – Glasbena šola Marjana Kozine iz Novega mesta je v Hudičevem turnu priredila glasbeni večer z nastopom svojih učencev.

ŽUŽEMBERK, 27. maja – Pihalni orkester Šentjernej in Mladinski pevski zbor OŠ Žužemberk sta organizirala humanitarni koncert.

BREŽICE, 28. maja – V Posavskem muzeju je bilo mogoče prisluhniti koncertu Okteta Jurija Dalmatina Sevnica.

ČRNOMELJ, 28. maja – V Kulturnem domu je potekala glasbena prireditev Glas mladih Bele krajine.

DOLENJSKE TOPLICE, 28. maja – Na igrišču pri osnovni šoli so na rock festivalu nastopile skupine Podžlejbni, Suhokranjci in Ana Pupedan.

DOLENJA VAS, 28. maja – V dvorani osnovne šole je potekalo 30. srečanje pevskih zborov zahodne Dolenjske.

PODHOSTA, 28. maja – V Kulturnem domu je KUD Primoža Trubarja Velike Lašče uprizoril komedijo Frana Levstika Juntez.

KRŠKO, 28. maja – V Dvorani v parku je bilo mogoče prisluhniti koncertu Posavskega okteta s prijatelji. Kot gosta sta nastopila Vokalna skupina Corona iz Boštanja in Moški pevski zbor KUD Slavček iz Velike Doline.

SEVNICA, 28. maja – V dvorani Glasbene šole je bil koncert učencev Iz majhnega raste veliko.

VELIKI GABER, 28. maja – V telovadnici osnovne šole je potekala glasbena prireditev Pesem nas družijo.

KRŠKO, 31. maja – V Dvorani v parku je potekal literarni večer pesnice Stanke Hrastelj.

NOVO MESTO, 31. maja – Mešani pevski zbor Krka je povabil na koncert v Kulturni center Janeza Trdine.

SEVNICA, 31. maja – V okviru medobmočnega srečanja odraslih gledaliških skupin Dolenjske, Bele krajine in Posavja je v Kulturnem domu nastopila gledališka skupina Kulturnega društva Otočec s komedijo Daria Foja Še tat ne more pošteno krasti.

ADLEŠIČI, maja – Kamp Stari pod iz Adlešičev in KUD Laterna iz Črnomlja sta pripravili slikarsko kiparsko delavnico z naslovom Jurjeve zgodbe s starega poda.

KRŠKO, maja – Na mednarodnem tekmovanju harmonikarjev v Pulju na Hrvaškem se je Glasbena šola Krško dobro odrezala; Maja Štrbulc in Aljaž Košir ter harmonikarski orkester so si priigrali srebrna priznanja.

LAŠKO, maja – Trebanjske mažorete in mažorete OŠ Trebnje so se v športni dvorani uspešno udeležile 5. odprtega državnega prvenstva Mažoretne in twirling zveze Slovenije.

METLIKA, maja – V gradu so predstavili prvo pesniško zbirko domačinke Albine Tošeske z naslovom Odsev lepote, ki jo je izdala v samozaložbi. Knjižico je ilustriral Jože Žlaus. Z avtorico se je pogovarjal Toni Gašperič.

MIRNA PEČ, maja – Gost tradicionalnega 3. koncerta Društva harmonikarjev Mirna Peč je bil v Kulturnem domu ansambel Petra Finka.

NOVO MESTO, maja – Pri Grafiki Novo mesto je izšla knjiga dr. Petra Kapša Odzivi organizma na med.

RIBNICA, maja – Društvo za pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju Sožitje je povabilo na dobrodelni koncert v dvorano Ideal.

SEVNICA, maja – Na gradu je imel koncert Mešani pevski zbor kulturno-prosvetnega društva Slovenski dom iz Zagreba.

ŠENTJUR PRI CELJU, maja – Na 12. srečanju pevskih zborov socialnih zavodov Slovenije se je od vseh sodelujočih najbolje odrezal Mešani pevski zbor Breze Doma počitka iz Metlike pod vodstvom Marije Slanc.

[Handwritten signature]

R A S T

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA

LETNIK XVI, JULIJ 2005, št. 3-4 (99-100) ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

- IZDAJATELJICA:** Mestna občina Novo mesto, zanjo župan mag. Boštjan Kovačič
- SOIZDAJATELJICE:** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Mirna Peč, Semič, Šentjernej, Škocjan, Trebnje, Žužemberk in Založba Goga
- SVET REVIJE:** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Rudolf Cerkovnik (Žužemberk), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Ida Zagorc (Šentjernej), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Stane Peček (Trebnje) in Mitja Ličen (Založba Goga)
- UREDNIŠTVO:** Milan Markelj (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Marinka Dražumerič (Kultura), Marko Koščak (Družbena vprašanja), Tomaž Koncilija (Odmevi in odzivi), Janko Orač (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:** Mestna občina Novo mesto, Novi trg 6, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07)39-39-253, faks: (07) 39-39-208, elektronska pošta: rast@novomesto.si.
- TAJNIK REVIJE:** Franc Zaman – Uradne ure ob sredah od 11. do 15. ure, tel.: 041-845-729.
- LEKTOR:** Peter Štefančič
- NAROČNINA:** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast
Letna naročnina za fizične osebe je 4.500 SIT, za pravne osebe 7.500 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT
Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI:** Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Želena je, da so prispevki napisani z računalnikom, stiskani v dveh izvodih s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisni na računalniški disketi naj bodo shranjeni v formatu MS Word.
- NAKLADA:** 500 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK:** MiM
- TISK:** Tiskarna Novo mesto
- Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odst.
- Izhaja dvomesečno
- PODPORNIKI:** Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, Upravna enota Novo mesto, občine soizdajateljice in Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Komunalna Novo mesto, Trimo Trebnje.

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Stanislav BAHOR, svetovalec za knjižnice, NUK, Center za razvoj knjižnic, Ljubljana

Drago BAJT, prevajalec, esejist, publicist, literarni kritik in urednik, Ljubljana

Rasto BOŽIČ, publicist, Novo mesto

Marjeta BREGAR, univ.dipl. zgodovinarica, kustosinja v Dolenjskem muzeju Novo mesto, Novo mesto

Katja CEGLAR, univ.dipl. umetnostna zgodovinarica in univ.dipl. sociologinja kulture, kustosinja v Galeriji Božidarja Jakca, Kostanjevica na Krki

Alenka ČERNELIČ KROŠELJ, prof. umetnostne zgodovine in univ.dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, raziskovalka, Valvasorjev raziskovalni center Krško, Brežice

Vlado GARANTINI, učitelj, pesnik, Zagorje ob Savi

Mirko KAMBIČ, mag., Ljubljana

Nikolaj KARAMZIN, ruski pisatelj in zgodovinar (1766-1826)

Franci KONCILJA, geodet, Novo mesto

Jurij KOVIČ, sodelavec iz Pirana

Marijan F. KRANJC, generalmajor v pokoju

Lidija MARKELJ, univ.dipl.novinarka, Novo mesto

Milan MARKELJ, novinar, urednik, pesnik in pisatelj, Novo mesto

Tone PAVČEK, pesnik, prevajalec, urednik, Ljubljana

Katja PLUT, sodelavka iz Novega mesta

Tita PORENTA, prof. zgod. in dipl. etnolog., višja kustodinja, Tržiški muzej, Tržič

Jože SEVLJAK, prof. pedagogike, Litija

Dušan ŠTEPEC DOBERNIK, univ.dipl. etnolog in kulturni antropolog ter prof. umetnostne zgodovine, konservator, Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Novo mesto, Šentvid pri Stični

Aljoša VRBETIČ, študent 4. letnika ruskega jezika s književnostjo pedagoške smeri ter politologije, Novo mesto

Jože ZUPAN, prof., kulturni delavec, Šentrupert

82
RAST 2005

KNJIZNICA M. JARCA
Domoznanski oddeljak

200701985,3/4

COBISS o

RAST – JULIJ 2005

MESTNA OBČINA NOVO MESTO